

Proceedings. Vol. 2 & Supplement

*A.S.
1788.*

153

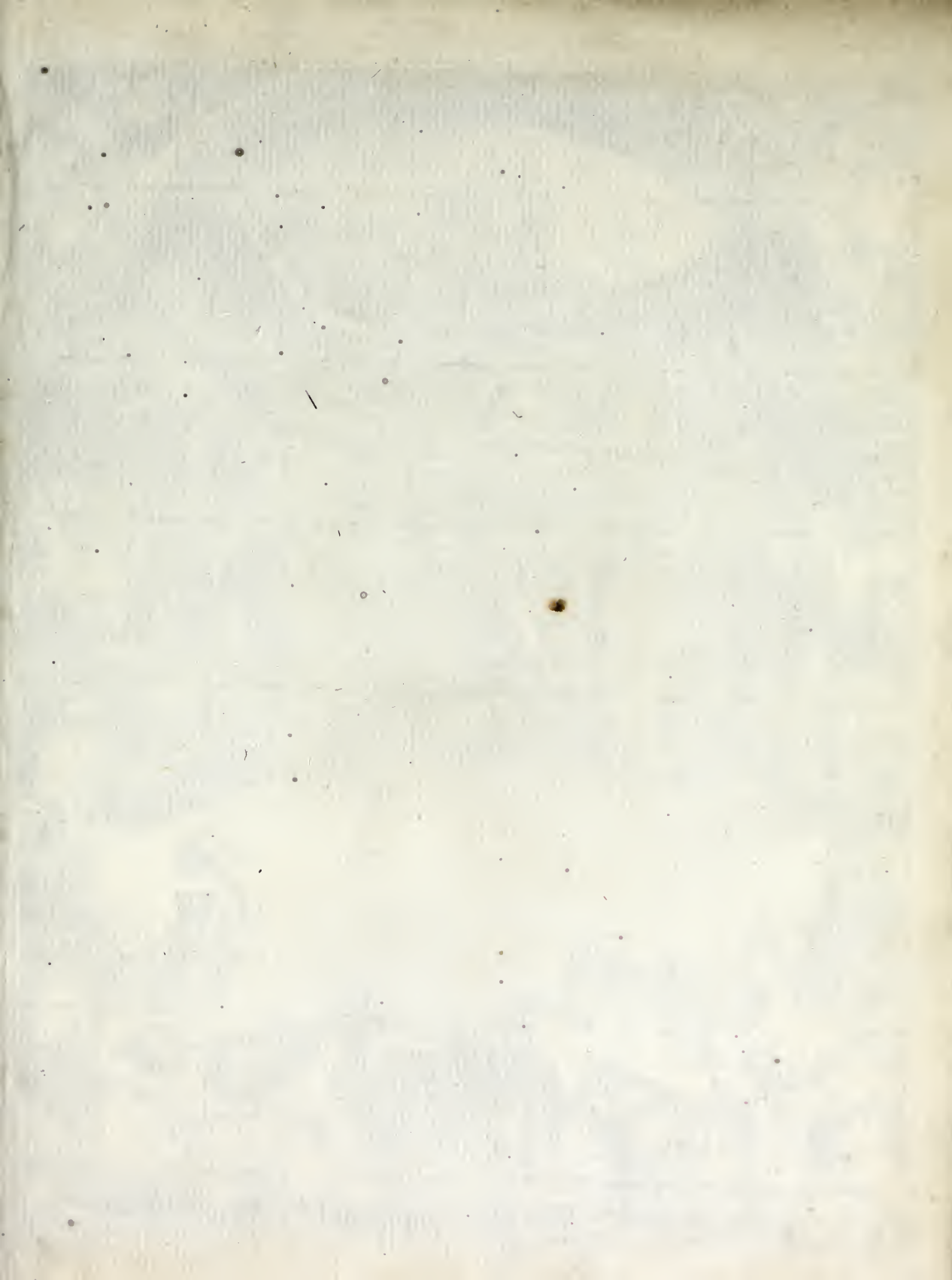
Ex Libris
JOHN LANDWEHR
Voorschoten

Cirrus

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
Getty Research Institute

<https://archive.org/details/wondertooneelder00vinc>

WONDERTOONEEL
D E R
N A T U R E ,

Geopent in eene korte
B E S C H R Y V I N G E
DER HOOFDDEELEN VAN DE BYZONDERE
ZELDSAAMHEDEN DAAR IN BEGREPEN;
IN ORDE GEBRAGT EN BEWAART

D O O R
L E V I N U S V I N C E N T .

T E A M S T E R D A M ,

Gedrukt by FRANÇOIS HALMA, Boekdrukker en Boekverkoper,
in de Kalverstraat, in Konstantyn den Grooten, 1706.

WONDERFULL

DEE

NATURE.

Report in one part

RESUMING

THE HISTORY OF THE
LIFE OF THE
IN ORDER TO BRING TO LIGHT

DOE

LEVINUS VINCE

THE HISTORY OF

Published by the
Author, at the
Office of the

EXPLICATIO AUCTORIS
TABULÆ ÆNEÆ,

REPRÆSENTANTIS

GAZOPHYLACIUM

MIRABILIUM NATURÆ, INSTRUCTUM,

A

LEVINO VINCENT.

*Larus Apollineâ Breda testudine, pleçtri
Amstelijs aures, mulserat arte sui.*

*Natura miranda legens, & picta relinquens,
Capit; obest cœptis, invida Parca suis.*

Mœsta Soror, jam exosa lyras, Musasque sonoras.

Dat lachrymas urnæ, Manibus exequias.

*Orbum plangit opus: stimulant monumenta laboris,
Arte, Labore, manu, nobile tentat iter.*

*Pingit acu thecas, varios coralla colores,
Excipiunt, vario flore tabella micat.*

*Cum sociâ quævis Vincens obstacula Levinus
Pergendo; Isiacum detegit arte peplum.*

*Cura , indefessis utroque sub axe carinis ,
 Ridet hians cœlum , ceu glaciale salum.
 Ipse pater Nereus , jubet imo ex gurgite Glaucum
 Promere , quid conchæ , purpura & ostra ferant.
 Najades , & Nymphæ fluvios sylvasque pererrant :
 Quæque suum gaudent , contribuisse decus.
 Cannibales , Seres , Persas , Garamantas & Indos ,
 Ut magis exornent , impigra cura tenet.
 Magnificum sic surgit opus , varique Theatri
 Vasa volatilibus , reptilibusque scatent.
 Fit Templum , stant pulcra Dex penetralia Matris
 Memphiticum , Amstelio , postpositura solo.
 Vim pateris ; sed ne doleas producier antris :
 Hic Reges captas Isis amore tui.*

Romanus de Hooge , J. U. D.

UITLEGGING

DER TYTEL-PLAAT VAN HET

WONDERTOONEEL

DER

NATURE,

ZORGVULDIG VERGADERT, UITGELEEZEN,
EN IN ORDE GEBRAGT,

D O O R

LEVINUS VINCENT.

DE Wonderen der Nature te doorgronden, is God als van achteren beschouwen. Deeze kan men niet als door haare byzonderheden kennen; waartoe zich veele benaarfigt hebben; maar van hun allen is my niets voorgekomen, zoo kunstig geschikt, zoo uitvoerig opgewerkt, nog zo behaaglyk ten toon gestelt: als het verwonderlyk Kabinet van *Levinus Vincent*; waarom het my geluft heeft, dit met deze tytelplaat in 't licht te laten komen; uitdrukkende

THEATRUM NATURAE MIRANDUM.

VERWONDERLYK TOONEEL DER NATURE.

Dit laat van boven zien, in de voorpuy, festoenen van allerlei uitgeleeeze Zeehoorenen, en prachtige Schelpen, die, door de kunst gepolyft, de paerlen in glans niet wyken. Voor de rechter zyde van dit poortaal, ziet men de borduurkonst van Vincents Ega. Het werk van die onvermoeide Vrouw, word hier verbeeldt, door eene naarftege Maagd, wier hair met lieflickende bevalligheid, uit de natuur gekrult, ryklyk dartelt langs de schouderen. Zy houd met haar eene hand de doos vast, waar op ze met de andere de kunstige zwieren, door haar naald, met koraalwerken borduurt. Men ziet haar hals en armen met die kunsttekens praalen. Op haar zyde, hangt

hangt een korfje , waarin de uitgezochte koraalen van veelerlei verwen , gereed leggen tot haare bezigheid. Boven haar staat een rond , waar in een fcherpziende Arent , over alle steile toppen opgevlogen , toont den uitftek van zyne wicken boven andere met deeze woorden :

FACILE HUC ME NEMO SEQUETUR.
NIEMANT ZAL MY TOT HIER TOE LICHT NAVOLGEN.

Voor de linker zyde staat de Schilderkunft der Ouden , met uitgezochte waterverwen , en arbeidzaam penfeel , aftrekkende de fchoonfte bloemen , en vreemfte dieren van alle gewesten. Een steene bloempot staat voor hem , om die Ooft- en West-Indifche opgekweekte zaden , in haaren teérften en fchoonften bloeiftand , voor te doen : waar op hy laat rusten een vierkant tafereel , met de voortreffelykfte grootfte zwieren gevult , naar den eifch van kloeker of teérder deelen , met de Wiewauters , haare popkens , wormen en eyerkens. Boven dezen kunstenaar , ziet men de Zon , toonende zyn morgenrood , met allerlei behaaglyke verwen uit de kimmen , en verdienende dit byfchrift.

LUMINE DUX ALIIS.

MET DIT VEELVERWIG SCHOON LICHT , BEN IK LEIDSMAN VAN ANDEREN.

Onder aan den fteungrond word gezien , de zorgvuldige Naafpoorder met de Zonnehoep omgordt , om op alle tyden van 't jaar , wel ter ftede , de lucht- land- en waterschepfelkens te achterhalen : daar toe houd hy zyn zyde netje gereed , om de Wiewauterkens en Vlinders met de reft van 't vliegende gedierte , dat uit popkens voortkomt , te vangen ; met de rechte hand het hoofddekzel van de Godinne Isis ophalende , en haar borftlap ontdekkende. Hy knielt aandachtig neder , op de verrukking die hy voelt in het befpiegelen van de wonderwerken , die God in 't Heelal verspreit heeft , door de Natuur , die hier , als by de oudfte Egiptenaars , met een pluim , boven 't hoofd labberende , vertoont is , ten teken van de onnaafpeurlykheit haarer fteets beweegende Godheid , waarop de roorenkroon der Aarde volgt , met een krans van uitgekijpte bloemen om haar hoofd , opdoende alzoo een staaltje der fteenen , bergwerken , gedroogde bloemen , en diergelyke deelen van deze Schatkamer. Dus verre ontdekt , laat zy niet alleen de kroplap van allerlei kruiden , met de ekels , de eerfte vruchten der fterflyken , daar aan zien ; maar opent zelf haar milden fchoot , door haare veelborftigheit , verbeeldende den overvloed , voortkweeking en onderhouding van alle Schepfelen. Haar rokken , prachtig geborduurt met allerlei praal van zwierige bloemtrekken , dekken noch iets van 't overige toe , om de Liefhebbery aan te moedigen tot voortgang in 't opdoen van haare verdere zeldzaamheden , en wonderfchatten , in de overige waereld , die de Godin Isis onder haaren arm tot een fteunfel houdt.

Deze Liefhebberij heeft de pen achter 't oor gereed , om alles te beschryven ; en onvermoeit haare brieven af te zenden , door Mercurius staf. Zo dringtze door tot de afgelegenste volken des aardbodems , met een glaze flesch gevuld met onvergankelyke vogt , bewyft zy haar drift , om het vergaderde uit verre landen in deze Schatkamer over te brengen. In haar schoot , ziet men een kunstboek van vogels , plantgewassen , zaden en bloemen , met haar eigen glans , en verwén onbederfelyk bewaard , gelyk een ander , met diergelyke pralende , onder haaren arm open legt , waar voor , de uitgekijpste zeehoornen met de fynste klip- en strandsteraaden schitteren : De Zeevaart , geeft haar hier toe de middelen aan de hand. Deze Amazone is gewapent met de Nautulus , een Schulpvisch , die de menschen , met zyn opgetoogen vlies het zeilen eerst geleerd heeft. Haar losse lokken vliegen op van de winden gedreëven. Zy heeft haar sterk lichaam met een Seyldoeks kleedgedekt ; onbekreund , of ze haar huid , als haar kleed vertaand door zon en lucht. Zy voerd een riem in de eene hand , waar meede zy langs de rivieren en in de kreeken dobbert , om ook daar uit by een te zamelen ; al wat de pracht van dit werk mogt kunnen vergrooten , gelykze in groote flesschen laat zien , een koper Kappel- of Brillslang , tot een staaltje , en een Padde haare jongen uit de rug baarende , tot een proeve van Oost- en Westindische tochten. De vierkante laden , die met de bekoorlykste ordre , in de kunst te vinden , zyn geschikt , vloeijen over en flikkeren , met den schoonsten Harnasdraagenden grond , en livrei voerende boom- en bloemdieken , met allerlei gedroogde bloemtuilkens onderscheiden , en van d'uitgezochte Zeehoornkens , schelpen en verder Zeegewas. Behalven de kunst in zoo veel boeken geslooten , van onnavolglyke waterverwen met geen minder zekerheit , als behagen , in teekeninge en omtrek , met een zeer aanmerkelyk landschap , als proeffitaal van veelen , van koraaltakken , en andere versteende wonderboomen op inwykende gronden , zoo ruim en sierlyk geplaatst ; dat 'er des Aanschouwers gezicht , op de alderaangenaamste wyze in verdwaalen moet. Met deze kleine proeffstukken , leid ons de Schatbewaarderin tot de Schatkamer zelve , waar boven zich een heldere lucht opdoet , door den nevel van onkunde , die van de stralen der ryzende Zonne verdreven worden , 't gebou verlichtende , in wiens bovenste men *Antoni van Breda* , goeder gedachtenisse , gewaar wordt. Die Liefhebber , die 't ontwerp en begin van deze Wonderkamer gemaakt heeft , blyft en blinkt in een borststuk ter gedachtenisse zyner dienften , in een rond van palmveeren , de rust der vroomen betekenende : Eoven 't Beeld is zyn vergoode Apollos Harp , merkteken van zyn uitstekenden geest en handt , in stellen , zingen en speelen op blaas- en snaarentuig , by uitnemenheit , zyn leven geduurende , geroemt. De hemelkloot , waartoe hy is overgebracht , maakt dit heugteken als een grafnaalt op : aan beide de zyden van 't borststuk hangen in Nissen gegraveert ,

veert , de kunst- en werktuigen van zyne onvermoeide gaderluft , van zoo veele en zeldzame dierkens , die hem van de vier deelen der weereld toequamen. Europe en Afie worden door de kleenheit der plaate belet zich te vertoonen ; maar het groote Zuider- en Noorder Amerika legt op haar hangmak met een teene Efekeepsche korf , vol schoone vremdigheden onder den flinke arm , met haar rechte hand gereet , om met haaren pokhouten booge in de bosschen de uitgekijpte vogels te schieten , om met de pluimen haare hoofthairen te sieren , en de beste daar uit , tot dit Hooftkabinet te zenden. Aan d'andere zyde legt het gezengde Afrika met haar Olifantshooren ; Pauweveeren en Spanringen , dekken haar Lammerenbol , en versieren haare armen. Zy vliegt langs de heete bergen , en de dunne bosschen hebbende doorsnuffelt , legt ze vermoeit aan de Goutkust , om de vremdigheden , by haar ontdekt , over te zenden aan den Navolger van *Breda* , *Levinus Vincent* , en zyne onvermoeide Ega : Hebbende de Violons opgehangen , kittelen ze nu ruim zoo krachtig oog en ziel met voorwerpen , die overblyven , als voorheen d'ooren met het sryken der zielroerenste snaaren : Zy beide verheerlyken door gestadige aanmerkingen hunnen arbeid. Hun liefhebbery praalt in het midden van het werk op een voerbank , versiert met het gevlochten Syffer van *Levinus Vincent*. Deze vlugge Nimf draagt de onrust , die haar onophoudelyk prikkelt , om de kracht van haar Schatkamer verder uit te zetten , met de vleugelen van verstant aan 't hoofd , om het uitgekijpte net te schakeeren : In d' eene hand houd ze een Bykorf , om de werkzaamheit en naarstigheit van die dierkens , by haar drift te vergelyken , die uit alle bloemen van alle kanten , het beste zuigen , en haar Honig in een wonder nette bouw van Wasch-pak- en Werkhuizen bearbeiten en vergaderen : In de andere een Vyl om d'ontfangene zeegewassen op te zuiveren en te polyften. Haar kleed is vlug , gelyk haar stant , om alles op te zoeken : Twee Pagien fluiten haare zyde , schakeering en sierzel , d'eene onder de Bykorf met een passier en grondtekening in de hand , laat een Egyptische Waterpas zien om met zekerheit de schikking te ontwerpen , bearbeiten en uitvoeren : D'andere met een stanttekening , en een Paauwestaart , wyft aan , hoe bezorgt zy is , om alle die vergaderde schatten , met haar schoonsten glans en praal , op haar dag en stand te zetten. De wederzydsche Kassen en Kabinetten , die , als zoo veel schermen t'elkens verwisselt kunnen worden , krielen van den overvloed , der overwondere zamenvloeiende werken der Natuure , die , meer door denken dan schryven , begrepen kunnen worden ; en met aandacht en eerbiedenis van gekroonde Hoofden , Prinssen , en Vorstelyke personaadjen , met een verrukkende verbaastheit beschout zyn.

Door Romein de Hooge ,
Rechtsgeleerde.

IN RARISSIMAM
RERUM NATURALIUM

SUPELLECTILEM, MAGNO STUDIO

COLLECTAM

A

VIRO DILIGENTISSIMO

LAEVINO VINCENTIO.

AD SPECTATOREM.

*Quam juvat arcanas Naturae discere leges,
Scrutarique vagas, quas habet illa, vices!*

Seu modo producit variis animalia formis,

Quae polus, aut tellus, aut maris aequor alit;

Seu folia atque herbas vario sub sole calentes,

Aeternas venae luxuriantis opes.

Quo mentem intendas animi, quo lumina flectas,

Mirandi quid non illa decoris habet?

Et creat, & pingit, centumque coloribus usa

Innumeris ludit ingeniosa modis.

Quid tamen haec prodest miracula noscere rerum,

Et posita ante oculos omnia habere suos?

Quid prodest etiam Naturae noscere cursus,

Si non Naturae cognitus auctor erit?

Ille his in foliis, ille his se prodit in herbis:

Auctorem referunt singula visa suum.

Hunc tibi proponit tabulis VINCENTIVS istis :

Hunc animo infixum tu quoque semper habe.

Sic dum coelestes avidus mirabere dotes ,

VINCENTII laudes quo decet ore canes.

Ille tuos hunc thesaurum collegit in usus :

Ille patere tibi tot monumenta facit.

Nec tamen haec cuncta exsequitur sine comparè cara :

Æquiparat justis laudibus illa virum.

Illa virum incendit stimolata cupidine pulcri ,

Quaque potest illi dote placere placet.

Omnia discernit , discretaque in ordine ponit

Omnia , praescriptis constituitque locis.

Non aliter dulci distendit nectare cellas ,

Et mella in querno cortice condit apis.

Vivat , & extentos cum conjuge protrahat annos ,

Nomen & a rara sedulitate ferat.

DAVID HOOGSTRATANVS.

NOODIG BERICHT
 VOOR DE BESCHOUWERS
 VAN DE
 WONDEREN DER NATUUR,
 SAAMEN GEBRACHT
 DOOR
 LEVINUS VINCENT.

Ie zich begeerig toond om 's Hemels wonderheeden,
 In bloemgewaffen van hun wortels afgesneeden,
 Ontelbre zaaden van het veld by een vergaêrd,
 Uitheemse vogels na hun dood zoo fris bewaard,
 Gedrochten in een Glas vol zuiver vocht besflooten,
 Gevlamde Schelpen uit het grondloos diep gevlooten,
 Zeehoornen overschoon van Vrouw Natuur bemaald,
 Onbloedig luchtgedierte, uit Oost en West gehaald,
 En door de kunst bewaard, verëeuwigd voor 't bederven,
 Of nette tekening gevuld met waterverven,
 En duizend diertjens als borduursel, zy aan zy,
 Zoo geestig geschakeert gelyk een Schildery,
 Of wonderbaar gesteente, en verwen en metaalen,
 Of Zeegewaffen en getakte Zeekoraalen,
 En al wat ongemeen en dierbaar word geacht,
 De gansche waereld door, hier mild by een gebracht,

Van tyd tot tyd voltooit , verheerlykt uit het duifter ,
 Nu op een ruim vertrek met fchoonder glans en luifter ,
 Zoo net geregeld te befchouwen , een voor een ;
 Diend niet te driftig door verwaande onkundigheên ,
 Of laag gevoelen van de uitmuntenheid der zaaken ,
 Van niemand zonder fchult ooit reukeloos te laaken ,
 By 't zien van 't eerfte ftuk te haaften naar het end.
 Zulk flag van vrienden en gezelfchap mag VINCENT ,
 Van zyne wonderzaal , wel zonder fmert ontbeeren ,
 By die al te onbefchroomt de koftlykheid handteeren ,
 Of door een groot gevolg van knechten , 't gansche huis
 Onveilig maaken , en de kamer met gedruis
 Vervullen , daar men zelf bevreest voor snoode trekken ,
 Niet zelden loopt gevaar van kwetzen , kneuzen , breeken :
 Maar deeze Schat van zoo veel dierbre zeldzaamheên ,
 Die dubbelt waardig word van kenners aangebeên ,
 Dus rykelyk vergaêrd met onverdrietig poogen ,
 Vereift bedaarde Liên , en fcherp doorzichtige Oogen.

G. B.

OP DE
WONDEREN DER NATURE,

UIT ALLE GEWESTEN DER WERELT
BYEEN GEBRAGT

DOOR DEN E.

LEVINUS VINCENT.

Nequeunt expleri corda tuendo.

At wellust komt myn' zanglust nopen !

Zo vreemt , zo aangenaam , zo nut ,

Als luttel menschen stont te hopen :

Een wellust , daar 't verstant by dut ,

Verrukt by staat en opgetogen :

Genoten , ô VINCENT , in 't zien

Van wondren , daar Natuurs vermogen

Voor Godt , haar' vader , elk de kniën

Leert buigen : keur van wonderheden ,

Als nooit myn oog voorhenen zag.

Wie kanze noemen ? wie ontleden ,

Al wat uw gunst brogt voor den dag ,

Uit zo veel kabinetten , kassen ,

En laden ; vol verscheidenheên

Van zeldsamer aardt - en zeegewassen ;

't Zy groot , of hoog van waarde in 't klein :

Van inheemsche en uitheemsche dieren ,

Gevogelte , overschoon van pluim ;

Een vlugt , die bloedeloos gaat zwieren ,
 Ook schoon gekleedt , door 't luchtig ruim :
 Van plante en kruit , noch frisch , vol levens ,
 En pracht , daar Flora mē braveert :
 En wat in twee paar delen tevens
 De werelt met fieraat stoffeert ;
 Wat kloeke reizigers vlytig zochten ,
 Wat stil en stom den fchepper pryft :
 Ook padde en flang , en meer gedrogten ,
 Daar met vermaak 't gezigt van yft.
 Ontelbaar is 't , waar lucht en aarde
 En froom onze ogen mē bekoort :
 Maar gy , die niet gemeens vergaarde ,
 Toont groei , en zaat ook , en geboort.
 Aan 't menfchdom fchenkt Natuur verquikking ,
 Of nut in 't geen zy baart : maar gy
 Zet ook 't geringfte door uw fchikking ,
 Vol geeft en kunft , een' luifter by ,
 Daar niets verwacht legt , of verwildert.
 Hoe trots Apelles maalkunft praal' ,
 Gy wint het : gy borduurt , gy fchildert
 Met vliege en tor , kapel , of kraal.
 Geen oliverf duurt min bedorven ,
 Dan 't geen gy toont in waterverf.
 Gy bergt veel dieren , lang geflorven ,
 Door kracht van wyng geeft voor bederf.
 Gy levert telgen , ooft en bomen ,
 By horens , daar een gloet uit ftraalt ,
 Gevifcht uit Nereus diepfte ftromen ,

Dat Proteus geeft hier zelf in dwaalt.
 Dedaal zou , schoon hy zweefde op vlerken ,
 Zich hier in kunst niet zien volleert ;
 Maar Nasoos dichtgeeft wonderwerken
 Op nieuw , van vorm in vorm verkeert.
 Uw Schoonbroër blyf dus nooit vergeten ,
 BREDA , die d'eerste schakels brogt
 Tot zulk een grote wonderketen ,
 Door u van jaar tot jaar volwrocht.
 Volwrocht ? dat blyft uw hope ontkennen ,
 Door vlyt noch yver ooit gemat.
 Elke aanwinft strekt een spore in 't rennen
 Tot groter aanwinft van dien fchat :
 Een' fchat , die , schoon men gansche dagen ,
 Beluft tot naaw bezien , hieraan
 Te kost lei , altyt zou behagen ,
 En zulk een' oogluft niet verzaân.
 Men danke uw Ega ook , die leven
 En luft in dien natuurfchat vint ,
 Noch broër noch man hier toe wil geven.
 O zeldfaam paar , zo eensgezint
 In zeldfaam werk ! wel waardt , dat heren
 Zo groot , als Pruiſſens Koningk , en
 Tuskanens Grootvorft , zelfs dit eren
 Met oog en tong , of hant en pen ;
 De Kzaar , daar 't magtig ryk der Ruffen
 Voor buigt en beeft , u heufch begroet ;
 Keur Palts zyn' luft hier niet kan bluffen
 In 't zien , met geen' geringen floet.

Aartshertog Karel , die de tronen
 Der Oostenryksche mogentheit
 Door 't erfgebiedt der Spaansche kronen ,
 Met hulp der hoogste Majesteit ,
 In top van glori wil verheffen ,
 Bukte neêr uit lust , om op de knien
 (Wie zou de waarde niet beseffen ?)
 Een kas , vol wondren , door te zien.
 Koomt herwaart , gy Natuurdoorgronders ,
 Die 't al doordringt met uw vernuft :
 VINCENT ontdekt u iet byzonders ,
 Daar 't sneêgste brein van staat versuft.
 Gy Godtverzakers , in 't bestormen
 Van 's hemels troon te stout en trots ,
 Koomt herwaart ; leert van ruipen , wormen ,
 En schulp en steen , hoe 's groten Godts
 Almogentheit onze aardtsche broosheit
 Beschame ; en staakt uw blinde boosheit.

J. VOLLENHOVE.

O P H E T
WONDER-TOONEEL
D E R
N A T U U R,
V A N D E N H E E R
L E V I J N V I N C E N T;

Extulit os sacrum coelo.

At is gewenschter, dan, op't spoor der ware wijzen,
Den Schepper van 't Heel-al te kennen en te prijzen,
Zijn Majesteit in al 't geschapene te zien,
En dankbaarheid voor goud en purper aan te biën!

Daar toe ontrolt Natuur all' haar' gordijntoonélen
In Plant en Dier en Erts, uit twé paar wérel-délen;
En lokt den mensch tot kunst, tot arbeid en gevaar,
Om hare wonderchat te stellen op 't altaar,
Gefmolten tot een klomp met onbekrompe handen,
De vrugt van zon en maan en watren lugt en landen.

De weetvlijt van VINCENT blaakt op die nodiging,
Om in den boezem van die Schoone, een ijder ding,
Gehaalt bij blanken, en bij heele en halve moren,
Zo ver 't verstand bereikt, in 't harte na te sporen,
Te stellen in den dag voor 's kenners keurig oog,
Dat door bespiegeling verrukt word naar om hoog.
's Mans Egade, als een bije, steeds bézig t'aller uren
Met kiezen, schikken, met schakéren, en borduren,
En af te malen, en te plaatzen op een rij,
Staat haren halsvriend als een Paradijshulp bij.

Die eensgezinde Twé, van hemelfch vuir ontfteken,
Arbeiden weêrgâloos, ftantvaffig, onbezweken.
De naarftigheid denkt gantsch de wijde wérelde door,
En volgt met goud en vuir het zonnewagenspoor;
Nu, daar 't heet Libyë wat nieuws baart t'allen tijën,
En felle leeuwen in geroofte woeftenijën
Om water brullen; dan, daar 't oofter morgenligt
Werpt paarlen en robijn in 's wérelde aangezigt;
Of naar den avond, die, wijd agter Spanje henen,
De zonnetorts in zé hoort kiffen moê gefchenen.

Een beemd van welluft doet zig op voor het gezigt.
Een arend ziet zig blind op zulk een ftalend ligt.
Het bloedloos Lugtgedierte, op pennen van de winden
Gedreven, is beknopt op dit Tooneel te vinden.
Een zwarm Kapellen, zo van dag als van de nagt,
Uit Aitjes, Wurmen, en uit Popjes voortgebragt,
Met hemelsblaauw en goud, met purper en fcharlaken,
Wit, zwart, rood, geel, groen, bont, en alle verven blaken,
Mildadig van Natuur die Diertjes ingeftort.
Apelles kunft komt kunft bij deze kunft te kort.
Men ziet de Tor, de Bije, de Vlieg, de Wandelbladen,
De Veldluis, Mot en Mier, en Juffertjes uit Maden
Geteelt, de Sprinkhaan, en de Krékel, Kever, Mug,
En wat gezwind is in bewéginge of ook ftug;
Te zamen rijk gewolkt, gefchaduw't en gevorent,
Gemarmert en gevlaakt, getoetft, geparkt, gedorent,
Gepunt, geboord, geband, gehorend en geribt,
Geängelt en gefchaart, geädert en geftipt;
En zulk een fchikking van fchakeerfel in de verven,
Die hier verdiepen, daar verbleken, gins verfterven,
Dat ijder dierbaar lijk, zo leveloos als 't is,
Verwatenen roept toe, de Godheid is 'er wis.
Zij laat zig zelve zien in 't ongeägtfte Diertje,
In Neet, en Vlooi, en Wurm, in Rups, en Haft, en Siertje.
Geen minder luifter ftraalt van 't fchoon Gevogelte af,
Zo rijk gefiert, als of 't een paradijslugt gaf,

Gebroeit bij andre gloed als onze zonneshijnen.
De verf smilt in een on-nasporelijk verdwijnen.
Ai, zie dat kropje, dat slagpennetje, die pluim,
Die kuif, die klaauw, die neb, borduursels van het ruim,
In 't dundoek van de lugt al zwevende opgehangen.
Wie ziet het? en word niet met lust tot God bevangen!

In een paar Kasten stort Natuur veel' schatten uit,
Gekogt, gehaalt, gezogt, door tong en pen beduid
In uitheemsche oorden, bij twé slag van Indianen.
Wanschepzels, Schepzels, en Gedrogten zaam vermanen
De Kenners toe te zien, te letten op elx aart
En eigenschappen, door de konst en zorg bewaart
In balsen glazen, als de duurzame mumijën,
Een onbederflijk vogt om d'eeuwen t'overschrijën.
Men ziet hier Lugt- en Land- en Kruipend- Water-dier,
Zo gantsch volkomen gaaf, dat daar het levend vier
Schijnt uit te stralen, en bewegende in te spelen,
Met juistgevormde leën en onverminkte délen;
De Spin, de Donderpad, en Adder, Scorpioen,
En Boschrot, Meirkat, Aap, de Kruishaai en Baboen,
Miervreter, Krokodil, en Slangen, Hagedissen,
De Leuiaart, Leguaan, en Krabben, Kreeften, Vissën,
Zé- Duivel- Engel- Aal- Rups, Vliegvis, de Tonijn,
De Knorhaan, 't Potshoofd, en 't Drilvisje, 't IJferzwinj,
En Draak, Chameleon, en Salamander, Wormen,
En Zékat, Zwaartvis, en Misdragten van veel' vormen,
En dier en ondier, dat de Duitsche taal niet meld,
Gevoert uit woestelij, en zandkuil, hol en veld;
Een groote ontelbaarheid van ongeméne dingen,
Een stapel zeldzaamheên in geen gedigt te wringen.
't Gezigt verdwaalt in all' die wonderen bij een,
De zigtbre tékenen, en letters, woorden, reën,
En dubble handen, die met vijf paar vingers wijzen
Op God den Schepper, hoogt' aanbidden, danken, prijzen.
En nu stelt d'Oceaan, uit den heel hollen schoot
En marmren boezem, 't schoon van Waterschepzels bloot,

Gepint, gevint, geschubt, door 't zore vuir geglommen
 In 't onbekende diep, aan deze wijk ontzwommen.
 Twé Schatverdéligen bevatten zulk een goed,
 Als volle horens rijk gepropt van overvloed;
 En, tonende uit Natuur zo ménig wondertéken,
 Alle ógen trekken tot aanschouwen zonder spreken.
 Al wat het Aardrijk teelt dat vindmen in de Zé,
 Maar ongelijk van vorm in 't lange en 't dikke en 't brê.
 Kinkhorens, Horentjes, en Parlemoere schalen,
 En Schulpen, Sponsiën, en veelslag van Koralen,
 En Pékelheesters, aan boschaadje en boom en plant
 En takken uitgebreid, zijn keurlijk hier in stant.
 Wie kan de namen van zo veel Zéteelte weten,
 Bij duizend duizenden bijzonderlijk geheten,
 Naar Navel, Hart en Oor, Voet, Toren, Wenteltrap,
 En Hanekam, en Goot, en Kous, en Lafrusklap,
 Naar Luiperd, Tijger, Slang en Padde, en Spinnekoppen,
 En Kievitsaiërs, Pijp en Wolk, Trompet en Toppen,
 En Ham, Kompas en Rots, Naald, Nagel, Zotskap, Klip,
 Harp, Paardevoet en Rasp, Kroon, Porcelain en Lip,
 Naar Moerbai en Muzijk, Moor, Pen en Doekenhuizen,
 Kemphanen, Trommelschroef, Schietspoel, Patrijs en Duiven,
 Naar Bootshaak, en Bezaan, Kikvors, en Olikoek,
 Krab, Morgenstar, en Spil, Pauskroon en Zwitzersbroek,
 Soutkorlen, Peer en Peul, en Argus, Dadel, Knollen,
 Kikvors, Oranjevlag, Dolfijn, Zéton en Mollen,
 Zo enkle als dubbele uit de zilte en zoete grond,
 Genavelt, en geoord, geöogt, gelipt, gemond?
 De Qualstof van de Lil-vis, Mossen, Oesters, Slakken,
 Was met een korst en muur van zésteen overbakken,
 En zo veel' verven als de zonne in 't rond beschijnt,
 Wiër glans en duurzaamheid door d'eeuwen niet verdwijnt,
 Voorheen omschénen met een gloed van Pékelstarren
 En blakend Waterooft, om Domplaars te verwarren.
 Met welk een heerlijkheid komt nu het Plantgewas
 Te voorschijn, hier gesleipt langs d'ongemeten plas

Van ooft en weften en de middagzon van 't zuiden ?
De Bollen, Bloemen en Zaadhuisjes, ende Kruiden,
En Zaden, Wortelen, en Bladen, Vrugten, Stam,
En Takken, Loof en Knop, vol van verborge vlam,
Zijn fris gedroogt in vorm en eigenschap van wezen,
Tot een konftproefftuk van 't natuurwerk uitgelezen,
Uit d'oppervlakte van den aardkloot zij aan zij
Gegroeit in 't Veldtapijt der fchone fchilderij,
Die in een rijk geftarnt' van diamante ftralen
Beneden met den glans des hemels fchijnt te pralen.
Waar van in Boeken 't Vreemde en 't Inlandsche is gemaakt,
Met Schepzels, Dieren, op het kragtigfte uitgehaalt,
Die twé Hoofdstoffen als uit volle borften geven,
Om in de konft Natuur beknopt te zien naar 't leven.

Maar treed nu rustig toe gij Minnaars van Natuur,
En Kenners, welkers borft steeds blaakt van heilig vuur;
Beschouwt een stapel Erts, die onze moeder d'Aarde
Uit haren rijken fchoot ten dienft van 't menschedom baarde,
En fijn of grof van aart, gegraven uit de mijn,
Eerst zeven in getal uit éne wortel zijn:
Het vuurbestendig Goud, den Koning der metalen,
Waar bij in wig en duur en glans geen ftof mag halen;
Het blanke Zilver, fchoon met haar gemaande vaan;
Het rode Koper, met een groenrok aangedaan;
Het vreeslijke IJfer, wreed en hard door all' zijn' leden,
Waar van de helſche Krijg weet wapenen te smeden;
Het kille en blaauwe Lood, een zinnebeeld der tijd;
Het ligte en krakend Tin, togtgatig uitgedijd;
En wiffelbare Quik, een geeffel van gebreken;
Welke alle als Peulgewas hier in hunn' hulzen ſteken:
Ook mindere Ertsſtof, en gerunde Souten mê,
Geſchoten tot Kristal, in bergen of in zé:
En onbegrijpelijkheid van ongeméne dingen
In ſteen verandert door veel' vormverwiffelingen,
Waar voor de Sulmoaan moet krimpen in gedigt.
Dit 's geen verſiering maar de waarheid in het ligt.

En op dat al dit schoon geen luister zoude ontbéren,
 Men vind hier Indiaansche en Koningklijke kléren
 Van pluimen, vederen, en veelerleië stof,
 Op 't konstigste uitgewrogt aan Memnons pragtig hof,
 Gevlogte Korfjes, sijn van biesen, matten, tienén,
 Om in noodwendigheid en tot vermaak te dienen,
 Bij vreemde volkeren van onbekende taal.
 Maar 'k schrik voor 't Krijgsgeweir van het moorddadig staal,
 Voor Kris, en Dolk, en Dag, Javlijn en Affegaaién.
 Hoe komt het oorlogsvuur de wérelde rond te waaïén!
 De Heiden, zoet op bloed, aan 's aardkloots tegenkant,
 Den taaién Veldboog voor vergifte pijlen spant,
 En bouwt het zwarte rijk des doods. ô dwaze zede
 Van 't ongelooft! maar och! de Christenen doen 't mede.
 Na zo veel heerlijkheid beschouwtme een Kabinet,
 Dat waard is open voor een konings oog gezet,
 Met zeven laden, die geen vlag voor praalkunst strijken;
 Men magze bij 't gestarnt' der Pleiäden gelijken.
 Veel duizend duizenden van beesjes, diertjes, net
 Door een geslingert, en gedroogt en opgezet,
 Zokruipend, sleipend, als dievliegen, wandlen, zwemmen,
 Borduurs- en beelds-gewijs, naar maat van tékning, stemmen
 Hier over een op dag, ligt, schaduw, hoog en diep,
 Niet minder of 't Arachne in haar strijdkonstwerk schiep.
 De Mier van Martiaal in barnsteen opgesloten
 Bezwijkt, en geeft het op voor dees' Natuurgenoten.
 En 't Karfesteentje van de Duitfche Baiër-Non
 Vol kunst, word doof en dood beschenen door dees' zon.
 't Zijn strikken, krollen, en al zwieren, trekken, stralen,
 En vonken, vlammen die 'er schitterende pralen.
 Uit d'andre schuiven komt voor 't oog een nieuw onthaal
 Te voorschijn; énen hoop van ménige aiërschaal,
 Zo blank, als geel en bruin, blaauwglimmende uit den groenen,
 Gesprengkelt en gevlaakt. Natuur wist te verzoenen
 De tegenstrijdigheên van verf door haar penceel,
 En maakte 't zoet en zagt, en glad, en mals, en eël,

In zulk een broffe korst voor dubbele geboorte.
 Een Vak laat weêr, als uit een vers ontsloote poorte,
 Een Paradijsvlugt, schoon van wit en geel en zwart,
 In twederlei geflagt, die 't vogelfiersel tart,
 Vol liefste tederheid, zo met als zonder poten,
 Weêrgadeloos van pluim, met luister overgoten,
 Gedrogten, dieren hard gedroogt, en hunne leên,
 En flangevellen, en gebeenten, zeldzaamheên
 Uit vier gewesten van den wêreldkloot, aanschouwen.
 Wie zoude aan zulk een werk met liefde en lust niet bouwen,
 En onderzoeken, en nasporen! gevende agt,
 Hoe alles word als door herschepping voortgebragt,
 Uit onderhouding van een omzwaai niet te stuiten,
 Tot God den draaiboom der Natuure eens toe zal fluiten.
 Der Ruffen Kaizer knielt voor het borduurfel neêr.
 De Zon van Pruiffen geeft eerbiedig Gode d'eer,
 In 't overzien der schoongevleugelde Kapellen,
 Waard uit het Ooste en 't Zuide in 't Noord ten top te stellen,
 Door Hem die steeds den toom van al 't geschapen' ment:
 Wie leeft 'er die dit ziet en nog een God ontkent!
 Veel' Princen, Vorsten, on-verzaadlijk opgetogen,
 Staan in verrukkinge en geloven naauw hunne ógen.
 En wakkre Mannen, al den aardkloot in de schaal
 Van oordeel wégende, waardenen dit onthaal
 En oog- en ziel-banket, om geeften te verversen,
 Ver boven 't gastaal van den Aartsmonarch der Persen.
 Al wat men hier van zegt vliegt het gehoor voorbij,
 Of maakt op 't beste in 't brein een schaduwschilderij
 Van weinig indruk; maar het zien doet overtreffen,
 Hoe hoog de Faam 't ook kan op haar bazuin verheffen.

Uit de bespiegeling van zo veel wonderwerk,
 Vloeit overtuiging die den afgrond valt te sterk,
 d'Onwetenheid in slaap gevallen doet ontwaken,
 En kneuft den donder van het helsche Godverzaken.

De vroomme ANTHONI, deugd-zaam, toegenaamt BREDA,
 Een groote opmerker om Gods wonderen naauw gâ

Te slaan, was d'eerste held die hier de hand aan leide,
En een Vergaârplaats der Natuurschat toebereide.
Bij 't vast gelove was Muzijk in leet zijn lust,
En in 't bespiegelen der Godheid zagte rust;
Een zaalge voorsmaak om den geest ruim op te halen
In 't onbegrijpelijk ligt bij hemelsche koralen.

LEVIJN, verliest op goed, volgt dien voorganger na;
En 't zij de zon verrijze of 's avonds onderga,
Het brein is bézig, om Natuur en hare schatten,
Vol vuir, d'Alzegenaar ten prijs, bij een te vatten.
Hij zoekt, en haalt, en schikt, ontbied, ontfangt en paart,
En bouwt op 't vlijtigste aan 't weêrgáloos Konstgevaart',
Natuurs aartsproefftuk, 't hoofd van alle pronksaletten,
Om geesten, door zijn spoor geprikkelt, aan te zetten,
Met zorg en hoope, of dus d'Alwijze Vader, vroeg
Of spade, eens 't oog van gunst en van genade sloeg
Op 't ijdel oorbaar nut, een werk van 't aardfch gewemel.
Zo praat de regenboog gespannen aan den hemel,
En toont de lieverei der hoogste Majesteit,
Met verven aan weêr zij van d'Horizont verbreed.
Een Digtvorst maakt een naam door grootse heldendigten.
Een Krijgsheld kan een land door dapperheid verpligten.
VINCENT vereeuwigt zig door 't Wonder-Kabinet,
Gulhartig open voor 's aanschouwers oog gezet.
Wat kroon, wat eerkroon zal men Hem op 't hoofd dan passen?
Een overwinnaars kroon, uit naarstigheid gewassen,
Gesiert met loof van deugd, gelijk zijn naam brengt mê,
Gegroeit in lugt en land en wateren en zé.
De Faam heeft voor dien Held, den schoonsten Zékinkhoren,
In 't vlakke marmer glad geslepen, uitgekoren,
Om zijnen lof daar op te blazen datze klink',
En boven lauwre praale, en aan 't gestarnte blink'.

OP HET
 UITMUNTEND KABINET,

VEELE ZELDZAAMHEDEN EN WONDEREN DER
 NATUURE BEHELZENDE ,

MET ONNAVOLGBAREN VLYT BY
 EEN VERGADERT,

DOOR

LEVINUS VINCENT,

EN IN EEN NETTE ORDRE GEBRAGT, DOOR
 HULPE VAN ZYNE E. EGA,

JOHANNA BREDA.

K, ongewoon de snaar der dichtkunst veel te roeren ,
 Laat echter thans met lust en liefde my vervoeren
 Tot eer en prys van u, ô wakkere VINCENT!
 Door uwe wonderkas, by klein en groot bekend.
 'T verliest hier waarlyk al zich zelf, dat u gaat vinden,
 Wanneer gy onvermoeit, voor vremden en voor vrienden
 Gulhartig opent uw weërgaloos Kabinet :
 Hier staat een Vorst, een Prins, een Koning voor verzet.
 De groote Czaar, het hoofd der strenge en strydtbre Russen,
 Kon hier ter nauwer noodt zyn leer- en weetzucht blussen :
 De ryke Keurvorst, die de kroon van Pruissen draagt,
 Toont overluidt, hoe kunst en arbeit hem behaagt.
 Hier doet zich kragtig op, in 't klein, de groote weercelt,
 Met zoo veel schatten en juweelen ryk bepeerelt :
 De hooge hemel zelfs daalt, door uw vlyt, beneën :
 Het pluimgevogelt, uit de lucht, 't zy groot of klein,

Natuurlyk geschakeert met zilver op zyn vleugelen
 Of gout , dat zelden hier de geltzucht kan beteugelen,
 De visschen uit de zee , de dieren uit den gront
 Der aarde voortgeteelt , goutgeel , of blaau , of bont ,
 U opgelevert van al 's weerelts Zeen en Landen ,
 Daar 't guure Noorden vriest , of Oost en West moet branden:
 Wort eens dit alles van 't aandagtig hart bemerk't ;
 'T verneemt den Schepper dan , die al dees wondren werkt.
 Was in het Paradys eens Adam by zyn Eva ,
 Gy zyt 'er ook , en schikt Godts wondren met uw Ega :
 Die groote Godtheit doet zich op in 't kleenste dier ;
 Haar almagt speurt men in een rupse , een vlieg , en mier.
 Wie plantte daar de maag , het hart , de long , de spieren
 En aders , daar of bloet of geest steeds door moet zwieren
 Tot voedsel voor het lyf , hoe kleen ook in ons oog ?
 Wien trekt dit niet van 't laagst der aarde , naar om hoog !
 Godts wysheit laat zich door den mensch uit water haalen ;
 Dit melt de schelp met een gespan van zeekoraalen.
 Kom , Godtverzaaker , die deez wonderen beschout ,
 U , als een nachtuil , in de duifternis onthoudt ,
 Kom voor het licht , en leer , met elk , uit al dees werken
 Den Opperkunstenaar in zyn gedrag bemerkten :
 Wat is'er , bid ik u , dat immer quam van zelf ?
 Hoe diep men in den gront der Ongodisten delf ,
 Men kan 't niet vinden , wyl elke oorzaak haare zaaken
 Te voorschyn bragt , en dit geen reedlyk mensch kan wraaken.
 Men stuit in 't klimmen dan in 't ende op een begin ,
 Dat alles wezen gaf , en leeven , ziel , en zin.
 Een slechte rups en worm , die nedrig kruipt langs d'aarde ,
 Leert aan 't opmerkend hart een stuk van hooge waarde :
 'T geringe dier , dat in het endt zich zelf verslyt ,
 Verandert wonderbaar in eenen korten tyt ;
 'T legt af zyn huid , met trek en pyn , en komt te vooren
 Veel schooner na zyn doodt , dan toen het wiert gebooren.

Dat kroop, ryft overendt, en kiest de ruime lucht
 In plaats van d'aarde, en volgt de zon na met zyn vlucht;
 Geverft met gout, en geel, en zwart, en karmozynen,
 Daar al de verwen van de schilders voor verdwynen.
 Uit dit gediert, schoon stom en spraakloos, leert een mensch,
 Vooral een Christen, zoo hy anders naar den wensch
 Zich schikt van 't heilig blad, zyn oude en booze schennis
 Verlaaten, met de kracht van ingekroope wennis,
 De huid afleggen van zyn quaê genegentheên;
 Dan pronkt hy met een' naam, gedrukt in hout noch steen,
 Maar 't nieuwe schepzel voert Godts goetheit in zyn wapen,
 Met eenen nieuwen naam, als naar Godts beelt herschapen.
 Dit is zyn hoofwerk, hem zoo hoog en dier belaft,
 Dit kost hem arbeit, hier is smert, hier pyn aan vast.
 Dan stygt hy naar om hoog, verfiert met nieuwe verven,
 Bezit den hemel zelf, al jaaren voor zyn sterven,
 Versmaadt deeze aarde, en leert naar beter dingen staan,
 Staat pal en onverwikt, als alles moet vergaan;
 Als 't aardtsche lichaam, naar zyn hemelsch, schoon verandert,
 Zich opontboden vint by Jesus glorifandert:
 Zeg dan wel dubbel dank, ô vreemdeling en vrint,
 VINCENT, en zyn' Beminde, als gy dees wondren vindt,
 En dankt ze beide, die, door yver, nooit te stuiten,
 In zoo veel ordere u, dien schoonen schat ontsluiten:
 Verhaalt dit vry in 't een of 't ander Koninkryk:
 Hier koos Natuur, in Godt, haar voegt, een veilge wyk,
 Zoo bot als boos vergeefs door 't onverstant besprongen:
 Het kleinste schepsel spreekt, niet min dan Engletongen.
 Beschout en leert, door al dees wondren der Natuur,
 Godt vreezen, bidden, en dankzeggen, uur op uur.

JOHANNES BRANDT.

OP HET
 WEERGAEDELOOS
 NATUURKABINET
 VAN
 LEVINUS VINCENT,
 EN ZYNE ECHTGENOOT,
 JOHANNA BRED A.

E pronkzaal, die hier prykt met onwaardeerbare zaaken,
 Van alles watmen in vier wereltdedeelen vindt;
 By kenners hoog geacht, en naar waardy bemint,
 Is 't heerlyk schoutooneel om d'ooogen te vermaaken.

De Vorsten, die van lust tot deze schatten blaaken,
 Staan opgetogen, en als door den glans verblindt,
 Omdat hier vrou Natuur de grootste kunst verwint;
 Dies elk met diep ontzagh den drempel komt genaaken.

Men pryze 't kloek vernuft en gadeloozen vlyt
 Des wakkeren VINCENTS, als aan Natuur gewydt,
 Om met zyne Ega haar geheimen op te sluiten:

Zoo schoon, zoo wonderlyk, dat yder staat verbaaft;
 Waardoor de vlugge Faam den schellen lof uitblaaft
 Van beider hoogen geest, door geene pennen te uiten.

F. HALMA.

AAN

A A N D E N

L E E Z E R .

Gunstige Leezer en Liefhebber.

Angezien ik my veele jaaren (zedert het overlyden van myn Schoonbroeder *Anthony Breda*, goeder gedachtenisse) hebbe beneerstigt, tot het voortzetten , vermeerderen , en in ordre brengen van zyne voor lang begonne vergaderinge der Zeldzaamheden van de Natuure ; zo hebbe veelyts bevonden, dat het vertonen der zelve, aan veeleene byzondere opwekkinge tot een erkentenisse van den Almagtigen, in hunne gemoederen, heeft te weege gebragt, waar van ook groote Personagien byzondere blyken, in hare beschouwinge, hebben getoont. En dewyl ik oordeelde, dat deeze uitwerkinge van goede nuttigheit en heilzaam gevolg konde zyn, zo hebbe ik my meer en meer tot verder opbouw van dit groote werk bevlytigt, om dit, zo veel de gelegenheit toelaat, in 't licht te brengen, en den Toegenegenen te doen zien, de heerlykheit en almagt des grooten Scheppers van het Heel-Al, niet twyfelende, of het zal aan alle vroomen en rechtzinnigen, die deeze Wonderen hebben beschouwt, of by gelegenheit zullen beschouwen, eene byzondere vergenoeginge in 't gemoet verwekken, en den onredelyken en ongoddelyken oorzaak geeven tot eerbied aan- en erkentenisse van den Schepper en Onderhouder van al het zichtbaare, en onzichtbare, door zyne onbepaalde magt geschapen.

En gemerkt de Ondervindinge my van tyd tot tyd, op een byzondere wyze, ook heeft geleert, hoe veele menschen lust en smaak hebben gekregen, in het beschouwen dezer veelvuldige Wonderheden der Natuure, uit veele gewesten der Waereld by een vergadert, en wat uitwerkinge het vertoonen der zelve, by veele In- en Uitheemschen, heeft te weege gebragt, zo hebbe ik uit veele omstandigheden en dagelyksche Ervaringe niet duisterlyk kunnen bemerken, dat aan veele genegene Liefhebber en Vreemdelingen groot genoeg zoude worden gegeven, zo wy iets aangaande onze zaaken in 't licht gaven, en door den druk gemeen maakten, dat wy, om byzondere redenen, tot noch toe hebben opgeschort, en als ter zyde gezet. Doch aangezien wy dagelyks meer en meer, op eene krachtige wyze, zyn aangedrongen van veele goede Vrienden, Lief-

Liefhebberen , en Geleerde Luiden , om iets dien aangaande by de hand te vatten , zo hebbe ik nu en dan myne gedachten ten dien einde laten gaan , om te zien op wat wyze wy ; tot dienst en genoegen van veele Vremdelingen , als andere , die vermaak scheppen onze Wonderen der Natuure te beschouwen , iets in 't licht zouden kunnen brengen , dat bekwaam mogte zyn de begeerte van een iegelyk te voldoen : doch hebbe bespeurt , dat myne genegenheit en oogmerk , in dezen , niet ligtelyk naar ieders volkomen genoegen zoude kunnen worden uitgevoert , inziende niet alleen de menigvuldigheid , en grooten omtrek myner Liefhebberye , maar daarenboven de tyd en zwaare onkosten , die tot uitvoeringe van zo groot een werk worden vereifcht.

Om echter de begeerte van veele Toegenegenen eenigfins , en zo veel onze tyd en gelegenheit toelaat , te voldoen , zyn wy te rade geworden , eerstelyk eene korte en beknopte Beschryvinge van alle onze Byzonderheden ; in 't algemeen ; en hier na , zo Godt wil en wy leven , in 't breedte in 't licht te brengen , op dat de Liefhebbers en Vreemdelingen , na 't zien onzer Zeldzaamheden , met meer onderscheit een bekwaam denkbeeld in hunne memorie zoude kunnen behouden en mededragen , 't geen tot noch toe , door de meenigvuldigheid van veranderingen , (gelyk ons by 't vertoonnen gemeenlyk word betuigt ,) onmogelyk is geweest. Wy verhoopen dan door dit middel aan veele daar toe genegene Vrienden en Liefhebberen , die onze zaaken zullen zien , niet alleen eenig genoegen te geven , maar hen ook op te wekken in lust en liefde tot het nafpooren en beschouwen van Godts wonderwerken , daar Hemel , Aarde , en Wateren zo rykelyk mede vervult zyn ; en dat elk die deze verwonderlyke schoonheden der Natuure zal beschouwen , daar door mag worden aangezet tot lof en verheerlykinge van dien grooten Schepper , die alles wat wonderbaar is , door zyne onnafpeurlyke wysheyt , magt en heerlykheit , in eene vaste en volmaakte onderhoudinge , geschapen heeft.

Wy zouden hier overvloed van stoffe kunnen vinden , om over de gesteltenis van onze Rariteitkamer breed uit te weiden , doch ons voornemen en bestek is niet aangelegt om by deze gelegenheit eene uitvoerige Beschryvinge van ieder stuk in 't byzonder , in onze Kabinetten vervat , voor te stellen , maar alleen in 't algemeen te toonen de verscheide Hooftdeelen die in dezelve begrepen zyn. Doch eer wy tot deeze korte Beschryvinge komen , vinde ik geraden den Lezer eenige nader verklaringe te doen , ten opzigte van den oorsprong en aangroei dezer Liefhebberye , en te toonen dat dit werk het myne alleen niet is , noch dat ik hier in my zelve trachte aan te matigen eenigen lof of eere , die myn overleden Schoonbroeder *Anthony Breda* , goeder gedachtenis , door zyne onvermoeide neerstigheid en vlyt , in 't nafpooren en verzamelen van zeer veele zaken , heeft verdient , en hem moeten toegeëigent worden ; maar wy zullen in 't vervolg , daar het te pas komt , toonen wat eigentlyk , zo van zynen
als

als van onzen arbeid is, gaarne bekennde, dat hy de eerste Stichter en Grondlegger van deeze Schatkamer der Natuure is geweest, gelyk alom by veelen bekend is. Derhalven heb ik goed gedacht, zyne beeltenis in deeze Tytelplaat, tot zynere eere en gedachtenisse, te doen vertoonen. Ik betuige ook gaarne, dat ik door zyn voorbeeld en toedoen, met groot vermaak in deeze Liefhebberij, veele jaaren voor zyn overlyden, ben ingewikkelt, hebbende zelf ondertusschen veele Rareiteiten vergadert, en onder my berustende gehad; waar door, na zyn overlyden, eene nieuwe orde en samenvoeging van onzer beider Liefhebberij gesproten is, en die van tyd tot tyd zodanig is vermeerdert, en toegenomen heeft, dat ik genootzaakt ben geworden het werk in 't geheel van plaats en orde te veranderen; hoewel ik echter verscheide zaken, door hem bewerkt en uitgevoerd, in volkome gestalte hebbe gelaten, gelyk in 't vervolg hope te toonen.

Wyders, dewyl de dagelyksche aanwas en menigvuldige verandering in onze Rareiteitkamer, de nieuwsgierige Vreemdelingen en anderen, belet te kunnen onthouden, het geene door ons hun word vertoont, zo hebbe ik, by deeze gelegenheit, van veranderinge en verplaatzinge myner Liefhebberij, dienstig geoordeelt, de tegenwoordige orde en gesteltenis te gebruiken, om, zo veel doenlyk is, de geheughenisse der aanschouweren te verlichten en te hulpe te komen, hier in bestaande; dat wy alle onze Rareiteiten, in byzondere Kabinetten en Kassen geschikt, by elkanderen in eene groote en daar toe bequaame Zaal hebben geplaatst, om alles beknoptelyk, het een na 't ander, in goede orde, te kunnen vertoonen, en niet verspreid te zien in byzondere kamers en vertrekken. En op dat wy het reeds gemelde oogmerk ook in deeze korte beschryvinge mogen bereiken, zullen wy dezelve orde waarneemen en houden, die wy gewoon zyn te gebruiken, by 't vertoonen onzer Zeldzaamheden, namentlyk van Kabinet tot Kabinet in orde te doen zien, wat ieder in 't byzonder behelst, hopen de daar door ons oogwit, tot genoegen van veelen, te zullen volbragt zien.

En om de nieuwsgierige Liefhebbers door eene korte beschryvinge van onze Rareiteitkamer eene klare schetse voor ogen te stellen, zo oordeele ik het dienstig te zyn, vooraf de algemene verdeeling en schikking der Kassen en Kabinetten aan te toonen, en alsdan verder tot de beschryvinge van ieder in 't byzonder te komen; doch alles zoo kort en beknopt als doenlyk is.

Eerstelyk zyn geplaatst, tegen over den Ingang of 't Portaal en ter wederzyden van den Schoorsteen, twee groote Kassen, onderscheiden in zes byzondere deelen, namentlyk; Vier kleene onder op den grond, en boven die, twee groote. Wyders zien wy geschikt zes byzondere Kabinetten, namentlyk twee groote, en een kleender in 't midden van ieder, aan beide zyden van 't Vertrek, maakende alzo in 't geheel zes Kabinetten en zes Kassen, waar van wy den inhoud, op de volgende wyze, kortelyk zullen tragten te beschryven.

N°. 1.

Eerftelyk vertoonen en beginnen wy met de eerfte onderfte Kas, fttaande regt tegen over den ingang van 't portaal, zynde de tweede ter flinke zyde van den Schoorsteen. Hier in zyn gefchikt veelerhande foorten van Indiaanfche Rariteiten door konft en arbeid gemaakt, beftaande in Sieraden, Kleding, en Optoifels, zo van fchoone en vreemde Vogelvederen, als andere ftoffen, kunftige gewerkte Korfjes, Geweer, Werk- en Oorlogftuygen, beneffens veele andere Vreemdigheden, die ons van byzondere Kufften zyn toegevoegt, en wy, om kort te gaan, nu niet verder fullen ophaalen.

Deze foort van Rariteiten zyn, zo door mynen Schoonbroeder, *A Breda*, goeder gedachte, als door my van tyd tot tyd vergadert, in ordre gebragt, en bewaart.

N°. 2.

De tweede of volgende Kas, zynde naaft aan den Schoorsteen, begrypt veele groote vierkante Doozen, van ruim 4⁸ duim in haaren omtrek, gevult voornamentlyk met inheemfch en uitheemfch Gevogelte, als ook Vlindergedierte, opgezette Rupsen, Wormen, en andre vreemde en bekende Diertjens, zo vliegende als kruypende, beneffens veele en verfcheide gedroogde Bloemen, Kruiden en Veldgewaffen, dienende met eenen tot fieraat en vervulling van de gemelde doozen. In deze Kas ziet men twee van deze doozen in zwarte lyften met fpiegelglazen, ftrekkende tot een ftaal of voorbeeld, van de andere in deze Kas begrepen, dewyl de tyd niet toelaat ieder in 't byzonder te vertoonen. Alle deze Vogels en verdere Liefhebery in de gemelde Doozen begrepen, zyn door mynen Schoonbroeder in de tegenwoordige gefalte gebragt, en alles met grooten arbeid en byzondere kunft opgevult en in poftuur gefteft; zo dat hier in byna niets door ons is bygevoegt of bewerkt.

N°. 3.

De derde Kas, fttaande ter rechte zyde van den Schoorsteen, is de wederga van de voorrige tweede Kas, en behelft ook zodanige Doozen, met uit- en inlandsche Vogels, en andre Diertjes boven gemeldt, behoorende ook eigentlyk tot de voorfchreve tweede Kas, zynde voor een gedeelte door wylen mynen Schoonbroeder, en een gedeelte door ons bewerkt en voltooit. Hier in worden ook gezien twee Doozen, met uit- en inheemfche Vogelen en andere Diertjens, in zwarte lyften, met glazen als boven, tot bewys van 't overige dat in deze Kas word bewaart.

N°. 4.

Deze vierde en achterste Kas, van onderen ter rechter zyde van den Schoorsteen, begrypt veele Foliantboeken, waar in op ordre leggen veelerhande geschilderde Teekeningen in Waterverwen, zo door mynen overledenen Schoonbroeder, als andere voornaame Meesters uitgevoert, vertonende verscheide Gedierten, Zeegewassen, in- en uitheemsche Bloemen en Planten. Andere zyn gevult, zo met vreemde, als met Europise gedroogde Bloemen, Kruiden, Planten, &c. Waar van 't getal te groot is om iets te kunnen vertoonen door kortheid van den tyd.

Deeze meeste zaken zyn door den Overledenen vergadert, doch echter door ons merkelyk vermeerdert en in ordre gebracht.

N°. 5.

Het vyfde is een Kabinet zwart verlakt, met Indiaans opwerk, staande ter flinke zyde van den ingang; hier in zyn begrepen en geschikt, een bykans oneindig getal van Insecten of bloedeloze diertjens, als Vlinders, of Dag-en Nachtkapellen, Vliegen, Motten, Juffertjes, Korebouten, of Puiſtebyters, Byen, Hommels, Wespen, Torren, Kevers, Krekels, Sprinkhanen, Rupsen, met hare Nesten en Poppen, Wurmen, Duizentbeenen, Scorpioenen, gedroogde Slangen, Haagdiffen, Visjes, Land- en Water-Schildpadden, Vogeltjes en meer andre Vreemdigheden, uit de vier deelen der Waereld by een vergadert, en waar van de ordre en omstandigheden de volgende zyn. Eerstelyk bestaat dit Kabinet in 68 vierkante Laden of Schuiven, verdeelt in drie byzondere Colommen, benevens een groote diepe Schuyf, gevult met groote vierkante Doozen. De eerste 60 Laden of Schuiven zyn gevult met 280 ronde Doozen, waar in van de bovengenoemde Insecten en andre Beesjes zyn geplaatst, met dit onderscheid, namentlik 40 Laden ieder gevult met 5 ordinary ronde Doozen van omtrent $\frac{1}{4}$ el in haar diameter. 20 Schuiven met 4 grooter, en 8 enkelde groote vierkante Doozen, deze beide soorten zyn gevult zo met ongemeene en groote Insecten; als met rare Vogeltjes en andre vreemde Land- en Watergedierten.

De opene of ledige plaatzen in ieder Lade, zyn alle gevult met veelerlei soort van in- en uitheemsche Bloemtuykens en rare Veldgewassen, dienende niet alleen tot sieraad en vulling der leedige plaatzen, maar ook om te toonen de eigenschap die de Diertjens hebben met de bloemen en kruiden, zo tot hunne voortkweekinge en onderhoudt, als tot hunne behoudenis en beschuttinge voor hunne vyanden.

De groote Schuyf-lade van onderen, begrypt eenige vierkante Doozen, met groote en ongemeene stukken van Insecten, Vogeltjes, enz. nevens veele ondervindingen van Rupsen, Wormen, met hunne Popkens en Vlinder-gedierte, op de ordre en wyze van Joannes Goedaart in zyne *Metamorphosis Naturalis*.

Dit Kabinet is een der voornaamste stukken van deze Rariteitkamer, en is door ons geheel en al bewerkt en in staat gebragt, door de t'samenvoeging van 't geene, zo door mynen Schoonbroeder is nagelaten, als dat door ons na zyn overlyden is vergadert.

N°. 6.

Dit verlakt Kabinet, zynde de wederga van het leste ofte vorige, staande mede ter flinke zyde van den ingang, naaft aan de groote Kas, heeft 32 Laden van verscheelende grootte, gevult met veelerhande soorten van rare schoongemaakte en gepolyfte Hoorens, Schulpen en andere Zeege- wassen, mitsgaders een groote Schuyf, waar in vier Laden zyn gevult met veelerhande ongeemene Krabben, Kreeften, Zeeappelen, Zeestarren, en andere diergelyke zaaken, die in zeën, rivieren, en wateren worden voort- gebragt en gevonden. Deeze Laden bestaan alle in byzondere en verschillende Ordonnantien en figuren, alle met kleene gevlogte Kraaltjes geborduurt en uitgevoert, naar de grootte en gestalte van de Soorten daar in geschikt, op dat 'er niets gehecht of gekleeft zynde uyt zyne plaats mag verschuiven, gelyk anders dikmaal gebeurt. Dit Kabinet kan ook voor een van onze voor- naamste hoofstukken worden geacht, en is alles door ons in den tegen- woordigen staat en ordre geschikt en bewerkt.

N°. 7.

Dit Kabinet, aan de rechte zyde van den ingang in 't graau geschildert, staande naaft de groote Kas, behelst en verthoont een Boschtooneel van veelerhande rare Zee- en Klipgewassen, zo van Koraalboomen, Takken, Steenen, Zwammen, en meer andere ongemeene stukken, van verscheiden aart en koleur, die ons van tyd tot tyd, uit vreemde Gewesten, zyn ter hand gekomen.

Noch behelst dit Kabinet 2 Schuiven of groote Laden, gevult met curieuze en ongemeene stukken van diergelyke Zeege- wassen, op eene byzon- dere ordre geschikt, en alles door ons vergadert en in staat gebragt.

N°. 8.

In dit achtste Kabinet (zynde de weêrga van 't vorige en naaft aan den in- gang) worden gezien verscheide grote Laden, ieder begrypende de gehee- le breette van 't Kabinet, waar van 7 zyn gevult met veel duizenden op- gezette Insecten of bloedeloze Beesjes, bestaande meestendeel in Inlandsche vliegende, kruipende, en zwemmende Diertjes, alle in figuren als bor- duurwerken, met waarneeminge van dag en schaduwe, vergrootinge en ver- kleeninge, naar proportie der trekken vast gehegt: een werk dat onmoge- lyk door pen of tong kan worden verbeeldt; en waar voor ieder in verwon- dering

dering als verrukt blyft staan; uitgewerkt met ongelooflyken vlyt en patientie door mynen Schoonbroeder *A. Breda*, goeder gedachtenisse, doch waar van door my de ordonnantie en tekening is opgesteld.

Wyders bevat dit Kabinet nog 4 groote Laden, en 2 Schuiven, waar in byzondere Rariteiten in ordre zyn geplaatst; namentlyk de 2 eerste Laden zyn gevult met veelerhande in- en uitheemsche Vogeleieren, zo van Land als Watervogelen, meest door wylen mynen Schoonbroeder vergadert.

Tweeanderen zyn gevult met gedroogde of opgezette Gediertens, als Visschen, Schiltpadden, Hagedissen, Cameleons, &c.

De eerste Schuyf behelst verscheide foorte van Paradysvogelen, mitsgaders Veeren, Bekken, en Staarten van vreemde Vogelen.

De tweede en laatste Schuyf of onderste Lade, is gevult met veelerhande uitheemsche, gedroogde en opgevulde Gedierten van verscheiden aart, doch te groot en grof om in gewoone Doozen te plaatzen.

De Stukken van deze 4 laatste Schuyven of Laden, zyn door ons alleen vergadert en in ordre gebragt, uitgezondert zekere Paradysvogel in de eerste Schuyf begrepen, en by ons geacht en bewaart ter gedachtenisse van den Overledenen, als zynde het eerste stuk dat tot grondlegging van zyne verdere onderneeminge in de Liefhebbery, t'zedert het Jaar 1674. heeft gestrekt, en door zeker vriend, toen ter tyt uit Indië gekomen, als een geschenk hem ter handt gestelt.

N°. 9.

Het negende, staande in 't midden der 2 groote aan de rechte zyde van den ingang, is een noteboom Kabinet, en begrypt 13 Laaden en een Schuyf, alle gevult en op eene byzondere wyze geordent, met veelerhande Mineralen, Steenen, Verfmineraal of Aarde, benevens eenige Gepetrificeerde, of in steen veranderde stukken, meestendeels door ons vergadert en in de tegenwoordige gestalte gebragt.

N°. 10.

Dit tiende Kabinet, staande ter slinke zyde van den ingang, en tegen over het leest gemelde, is de wederga van het vorige, en behelst 15 Laden en een Schuyf, verdeelt en gevult met vierkante en langwerpige lode Bakjes, waarin bewaart en getoont worden een groot getal van vreemde of uitheemsche Zaden en Zaadhuizen, van Bloemen en Planten, ook gedroogde Vruchten, en Boomgewassen, alles uit vreemde Gewesten, &c.

Deze Liefhebbery is ten deele door mynen Schoonbroeder, en ten deele door ons vergadert, doch alleen door ons in de tegenwoordige ordre gebracht.

N^o. Elf en twaalf zyn de twee bovenfte groote Kaffen aan weérkanten van den Schoorsteen; waar van ik de onderfte deelen, zynde vier in getal, voor heen hebbe befchreven. In deeze Kaffen zyn begrepen en ftaan een zeer groot getal fyne glazen, gevult met overgehaalt vocht, waar in voor bederving worden bewaart, veelerhande foort van vreemde en ongemeene Schepfelen, uit veele en verre Gewesten ons ter hand gefchikt, bestaande in vliegende, zwemmende, en kruypende Land- Lucht- en Waterdieren, ook uitheemsche ontydige en andere Mifgeboortens, die alle in volle poftuur, en als levend zich vertoonen, en wy nu in 't byzonder ^{ziet} zullen optellen.

Deze Kaffen zyn afgedeelt, en in vyfderlei ordre of verdiepingen onderfcheiden, naar proportie en grootte van ieder glas en Schepfel daar in gefchikt, en waar van 't getal kwalyk kan befchreven worden; aangezien de dagelyksche aangroei van nieuwe Vreemdigheden, die ons van tyd tot tyd ter hand komen, zulks belet; doch wy hopen (gelyk ik voor gemeldt hebbe) hier na, zo 't Godt toelaat, een breeder en omftandiger befchryvinge van 'tgeene onze Kabinetten en Kaffen bevatten in 't licht te geeven, waarom wy deeze hier meede zullen befluiten; alleen zal ik 'er noch byvoegen, dat deeze laatftgemelde Liefhebbery, geheel en al door my is begonnen, en tot hier toe in ordre gebragt, en waar van wy zoo groot een getal van Veranderingen bewaren, dat ze tot noch toe onmogelyk kunnen worden geplaatft of vertoont.

Zie hier, gunftige Lezer, een korte Schets van veele zaaken in deeze Rariteitkamer begrepen, waar meede wy hoopen aan allen, die 't wezentlyk zien zullen, of die 't gezien hebben, eenig genoeg te geeven, en by ons eenigfins te voldoen de begeerte van veele Vrienden, en nieuwsgierige Vreemdelingen, die ons federt veele jaaren herwaart hier toe hebben aangeport, en ons noch dagelyks voorkoomen.

Ik hoope dat dit eerfte en weinige, tot een begin en Inleidinge van onze verdre uitbreidinge, aan de goedgunftige Liefhebber en mag behagen en de gebrekelykheden, hoe klein of groot, door onze penne ter neêr gefelt, gunftelyk zullen worden verfoont; befluitende deze myne Befchryvinge met eenen hartelyken wensch, dat het befchouwen van alle deze Wonderwerken van den grooten Godt, hun die 't zien, moge noopen tot gelyke nafpooringe, om hier door altyd te worden opgewekt tot verheerlykinge en Lof van den Almagtigen en volmaakten Schepper, en Onderhouder van alle deeze wonderen der Natuure, waar voor 't verftand der fterfelyken moet ftill ftaan, en zeggen in verwonderinge met den grooten Propheet David; *Hoe groot zyn uwe werken, O Heer! gy hebt ze alle met wysheit gemaakt, het Aardryk is vol van uwe goederen.*

HET TWEEDE DEEL OF VERVOLG VAN HET
WONDERTOONEEL
D E R
N A T U U R,

O F T E E E N K O R T E B E S C H R I J V I N G E

Z o v a n

BLOEDELooZE, ZWEMMENE, VLIENGENDE,
KRUIPENDE, EN VIervoETIGE GEKLAauWDE
EIJERLEGGENDE DIEREN,

A L S v a n

HOORNEN, SCHULPEN, KORAALEN,
ZEE-HEESTERS, METALLIJKE EN IN
STEEN VERANDERDE DINGEN,

E N Z.

*Van de welke een zeer groote Meenigte word
bevat in de Kabinetten van*

L E V I N U S V I N C E N T.

T E A M S T E L D A M,

Gedrukt voor den Autheur, en zijn te bekoomen bij GERARD VALK
op den Dam, en JOANNES VAN LEEUWEN
in de Gasthuis-Moolen-steeg, C I O I O C C X V.

Op de PRINT van het TWEDE DEEL van het
WONDERTONEEL der NATUUR,

Van den H E E R

L E V I N U S V I N C E N T.

Hier praat voor het gezigt een schets vol wonderheden,
Van 't geen de Vader der natuur den mensch laat zien:
Zijn rijke wijsheid in een heir geschapenheden,
Op dat het dus alom d'opmerkende aandagt dien'.
Al d'oude heerlijkheid, vermaard in praalgebouwen,
Van Memfis, en Atheene, en Latium verzinkt,
Voor't geen van d'Almagt word geduurzaam onderhouden,
En door den hamer van zijn woord geklonken blinkt.
Op deze schouwburg vaart de ziel door 't oog naar boven,
En ziet een hemel van des Makers overschot,
Daar de gordijnen zijn ontrolt en opgeschoven:
Elk lighaam is een werk vol wonderen van God.
Een Maro moest tot lof van dit toneel verrijzen,
Om't kruipende langs d'aarde al biddende te prijzen.

S Y L V I U S.

In Instructissimam rarissimamque

RERUM NATURALIUM
SUELLECTILEM,

*magno studio & insigni arte collectam, digestamque
a viro sagacissimo & diligentissimo*

LÆVINO VINCENTIO.

Quid rogor, ut loculos per tot miracula claros
Vocibus exornem carminibusque meis?

Harlemum, ante omnes pro me nova lucra loqueris,
Quæ tulit ad muros Amstela magna tuos.

Hæc vidisse juvat cives, juvat usque videre.

Hæc petit e variis advena sæpe locis.

Quas ibi divitias congestas undique gaudent
Cernere ab Eois Occiduisque plagis!

Jam maris exuvias lustrantes terrea tentant;

Tollit & aëreum quod movet omne genus.

Nec tantum natura sinu rarissima fundens

Quemque tenet, domini sed quoque docta manus.

Me mihi surreptum certe spectator abisse

Commemini, mutum talia sacra dabant.

Ut sic obstupui, sola hæc modo verba ferebam,

Jamque fero, his arcis Numen & horror inest.

E. VAN ZURCK.

IN ICONEM TITULAREM
THEATRI ADMIRANDORUM
NATURÆ,

Præstantissimi Viri

LEVINI VINCENT,

Sagacissimi *Rariorum* Investigatoris.

Virgil. Georgic.

labor omnia vincit

improbis.

Spectatum admiffæ *Vinceni* Illustre Theatrum
Lingua & quam longè diverfo climate Gentes,
Conticuere diu, tandem vox omnibus una;
Quid vos, ô Batavi, longinquas tendere ad oras
Impulerit, veftris ferutandum haud cognita Terris!
Quæ nostros latuere domi hic cernuntur abunde:
Italus, Argivus, Britannus, Gallus, Iberus,
Et Getulus, Arabs, Thrax, Persa & Indus uterque,
Antipodumque Axis populi, feptemque Trionum
Huc tulerunt quæcunquẽ marisvolvuntur in undis,
Terrarum & gremio gignuntur pulchrius ufquam.
Scrinia *Natura* proh! quot *Miracula* pandunt!
Archetyporum Opifex quantus! qui maximus ipsis
In minimis. Quæstor, testifque oculatior adfit.
Adfpice prodigium de mille in millibus unum.
Id, modo quod reperat, tardo vix mobile grefsu,
Nictu oculi nitidas, piftafve adipifcitur alas,
Et volat; hinc iterum, fervandi ftemmatis ergo,
Cornubus, exuviis, pennis, pedibusque rejectis,
Vertitur in Nympham, quæ mox circumdata peplo

Aurato,

Aurato, innumeram jam jam moritura refundit
Progeniem, multo reparans cum fœnore damnum.

En! genus & species, propriasque in semine formas;
Visa rudis moles, sed quæ distincta recondit
Corpora, ad impletas sensim extendenda figuras:
Fœmineum quodcunque animal, vegetabile quidquid
(Numinis ô summi sapiens & provida curâ!)
Continet ubertim, primaque ab origine mundi,
Indefinitos & ad ultima secula fœtus:
Humanam quamvis aciem, tactumque recusent.

Proximus hic locus . . . sed adest locupletior ipse
Interpres divorum operum, immensique laboris
Index, quo justo disposita sub ordine præsent
Singula: quinetiam Calchas, atque Oedipus alter
Errarent subitâ ut visu vertigine torto,
Aut Ariadnæo si quis sine stamine cæcus
Dædaleos temerè ausurus penetrare meatus,

Si qua gregem in putidum focios mutavit Ulyssis
Circe, hic innocuâ spectes ex vermibus arte,
Ut Phrygiis pictas acubus, per transtra *Theatri*
Formosas Vittas & pendula Serta, Corollas
Floribus intextas, non quos produxerit hortus
Hesperidum, sed qui, Thetidis fluitantibus orsi
In pratis, fulgent haud marcescente colore.

Manibus Atra dies Bruto quâ Roma parentat,
Amphitheatrales primo fœdavit arenas,
Empto vel Furiis stimulado sanguine, Fastis
Inscripta & ritu posthac celebrata perenni,
ô Vos, queis licuit, tristis pro Munere Busti,
Naturæ faustos & amœnos visere *Ludos*,
Plaudite, nec Patriæ perdigna accingier Actis,
Excidat illa dies, gratâ sed mente reducta,
Sit memore Auspicio sero translata nepoti.

Tuque adeo, ô felix Gazæ possessor opimæ,
Macte novâ virtute; novo conamine plura

Aggredere , haud deerunt tanto sua præmia tandem
Deposito , ingenui donec stent pignora facti.
Nobile sic studium , sic inclyta gloria famæ
Vincent invidiæ rabiem & molimina Lethes ,
Vortice quæ rapido , atque Ævorum turbine , Abyſſo
Destinat inſcitæ magnorum geſta virorum.
Eripe Te his invicte minis & fortior obſta.
Sic Tibi conveniet Patriæ quoque* Symbolon Urbis ,
Æternumque Tui conſtabit Nominis** Omen.

LAMB. BIDLOO.

* *Vicit Vim Virtus.* ** *Vincent.*

Op het

W O N D E R T O O N E E L

Der

N A T U U R ,

Van den Heere

L E V I N U S V I N C E N T .

K L I N K D I G T .

Hoe wonder blinkt Gods kracht in zyne ſchepzels uit ;
't Verbaest de onweetende ; het maekt hun opgetoogen
En geeft een denkbeeld van het opperſte vermoogen ,
Wanneer V I N C E N T , zyn groot Natuur-tooneel ontſluit.

Men hoort in 't oofte en 't weſt , zyn roem met ſchel geluit
Op vleugels van de Faem door de Indiën gevloogen ;
De vorſten , die wel eer hier voor ter aerde boogen ,
Beletten , dat nog haet , nog nyd zyn glory ſluit.

Zwygt Godverzakere , zwygt , gy verwt met bloed uw kaeken ,
Zoo ge oneerbiedig durft , dit wonderſtuk genaeken ,
Elk diertje heeft een tong , 't geen u uw ſchuld ontdekt.

Wie moet nu in den geest , dit groote werk niet roemen ,
Op 't cierelykſt' verthoont , in dieren , ſchelpen , bloemen ,
Daer zelf het kleinſte ſtuk , het diepſte ontzag verwekt.

J. V.

Eenige Drukfouten aldus te verbeteren.

- Pag. 4. Lin. 20. voor *wiet*, lees *wie*.
10. — 37. — *vierzante* lees *vierkante*.
11. — 22. — *VAN DE HOOFDGESLAGTEN* lees *VAN DE HOOFDGE-
SLAGTEN DER BLOEDELooZE DIEREN*.
12. — 30. — *Die met twee vleugels* lees *Die met twee en vier vleugels*.
14. — 12. — *Waterdarm* lees *Water-pier* of *worm*.
17. — 27. — *MET TWEE ONGEDEKTE* lees *MET TWEE EN VIER
ONGEDEKTE*.
25. — 24. — *Waterdarm* lees *Waterworm*: en in de volgende reegel, voor *den
darm van de aarde* lees *Aardpier*.
32. — 16. — *grafsteede* lees *grafsteeden*.
58. — 15. — *ALGEMEENE* lees *EENSCHAALIGE*.
74. — 17. — *onderscheid* lees *onderscheid*.
111. — 18. — *Timunculus* lees *Tinnunculus*.
112. — 20. — *gel* lees *vogel*.
119. — 29. — *Pyrrhocorax de Raaf, Geelbek* lees *Pyrrhocorax de Raaf Geelbek*.
139. — 25. — *vetminderend* lees *verminderend*.
153. — 31. — *gtoen* lees *groen*.
201. — 27. — *zeg* lees *zegt*.
220. — 15. — *en* lees *een*.
245. — 33. — *te bestaan* lees *te bestaan*.

V O O R R E E D E

A A N D E N

L E E Z E R .

Wanneer men aanmerkt de byzondere verkiezingen der menschen, zo in het geene noodzaakelyk tot onderhoudinge, als tot verquikkinge van hunne hertstogten kan strekken, ziet men een groot verschil tusschen het oorbaare en nutte, ende het schadelijke en onnutte, waar in ijder zig vermaakt en bezig houdt, en verbeeld dat zyne keure niet alleen goed en prijsselyk, maar ook voortreffelyker is als die van anderen.

Dit word gemeenelyk bevonden in de meenigvuldige voorbeelden, en ommevangk van die geenen, daarmen daagelijx mede verkeert; zynde naauwelijx iemand te vinden, die niet tragt naar iet, waar door hy zinnen geeft kan oefnen en vermaaken.

Dog groot is het onderscheid van het oogmerk en einde in de verkiezingen en bezigheden, waar aan de mensch zig overgeeft, den tyd slijt, en vermaak in scheidt: want dingen van heilzaame en dienstige uitwerkingen, zo voor zig zelve als voor anderen, overtreffen verre zodaanige die van ijdele, schadelijke, en schandelijke gevolgen zijn. Egter is het buiten alle tegenspraak, dat zodaanige de beste zijn, die ons tot God leiden, op de heirbaan der deugd brengen, van het quaad aftrekken, in het geloof versterken, ons lighaam in eerlijke oefning bezig houden, en onzen geest met heilige lof van den Almagtigen vervullen, om den Schepper in en uit zijne werken meêr en meêr te leeren kennen, te beminnen, teeren, en te prijzen; want God te kennen, en zijne eere te bevorderen, is het noodzaakelijste, ende het toppunt van alle zaaken.

Hier toe vinden wij een bijzonder en voortreffelyk voorwerp, in de bespiegeling van de groote en onnaspeurelyke wonderwerken, die God in de Natuur heeft geschaapen, zo in Dieren en Planten als Ertzen, welke wonderen voor veelen onbekent en verborgen zijn, ja daar weinige naar trachten om zenate sporen, te ontdekken, en te leeren kennen, of de zelve verzuimen en veragten. Op de welke men de woorden van den koninglyken Profet zoude konnen passen, zeggende; *De goddelooze*

VOORREDE AAN DEN LEEZER.

onderzoekt de werken des Heeren niet, also hij in zijn harte zegt, dat 'er geen God is. En gelyk Jezaias spreekt: Wee dengeenen die hen vroeg opmaaken in den morgenstond, sterken drank najaagen, ende vertoeven tot in de schemeringe, tot dat de wijn hen heeft verhit. Ende barpen ende luiten, ende trommelen ende pijpen, ende wijn zijn in hunne maaltijden, maar zij aanschouwen het werk des Heeren niet, en zij zien niet op het maakzel zijner handen.

Dog die lust hebben, ende vermaak scheppen in deeze nutte voorwerpen, vinden de zelve zo uitneemende heerlyk, schoon en dierbaar, en hun getal daarenboven zo veel en oneindig, dat ze het verstand en de gedagten verre overtreffen en te boven gaan. *Want de werken des Heeren zijn groot, zegt David, zij worden gezogt van alle die daar lust in hebben. Zijn doen is Majesteit en Heerlykheid. Hij heeft zijne wonderen een gedagtenisse gemaakt.* En wij moeten in verwonderinge, de zelve beschouwende, met den Apostel uitroepen, *ô! Diepte des rijkdoms, beide der wijsheid ende der kennisse Gods, hoe onderzoekelyk zijn zijne oordeelen, en onnaspeurelyk zijne wegen! Want uit Hem, ende door Hem, ende tot Hem, zijn alle dingen.*

De geleerde Doctor Swammerdam zegt in zijne verhandeling van het Haft ofte Oever-aas; wiet ziet niet dat ik, door zienelyke en tastelyke dingen, tot roem van mynen Schepper aangeprikkelt worde, om met den Koning David uit te roepen; *Hoe kostelyk zijn mij ô God uwe gedagten! hoe magtig veele zijn haare sommen! zoude ik ze tellen, haar getal is meerder dan des zands. De kennisse is mij te wonderbaar, zij is hooge, wy kunnen daar niet bij.* Daarenboven zegt de voorgenoemde Docter nog op een andere plaats, van het Haft spreekende: *Zo gy de wonderen, die ik u in dit dierke ten toon stelle, wel overweegt: zo zult gy ijder oogenblik aldaar God aanschouwen.* Want wie kan het anders zijn, die in deeze kleenheid, zo veel wonderlyke deelen zou geformeert hebben, en in de geringe spatie van twee duim ende een half wonderen geplaatst, die alle menschelyke geesten te zaamen niet beschryven kunnen; hoe hoog haar verstand, hoe scherpzinnig haar oordeel, hoe meenigvuldig dat haar geleerdheid, of haar ervarendheid mag weezen.

Het is dan noodzaakelyk en van onzen pligt, dat wij door alle schepzelen (hoe gering zij ook moogen weezen) met onze gedagten opklimmen tot den Maaker der zelve, om zijne wijsheid, goedheid en almachtigheid, daar in te beschouwen, te erkennen, en Hem, als den oorspronk van alles, in zyne meenigvuldige wonderwerken te verheerlijken. *Want zijne onzienelyke dingen, zegt de grooten Apostel, worden van de scheppinge der weereld aan, uit de schepzelen verstaan ende doorzien, beide zijn eeuwige kragt ende Goddelykheid.* Waarom niemand

VOORREDE AAN DEN LEEZER.

mand deeze zaak gering en onwaardig behoeve te agten of aan te merken, dewijl dezelve van veel aangelegentheid, en ook opmerkinge waardig is; zo dat niet alleen veele wijze ende geleerde Mannen, als Natuurkundige, Artzen ende ervaren Reizigers, hun werk hebben gemaakt, bijzonderlijk daar van te schrijven, maar zelf de Heilige Schriften geeven ons krachtige voorwerpen dienaangaande aan de hand, tot leeringe en toepassing van ons zelve.

Dit behaagelijk en nuttig voorwerp, naamentlijk de bespiegeling der wonderwerken Gods in de Natuur, hebbe ik voor veele jaren tot mijn vermaak en tijdkorting verkooren, en tot nu toe (onder Gods toelatinge) mij zelve daar in bezig gehouden, vindende deeze stoffe zo overschoon, nuttelijk ende volmaakt, dat ik ze waardig hebbe geëgt, aan 't gezigt van veele in- en uitheemsche nieuwshierige Liefhebbers, van tijd tot tijd te vertoonen, gelijk bekend is. En ik durve mij ook eenigzints verzeekeren, dat mijn moeite en tijdspilling in deezen, ten dienste van anderen aangewend, niet t'eenemaal ijdel of onnut zijn geweest; gelijk te bemerken is, en ook blijkt uit den daagelijkschen aanwas der nieuw aankoomende Liefhebbers, zo binnen als buiten 's lands, die door het beschouwen der zelve opgewekt zijn geworden, om, door het verzaamelen van veelerhande zeldzaamheden, hun zelve van tijd tot tijd schoone Kabinetten op te rigten, en naar de keur en het welbehaagen van hunne zinlijkheid in ordere te schikken. Want beschouwende de veelvuldige en bijzondere gestaltens, schoonheeden, en oneindige veranderingen der soorten en geslagten, zo van Dieren, als Plant- Zee- en Steen-gewassen, doet zig een groote zee van rijke volheid op, waar over wij, uit overtuiging van Gods Almacht en onnaspeurelijke wijsheid, in diepe vernederinge met den Psalmist moeten uitroepen; *ó Heere! hoe groot zijn uw werken! zeer diep zijn uw gedagten, een overnuftig man weet daar niet van, en een dwaas verstaat de zelve niet.* Waar uit klaarlijk blijkt, dat de Heilige Schrift zulx bevestigt, en den mensch daar toe opwekt, noodigt en trekt, en ons zonder ophouden nieuwe verwonderinge, vermaak, stigtinge, genoegen, opmerkinge, aandacht, naarstigheit, nuttigheit, en heilige verrukkinge veroorzaakt, door welke de Bouwheer van alles word verheerlijkt.

Mij komt te binnen, hoe, voor eenige jaaren, de doorzigtige Prins Frederik de Derde Koning van Pruiffen, ziende mijne zeldzaamheden, door het beschouwen van veele ongemeene uitheemsche Insecten of bloedeloze Diertjes, in zijn godvrugtig gemoed geraakt, en opgetogen, tot het heerlijke omstaande gezelschap zeide; *Ik geloove niet, dat iemand, die deeze dingen ziet, niet zal gelooven, dat 'er een God is.* Vindende zijne Majesteit in deeze uitnemende voorwerpen zo grooten oorzaak van verwonderinge, behalven de hoogägringe omtrent het Goddelijke Wee-

VOORREDE AAN DEN LEEZER.

zen, dien Koning aangebooren, dat het een aangenaame opmerkinge verdiende: gelijk mij ook veelmaal van lieden van verstand, oordeel en aandagtige beschouwinge is voorgekomen. De Grootte Czaar of Kaizer der Ruffen; Karel de derde, Koning van Spanje, thans Roomsche Keizer, in 's Gravenhage zijnde; als meede zijne Keurvorstelijke Doorlugtigheid van de Palts; de Kroon-Prins van Pruiffen; en andere Grootte Perfonagien, aan welke ik de eere hebbe gehad een groot of kleen gedeelte van mijne zeldzaamheden te vertoonen, en ook eenige te vereeren, hebben, met nadrukkelijke en overvloedige teekenen, hunne verwonderinge en genoegen niet duisterlijk betuigt en te kennen gegeven: gelijk ook de Groot Hartog van Toscanen, Kosmus de derde, een der verheevenste voorstanders en aanqueekers van al 't geen fraai in Natuur en kunst is, de weereld door vermaart, (door lust en liefde opgewekt) mij de genade heeft gedaan, den volgenden Brief, in 't Fransch, met eigen hand ondertékent, te laten toekoomen, die ik waardig agte hier nevens eerbiedig in 't ligt te geven.

M O N S I E U R ,

*C*E n'a esté qu'avec un sensible plaisir que j'ay entendu par la vive voix de Mons: Jakelini, le recit de toutes les beautez de la Nature, qui rendent celebre dans le Monde vostre Cabinet, & ce plaisir est encor augmenté, en refleschissant à tout ce que vous avez voulu m'en dire dans vostre lettre, outre ce que vous m'avez aussy fait tenir par luy mesme, dont je vous en remercie fort. Comme vous avez sur tout cecy poussé loin vostre honnesteté a mon egard, ainsi je vous dois le retour de ma reconnoissance, dont vous pouvez en estre entierement persuadé. Il n'est point juste que vous vous dessaisissiez d'aucune de vos curiositez pour me les envoyer, car
il

VOORREEDE AAN DEN LEEZER.

il i a toute apparence , qu'elles ne pourroient parvenir ici en bon' estat , attendue la longueur du voyage ; & je souhaite qu'elles se puissent conserver dans vostre Cabinet , qui ce rend par sa rareté tres considerable aupres de tous les scavants qui en ont connoissance. Cependent je vous assure de mon affection , par la quelle je suis ,

M O N S I E U R ,

De Florence 12 Janvier 1699 , ab Inc.^{ne}

Vostre Amy,

Ende was geteekent,

LE GRAND DUC DE TOSCAN.

Buiten de heerlijkheid die zig in alle deeze dingen voor onze oogen openbaart , staat ook aan te merken de heilzaame nuttigheit , die voor de Artzenije daar in steekt , en te vinden is ; gelijk de boeken en schriften van veele geleerde Mannen en nauwkeurige Reizigers betuigen , en alom bij alle volkeren de wijde weereld door is beschreeven. Dog dit bijzonderlijk aan te halen is mijn oogmerk niet , maar om den inhoud van mijne Rariteitkamer uitterlijk voor het gezigte te ontvouwen , zo als het tot heeden toe vergadert is. Behalven 't geene wij nog in grooten getalle afzonderlijk bezitten , en buiten ordere bewaaren.

Voorheenen hebbe ik een kort begriip van mijne zeldzaamheeden in het algemeen , onder den titel van W O N D E R T O O N N E E L D E R N A T U U R , laten uitgaan , en door den Tijtelprint de gesteltenisse der Kabinetten en Kasten eenigermaaten vertoond , en ook mijn oogmerk te kennen gegeven ; om iet meerder te laten volgen , dat genoeg en opwekkinge aan de Liefhebbers zoude moogen
gee-

VOORREDE AAN DEN LEEZER.

geeven. Dog dat eerste niet anders zijnde als een schets der algemeene verscheidenheeden in mijne Kabinetten vervat, beneffens den oorspronk, aanwas, en veranderinge der zelve, na het overlijden van mijn Schoonbroeder Anthoni Breda, zo ben ik nu te raade geworden, elk Kabinet op zig zelve in print te vertoonē, en des zelfs inwendige gesteltheit, in het bijzonder te beschrijven. En hier toe een Catalogus van ijder der zelve bij te voegen, op dat door middel van het eerste en laatste, alles in ordere zal konnen onderscheiden ende begreepen worden. Verhoopende hier mede te mogen voldoen de begeerte van veelen, die onze verzamelingē hebben gezien, en het verlangen van anderen, dien de gelegentheid ontbreekt om de zelve te koomen aanschouwen. En met een ook om alle nieuw aankoomende Liefhebbers, verre en nabij, in ijver te ontsteeken, tot vermeerderingē van kennisse, oeffeningē van deugd, en lof en dank en liefde omtrent den Schepper, hoog te prijzen in eeuwigheid.

Vaar wel gunstige Leezer, wil het gebrekkelijke van mij met gunstige oogen beschouwende vervullen, en alles tot Gods eere laten strekken.

H E T
T W E E D E D E E L
V A N H E T
W O N D E R T O O N E E L
D E R
N A T U U R .

E Er ik het beschrijven eeniger omstandigheeden, en de Catalogen van de Kabinetten ende de Kasten mijner Rariteitkamer in het bijzonder beginne, moet ik den Leezer vooraf berigten, dat ik de eerstgestelde ordere der Nommers van mijn voorig Wondertooneel, in deeze beschrijving niet zal volgen, maar de Nommers die nu op ijder plaat geteekent staan. Invoegen ik met dat van No. 5, in het Tooneel, zijnde het Kabinet van de Insecten, eerst een aanvang zal maaken, en zo vervolgens naar de Nommers der Platen, om dat ik het zelve van het waardigste oordeele, en wegens den grooten omtrek van mijne Liefhebberij, en den onzekeren tijd des leevens, onbewust ben, of ik mijn gewenscht oogmerk, met alles ten einde te brengen, en de Catalogus van ijder Kabinet daar bij te doen, zal konnen bereiken: agtende dat zo iets onafgedaan moeste blijven, het beeter waare, het geringste, naar mijn oordeel, dan het voornaamste over te laten. Ook staat aan te merken, dat door de veranderinge zo van woonplaats, als aanwas en vergrootinge van zommige zaaken, enz. eenige verbetering in de schikkinge is geschied, na dat de Platen zijn voltooit geweest. Ik hebbe ook, naar de groote der Insecten en andere dieren, de laden en doozen in dit Kabinet genomen, en de waereld-deelen, zo veel als doenlijk was, bij een gevoegt, zonder aan te zien om ijder geslagt op zig zelve bij elkanderen te schikken, ook kleine dieren bij groote hier en daar tot sieraad tusschen ingeplaatst, als maar de overeenkominge van koleuren in de ordere een aangenaam gezigt mogte vertoonen. Dat nu hier en daar eenige kleene Visjes, Vogeltjes, Rupzen

en Vogelnesjes, enz. bij de Insecten ingevoegt zijn, zulx is insgelijks mede door mijn Schoonbroeder zodaanig geschikt geweest; en ik ben naderhand op dien voet ook voortgevaaren, om niet genoodzaakt te zijn in alles veranderinge te maaken, verhoopende dat dit klein gebrek ten goede zal genomen worden.

N^o. I. HET KABINET VAN INSECTEN OF BLOEDELooZE EN EENIGE ANDERE DIEREN.

Dit eerste Kabinet, in 't algemeen en kortelijk beschreeven in het vorig Wondertooneel, en genommert met N°. 5., is hier geplaatst en geteekent N°. 1., en in drie bijzondere ordere van doozen en laaden gegeschikt, gelijk in de bijgestelde print werd getoont, en met onderscheid kan aangemerkt worden. In de middelste Kolom, bestaande in twintig vierkante schuifladen, zijn grooter doosen en gediertens als in die van de twee Zijkolommen, die vijf doosen, en de middelste Kolom vier in ijder laade begripen. De agt vierkante laaden in 't ondergedeelte van ijder Zijkolom, beneffens de zes langkwerpige vierkante doosen of bakken van de groote onderste Schuiflaade, zijn gevult met ongemeene groote stukken, zo van Kapellen, Torren, Sprinkhaanen enz., als ook van eenige uitlandsche Vogeltjes en andre dingen, de welke om de grootte of langkheid van lijf of vleugels in geene ordinaire ronde doosen konden geschikt en bekwamelijk geplaatst werden. De twee laatste bakken van de schuiflade zijn gevult met uit- en in-landsche ondervindingen van Insecten. En hoewel buiten de Insecten hier en daar eenige andere Schepzeltjes tusschen in zijn gevoegt, zo bevat egter de voornaamste hoofdzaak zodaanige gediertens, die men in 't algemeen bij de Liefhebbers Insecten of Bloedelooze diertjes noemt. Wat aangaat de eigenschap of beteekenisse van deeze naam, zal ik kortelijk uit de beschrijvinge van de oudste en voornaamste autheuren aantoonen, als mede uit wat soorten de zelve bestaan en onderscheiden worden. Ik hebbe ook, (onder verbeetering) buiten de geslagtnaamen, in de Catalogus hier en daar eenige bijnaamen aan zommige gegeven of toegeëigent naar mijn goeddunken, vindende wel veele bekende bijnaamen onder de inlandsche Insecten, als Goedaart en andere aan de hand geeven, en onder de Liefhebbers bekend zijn, dog van de uitheemsche en onbekende vinde onder de meenigte die wij bewaaren, weinige in boeken beschreeven, maar egter wel eenige onder de tegenwoordige of hedendaagsche voornaame Liefhebbers met bijnaamen bekend. De agt vierzante bakken in de onderste schuifladen van de twee Zijkolommen, en de zes vierkante langkwerpige bakken in de groote onderste schuif, heb ik ook met cijffergetal, als de andere

dere zestig schuiven van alle de Kolommen, genommert. En de vijf ronde doofen van ijder laade van de twee Zijkolommen zijn geteekent met de letters A. B. C. D. E. En zo ook van de Middelkolom ijder laade van vier grooter doofen A. B. C. D. De Bloemtuilkens, zaaden en zaadhuisjes, die wij tot sieraad en vervulling der leedige vakken in zekere ordere in de laaden en schuiven hebben geplaatst, zal ik hier, nog in de Catalogus niet beschrijven, om dat mijn oogmerk niet anders is, als van de Diertjes in dit Kabinet vervat, naar mijn goeddenken alleen te melden, met eenige omstandigheden, die ik noodzakelijk hebbe geoordeelt daar bij te doen. Van de naam Insecten en de verscheidenheit hunner geslagten zal ik kortelijk, volgens het geene Aristoteles, Plinius, Aldrovandus, Jonston, en andere daar van melden, alhier aantoonen, en de benaamingen enz. Registerswijze bij malkanderen voegen, op dat een Liefhebber te gemakkelijker het onderscheid der zelve zal kunnen bevatten en onthouden.

VAN DE NAAM.

De naam van Insecten word bij ons en andere verstaan en aangemerkt te beteekenen ingekerfde Diertjes of ook on dieren, gelijk Aristoteles, Plinius en Aldrovandus getuigen: dat ze ook Bloedeloofe genoemd worden, vinden wij bij Jonston, Swammerdam, Joannes Goedaart, en anderen. Dog dit word van eenige tegengesproken.

VAN DE HOOFDGESLAGTEN.

Aristoteles verdeeltze in vijfderlei soorten, namentlijk. I. Insecten; Ingekerfde. II. Mollia, Zagte. III. Crustata of Crustacea, Geschaalde of Gekorste. IV. Testata of Testacea, Hardgeschulpte. En V. Zoophyta, Middelmaatige van aart tusschen Dierelijk en Plantgewasselijk. Van deeze eerste soort, de Insecten, is nu ons voorwerp iet kortelijk te beschrijven, vindende de zelve gelijk Goedaart betuigt, veel voortreffelijker als alle de andere; als ook om dat men de zaaken niet moet aanmerken naar de grootheit der lighaamen, maar volgens de uitneementheit van haare deugden: het geene Plinius en Augustinus beide met diepe verwonderinge bevestigen. En Cardanus heeft van die alle geoordeelt, dat ze tot sieraad van de waereld gemaakt zijn. En Swammerdam zegt, dat de kleinste schezelen de grootste in waardigheit niet behoeven te wijken. Daarenboven zegt Aldrovandus, de Insecten of Ingekerfde zijn het eerste en voornaamste en het wijduitgestrektste geslagt onder alle de andere Bloedeloofe. 't Is vermaakelijk, dat men in die kleine beesjes, zulke verscheide verven, en een gesteltenisse des lighaams in alle hoedanigheeden

volflaagen, ook fierkte en deugden, den meesten roem waardig, mag beschouwen. Wijders, en zonder twijffel voornaamentlijk van de Kapellen: En zo groot is de verscheidentheit van de verven in zommige, dat geen Apelles, of zelve de voortreffelijkste Schilder die kan afmaalen. Wij merken de meeste geslagten der Ingekerfde aan, niet anders als in een Paauw de allerschoonste vogel, want naar de zon gedraait, schieten zij nu deeze en dan die verf uit. Want die te vooren koper schein, word terstond, dus of zo geboogen zijnde, als goud gezien, en wederom die in de zon hemelsblauw vertoonde, indien die in de schaduw word gebragt, kooft groen te voorschijn, en maakt aldus een verscheidentheid op de verwisseling van het ligt van den dag. Zo dat 'er geen zo kleinen dier is, waar in de wijsheit van God niet uit en blinkt.

Van de andere Hoofdgeslagten zullen wij hier na in onze verdere beschrijvinge ook iet melden.

Deeze Diertjes of Insecten dan, die bij Albertus ook Geringde worden genoemd, om de ronde kringen die in wijder of naauwer verdeeling om haare lighaamen loopen, worden onderscheiden in twee bijzondere soorten, naamentlijk of op de Aarde, of in 't Water.

O P D E A A R D E,

MET POOTEN EN VIER ONGEDEKTE VLIEZIGE VLEUGELS, zijn

<p><i>De Honigmaakende</i> tamme en wilde Bijen, Hommels,</p>		<p>Rovers of Dieven, Wespen, en Horsfels.</p>
---	--	---

Geen Honigmaakende,

<p>De Stapel of Huppelkoorn, De Orfodacna,</p>		<p>De Naaijer of Perla, En de wilde Wandluis.</p>
--	--	---

De Meelägtige, zijn de
Kapellen.

Die met twee vleugels, zijn

<p>De soorten of geslagten van Vliegen, Koevliegen,</p>		<p>Muggen, En 't Haft, of Eendagsvlieg.</p>
---	--	---

De Gedekte, welkers vleugels als in een scheede leggen, zijn

De Sprinkhaan,		Kéver,
Krékel,		Coccojus,
Tor,		Ligtmuggen,
Spaansche Vlieg,		Motten.
De Ips of Wijngaardworm,		

Ongevleugelde met zes pooten, zijn

De Mier,		Vlooi,
Wandluis,		Neet,
Luis,		Forbicinen,
Hondsluis,		En Talpa of Veemol.

Met agt pooten,

De Scorpioen, | En de Spin.

Met twaalf pooten,

De Landmeeter.

Met veertien of méér pooten,

De Rupzen.

Met veele pooten,

De Duizendbeen of Honderd-		De Oorworm,
poot,		En de Julus.
De Pissebedde,		

*Zonder pooten zijn de Wormen in de Menschen, Andere Dieren,
Planten, Steenen, en Metalen, als*

De Houtworm,		De Orips of Sneeuwworm,
De Aardpier,		En de Slek.
De Motte,		

I N H E T W A T E R

Zijn met weinig pooten,

De Rivier Vlieg,		De gevleugelde en ongevleugelde
De Water Spaansche Vlieg,		Water-Spin,
De Water Viola,		En de Houtbederver.

Met veele pooten,

De Motte,		Zee-Oorworm,
Zee-Vlooi,		En Wormen in Buisjes verschui-
Zee-Luis,		lende.
De Zee-Koeflieg,		

Met geene pooten,

De Indische Worm,		De Waterdarm,
De Maartworm,		De groote en kleene Zeeworm,
De Waterborstfel,		Hippocampus of het Zeepaard,
De Moerassige en Zee-Bloed-		De Zeedruif,
zuiger,		En de Zee-Sterre.
De Zee-Worm,		

Tot hier toe de bijzondere onderscheidene geslagten der naamen van de Insecten, bij den hooggeleerden en naauwkeurigen Aldrovandus beschreeven, en bij andere latere Schrijvers aangenoomen en nagevolgt.

A A N M E R K I N G E O F B E S C H R I J V I N G E

van de Orsodacna, Ips, Coccojus, Forbicina, Talpa, Fulus en Orips.

Orsodacna, zegt Aldrovandus, word van Junius uitgelegt en beschreeven een gevleugeld Insect te zijn, met vier wicken of pennen, een wijde mond, en bijna getand, begeerig naar de puisten der kinderen, van de Duitche Puiſtebijter genoemt. Gaza schrijft dat ze Mordella kan genoemt worden. Aristoteles heeft het in deeze weinige woorden begreepen; de *Orsodacna* kooft voort uit veranderde wormen, die op de struik van de kool genereert worden.

Ips is bij Plautus de Involvulus, Wijngaardworm, heeft den naam van het Grieksch *Iptoo* dat is *Blaptoo*, schade doen, zo als Jonſton zeit.

Coc-

Coccojus. De Schrijvers van de Indifche reizen verhaalen , dat de *Coccojus* in de nieuwe waereld of nieuw Spanje gevonden is. Eenige van die maaken hem een foort van een Tor , eenige een Nagtligter of Nagtmugge. Hij fchijnt van een midden natuur tuffchen beide te zijn: want om het licht, dat hij met zig draagt, kunnen wij 't *Cicindela*, een Nagtmugge noemen; om de fcheede der vleugels, met de welke hij be-gaaf is , onder de geflagten van de Torren fteflen : om welke reeden wij hem op deeze midden plaats tuffchen de Nagtmugge en de Tor fteflen. Aldr.

Forbicinen. Diergelijke Infeften worden gemeenlijk *Forbicinen* ge-noemt, om dat ze een tweeftaartige of gaffelige ftaart als een fchaar heb-ben, bij de Duitfche Oorwormen, dat is *Vermes auriculares*, of liever naar de ooren haakende (begeerig) : want de Duitfche agten, dat ze in de ooren kruipen, en de harffens quellen: zij zijn kaffaniebruin, heb-ben zes voeten, en een lang lijf. Aldrovandus telt vijf foorten van de zelve op. Zie Jonfton.

Talpa, of Veemol, is een Infeft vier vingeren lang, maar een breed, van gedaante en lijvigheid als de Sprinkhaan. Aldr.

Julus is een Infeft, een dier uit het ingewand van de aarde, zo 't geen veelvoetige is, zeer gelijk, geheel een verwig zwart, overal vol met goude banden of ringen, bijna ontelbaare voeten hebbende. Dus verre Aldrovandus. De Juli, zeit Jonfton, zijn korte Duizendbeenen (*Scolopendrae*), in getal van voeten niet alleen de Piffbedde, maar ook het geflagt van de Ruffen, en alle andere Infeften te bovengaande.

Orips is een Worm, die in de sneeuw groeit, een Sneeuwworm. Wat de Hooggeleerde Aldrovandus wijders tot verklaringe van den *Orips* of Sneeuwworm, een zaak van een bijzondere en diepe fpeculatie, bijbrengt, oordeele den Liefhebber niet onaangenaam te zullen zijn, hier bij ge-voegt te zien, fchoon wij anderzints gaarne in alles de korthed zoeken. *Theophanes*, bij *Strabo*, noemt de wormen, in de sneeuw groeiende, *Oripen*. Maar om dat het wonder fchijnt, en booven het menfchelijk geloof te gelooven, dat 'er dieren in de sneeuw gegenerceert worden en leeven, luft het mij de woorden van *Strabo*, en van andere oude, die van deeze dieren iet gedenkwaardigs naagelaaten hebben, bij te brengen. *Strabo* dan zegt alzo: ze zeggen, dat 'er in de sneeuw holle kluiten (klompen) te zaamen runnen (bevroezen), bevattende het befte water als in een rok, en dat 'er dieren in die sneeuw zelve geteelt worden, (*Apollonides* noemtze wormen, en *Theophanes Oripen*) en dat in die het befte waater bevat, en de fchellen verbrooken zijnde uitgedronken worden. *Aristoteles* zeide, dat 'er eenige Infeften ook gebooren wor-den uit den droefem van azijn. Het welke, om dat het wonder konde fchijnen, dewijl de azijn niet fchijnt verrot te worden, komt het tegens

de tegenwerping, zeggende, dat 'er dieren ook gebooren worden in die dingen, welke de verrottinge minst onderheevig zijn, als in de sneeuw en 't vuur. Dit heeft Plinius ook kortelijk herhaalt. Wederom, zegt hij, de scherpwordende natuur teelt ander slag van Muggen, om dat in de verouderde sneeuw blanke Wormpjes gevonden worden, in de middelste hoogte zijnde vuurrood, (want de sneeuw zelve word rood door den ouderdom) ruighairige, grootere en traage. Eenige beweeren met verscheidene reedenen, dat 'er geene dieren in de sneeuw kunnen worden of groeien, van welke dit de kragtigste is, dat de sneeuw ver van de warmte af is, zonder de welke geen dier kan gebooren worden. Dewijl 'er geen andere oorzaak is, waarom uit het ijs niet word voorgebragt, als om dat het het allerkoudste is: als Aristoteles schrijft, dat het 'er zo ver af is, dat het geloofbaar zij, dat 'er dieren in de sneeuw gebooren worden, dat die de oorzaak van der zelve ondergangk tot een bewijsreede zij, dat de landluiden in den winter om de sneeuw wenschen, waar door de beesjes, die schaadelijk voor de vrugten zijn, mogten verdaan worden. Maar indien 'er eenige wormpjes in de sneeuw gezien worden, gelooven zij, dat die niet uit de sneeuw gebooren, maar uit de aarde voortgekoomen, en in de sneeuw ingewentelt zijn geweest. Op welke reedenen Cagnatus scherpzinnig antwoord: dat zij, zegt hij, hebben ontkent, dat in de sneeuw iet kan gebooren worden, nademaal de sneeuw wijd van warmte is, zijn zij door een valsche reeden geleid. Want indien wij Averroës moogen gelooven, geen ding, dat uit de elementen (hoofdstoffen) zaamengesteld is, ontbeert warmte. En Aristoteles heeft geleert, dat 'er geen vogt is zonder warmte. De sneeuw nu is zaamengettelt, en is eenig vogt, alhoewel het door zaamenrunning (bevriezing) word, de welke een zekere uitdrooginge is, de zelfstandigheid van de zelve is nogtans een damp, welkers natuur is vogtig, en de zaamenrunninge word met de minste moeite in water verkeert. En het vogt gaat in de sneeuw niet weg (uit), maar word meer beslooten en gelijk als overwonnen. Scaliger meint, dat 'er wormen in de sneeuw gegenerceert worden, om dat 'er in de zelve veel lugt en geest is, die, daar na zaamen verwarmt zijnde, deeze voorbrengt; want dat is de natuur van de sneeuw, zegt hij, dat zij den grond ook vet maakt, en dat uit haar slijk word. Aldrovandus in 't VI. boek van de Insecten, Cap. IX. Fo. 279.

VAN DE LAND GEKERFDE DIEREN, MET VIER VLIESAGTIGE ONGEDEKTE VLEUGELS.

De Bij is een ingekerfd diertje, met vier vliesagtige ongedekte vleugels, vergaart honig, maakt honigraat en wasch, word bij de Latijnen genoemt Apes of Apis, om dat hij schijnt zonder voeten gebooren te

worden. En leeft tot zes , en ten hoogften tot twaalf jaaren. Sterft van oli. Verftand, voorzigtigheid, trouwe, gehoorzaamheid , en kloekmoedigheid blinken in hem uit. Goedartius zegt, dat ze in 't Duitsch Bijën genoemd worden, om dat ze Bij-een gezaamentlijk in een regeering leeven.

De Huppelkoorn , ook Koornmees , Boomkrékel , en Stapel genoemd, heeft alleen onder de Ingekerfde dieren van dit geflagt geen mond, maar iet als een snuit, dat het gebruik van de tong en mond vervult. Het wijfje, zegt Elianus, is ftemmeloos. Het mannetje heeft een klinkende ftem. De Latijnen zeggen *fritinnire*, wij noemen het zingen.

Het Juffertje of Perla is van de Italianen den naam van Parl gegeven, of van de rondheid van 't hoofd, dat een párel gelijkt, of van den glans. Het heeft vier lange sterke en kraakebeenige vleugels. Het lijf word voornaamentlijk in drie deelen verdeelt; in het hoofd, de borst, en het overigelighaam, dat de ftart maakt. Eenige hebben sprieten, eenige niet.

De wilde Wandluis beftaat met vier vliesagtige vleugels, is zesmaal grooter als een beddeweegluis, en even zeer ftinkende. Het Mannetje is kleiner, en het Wijfje grooter en breeder. Daar zijn verfcheide foorten van de zelve. Plinius, de grootfte kenner van de natuur, heeft ze te regt wilde Wandluifen genoemd, om de gruwelijke ftank, die ze met de Beddeweegluifen gemeen hebben. Matthiolus gedenkt ook de Wandluifen, die de kost en het verblijf in de kruiden hebben.

De Kapél is meelágtig, en of Dag- of Nagt-kapél. Zij koomen voort uit Eiëren, Wurmen, en Poppen, volgens het gemeene gevoelen. Het bijzonder onderscheid der zelve is ontelbaar. Aldrovandus en Moufetus hebben zeer veel daar van gefchreeven. De fchoonheid der Kapéllen overtreft het fieraad van de paauwen, getuigt Swammerdam.

VAN DE INGEKERFDE MET TWEE ONGEDEKTE VLEUGELS.

De Vlieg heeft den naam bij de Latijnen van *Musculus* (een Spier) gekreegen, want de vleugels afgetrokken zijnde, verftoort zig het hoofd zenuwágtig, het lighaam zagt, en de ftart peeságtig. Heeft twee vleugels en zes voeten, de twee voorfte langer, om haare harde en ftompe oogen af te veegen. De geflagten der Vliegen zijn zeer veel. Aldrovandus en Moufetus hebben ons verfcheide onderscheid van Vliegen voorgestelt.

De Watervliegen worden ook Watermuggen genoemd, hebbende vier vleugels en een lang lijf, twee korte sprieten, en een gefpleeten ftart, of twee borstels uit de ftart voortkoomende. Ik zoude, zegt Jonfton, de vier gevleugelde liever tot de Kapéllen betrekken.

Ifidorus en Junius maaken de Koevlieg (*Tabanus*,) met de Paardenvlieg (*Oestrus* of *Oestrum*,) en de Ezelsvlieg (*Afilus*,) een en de zelve;

ve; nogtans wijft de befchrijvinge tuffchen die het onderscheid aan. Jonft. I. Boek.

De Mug heeft een langächtig lijf. De fnuit, die hij in de mond voert, is driemaal langer als die van de vliegen. Uit zijne bultige fchoften groeiën twee vleugels. Uit de uitpuilende en vierkante borft fchieten zes lange uitwaart gekromde fchenkels, zo om beeter te gaan, als om zig teligter van de aarde te heffen.

De Eendagsvlieg of 't Haft word met vier vleugels en vier pooten beweegt, kooft met de zon voort, groeit, bloeit, verzwakt en fterft. Hier van fchrijft Swammerdam in 't breede, in de Verhandeling van 't Haft, of Oever-aas.

VAN DE INGEKERFDE SCHEEGEVLEUGELDE.

Dat deeze met geen angel fchade doen, zeer bezwaarlijk vliegen, breekbaare vleugels in een fcheede beflooten hebben, en meêr zittende als vliegende gezien worden, is hun allen gemeen.

De Sprinkhaan (zo als Albertus fchrijft) heeft een hoofd als een paard, en voor de mond twee bijhangzels in plaats van mond en tanden, de angel is in plaats van de ftaart, hij heeft zes beenen, de agterfte langer en naar zig toegebogen, om beeter van de aarde te kunnen oprijzen, en een eenigen darm vol van etter en vuiligheit. Daar zijn groene, zwarte, blaauwe, en gefprengkelde, ongevleugelde en gevleugelde.

De Krêkel is of een Veld- of een Huis- Krêkel. Deeze die bij nagt zingen, graaven de drooge aarde tuffchen de haardfteeden en bakovens uit. Zij zijn ten deele Mannetjes en Wijfjes. Het Wijfje is grooter met een lange buik, vier vleugels, welkers buitenfte korter en binnenfte langer en fmaller zijn. Zij fpringen gezwind. Zij vermaaken de menfchen met den zang. Van de Wilde zijn ook zommige Mannetjes andere Wijfjes. Van verre zingen zij hard, nabij zijnde zwijgen zij ftil.

De Paardsvlieg heeft twee vleugels heel teêr en breekbaar, met een overloopende fchors beflooten, geen angel, verlégt de huid, en vliegt met groot gedruis. Het onderscheid der zelve is uit Moufetus en Aldrovandus te haalen.

De Brasiliaanfche vliegende Stier, van deeze befchrijft Jonfton vier gedaantens.

De Spaanfche Vlieg is genoeg bekend, word onder de vergiften gerekent, dog heeft in de artzenije ook haar omzigtig gebruik.

De Koevlieg (Buprestis) kan zwaarlijk befchreeven worden, want bij de oude is van haar heel ftil gezweegen: het is een vergiftig dier gelijk een langgebeende Tor.

De Nagtmugge heeft veele naamen zo bij de Grieken als bij de Latijnen gekreegen. Tot haar aart behoort bij nagt te ligten.

De Mot is een ligtschuwend Insect, de Paardsvlieg gelijk, maar zonder schors. Daar zijn drie gedaanten van Motten, de Zagte, de Meelige en de Stinkende, daar wij die van Peru kunnen bijvoegen. Moufet.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET POOTEN.

VAN DIE MET WEINIG POOTEN.

VAN DE INGEKERFDE MET ZES POOTEN.

De Mier is een Ingekerfde van wonderlijken aart, en daar het menschelijk geslacht zig in verwondert en verbaaft. Zo een bekennt beesje te beschrijven is te overvloedig. Van haar verstand spreekt Plinius heel aardig.

De Wandluis is een dier uit den aart verfoeijelijk, gelijk Plinius spreekt, en bijna den Hondsluis gelijk. Hij is langkwerpig scheef van lijf, van verf roodächtig met zes voeten, en omtrent den hals kort: de rug en buik is met sneeden geteekent, heel teer van huid, die heel ligtelijk komt te barsten, en een verfoeijelijke stank geeft.

De Luis heeft zijn naam bij de Latijnen van de voeten. Van de beschrijvinge en plaats behoeven wij ons niet te bekommeren. Daar zijn ook Platluifen, deeze bezetten gemeenlijk de winkbraauwen, 'tgemagt, de lieffen en de oxels.

De Hondsluis is een klein beesje heel plat effen van lijf, taai van huid, ruitswijze van gestalte, zwart glinsterend van verf, of uit den donker zwartächtig, heeft zes voeten aan den hals, een scherp bekje maar kort, geen uitgang van drek.

De Vlooi heeft een klein hoofd, en een gevleesde bek, een korten hals en een snuit, aan 't voorhoofd twee heele kleine sprietjes, en een gevouwen darm, die naar de veelheid der spijs, of verflapt, of ingetrokken word.

De Neeten. Aristoteles verzeekert, dat dezelve uit de vermenging van de Luifen voortkoomen, welkers eieren zij daarom genoemd worden.

De Molkrékel noemen wij een Krékel, om dat hij 's nags als de Krékel geluid maakt; en een Mol, om dat hij de aarde geduurig uitgraaft. Het is een vreeslijk en wanschaapen dier, viermaal grooter als een Spaansche Vlieg, voornaamentlijk indien hij oud is.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET AGT POOTEN.

De Scorpioen is een beesje zwart van verf, eirond van lijf, met een kort hoofd boven de borst, met oogen zo klein dat ze nauwelijx gezien worden. Hij heeft agt voeten, twee armen met sterke tangen en schaaren gespleeten, grooter als de andere, en de rivierkreeften gelijk. Uit het einde van 't lijf spruit een staart, veeltijts met zeven, somtijds zes en negen knoopen, welkers laatste langer als de andere, alleen met een enkele of dubbele angel, een weinig naar het einde geboogen, gewapent word. Daar zijn gevleugelde en ongevleugelde Scorpioenen, zo als Apollodorus, Plinius, Pausanias, Nicander, Elianus en Strabo getuigen. Hun vergift is heet. Zij dooden Haagediffen, Spinnen, en allerlei Slangen.

De Spinnekop heeft een klein hoofd. Alle hebben zij drie knoopen aan de beenen. Zommige hebben twee lange beenen meêr; want dat ze niet alle even lange beenen hebben, geeft de verscheidentheid van haar werk te kennen. Haar verstand alleen wijst haar konstig weeven aan. Bij Aristoteles is drierlei geslagt. Het eerste is Bijtâgtig, het tweede Wolfâgtig, en het derde Aanzienlijk in de geleerde werking.

De Tarantula is alzo van het land Tarentum genoemd, zijn vergift door de steek toegebracht verwekt wonderlijke toevallen. Eenige loopen geduurig, andere laggen, zommige schreiën, deeze roepen, die slaapen, andere waaken, braaken, springen, zweeten, en trillen. Eenige hebben zo grooten vermaak in verscheide verven, datze in zwijm vallen indien zij die niet verkrijgen.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET TWAALF EN VEERTIEN POOTEN.

De Landmeeter. De Landmeeters verschillen van de Rupsen, om dat ze bij na als een mensch, met voortgaan, de landen afmeten; zij hebben van vooren zes, en van agteren ook zo veel pooten, en in het midden geen. Aristoteles heeft aan dit geslagt van Rupsen geen naam gegeven, maar hij noemt ze Rupsen, die golfswijze voortgaan.

De Rups is een groen beesje dat in de tuinen de moeskruiden eet. Zij zijn alle groote vraaten van boomen en kruiden. Eenige eeten de toppen van de kruiden, andere de bloemen. Het onderscheid der Rupsen is bijna oneindig, het zij gij de hoegrootheid, hoedanigheid en de deelen des lichaams, of ook de werkingen en andere inziet. Zij zijn glad, ruig, groot, klein, middelbaar, groen, zwart, gesprengkeld, hard, zagt, gehoord en zonder hoornen. Veele veranderen in Poppen of Torretjes,

retjes, en deeze in Kapéllen, en eenige niet: maar als zij alles opgegeeten hebben, vervallen en sterven zij zelve ook.

De Kalanders, die in een Kapél verandert, word onder de Rupfen gestelt: hij verwoest, als Virgijl zegt, een heele korenschuur.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER VLEUGELS MET VEELE POOTEN.

De Duizendbeen, Honderdvoet, Slijkvarken, Veelvoet, word daarom tweehoofdig genoemd, om dat hij met een gelijke lugtigheit voortwaart en agterwaart kruipt. Het deel tusschen de staart en 't hoofd heeft hij niet eenvoudig maar veelvoudig ingekerft: waarom dit geslagt doorgefneden zijnde, ook lang kan leven.

De Pissebed is een klein dier, naauwelijx een dwarse vinger lang, een halve vinger breed, uit den blaauwen zwartagtig. Hij heeft veertien voeten, weêrzijs zeven, aan ijder voeten lid, dat naauwelijx zichtbaar is; twee korte sprieten, daar hij den weg mede afpeilt: de zijden omtrent de voeten zijn als een zaag getand. Aangeraakt zijnde rolt hij zig tot een rond bolletje.

De Land-oor-worm word met de Julus, Duizendbeen, Honderdvoet, en de Forbicinen onder een gemengt.

VAN DE INGEKERFDE ZONDER POOTEN.

De Worm. Der zelve onderscheid is veelerlei, ten aanzien van grootte, plaats, verf en anders. Zij zijn groot, klein middelbaar, en zo lang datze haar tot een elleboogs lengte uitsprekken, zij zijn zwart, rood en brandig. Sommige hebben een roode kring om 't hoofd, andere hebben een staart, eenige geen. Sommige zijn ruig, andere niet. Daar kan geen vrugt genoemd worden, die niet van de worm ofte mot besmet word; ja zelf somtijds het Manna, de spijs der kinderen Gods, gelijk de Schrift bevestigt, heeft ook wormen gehad, als het booven het gebod des Heeren tot 's anderen daags bewaart wierde.

De Houtworm. Ik stelle, zegt Aldrovandus, vier geslagten van Houtwormen, een bij Plinius en Theophrastus eigenlijk de Houtworm genoemd, de andere een Wormpje geheeten, de derde de Thrips, de vierde de Cossus, die sommige zeggen, dat een veelvoetige worm in het hout is.

De Aardpier. Van de Aardwormen, zegt de zelve, vinde ik voornaamentlijk twee geslagten, het een eenvoudiglijk genoemd de Worm (de Pier,) het andere Ascaris. De Aardpier is, die in 't menschen lighaam groeit, gelijk in grootheid, somtijds witagtig, somtijds bloedrood.

Deeze komt ſchielik als het reegent uit het aardrijk te voorſchijn. Agricola verhaalt, dat de *Ascarides* kleine wormen en van geen eene en de zelve verf zijn: want eenige, zegt hij, zijn wit, andere geel, en ſommige zwart. Deeze verderven het faad.

De Motte is een Wormpje de kleederen en papieren of boeken door-knaagende, en word van het vaſt houden genoemt, zo als *Iſidorus* wil, om dat het in de kleederen en papieren vaſt blijft hangen, en de zelve vernielt.

De Slek, word van *Plinius*, als hij *Cochlea* zegt, de Naakte genoemt. De onderscheiden der deelen in deeze beesjes zijn, gelijk *Scaliger* aantekent, heel duifter.

VAN DE INGEKERFDE WATERDIEREN.

MET POOTEN EN ZONDER POOTEN.

MET WEINIG POOTEN.

De Riviervlieg. Zij zijn groot van oogen naar de grootheid van het liſf, rond van rug, en plat van buik; zij hebben zes voeten, de agterſte grooter, om het liſf in 't water te brengen. Zij ſteeken onder 't zwemmen twee vleugels uit: waarom ze in de lugt konnen vliegen, en in het water zwemmen. Zij zwemmen met de buik om hoog, en vliegen in teegendeel. Zij doen 't van beide bij beurtwiffelingen. De buik word met zwarte en groene ſtreepen onderscheiden. De viſſen leggen hun laagen, (of loeren'er op.)

De Water-Spaanſche-Vlieg. Daar zijn Water-Spaanſche-Vliegen in 't moeraſch omtrent de poelen, die van groote en gedaante naar de Wandluifen gelijkenen. Ze hebben zes roſagtige ſchinkeltjes. De Scheeden, groen uit den zwarte, en blinkende, voornaamentlijk in de zon, dekken de wicken. Indien ze in de lugt voortkruipen, konnen ze ook vliegen.

De Water Viola. Ik heb een zeeker *Inkervelingetje*, zegt *Aldrovandus*, aangemerkt, of uit het geſlagt van de *Torren*, of van de Spaanſche Vliegen: de Boeren zeggen 'er Water Viool teegen. Het is kleinder als een Spaanſche Vlieg, van vorm langer en ſmaller, aan weèr-zijden ſcherp eindigende, git zwart, hebbende neevens de mond twee korte bijhangfels of hoorentjes, en zes voeten als ijſerroeft.

De gevleugelde of ongeyleugelde Waterspin, is met de zeer lange pooten de *Bofch-Spin* gelijk, bijna eirond van liſf, afchgrauwagtig wit, met zilveragtige vleugels, heele zwarte uitpuilende oogen, twee heele korte ſprietjes, en een gepunte ſtaart. *Jonſton*.

De Houtbederver. Bij Bellonius Phryganium. Het is een Visje of liever een Wormpje, dat de vissers voor aas beezigen. Het kan spin-
nen als de Spin. Het heeft aan weêrzijsden zes voeten, waar meede het
ook in den snelsten stroom te water gaat. Want het kan niet zwemmen,
en 't is een dun lang dier, gelijk een kleine Rups, daar de Vooren
graag op is.

MET VEELE POOTEN.

De Scrophula of de Motte. Dit is een zeer klein Wormpje; en naa-
demaal het gewoon is zig als in een boog zaamen te rollen en in een te win-
den, schijnt het nog kleinder, zo dat het somtijds den drinker bedriegt.
Het is wit: en steunt (gaat) op heel veel voeten, die langs het beloop
van het gantsche lijf bij na aan malkanderen raaken, zo ik het wel in-
dagtig ben, zegt Aldrovandus. Van den mond steeken ook gelijk als
voeten uit, zo dat het een veelvoet ofte een Water-pissebedde verdient
genoemt te worden.

De Zee-Vlooi. Onder de uitwerpsels van de zee, zegt Rondeletius,
heb ik nu en dan een beesje, gedekt met een dunne korst, gevonden,
dat van troni de belaggelijk geschilderde mensjes of een aap vertoont:
met de andere deelen gelijk het naar een Sprinkhaan. Aan de staart
heeft het bijhangfeltjes als een Sprinkhaan en een Squilla (garnaat.)
Het is zo klein, dat de deeltjes van het lijf niet, als van iemand die
scherp ziet, kunnen onderscheiden worden. Om de kleinheid geeft
m'er geen agt op.

De Zee-Luis is van grootte en breedte als een groote boon, gelijk een
Aard-tor. In de zee, zegt Aristoteles, zijn Vis-luisen, niet uit de vis-
sen zelve, maar uit slijk voortgekoomen: ze zijn van aanzien de veel-
voetige Pissebedden gelijk, als dat ze een breede staart hebben.

De Zee-koe-vlieg. De Oude hebben deezen de Zee-Paarde- of Ezels-
vlieg genoemd, niet van de stem, nog van de gestalte, maar van de ge-
lijkheid van de natuur, die hij met de Land-Koe-Vlieg heeft. Hij plaagt
en quelt de Thonijnen en Zwaardvissen zo, dat ze somtijds in de scheepen
en ook wel op strand springen. Zo dat 'er niet is, of 't heeft zijn vijand.
Aristoteles heeft hem aldus beschreeven: de Ezels-vlieg groeit omtrent
de vinnen van eenige Thonijnen, is van gedaante als een Scorpioen,
en van grootte als een Spin.

De Zee-oorworm. De Zee-oorwormen, zegt Aristoteles, zijn van
aanzien als de Land-oorwormen, van grootte wat minder, ze koomen
op steenrottige plaatsen voort, en zijn meest rood: ze overtreffen de
Aard-oorwormen in getal van voeten, maar ze zijn ranker van schin-
kels.

De Wormen in buisjes verschuilende. Op de Zee-rotfen, en booven op de schaalen van oude Schulpviffen, zo als Rondeletius getuigt, groeiën hardgeschaalde, ronde, fcherpe, witte, van binnen heel gladde buisjes of pijpjes, van de welke eenige regt, fommige gedraait en omgevouwen zijn. In deeze groeiën en leeven Wormen, die zig naar buiten begeeven om water te fcheppen. Deeze Wormen zijn van verf en zelfftandigheid gelijk de roode Oorworm, van gefalte en grootte verfcillen ze iet of wat: want de langfte zijn niet grooter als een vinger.

MET GEENE POOTEN.

De Indifche Worm. Statius Sebofius brengt voor geen klein wonder bij, dat 'er in de Ganges blaauwe Wormen met twee kuuwen van zeftig elleboogen zijn, die de naam van hun gefalte hebben gekreegen: en dat ze zulken kragt hebben, dat ze de olifanten, die om te drinken koomen, al knarffetandende met hun gegreepe hand wegrukken. Dit is moogelijk die zelve Indifche Worm, van de welke Elianus fchrijft. De Rivier de Indus heeft geen wilde beeften, men zegt, dat in de zelve alleen een worm groeit, en de gedaante draagt van die geene, de welke uit het hout voortkoomen en gevoed worden: en tot de lengte van zeeven elleboogen en nog meër groeiën. Een jonge van tien jaar kan hem naauwelijks in de dikte met de handen overvatten. Zij hebben in de boovenfte plaats van de mond eene tand, en in de onderfte de andere, beide bijna een vierhoekigen elleboog lang, zo fterk, dat wat voor een dier, 't zij tam of wild, zij daar meede vatten, gemakkelijk vernielen. Over dag houd hij zig beneeden op zijn plaats in de rivier, te vreedden met flijk, en wegschuilende. Maar bij nagt gaat hij op 't land, en maakt het af, wat 'er voor mag vallen, 't zij een paard, een os, of een ezel, en sleept het in zijn hol, en wegftuwende in de rivier, yreet hij al de leedemaaten op, behalven de buik. Wijders, zegt Aldrovandus, of het waar is, dat 'er zulke Wormen gevonden worden, ik wil het geloof daar van bij die Schrijvers laaten. Scaliger heeft geoordeelt, dat het een fchoone leugen is.

De Maart-worm. Nademaal deeze diertjes alleenlijk in Maart, maar niet in eenige andere maand geteelt worden, word hij bij de Duitschers een Maartsche vrugt genoemd.

De Waterborftel. De Borftel is een kruipende Worm, zegt de Auteurs van de natuur der dingen, gelijk fommige zeggen, hebbende de naam van de zaak. Want het is een heele dunne Worm, als een borftel, (gelijk men meent een Borftel, of een hair uit de maane, of de ftaart van een paard) bijna een elleboog lang, hard en wit: aan beide de uiteinden niet verfcillende, dewijl hij geen hoofd heeft, maar kruipt

naar

naar alle beide de deelen. Hij groeit in bedurve water, nogtans niet in stinkend. Hij is zo hard, dat hij nauwelijks met de voet kan vermorzelt worden. Het vergift van deeze is van zulken grooten kragt, indien wij den Autheur van de natuur der dingen gelooven, dat hij, van een mensch ingedronken zijnde, doet quijnen en uit teeren, tot dat hij met een vervloekte pijniging het leeven aflegt.

De Moerassige en Zee-bloedzuiger. De Bloedzuiger is van twee geslagten, de eene een Zee-bloedzuiger, en leeft in staande Zeewater: de andere houdt zig in zoete wateren. De Zeebloedzuiger is deezen wel gelijk, maar grooter en harder van huid. De Bloedzuigers van zoet water, uitgerekte zijnde, vertoonen een Worm, of wonderlijk wel de staart van een Rot (Muis.) De Bloedzuigers hebben geen beenderen, pooten, en vinnen, nog geen enig lid, maar ze zijn over het geheele lijf egaal (gelijk,) als een pilaar. Ze hebben een mond als een driehoek, het geene blijkt uit de wonde van haar toegebracht.

De Zeeworm, (Zee-Pier,) is grooter als de Aard-Pier, onthoudt zig op het strand binnen in het zand, en wel voornaamentlijk in dien oord, daar de zee over heenen bruist: van waar hij somtijds vertrekkende het drooge verlaat. Hij is langkwerpig rond, een voet lang, een vinger dik, magtig slijmig, saffraan-verf afgeevende, daar de scheepen van besmet worden, en die drie daagen duurt. Hij heeft vlokken op de leedjes in plaats van vinnen, en leeft van zand en slijm. Tot dus verre Belonius.

De Waterdarm. Is een water Ingekerfde, eenigermaate gelijkenende een aardworm (den darm van de aarde,) uit het voorste gedeelte gelijk als twee hoorentjes uitsteekende, muisvaal (schimmel,) zonder voeten, met het gedeelte van voorene breeder en lijviger, allengskens rank wordende in een smalle staart: is in 't geheel niet rond, maar aan weersijden iet of wat plat, booven op in 't midden van 't lijf heeft hij een gemeene langkwerpige ronde knobbel, en is met veele ringen gesneden, nogtans met weiniger op de staart, welkers ringen ofte afsnijdfels zo lang zijn, dat het zig nauwelijks met dat gedeelte (die partij) in een kring kan zaamen trekken ofte krommen.

De groote en kleene Zeeworm, *Macrorhynchoteros* en *Microrhynchoteros*. Wij bevinden, zegt Rondelctius, dat dien worm in het slijk van de zee en van staande zeewateren leeft, de welke veel langer is als die beneeden, want hij kan altemet de grootte van twee elleboogen haalen, en de dikte van een duim. Hij heeft de gedaante van een lange worst. Hij is veel langer van snuit als die beneeden, en gelijk de snuit van het Zeepaard (*Hippocampus*,) waar van daan wij hem *Macrorhynchoteros* hebben genoemd. Hij heeft van binnen alleenlijk een lange leiding van maag of darm, vol van water en slijk: waar uit het klaar is,

dat hij daar van alleen maar leeft. Dog de andere is met een zagte huid, geheel uit insnijdingen bestaande, gedekt: de mond of de snuit is stomp, en steekt een weinig voor uit, waar van wij die den toenaam van *Micro-rhynchoteros* hebben gegeven. De andere van dit geslacht hebben geen snuit, maar alleen een gat, om de spijs meê te grijpen. De heele worm is een vinger groot, en een pink dik.

Het Zeepaard, *Hippocampus*, is agterwaart gekromt van lijf, en zig krommende tot een boog, en gelijk met de staart heel wel naar de Rupfen, maar met het overige lijf naar een paard. Hij is bruin, met zwarte stippen geteekent, en blank van buik. Dit is voorwaar het schoonste en geneugelijkste visje om te kennen en te aanschouwen, en alle zo-daanige, zo dat gij u over de kloeke geestigheid van de natuur, en de hoogste konstenarij van den grooten Godt daar in moet verwonderen. Rondelet. Jonst. Aldr.

De Zeedruif. Onze vissers, zegt Rondeletius, noemen de eieren van de Spaansche Zeekatten, als een tros druiven zaamen gebonden, van een steeltje nederhangende, en met den inkt (het zwarte bloed) van de zelve besprengt, een Zeedruif. Daar is ook een Zeedruif dat een Plantdier is, voorwaar verschillende van deeze, meê een Ingekerfde, als van eenig ander geslacht, waarlijk een tros druiven gelijkenende, in den Oceaan (de Zee) aangetroffen; zeker overal heel vol beziën, van de welke eenige hemelsblauw, sommige purperwig, en andere rood zijn. De Kop is met twee hoorentjes als een Huisflek verzien. Het word beweegt met een voortgaande beweging. Aldr.

De Zee starren. Daar zijn veele verscheidentheeden van de zelve; want sommige zijn groot, sommige klein, die nooit grooter worden; eenige zijn geel, sommige aschgrauw, sommige zwart, andere wederom zijn geängelt, eenige glad, sommige verschillen van de andere in kortheit en langkheit van stralen. Eindelijk, sommige hebben maar alleen vijf stralen, sommige meerdere: maar van de zelve zijn 'er ook die vijf af- of bijhangfels van stralen, en gelijk als veele takken hebben, sommige hebben 'er geen: maar die meerdere hebben 'er of zeeven, of tien of twaalf. Zo veele verscheidentheeden van de zelve zijn 'er bij ons aangemerkt: en zo veele verscheide en veelerlei slag van Starren worden 'er gezien, dat 'er van zoeken en bespiegelen geen einde aan en is. Aldr.

BIJ DIE MET WEINIGE POOTEN KONNEN DEEZE GETELT WORDEN.

De Rivier Squilla. Deeze heeft wederzijds drie voeten. De staart eindigt gelijk als in twee lange en dunne draaden. Zij is een vinger lang, rond van kop, en plat als de peulvrugt linze. Heeft vier hoo-

hoorentjes. Daar is een groote overeenkomst van gestalte met de Zee-Squillen. Waarom ik niet en zie, zegt Aldrovandus, met wat bequaamer naam, als van Rivier Squilla, zij vereert mag worden.

De Spinnekoppige Sprinkhaan. Aldrovandus noemt een zekere water Ingekerfde, hebbende de gedaante van een Spin, Attelabus Arachnoides, maar met zes voeten alleenlijk begaafd, afchgrauw, en het moschkruid of de beslijkte grond zo gelijk, dat men hem niet als met de scherpfte oogen, van iemand die 'er met alle vlijt naarstig op ziet, kan bevatten of aanmerken. Hij is bijna van mondspleet als een Sprinkhaan, de oogjes genoegzaam wederzijds uitstaande, met het overige gestel van het lijf niet qualijk een Spinne gelijkenende, de gantsche buik is met veele ringen gesneden, het boven gedeelte plat, en 't onderste iet of wat rond, zo dat hij een midden vorm tusschen Spinnekop en Attelabus, of korte ongevleugelde Sprinkhaan heeft.

Tot hier toe is gesproken van de Ingekerfde (Insecten,) van de welke Aldrovandus een volkoomen Verhandeling bijzonderlijk heeft geschreeven. Van de vier andere Bloedelooze Dieren, de welke oneigentlijk van Plinius vissen genoemd worden, zal ik, volgende de ordere van Aldrovandus, nu ook in het algemeen handelen, op dat ik de nauwkeurige onderzoekinge van den Leezer hier in niet mogte schijnen te begeeven. Derhalven hebbe ik het volgende, tot zijnen dienst, met de eigenste woorden, voornaamentlijk van den zelve Aldrovandus, en andere Schrijvers, zo veel als doenlijk is geweest, uitgeschreeven; en in deezen deele eenigermaaten afgetapt van de voorgestelde ordere, raakende het beschrijven der Kabinetten volgens hunne nommers.

VAN DE MOLLIA OF ZAGTE.

Nu maak ik een aanvang van de Mollia, om dat deeze onder alle de Bloedeloofse zig de eerste plaats toeëigenen. Dewijl de vorst en algemeen leermeester der Philosophen Aristoteles deeze ordere gehouden, en Aldrovandus zelve die ook nagevolgt heeft. Het word al zagt genoemd, dat teeder is en in aanraakinge wijkt, welkers tegendeel het harde is. De Latijnen noemen Mollia de bloed ontbeerende, en die van buiten met vleesch omzet, het vaste van binnen als de bloedrijke bevatten. Bij Aristoteles, zo als Atheneus bijbrengt, zijn de Mollia, de Polypus, de Ozena, de Heledone, de Sepia, en de Loligo. Ik zie, zeit Aldrovandus, dat de Zeehaas en de Barnnetel van anderen hier bij worden getelt.

VAN DE POLYPUS OF VEELVOET.

De Polypuffen verschillen van de andere Mollia, datze een klein lijf en zeer lange beenen hebben. Alle zijn ze met agt pooten, maar de middelste zijn de grootste, met een dubbele rij scharren, waar mede zij de spijs aan den mond brengen. Zij zijn sterk, en doortrapt van aart, de soorten der zelve zijn veele. De Polypus is het verslindenste dier, en heeft een groote kragt in den buik, dat het al wat het ontmoet, zonder moeite, als Elianus schrijft, verslind en afmaakt. Julius Scaliger stelt het onder de alverslindende dieren, en niet te onregt.

VAN DE SEPIA OF ZEEKAT.

Waarom wij de Sepia voor de Loligo stellen, zegt Aldrovandus, beweegt ons geen andere reeden, dan zo wel het gebruik van de zelve in veele zaaken, waar door zij de Loligo verre te booven gaat, als de gestalte van 't lijf, waar mede zij meerder naar de Polypus als naar de Loligo gelijkt. Matthiolus zegt, dat de Sepia bij de Polypus kan vergeleeken worden. Zij heeft twee lange snuiten en korte beenen. De Mollia, zegt Aristoteles, hebben geene ingewanden, maar een zwart vogt, dat inkt heet, 't welk meest in de Sepia is. De Sepia heeft ook op den rug een voos been, Sepium geheeten, de Nederduitsche noemen het Zeeschuim, dat harde, 't welk in de Sepia is, 't geen de goudsmids beezigen: zo als Hadrianus Junius getuigt.

VAN DE LOLIGO OF VLIEGENDE ZEEKAT.

De Loligéén hebben booven de tanden zes kleine voeten, de laatste twee der zelve grootere, maar de overige twee van de agt naar beneeden de grootste van alle. De Loligo verschilt van de Sepia voor zo verre zij breeder is, en haare romp groot. Atheneus bewijst uit Aristoteles, dat de Loligo veel gelijkt naar de Sepia, te weten gelijk getal van pooten, en snuiten; en van de voeten de onderste ook klein, de bovenste grooter, de regter snuit dikker, 't lijfje gantsch weekagtig en langkwerpig, het welk allemaal met de groote en kleine Loligo overeenkomt. Zij voeren een smal kraakebeenig zwaardje; 't zelve is, bij Aldrovandus, van een zeer groote Illyrische Loligo, deurzigtig en blinkende als kristal. Voort heeft zij een bek eveneens als een Papegaai. Zij zwemmen niet alleen met haare vinnen, waar van haar lijf word omvangen, als Aristoteles zegt: maar zij vliegen ook met de zelve, zo Piinius heeft, zeggende, de Loligo vliegt ook, zig buiten 't water uitheffende.

VAN DE ZEEHAAS.

De Zeehaas is tot nog toe van weinige gekent geweest, zo om dat hij zeldzaam, als ook om dat hij verscheidentlijk van de oude is beschreeven. Plinius noemt hem een ongeschikte brok eer als een vis, dat is een vleeschagtige klomp, zo als het Rondeletius uitlegt. Want gij kond geen vinnen, nog oogen, nog eenige leden onderscheidentlijk daar in bekennen, gelijk als in andere vissen; waarom Dioscorides het, zonder vleesch en gedaante bestaande, bij de kleine Loligo heeft vergeleeken. Elianus meld, dat het van alle kanten, behalven de hairen, bij de gelijkenisse van een Landhaas komt. Dit is te verwonderen in dit geslacht, dat dewijl de slinker deelen de regter in alle dieren gelijkenen, in dit dier zeer ongelijk zijn, waarom het met regt een vormelooze brok genoemd word. Onder die welke vergift hebben, en de zee voed, is geen dier vergiftiger als de Zeehaas. En men verhaalt, dat Nero deeze zelve vis in de geregten zoude gemengt hebben, tegens die geene de welke zijne bitterite vijanden waaren.

Tot hier toe Aldrovandus, de welke van de andere geen wijder gewag heeft gemaakt.

VAN DE CRUSTATA OF GEKORSTE.

Wij hebben de tweede plaats aan de zo genaamde Hardkorstige gegeven, en stellen* ze voor de Hardgeschaalde, om dat ze alle de leeden onderscheidentlijker en volmaakter, en ook meerdere hebben. Het dekzel der zelve is harder als de Mollia, en dunner als de Testacea (Hardgeschaalde.) Wij zullen zegt Aldrovandus, met Aristoteles, dien wij gewoon zijn bijna overal te volgen, vier geslagten stellen. Want zo zegt hij: De voornaamste geslagten der Gekorstes zijn vier in getal: de Sprinkhaanen, de Krabben, de Squillen, en de Kreeften: de welke elk in veele soorten worden onderscheiden, die niet alleen in gedaante, maar in grootte onder zig veel verschillen: want zommige zijn groot, en andere heel klein. Elders schijnt hij 'er vijf te stellen, tellende den Egel bij deeze vier geslagten. Zij hebben de deelen met de andere Bloedeloofse gemeen, als het hoofd, lijf, keel, buik en den darm; van gelijken hoorens, niet alleen om te strijden, maar ook om den weg vooraf te peilen, als ook agt pooten, die alle in 't krom geboogen worden. Hij heeft het ergens klaarder gezegt, binnewaart te buigen. Eenige hebben ook twee armen met tangen getand: de Grieken noemenze Schaaren, Apulejus Vorken, Gaza Gegaffelde of Gevorkte voeten, en Massarius na hem, Anderetwee gevoorende of

gekliefde. Sommige zeggen ook Schaaren , de Griekſche benaaminge behoudende. Meeftendeel is aan alle, zo als dezelve Ariſtoteles verhaalt, de regter tang of ſchaar grooter en ſterker als de ſlinker.

VAN DE ZEESPRINKHAAN.

De Sprinkhaanen , zegt Plinius , worden met een broſſe Korſt beſchanſt in dat geſlagt het welke geen bloed heeft, en hij ſpreekt van geen andere Gekorſte. Wat nu de gedaante belangt , zo als Pierius Valerianus betuigt , heeft hij de gelijkenis van een Rivier-Krabbe, nogtans is hij ongelijk grooter , grover , en witagtiger. Ariſtoteles leert dat hij een ſmaller voorhoofd booven de oogen als de Krabbe heeft, en de troni breeder, en de borſt ſmaller, en het geheele lijk harder, en minder geveleſcht; en hij hadde ter zelve plaatſe gezegt, dat hij verſchilde in de armen, die de Krabbe met getande ſchaaren uitſteekt: ende ook in eenige andere onderscheidentheeden , alhoewel geen groote. Wijders dat de Sprinkhaan en de Kreeft van malkander verſcheelen, dat de Sprinkhaanen een ſtaart hebben, en de Kreeften geen. Dog ze koomen overeen in de getande ſchaaren, die zij in 't regter gedeelte, zo als hij zelve betuigt, grooter en ſterker hebben. Daarenboven hebben de Sprinkhaanige twee grootagtige voortanden, en een kleine keel voor den buik, in de welke ook eenige tanden zijn, om dat die bovenſte niet genoeg waaren. Bellonius heeft aangemerkt, dat het hart der zelve uit den zwarte ros is. Als zij het zeewater door de mond ontfangen, laaten zij dat in door haare kuwen (viſkaaken) die zij, gelijk Ariſtoteles zegt, meerder hebben , als alle de andere die met een Korſt bedekt zijn. Zij zijn hard van oogen, gelijk de overige Gekorſte. De Sprinkhaanen hebben aan weerkanten vijf voeten, de uitterſte ſchaaren mede gerekent, de welke Gaza nu eens getande tangen, en dan weêr getangde armen heeft vertaalt. De pooten van allen worden in 't krom gebogen, maar de Schaaren binnewaart. De ſtaart is glad en zonder angels of punten uit vijf leedjes zaamengevoegt, eindigende in vijf vinnen om te zwemmen, waar op de Sprinkhaan ſteunt, als op een riem, en in de zelve is de kragt van 't gantsche lijk geleegeen.

VAN DE ASTACUS , ZEE- OF MEIRKREEFT zegt Junius.

De Aſtacus is van de Gekorſte het naaſte geſlagt aan de Sprinkhaan , naar het getuigeniſſe van Ariſtoteles. De geſlagten van de Aſtaken, Zee-kreeften, zijn veele. Zij verſchillen in groote en plaats. Plinius maakt op een plaats maar gewag van de zelve, alwaar hij ze onder de geſlagten van

van de Kreeften telt. Aldrovandus verhaalt, dat 'er tot nog toe bij geen Autheur een waare afbeelding van de Astacus net afgemaakt is.

VAN DE LEEUW EN DEN OLIFANT.

Bellonius stelt den Olifant van Plinius een en de zelve met de Leeuw, en maakt geen onderscheid van de groote Astacus, gelijk uit deeze zijne woorden duidelijk word verklaart. Plinius, zegt hij, heeft den Zee-Olifant aldus afgemaakt, dat de tekening van de zelve t'eenemaal met de Astacus overeenkomt. Onder die van der zee zijn de Olifanten van het geslacht der Sprinkhaanen zwart. Waarom ik zoude gelooven (het zijn de woorden van Aldrovandus) dat den ouden Astacus van de Latijnen den Olifant is genoemd geweest, want hoe de Astaken ouder worden, hoe ze zwarter zijn. Wat nu de benaminge van den Leeuw aangaat, het is tegiffen, dat de Grieken de naamen aan de groote Astaken hebben verandert, en dat zij ze liever Leeuwen als Olifanten hebben willen noemen.

VAN DE KLEINE ZEE-ASTACUS.

Wij noemen deeze de kleine Zee-Astacus, zegt Rondeletius, om dat hij van de groote verschilt: op dat hij ook van den Olifant en de Leeuw onderscheiden werde, den welken Atheneus, voor zo veel als ik weet, alleen gedenkt. Hij verschilt van die uit de Rivier, dat hij als hij leeft bruin van verf is, langer en enger van lijf, en den hoorn van 't voorhoofd breeder en korter heeft.

VAN DE KRABBE.

Daar zijn 'er bij de oude die ontkennen dat de Krabbe onze Rivier-Astacus is, dieze gemeenlijk Krabbe noemen. De Krabbe, zegt Atheneus, word ook van de Romeinen een zeker geslacht van Squilla genoemd. Waarlijk zegt Aldrovandus, op dat ik met den geleerdsten Cezar Scaliger spreek, de Krabbe verschilt weinig van de kleine Squilla, zo je hem niet te nauwkeurig aanmerkt, maar die naarstiger beschouwt, zal de bek van de Krabbe met een snuit, en van de Squilla stomp gewaar worden. De Krab heeft de twee voorste voeten, die zij in plaats van handen beezigen, getangd, geschaard, en de Squilla eenvormig of van een gedaante. De plaat-schobben van de Squilla zijn breeder, zij is gantsch platter. Aristoteles heeft de zelve geen bijzondere naam toegeëigent, maar schijnt ze onder de kleinere Gekortte, die naameloos zijn, gestelt te hebben. De Krabben hebben een maag daar
vrij

vrij wat veel spijs in mag, met zulk een wonderlijke konstenaar gemaakt, dat je op de grond van de zelve een tweede mond vind, verzien met zijne kaakebenen en tanden. Zij hebben op de zijden zo veel kuwen als pooten: te regt heeft Wottonus gezegt, gelijk als kuwen.

VAN DE ASTACUS KARABOEIDE, OF KRAB- AGTIGE ASTACUS.

Den welken van een midden gestalte is tusschen Krabbe en Astacus, Zeekreeft, den Krab gelijk, hebbe ik Astacus of Karaboeide genoemd.
Aldr.

VAN DE LAND-KRABBE.

Een zeeker geslagt van het Gekorfte schuilt in de aarde, voornaamentlijk in Westindie, zij noemen het Kuarassen, zo na aan de gedaante van de Krabben, dat als Julius Cezar Scaliger het uit de aarde hadde zien uitgraaven, en dat eenige, wanneer hij vraagde wat het was, hem zeiden, dat het in de grafsteede gevonden wierd, heeft hij zig lang van Krabben onthouden.

VAN DE SQUILLEN IN 'T ALGEMEEN.

De Squillen gibben worden altemet bij de Schrijvers met de naam van het geslagt verstaan, om dat ze bijna van een midden grootte zijn tusschen de grootere en de kleinere. En hetgeene de oude Medicijns wegens het voedsel van de Squillen voorgeeven, meent Rondeletius dat men voornaamentlijk van de Bulten heeft aan te neemen. De Romeinen noemden eertijds de Krabbe een soort van Squillen, gelijk het Atheneus behaagt. De Neder-Duitschers, en de Vriesen, en de Hollanders noemen een zeeker klein soort van Squillen Garnat, Gernard, Gernier. De Squillen, zo als Aristoteles getuigt, verschillen van het Kreeftige geslagt, om dat ze een staart hebben: en van het Korftige, om dat ze de tang of schar ontbeeren, en dewijl ze meerder voeten hebben: want daar door word die overvloedigheid weggenoomen. Dog zij hebben veele voeten, om dat ze van nature meerder geneegen zijn om te zwemmen als om te gaan. Zeekerlijk de Indiaansche Squillen, volgens het getuigenisse van Elianus, in de Riviere Ganges, hebben heele groote schaaren. Behalven de voorgenoemde soorten van Squillen, is 'er een Squilletje, dat gewoon is in zommige Schulpen zig te onthouden.

VAN DE BREEDE SQUILLA OFTE BEERIN.

De breede Squilla is van gedaante van lijf de Sprinkhaan zeer gelijk; de welke Rondeletius liever bij de Squillen, als bij de Sprinkhaanen, heeft willen tellen. Aldrovandus vraagt, of deeze is de Beerin van Aristoteles? Rondeletius ontkent dat hartnekkig, Bellonius tegensprekende, de welke den naam van Beerin aan de breede Squilla heeft gegeven, om dat ze naar een land-beer, die dik en gedrongen van lijf is, en van verf gelijkt. Dit gevoelen van Bellonius verdedigt Julius Cézar Scaliger. Dit is, zegt hij, de Beerin van Aristoteles. Want wanneer zij uitgetrekt legt, vertoont ze de uitgespanne huid van een Beer.

VAN DE KLEINE BEERIN.

Die Bellonius de kleine Beerin noemt, heeft Rondeletius, zo ik het wel heb, de gegraveerde Squilla geheeten. Scaliger maakt 'er de Crange van Aristoteles af. Van de groote Beerin, zegt hij, verschilt ze niet als in de grootheid, en in eenige trekken, daar de vierkante Plaat-Schobben né beschildert zijn.

VAN DE CRANGON.

Rondeletius heeft deeze dus beschreeven. Deeze Squilla, zaid hij, is een groote hand lang, met een dunne gladde blanke korst bedekt, somtijds uit den witten een weinig rood; maar gekookt heel rood, en doorschijnend als hoorn. Hij heeft op 't voorhoofd een hoorn die uit de rug waft, als een zaag, en om hoog krom, waar van de getande scherptens in het bovenste en onderste gedeelte zijn, niet op de zijden als in de Astaken en breede Squillen. De oogen zijn als hoorn, heel uitkijkende, in de welke het onderste gedeelte hol is als een leepel. Hij heeft vier hoornen, twee taamelijk lang, dun en buigzaam; bij deeze twee andere korter, booven aan gedeelt. Uit de zijden koomen gelijk als witte vleugeltjes voort, steunende op een straal of een spits punt. De mond en der zelve bijhangfels zijn eeven al eens als in de Sprinkhaan en de Astakus. Hij heeft vijf voeten, en booven die nog twee armen, die in een spoor eindigen: de drie die hier op volgen, zijn een weinig gedeilt, de twee en de laatste ongescheiden. Het agterste gedeelte naar advenant de dikte, en de grootte van 't overig lijf, is lang, bestaande uit zeven platte berdekens, en eindigt in vier vinnen: uit welkers midden een breeder angel als in de Garnaat uitsteekt. In de bijhangfels van de staart van onderen, en wijze van vermengen en van baaren, verschilt hij met de inwendige deelen niet van de boovengenoemde.

VAN DE GARNAAT.

Die Aristoteles noemt Kuphèn Karída, heeft Gaza Squilla Gibba of Garnaat wel overgezet. De toenaam Kuphè of Gibba word 'er bij gedaan om den bult (boggel) dien zij schijnen te hebben als zij bukken. Sommige Nederduitsehe noemen deeze alleen of ligtelijk wel een andere *Ger-nat*. Zij springen als Sprinkhaanen. Scaliger maakt drie soorten van kleine Squillen, alle geboggelt. Een oud vertaaler van Aristoteles zegt, de Garnaat heeft twaalf voeten, aan elke zijde zes; en daar ter plaatze, dat de Garnaat een staart heeft en vier vinnen. En meerder en vinde ik van deeze Squilla niet, in de boeken van Aristoteles die nu in weezen zijn, wegens de gedaante van 't lijf ende der bijzondere deelen. Zij leggen eieren, en teelen als de Sprinkhaanen, om dat zij der zelve ingewanden zeer gelijk zijn. Aldrovandus.

VAN DE KLEINE SQUILLA.

Ik vinde bij onze Italiaanen twee geslagten van kleine Squillen. Het eene grooter, het andere heel klein, dit eerste heeft een harder korst als de Garnaat, en is blinkender, en leevend zijnde springt eeveneens op als de voorgenoemde, en ligt bij nagt als een brandende kaars; te Rome word het Cambaretto genoemd. Het andere geslacht is zo geweldig klein, dat het duizend nauwelijx één pond weegt; de Romeinen noemen ze Gambaruccio.

VAN DE SQUILLA MANTI VAN RONDELETIUS.

Om deeze Squille heeft niemand van de ouden gedagt, zo als Rondeletius oordeelt. En gelijk de Latijnen den Zeesprinkhaan naar de gelijkenisse van den Landsprinkhaan hebben genoemd; also hij ook deezen Manti, uit de gelijkenisse van het beesje, het welke uit het geslagte der Sprinkhaanen is. Dat beesje, zegt Rondeletius, noemen de onze Preguedious, dat is God biddende (het Biddertje) om dat het altijd de handen (armen of voeten worden meêr eigen in die gediertens gezegt) gevouwen houd, op de mannier van die geene, de welke God zeer ootmoedig bidden. Daarenbooven is het zeer dun en vermaagerd van lijf, gelijk die door geduurig vasten zig afmaaken en vermaageren. De korst van deeze, zegt Bellonius is dun, en raauw zijnde zo wit, dat ze bijna doorschijnt is.

VAN DE KREEFTEN OF KRABBen IN 'T ALGEMEEN.

Nu is de Kreeft nog overig, de welke rond is, en weinig gestaart, alhoewel Plinius deezen naam voor alle de gekorste heeft aangenoomen met deeze woorden: De geslagten der Kreeften zijn de Krabben, de Aftaken, de Majen, de Pagurussen, de Heracleoticeu, de Leeuwen en andere oneedelere (van minder slag). De Krabben zijn rond, daar alle de andere gekorste langwerpig zijn, het welke Aristoteles betuigt, zeggende: Onder de Gekorste hebben de Krabben alleen geen staart, en 't lijf is rond, daar de Sprinkhaanen en Squillen het lang hebben. En op een andere plaats zegt de Zelve, dat de Krabbe van de Sprinkhaan verschilt, dat de Sprinkhaanen een staart hebben en de Krabben geen. Maar naar mijn gevoelen is het valsch, dat zij van staart ontbloot zijn; want ze hebben 'er één, maar omgekrukt. Daarom heeft Plinius voorzigtig gesproken, als hij zegt: de Krabben verschillen met de staart van de andere Kreeften. Cezar Scaliger is de allernaarstigste geweest in alle deeze geslagten op te tellen. Veele soorten van Krabben, zeit hij, zijn mij onbekent, die ik kenne, zal ik beschrijven. De eene, bij onze nabuuren met de naam van het geslagt, is klein. De andere, de welke ik nooit gezien hebbe, van Phenicie, zo men zegt een bijzondere, van de snelheid met den naam van Ruitcr genoemt. Die onze geleerdste vriend onvoorzigtiglijk in het vierde boek onder de traag-gaande getelt heeft. Die uitheemsche stroopen den roof van traager dieren op het Iffische strand. Het derde geslagt is uit de rivieren, ronder als dat uit der zee. Het vierde uitsteekende zo van kragt als van grootte, zij noemen ze Pagurussen, van welke ik twee onderscheiden kenne. De eene is ronder en bruinder en grooter. De andere is vierkanter en kleinder, van ligter verf, en bijna van een bleeke groenheid. De Venetiaan noemt deeze Poreffen. De vijfde is de Heracleoticeu, zeer groot in het geslagt der Pagurussen, met korte beenen en zeer sterke schaaren. De zesste, ver de grootste van allen, dien wij met den naam van Maja kennen, is gantsch scherp van kap, gruwelijk spits van voorhoofd, met zeer lange dunne beenen, en daarom zwak. De zevende de kleinste van allen in sponsiën en schulpen. Bij deeze van Scaliger kan men bijdoen de Gulde Krabbe, en de zwarte, die van Avicenna Caniffem genoemt word; als meede die men in het Italiaansch Grancio Spiantano heet, met de naam mij alleen bekend; en de venijnige, die Cardanus schrijft dat in Westindie is: en de Landkrabbe, dien het scheepsvolk in het eiland van Sint Thomas stellen: en die wegens de lengte en kortheid der armen Macrochelus en Brachychelus genoemt word, ende ook de ruig gehairde; en die naar de gedaante van het hart schijnt te gelijkenen, Rondeletius eerst bekend, gelijk ook de andere drie eerste. Wij besluiten dan

dan dat den Philofooph (Aristoteles) te regt heeft gefchreeven , dat he gellagt der Kreeften of Krabben veelerlei en niet wel op te tellen is.

VAN DE ZEE-KRABBE.

De Venetiaanen , bij de welke het getal van de Zee-Krabben bijna oneindig is , noemen , zo als Matthiolus getuigt , een zekere Krabbe gemeenlijk Molecca , die de oude korft in de lente uitschud . Zij noemen ze Molekken wegens de zachte en teedere korft , die zij hebben als zij de oude hebben uitgedaan . De Zee-Krabbe , zegt Bellonius , is bijna rond en gedraait van lijf , en in 't voorfte gedeelte met spleeten of kerven gedeilt , en met een korftig dekfel bekleed ; welkers grootheid gij gemakkelijk tot de Pagurus , Maja , Aftacus en Sprinkhaan moogt bijbrengen . Aristoteles fchrijft , dat de Zee-Krabben veel traager voeten hebben om te gaan als de andere .

VAN DE KRABBE MEA.

De grootfte van alle Krabben word Majas genoemd , volgens het getuigeniffe van Aristoteles . De Meë zegt Jovius , zijn rond van buik , langzaam van gang op de aarde , maar in het water de allergezwindfte , de Venetiaanen noemen ze Granceolen : in welkers rondere fchaaflen zij tot fieraad spiegels pleegen te zetten . De Maja , zo als Bellonius fchrijft , verfchilt daar in van de Pagurus , dat die in het voorfte gedeelte breed is , maar de Maja verspreit zig met het agterfte gedeelte in de wijtte uit , word van voorene naauwer beflooten , en loopt smaller toe : daarenbooven is zij meêr in 't rond gedraait als de Pagurus .

VAN DE PAGURUS.

Een andere foort van een Krabbe , dien Aristoteles de naafte in grootte maakt , word bij de Grieken , en bij de Latijnen als Plinius en Gaza , Pagurus genoemd : en zo is dat woord bij de oude fchrijvers voor een Zee-Krabbe te vinden . Lycophon heeft Fenix den Leermeefter van Achilles , toen hij oud was , Pagurus genoemd , om de rouwheit van zijn vel dat hij in zijn hooge jaaren kreeg . Om dat bijna alle Krabben op afgebrookene oevers zig pleegen te onthouden , is alle Pagurus van sommige Zee-krabbe genoemd . Zijn korft , zo als Bellonius getuigt , is met negen spleeten in een draaikring als een dakpan ingefneeden . Hij wafst uit tot de groote van een menschen bekkeneel , maar word nooit zo net rond . Hij word met een fterke en gladde korft gedekt . Gij zult zo veele geheimen van de natuur in zijn mond bevin-

den ,

den , zo veel omstaande bijhangfels , en zo veel velletjes , dat gij gedwongen zult moeten bekennen , te weezen een ongelooflijk konfstuk van de natuur.

VAN DE RUITER-KRABBE.

Eenige Krabben wierden van wegens de gezwindheid Ruiters genoemd. Daar is een zekere foort van Krabben van zulken snelheit , zegt de Philosooph , op den oever van Phenicie , dat niemand ze naauwelijks kan agterhaalen , waarom zij ze Ruiters hebben genoemd. Zij zijn niet grooter als een groote Spinnekop , zegt Bellonius ; en nogtans schrijft hij op een andere plaats in zijne aanmerkingen , dat de Looper-Krabben veel grooter zijn als een kleine kastanje. Volgens het getuigenisse van den Zelfen , hebben zij het lijf van een witagtige verf , met roodagtige stippen gesprengkelt , en als de Pagurus gedraait , en de beenen als de Maja. In de zonne gestelt zijnde zijn ze geheel doorzigtig , behalven in dat gedeelte van 't lijf , dat de ingewanden beslaat. Zij verschillen van de Zee-Krabbe alleen in de laatste voeten , in de welke het zeker is dat de klauwen de voorste gelijkenen. Dit geslagt word nooit groot.

VAN DE GEELE GEGOLFDE KRABBE VAN RONDELETIUS.

Deeze Krabbe is onder de naamelooze en onedele groot , en de Rivier-Krabben of die van staande waater gelijk. Hij is geel van de verf genoemd , en gegolft van de streepen , die in het boven gedeelte inhamagtig golfswijze zijn , niet anders als het geen men gemeenlijk kamelot noemt.

VAN DE BONTE OF GEMARMERDE KRABBE.

Deeze Krabbe onthoud zig op de rotfen van den Agathensfischen oever , die daarom bont ofte gemarmert genoemd word , om dat hij glad en gepolijst van schaal is , met verscheiden verven gesprengkelt , bont marmar ofte jaspis schoon gelijkende ; het zij gij den glans van de schulp , of de gladheid , ofte de verscheidentheid der verven beschouwt : want in de zelve worden groene , hemelsblauwe , witte , zwarte en aschgrauwe vlakken gezien , de welke als de Kreeft dood is voor het meerdere gedeelte verdwijnen. Indien hij dood zijnde in de zon word gedroogd , word hij gantsch geel.

VAN DE KRABBen IN LANGTE VAN SCHAAREN VERSCHILLENDE.

Eenige Krabben verschillen in de lengte van de schaaren, waarom sommige van die Macrocheli, dat is, met lange schaaren, andere Brachycheli, dat is, met korte schaaren genoemd worden. Zodanige geslagten, zegt Aldrovandus, zijn alle ronder van lijf, en met dunne beenen, waarom wij ze Zee-Spinnen ofte Zee-Phalangiën, naar de gelijknisse van de land-spinnekoppen, genoemd hebben.

VAN DE KRABBE DIE 'T HART GELIJKT.

Deeze Krabbe drukt bescheidenlijk met den romp van 't lijf de gedaante van een hart uit. Hij heeft twee hoornen die uit het voorhoofd steeken, twee armen kort van schaar, en vier voeten. Hij is uit der zee en klein, zelden onder die op strand gevonden, maar word met een ruim net uit het diepste van de zee met de zeevis op strand getrokken, en dat niet dikwils, om dat hij ligtelijk om zijn kleinheid door de maazen van de netten uitvalt. Wij hebben dikwils zulk slag van Krabben in de rob van de Kabeljaauw gevonden. Dus verre Aldrovandus.

VAN DE RIVIER-KRABBE.

De Zee- en Rivier-Krabben zijn malkanderen zo gelijk, dat ze nauwelijks, als ze onder een gemengt worden, van den ervaarensten visser kunnen onderscheiden worden, en veele stellen vast dat ze alleen in de plaatsen verschillen. Cezar Scaliger heeft geloofd dat de Rivier-Krabbe ronder is.

VAN DE GEKORSTE LEEVENDE IN SCHULPEN.

VAN DE KLEINE KREEFTEN.

Daar zijn nog andere Gekorste, als Kreeftjes, kleine Kreeften en Squillen, van gelijken de Scyllari, wel niet in de gestalte van 't lijf zo heel zeer van de voorgenoemde verscheelende, dewijl ze ijder onder de vier voorgaande geslagten kunnen gestelt worden, maar van weegen de plaats, in de welke zij zig onthouden, en de mannier van leeven; want zij leeven en hebben hun verblijf in eens anders schulpen, als in Mosselen, Pinhoorentjes, Kamhoornen, Oesters, en in de Tolgedraaide

draaide van verscheide geslagt. Waaronder het ons lust van de zelve bijzonderlijk te handelen, beginnende van de kleine Kreeft.

De kleine Kreeft word genoemd die in de Pinhoorenen voortkomt. De kleine Kreeften, zegt Rondeletius, die in de Oesters gevonden worden, zijn kleinder, te weten als de grootte van een kleine boon, wit over het geheele lijf, behalven in het midden van de korst van boovenen, dat rood is. Die in de Pinhoorenen gevonden worden zijn grooter, en zijn meêr rood als wit, andersints zijn ze met schaaren, voeten, en eindelijk met het gantsche lijf, zo onder malkanderen, als de andere Kreeften gelijk. Dog zij verschillen van de Cancelli, (Kreeftjes) om dat de kleine Kreeften de gasten van de leevende Pinhoorenen en Oesters zijn. De Cancelli (Kreeftjes) gaan maar alleen in de leege schaalen en hoorntjes, en zij zijn lang van lijf, gelijk de Sprinkhaanen en niet als de Kreeften.

VAN HET KREEFTJE CANCELLUS.

Het wierden van de ouden ook Kreeften genoemd, die men nu door verminderinge Kreeftjes heet. Dog dien ze, zegt de Filosooph, een Kreeftje noemen, is bijna een gemeene makker van de Gekorste en Hardgeschaalde geslagten, want die van het soort den Sprinkhaanen gelijk gezien word, is gewoon door zig zelve bijzonderlijk te groeien of voort te koomen. Van gedaante is hij de Spinnen gelijk.

VAN DE HARDGESCHAALDE, TESTATA OF TESTACEA.

De Hardgeschaalde, die ook Schulpen, Hoorntjes en Schulp- of Schaalvissen genoemd worden, waaren om geen een reeden voor alle de andere te stellen, gelijk ook een ijgelijk die niet het honderdste gedeelte van de zelve kent, (want de geslagten of soorten van die zijn ontelbaar en nooit genoeg bekend of om te kennen) kan oordeelen, overslaande ondertusschen die geene de welke in de schriften der ouden treffelijk geoefent zijn. Nogtans, zegt Aldrovandus, hebbe ik aan die de derde plaats toegeëigent, door twee reedenen daar toe bewoogen, zo omdat de Meester Aristoteles, overal en in alles na te volgen, mij aldus schijnt geleert te hebben, waar hij ook de geslagten van alle deeze Gedierens in ordere verhaalt, en van malkanderen onderscheid: als om dat ik in alle mijne verhandelingen de ordere van gevoegelijkheid gewoon ben te volgen. Ik vinde niet weinig naamen, met de welke dat soort van Dieren, die den rug met een keiagtig, brosch, breekbaar en niet tegenstoetelijk dekzel versterkt worden, zo bij de Grieken als bij de Latijnen voorkoomen, maar die een groote verklaringe vereischen. Aristoteles

stoteles en veele andere noemen ze *Ostracoderma*, eveneens of gij zeldere dieren van een hardgeschaalde huid. Rondeletius zegt, de verscheidenheid van de spelende natuur, het grootte onderscheid van verven, en zo veele gedaantens, is zo groot in deeze Hardgeschaalde, dat ze nauwelijks zijn op te tellen. Voorwaar als Plinius die verscheidenheid zal ontvouwen, heeft hij zelf met een vermaakelijke en schoone schakeeringe en overvloed van woorden, de vrugtbaarheid van de natuur, en de wonderbaare en veelvoudige schranderheid met alles voort te brengen, verstandiglijk nagebootst, zeggende: De geslagten der Schulpen of Hoornen zijn het, waar in de wonderbaare verscheidenheid van de spelende natuur is, zo veel onderscheid van verven, zo veele gedaantens met vlak (plat, effen,) hol (gebult,) lang, gemaant (halfmond,) rond als een schijf, als van een halve maan (een kring,) een stuk afgesneeden, bultig (op den rug verheeven,) glad, gerimpelt (gefronst,) getand (gekarteld,) gestreept (geribt,) met de kruin driepuntig gedraait (in een tuit met steekels toeloopende,) de rand met takken uitschietende, uitwaart omgeboogen, binnewaart ingevouwen, dan met streepjes gemerkt, gehaaid, gekrolt, gootswijze, kamswijze, dakswijze, gegolft, traliagtig (ruitswijze,) genet, over dwars, regt uit uitgebreid, digt in een gedrongen, uitgerekt, bogtig, kort in een geknoopt, aan een zijde vast, als mer aanklopt opengaande, en gekromt om voor een blaas- of kink-hooren te dienen. Tot zo verre daar ter plaatse.

De geslagten der Hardgeschaalde zijn zeer veele, zo als Aristoteles getuigt, want sommige zijn Tol-Top- of Tuit-hoornige, eenige Tweeschaalige, en andere Eenschaalige.

De Tol-Top- of Tuit-hoornige zijn die hunne schaalën op allerlei wijze in krullen, gieren en draaikringen, gelijk men in de perfen en wijnperfen ziet, ombuigen.

Aristoteles maakt twee geslagten van Tol-Top- of Tuit-hoornen, sommige in een ronden omkeer in een gedraait, als de Kinkhoornen; en andere tot een kloot in een gerolt, als de geslagten van de Egels.

VAN HET SCHIPPERTJE, OF DOEKHUIFJE, (NAUTILUS.)

De Schulp van deeze, zegt Bellonius, schijnt uit drie stukken te bestaan, (te weeten de kiel en de zijden, schoon ze nogtans eenvouwig is,) welkers zijden aan weêrkanten als gevoegde kielen verschijnen: zij zijn meest van die grootte, als beide de handen kunnen omvatten, en van breedte als de duim met de voorste vinger begrijpt. Dog alle zijn

ze niet dikker als parkement, met streepen overlangs loopende, naar de kanten met kerven geplooit, in een ronde vorm uitgaande. Doch het gat, door het welke het Schippertje word gevoed, ende uit de schulp gaat, is groot. Deeze schulp is brosch, melkwit, helder, zeer polijst, heel wel gelijkende naar de gedaante van een rond schip. Want hij vaart booven op zee, opgekoomen uit de diepte, en tilt zich op met de omgekeerde schaal, op dat hij gemakkelijker mogt booven koomen, en vaart heenen met een leêge schuit, en wanneer als hij booven waater is, dan keert hij de schulp om. Wijders legt 'er een vliesje tusschen de armen (vinnen) van 't Schippertje, gelijk 'er is tusschen de vingers (naagels, klaauwen) van de platvoeten (waatervoogels,) maar dit is wel zoo dun, even als Spinne-rag, nogtans sterk, waar meê hij als 'er wind is voortzeilt. De hair-lokken (of liever 'de lange vleeschagtige uitsteekzels) die hij aan weêrkanten veel heeft, beezigt hij voor 't roer, en als hij bevreeft is, dan laat hij de schulp voort met zeewaater volloopen, en zinkt weg. Voort heeft hij den bek van een Papegaai, en gaat op zijn lange vleeschagtige uitsteekfels als de veelvoet, (Polypus,) en slurpt op dezelve wijze met de schaaren.

Bellonius maakt de Slak, die gemeenelijk de parlemoere genoemd word, het tweede Schippertje (Nautilus) van Aristoteles. Alhoewel Rondeletius dat berispt, nochtans, zegt Aldrovandus, keuren wij het niet af.

VAN DE PURPURA, OF PURPER-SLEK.

Rondeletius zegt, dat de Purpura de edelste Schulpvis is van het geslagt der Tolhoornige. Dat zulks volkoomen waar is, kunnen wij, die den voorrang aan de Purpura onder alle de Tolhoornen geeven, bijna zonder moeite verzeekeren ende bevestigen, zo om de prijs waar op ze bij de ouden wierd gehouden, als uit het gebruik van de zelve. Aristoteles bekent ronduit, dat de Purpura een Schulpvis is uit het geslagt van de Tolhoornige, en dat aan hem geen één geslagt der zelve is bekent geweest, leeren wij uit zijne woorden. De Leever is lijmâchtig met een zekere taaije quijlvogt verzien, dat bijna voogellijm schijnt te wezen. Dit heeft Aristoteles een dik zwart uitwerpsel (Papaver) willen noemen; aan welkers zijde de purpere snot, waar meede voortijds geverft wierde, verschijnt, die men schielijk uit de versse Purpervissen moet uitdrukken, want in de doode is 't vergaan. De Schaal, zegt Rondeletius, is gefronst, scherp, afchgrauw, somtijdsgeel, somtijds uit den groenen afchgrauw, van binnen geel-verwig. Zij is in kringen zaamgedraait. Zij verschillen in de plaats. Tyrisch Purper is certijds het vermaardste en ver het voortreffelijkste van allen geweest. Men geloofst dat Hercules de auther en de vinder van de purpere verfis. Het

welke Georgius Cedrenus met deeze woorden heeft beschreeven: In voorleedene tijden (na dat Mercurius in Egypte regeerde) Phenix koning zijnde, was'er een Filosooph Herkules, toegenaamt de Tyrier. Deeze heeft het Purper uitgevonden. Want als hij in dat gedeelte van Tyrus, dat aan de zee leit, opgekoomen was, heeft hij gezien, dat een hond van een herder een Schulpvis verslond, en de herder meenende, dat het bloed van den hond kwam, schaapewol nam, om het geene uit zijn muil liep af te veegen. Dog Herkules die hier op lette, zag met verwonderinge dat de verf van die wol uitsteekende was: en aangemerkt hebbende, dat dat vogt uit die Schulpvis gevloeit was, heeft hij die wol, als een groot geschenk, aan Phenix den koning van Tyrus vereert. Die door het aanschouwen van die verf ten hoogsten verwondert, geboden heeft wol op die wijze te verwen, en dat hem daar van een koninglijk kleed zoude gemaakt worden, het welke hij allereerst heeft aangedaan, tot verwonderinge van al de weerd. Want voor die tijd hadden de menschen van dat verwen niet geweten.

VAN DE BLAAS- OF KINK-HOORN, BUCCINUM.

Dat de Kinkhoornen uit het geslacht der Tolhoornige zijn, hebben wij bij den Filosooph op geen eene plaats, en voornaamentlijk alwaar hij deeze woorden schrijft. Eenige van het Tophoornige geslacht zijn tot een omwenteling ingedraait als de Blaas-hoornen; sommige alleen tot een kloot in een gerold, gelijk het geslacht van de Egels, als meede van de Tweeschaalige, enz. De Kink-hoorn dan is of groot of klein, wiens schulp, van een draaiking met knobbeltjes gescherpt, word omvangen. Aristoteles eigent den Kink-hoorn een rouwe schaal toe.

VAN DE MUREX (EEN PURPERE SCHAALVIS), OF TAKHOORN.

Het woord Murex word overal genoomen voor alle purpere verf, het zij dan van de Purperslek, of van den Kink-hoorn, of van een Schulpvis: want het is een en't zelve met Murex geverft te weezen, dat het is met Purpura of Conchylium geverft te zijn. Ik noem, zegt Al-drovandus, te gelijk met Rondeletius de Murices, die ook Tuithoornig zijn en lange en vaste punten (angels) of naagels hebben. Van gelijken keur ik voor goed de oorspronkelijke uitlegging van het woord van Perottus, die oordeeld, dat de Murices genoemd worden van de scherpe ruwheit van de muuren.

Daar is ook een Murex, de welke wij van de witheid en hardheid, waar meede hij naar wit marmer met het uitwendige gedeelte gelijkt, de ge-

gemarmerde noemen. Met het inwendige gedeelte is hij purperächtig uit den witten. De schaal is zwaar, dik, vast, vreesfelijk met veele steekels, middelflag tusschen Buccinum en Conchylum, wijd, gelijk een zekere soort van Purpura. Van gelijken een tweede Murex zonder eenige punten, en zonder eenige scherpte, in 't midden van den rug heeft hij knobfels, maar zeer stomp en plat, en zijn tuit (top) is ten aanzien van de Slek klein, bestaande uit vijf slingers. De gantsche stoffe (zelfstandigheid) is marmer hard, de verf zo buiten als binnen geel, en op geen plaats wit.

De driehoekige Murex, zegt Rondeletius, is aan de eene zijde effen, en aan de andere bijna rond; maar zo, dat aan weêrkanten twee zijden zijn. Hij heeft korte en steevige punten.

Rondeletius heeft een Murex de melk-witte van de verf genoemd. Hij heeft eer verheeye streepen en knobbeltjes, als naagels of punten.

De purpere Murex Orthocentrus is van binnen en buiten geheel rood, nogtans meêr van binnen. Doch zijn tuit is wit. Hij heeft twaalfregte sterke spitse punten, langer in de slinker als in de regter zijde. Hij bestaat uit zes draaikringen, en heeft op dezelve eenige kleine en stompe knobbeltjes.

De Murex Caracoides word alzoo genoemd van de zwakke punten, gelijkenende naar de bekken van de raaven.

Aristoteles gedenkt de Aporrhaides op twee plaatsen. Gaza zet het Murices over. Ik bewaar, zegt Aldrovandus zulke twee Murices: van welke de grootste marmer-hard is, en zo van buiten als binnen wit. De andere is van binnen uit den witten purper, van buiten bijna saffraangeel. Beide hebben zij zeeven punten, niet op den rug ofte tuit, maar alleen van eene zijde, bijna als een goot ofte buis, dat is in welkers midden een kuil gezien word.

VAN DE CONCHYLIIUM OF GROOTE TUIT- HOORN.

Het is zeker, dat de naam of het woord van Conchylum, en voor het algemeene geslagt van de Hardgeschaalde, en bijzonderlijk maar voor een eenige soort van dezelve, bij de ouden genoomen word. De Conchylum is uit het geslagt van de groote Tuithoornige, in dat deel breeder, met het welke hij in den top eindigt, zonder eenige punten of knobbeltjes. Zijn deksel is de Blatta Byzantia van de Arabiers.

VAN DE TOL- TOP- OF TUIT-HOORN , (TURBO.)

De Philosooph noemt onder de Tuithoornige eenvoudig weg één Tuithoorn, begrijpende hen alle onder de zelve naam, zonder agt te nemen op de grootte ofte de hoedanigheid.

Rondeletius beschrijft de lange en groote Tuithoorn, bestaande uit veele kringen naar de dikte van 't lijf, met een dikke scherpe rand, een witte schaal, rouw en scherp, vol streepen en knobbeltjes. Hij heeft een rond gat en een spleet, waar door de drek word uitgeworpen. Hij hangt aan de rotsen met de tuit om hoog gekeert.

De geoorde Tuithoorn is zeer schoon, zeldzaam in de Fransche zee. Het is een knobbelagtige en omgeslingerde schulp (schaal.) De kanten van de zelve zijn getand (gekarteld.) De Couleur van binnen en op de huid is als verroeft ijzer, de rest saffraangeel.

De knobbelige Tuithoorn is lang, dun, in een spits punt eindigende. Zodaanige zijn sommige wit, eenige zwart, andere bont. Ze zijn nooit grooter als een duim. In deeze wonen de Kreefjes, als ze klein zijn, zo als Aristoteles voorgeeft: en ze zijn langer als die, welke de gasten (inwoonders) van de Neritae zijn.

De hoekige Tuithoorn, loopt met het onderste gedeelte dun toe naar de tuit, en met het bovenste in een lange scherpe bek. Hij is als marmer.

De gespitste Tuithoorn. Zijn schaal is van binnen purper, van buiten wit, en als met kalk bestreeken.

De Tuithoorn *Pentedactylos* word alzoogenoemt, om dat hij vijf lange en scherpe aanhangzels of uitsteekzels heeft, zo je het uiterste van de tuit meê reekent.

De gladde Tuithoorn is met geen knobbeltjes voorzien.

Het zoude een oneindig werk en een ijdel en arbeid zijn, alle de Tuithoornen, die zig van binnen in Sponsiën onthouden, op te zoeken: want wie is 'er, die met kennis of woorden zo grooten vrugtbareit der dingen van de natuur zoude kunnen opvolgen? Deeze hoorentjes verschillen onder malkanderen van geslagt, want ze zijn of Slekken, of Tuit-hoornen, of Neritae, of Naavel-hoorens. Zij verschillen ook van verf.

VAN DE TOL-SLINGER- OF DRAAI-HOORNEN, (TROCHUS.)

Dit geslagt van Tuiten of Tollen noemt Rondeletius, van de gelijkenis van het tuig daar de jongens meede spelen, Tollen. Sommige, zegt hij, zijn klein, de welke van het bovenste wijde gedeelte voort in een
kort

kort spits eindigen of afloopen. Eenige zijn lankwerpiger. Ze zijn alle glad en bont. De schaal schijnt als uit twee korsten te bestaan, de buitenste glimt minst, die onder legt is van den glans der paalen.

VAN DE NERITE, ZWEMHOORN.

Varinus schrijft, dat Nerite een Schulpvis van den zeegod Nereus zo genoemd is, om dat men verdigt, dat hij mogelijk zodaanigen hoorn, als de schoonste, in plaats van een kinkhoorn gebruikt. De Nerita is van schaal glad, wijd en rond, heel nabij koomende aan de blaashoorn, nogtans heeft zij de taaije lijmagtige quijlvogt (Papaver) niet zwart als de Buccina, maar rood.

Elianus beschrijft de Nerita heel anders als Aristoteles.

De Nerite van Bellonius is ook een Schaalvisje van het tuithoornige geslacht, hebbende de schaal in omwentelinge gedraait: waar in ze bijkans binnen geslooten, met geen deel als met de kop zichtbaar is. Zij hebben een gladde, ronde en kleine schaal, zo dat ze in de Oceaan, nog in de Middellandsche zee, niet booven een duim dik zijn.

VAN DE SLEKKEN, COCHLEA.

Het onderscheid van de Slekken, en wel voornaamentlijk van de Land- of Aard-Slekken, word genoomen of van de grootte, waar van ze kleindere of heele kleintjes heeten: of van de gestalte, en daar van daan lange, breede: of van de verf, want ze zijn wit, zwart, bruin, ros, bont: of van de schaal, die fommige niet hebben, en andere wel, waarom men ze den naam van naakte en gedekte geeft: of van de landschappen, dat eenige zijn gemeene, inheemsche, van ons land, en andere uitheemsche: of van 't voedsel, voornaamentlijk uit planten: of van het leven, of de plaats en alwaar ze zich onthouden. Varro stelt, dat het onderscheid bij de landen toekomt. Plinius zegt, de Waater- en Land-Slekken, zig binnen 's huis houdende, steeken uit en trekken in, twee dingen gelijk als hoornen, zij hebben geen oogen: derhalven peilen zij den weg met de hoorentjes af. Dat hij op een andere plaats wederom met deeze woorden verhaalt. De Slekken hebben twee hoorentjes, om bij den tast te zoeken, in plaats van oogen. Scaliger ontkent het ook. Derhalven hebben zij geen gezigt, maar daar voor (op dat ik ook zijne woorden gebruike) een proefmiddel naar de gelijkmatigheit van het zwarte punt booven in de hoorentjes: na dat mogelijk de punten zijn. Plinius heeft ze zandjes genoemd. En ergeus zegt hij: men vind in de hoorentjes van de Slekken een zandagtige hardigheit. Maar mij dunkt, zegt Aldrovandus, dat ze volkoomentlijk

zien, want het is wonderbaar hoe zorgvuldig de natuur is geweest, om die punten of oogen te bewaaren. Wijders zien wij, dat ze vier hoornen hebben, twee grootte die de agterfte zijn, en in dewelke is het geene wij de oogen noemen, en zo veel kleindere, bijna aan 't voorhoofd. Daar zijn Zee- Rivier- en Land- of Aard-Slekken.

De gegraveerde Slek is tuitig van schaal en reedelijkjes lang, ongelijk en rouw van graveerfel, dikker (te weeten de schaal) als in de land-slekken, van binnen glad.

De Slek die tot oli-gebruik diende is rond, en gedraait van schaal, en zeer groot, den welken Plinius ons doet gedenken, om dat men ze tot den oli beezigde, en die daar meede van het eene vat in het ander overgoot.

De platte Slek is zeer gelijk naar de Land-Slekken, die somtijds in uitgegravee aarde gevonden worden.

De gefronzelde en genaavelde Slek heeft den naam gekreegen van de rimpels, waar meede de schaal van deeze Slek overdwars is bezet, de welke zoo verheeven zijn, dat men ze ook de gestreepte kan noemen. Zij is van binnen wit, van buiten geel, en zeer bros. De krulletjes of draaikringetjes van de tuit eindigen niet in het spits. Het bovenste gedeelte loopt langer uit. Het gad is wijd open, en lang.

De genaavelde Slek waft tot een genoegzaame grootheit uit, de welke tuihoornig is, en in het midden genaaveld. Zij zijn verscheidene en van bijzondere verf. Want sommige zijn zwart, eenige hoornverwig, andere geplekt. De schaal is glad, en als hoorn, of ziet'er uit gelijk de nagels.

De Naavel, is gelijk als het middelpunt in een diep gat van draaikringen, of om het welke de gieren van de Slek omgeslingert zijn. Om deeze reeden word het de naavel genoemd: want bij overzettinge noemt men een naavel, het geen in een ding het middelste is. Zij is de gegraveerde Slek gelijk, en verschilt van gedaante, verf en graveerfel: heeft eenige purpere streepen, en naar dat 'er het ligt op valt, een genoegelijke verscheidentheit van verven vertoonende.

De Slek *Echinophora* van de scherpte alzo genoemd, is geheel met knobbeltjes en punten gesprengkelt.

De Slek *Cylindroides* word zo genoemd, om dat ze een rolsteen heel naabij komt. Zij gelijkt ook naar een naald of een keegel. Zij is peersgewijs tuitig, en met verscheidene kastanje bruine punten geteekent, van grootte en dikte als een vuist; alhoewel *Rondeletius* wil, dat ze niet boven een duim dik is.

De Slek met een gladde stompe punt is zeer fraai, eindigende in een langagtige dog stompe tuit.

VAN DE ZEE-EGEL, ECHINUS, ERINACEUS MARINUS.

Bij de Grieken zeit men een Egel, om dat men hem om zijn punten niet kan handelen. Sommige noemen het een Zeedistel, of een Zee-oranjeappel, om dat hij met de ronde gedaante, voornaamentlijk als 'er de punten af zijn, en van grootte een Zee-appel gelijk. De Egel uit der zee, zegt Aristoteles, is van natuur het sterkst van allen beschermt, dewijl zijn schaal overal zeer vol met doornen bebolwerkt uitsteekt. Een verscheide schaakeeringe, en een veelvoudige beurtwisseling van verven is in de zelve. Want sommige ziet men t'eenemaal zwart, andere wit, eenige glasagtig, ook ros of geel, en andere glansrijk als juweelen: sommige paars, andere blinken als purper, dikwils aan de punten gelijk vonken met vuurglimmende stralen zich omwentelende. Tot dus verre Bellonius. De voornaamste soorten zijn Spatagus, en Briffus, en Echinometra die grooter is als alle de andere, zo dat die met bei de open handen aan alle kanten naauwelijks kan overvat worden, en deze heeft middelmaatige punten.

C O N C H A M A R G A R I T I F E R A.

VAN DE PARLEMOER-SCHULP, OF SCHULPVIS.

Dewijl 'er verscheide geslagten van Schulpvissen zijn, zo moet men die met alle regt en reeden voor alle de andere stellen, die paarelen voortbrengen, en daarom de parlemoere genoemd zijn. De Indiaanen noemen ze Berberi. De Schulpvis die Rondeletius voor de parlemoere afmaakt is groot, matig hol, dik, van gedaante gelijkenende naar de Pectines, (Kam- of Sint Jacobs-schulpen of Bontemantels,) in die haar schaal ziet men dikwils dat 'er paarelen aangroeiën. Tertullianus zegt, dat de Paarel een puist of een harde ronde wrat van de schulp is. Groote mannen hebben ook getwijfelt, of de Paarel een gedeelte van de schulp, of een uitwerpsel, of wel een ziekte mogt wezen. Het is zeker, dat in de parlemoere Schulpvis, eigenlijk genoemd de moeder der paarelen, de beste en de meeste paarelen groeiën.

VAN DE DAKSWIJZE GEBOOGE SCHULPVIS.

De Schaal van de zelve is, naar de gelijkenisse van zeebaaren, die zich opheffen, onderscheiden, een voet lang en rouw, van binnen wit en glad.

VAN

VAN DE GESTREEPTE SCHULPVISSSEN.

Rondeletius heeft ons drie gestreepte Schulpvissen, onderscheiden van verf, voorgehouden; van welke de eerste uit twee schaaln bestaat, meest hol, en op den rug heel verheeven, dat veel naar een ronde gedaante gelijkt: van binnen is ze glad, van buiten gestreept, kamswijze (gelijk de Pectines,) en in den omring als een zaag. De tweede is de eerste gelijk, die de gestreepte, de gebande, en de roffe schulpvis kan genoemd worden. De derde is langer dan de andere, als een ei, meest hol van schaaln, met een weinig diepe fleuven, en eenige streepen over dwars loopende.

VAN DE GEËGELDE (SCHERPPUNTIGE) SCHULPVIS.

Wij noemen, zegt Rondeletius, de geëgelde Schulpvis zo van de scherpte, gelijk wij de gepunte (geangelde) van de punten moogen noemen. Plinius getuigt dat in deeze paaren gevonden worden. Deeze Schulpvis gelijkt de Kam- of Sint Jacobs-Schulp, van schaaln magtig hol, gestreept, en in den omring ingesneeden. Op de streepen, of verheevestriemen, sreeken zeer veele kromme punten uit, in zekere wijdte van een geleegeen, die een kenteeken van zich naalaaten, zo ze door geweld, of uit een andere oorzaak mogten uitgevallen zijn.

VAN DE GESCHUBDE SCHULPVIS.

Deeze Schulpvis, zegt Aldrovandus, die van geen autheur, dat ik weet, tot noch toe gezien is, hebbe ik de geschubde genoemd, daarom om dat ze met streepen of halfronde liniën, als schubben, versiert is.

VAN DE LANGE SCHULPVISSSEN.

Rondeletius telt en beschrijft twee lange Schulpvissen. De Eerste bestaat uit twee groote en lange, dikke en gefronfelde schaaln, van onderscheide verf, in de omring rood, in 't midden wit, van binnen blank met gladheit. De andere, die Rondeletius oordeelt de lange Schulpvis van Plinius te weezen, om dat ze niet langer of naauwer is als die, is wit en scherp van schaal, met veele en verscheide streepen onderscheiden. In die zijde daar ze opengaat, heeft ze veele gaaten op andere geschikt.

VAN DE SCHULPVIS DER SCHILDERS.

De Schulpvis, die de Schilders gebruiken, steekt zeer veel in dikte uit: en heeft dien bloem (levensvogt, bloed, etter, traan) niet binnen de schaal, maar van buiten; en dat geslagt word meest gevonden omtrent Caria. 't Zijn de woorden van Aristoteles.

VAN DE KORAALE SCHULPVIS.

Deeze is de voorverhaalde Schulpvis van verf gelijk, en rood, heel wel gelijkenende naar koraal, waarom ze de Korallijne genoemd word, en van gedaante ongelijk: want met het uitwendige gedeelte van de schaa- len vertoont ze een Pecten, (Kam- of Sint Jacobs-Schulp) als dat dee- ze niet gestreept is, maar alleen scherp van liniën, en ongelijk met roode knobbeltjes, van binnen zeer glad, even als witte marmer.

VAN DE GEFRONSELDE SCHULPVIS.

Deeze Schulpvis is groot, en vol met streepjes over dwars loopende, en zeer gerimpeld, heel dik van schaa- len, van binnen glad en zilver- glanzig, met welk deel zij Parlemoer gelijkent, langs de Ginglymus, (hengsel, herre, deure, of de voege) geleed. Men hoeft niet te twijffelen of daar worden paarelen in deeze Schulpvis gevonden.

Het gefronselde Schulpvisje heeft de streepjes niet van beneeden naar booven loopende, maar veele van zijde tot zijde als rimpels hier en daar zonder ordere: van de welke eenige onvolmaakt zijn, en in 't midden van de schaal eindigen. De schaa- len zijn niet bol uit, en naar den rug toe verheeven, gelijk andere gestreepte, maar plat van verschillende verf, want ze zijn uit den witten afchgrauw, en op het loodblauw trek- kende.

VAN DE SCHULPVIS RHOMBOIDES, OF DE GE- STREEPTE MOSSEL.

Rondeletius heeft van deeze geen naam bij de oude gevonden, waar- om hij meint, dat die te regt de Gestreepte Mossel mag genoemd worden, om dat de schaal is als de schulp van de zee-mossels, maar dikker en vaster. De kop, die genoegzaam in een hoek vooruitkijkt, weggenoo- men zijnde, vertoont ze een scharre. De geheele schulp is zwart, en zeldzaam, om dat ze zig in diepe zee onthoud.

VAN DE GLADDE SCHULPVISSSEN.

Het onderscheid van de Gladde onder malkanderen, is of van de grootheid, of van de kleinheid, of van de dikheid, of van de dunheid van de schaal, of van de verf. Want sommige zijn gantsch zwart, eenige wit, eenige met zwarte streepjes onderscheiden, en andere hebben purpere, dwarfe en regte streepen.

VAN DE MELKWITTE SCHULPVIS GALADES, EN ZWARTE SCHULPVIS VAN RONDELETIUS.

De Schulpvissen Galades hebben geen Latijnsche naam gevonden. Aristoteles telt deeze onder de Gladde, mogelijk zijn ze Galades van de melkagtige verf genoemd. Want ze zijn zeer blank, groot englad. Men vind 'er eenige die een weinig purperagtig, en sommige die geelagtig zijn, maar alle zijn ze van binnen zeer blank.

De Zwarte is de voorgaande volkoomentlijk gelijk, als dat ze van binnen en buiten zwart is.

VAN DE GEBANDE SCHULPVIS VAN DEN ZELVEN.

De Gebande Schulpvis heeft gelijk als vijf breede banden, van de eene zijde tot de andere loopende. Daarom word ze in 't Latijn niet onhebbelijk de Gebande genoemd. Zij is zeer glad, hard en gemarmert van schaal.

VAN DE SCHULPVIS VAN EEN HARDE SCHAAL, EN VERSCHIEDEN SCHULPVISSSEN.

Rondeletius zegt, dat die soort van Schulpvis van de Galades (melkwitte) en de scherpe Chama (gaaper) niet van 't leeven of de stoffe verschilt: nogtans verscheelen zij ten aanzien van de banden, de welke in die schaarser en breeder zijn, en in deeze meerder, en maar uit een eenige streep bestaan. Daarenbooven zijn deeze met eenige streepjes van de zijde loopende onderscheiden, niettemin nogtans glad. De Eerste heeft zwarte banden, dog de wijdtens zijn ten deele blank, ten deele uit het purper, gelijk ook eenige streepen met de zelve verf worden verfiert. Van binnen is ze gantsch blank. De Andere met zwarte streepen over dwars loopende, is van binnen blank. De Derde heeft een dikgedronge en schaduw-donkere schaal, zwart van verf in het bovenste en

en smaller gedeelte : voorts wat rood en trekkende op het ijferroest. De Vierde is veel dikker als de voorgaande, onder zwart, booven blank: de banden zijn beneeden getand, (zaagwijze). De Vijfde is de Tweede eenigermaten gelijk.

VAN DE SCHULPVIS VAN EEN DUNNE SCHAAL.

De Schulpvis van een dunne schaal, word van de fijnheid en brosheid der schaal zo genoemd. Het blijkt dat ze uit het geslacht van de Mossellen is. Van buiten is ze vuil beslijkt en aschgrauw van verf, van binnen blinkende als zilver.

VAN DE CHAMAE (GAAPERS) IN 'T ALGEMEEN.

Weegens de verscheidenheid der Chamae heeft Elianus ons dit alles nagelaaten. De Zee-Chamae zijn ook verscheide en veelvoudig: sommige scherp (rouw,) sommige glad; eenige worden met de vingers aan stukken gewreeven, en andere met een kei naauwelijks vermorfeld. Eenige der zelve zijn zeer zwart, sommige schijnen de gelijkenisse van het zilver te voeren, andere zijn uitsteekende van beide de verven onder een gemengt. Sommige noemen ze in 't Latijn Hiatulæ (Gaapertjes:) maar ik meine, zegt Aldrovandus, dat het veiliger is, de Grieksche benaaminge te gebruiken, naar het voorbeeld van Plinius, van wien ze Chamae genoemd worden. De Chamae dan, schoon ze onder het geslacht van de Schulpvissen zijn, zullen nogtans van alle de andere Schulpvissen verschillen, om dat ze altijt gaapen, en opene schaaen hebben. Daar is niet moeilijker in de gantsche verhandeling van zulke en diergelijke dingen, als in deeze benaamingen de eendragtige beschrijvinge der Ouden aan te wijzen. Hierom zullen wij het aan ervaarener overlaaten.

VAN DE CHAMAE (GAAPERS) IN HET BIJZONDER:

EN EERST

VAN DE GLADDE.

Chameleia heeft den naam, zegt Rondeletius, van de gladheid van de schaal gevonden. Zij bestaat uit een dubbele schaal, en is de gladde Schulpvissen, die Galades genoemd worden, gelijk. Van deeze verschilt zij wegens de brosheid der schaaen: want door het drukken der vingers word zij gemakkelijk gebrooken, het welk in Schulpvissen en Pecti-

nes (Kam- of Sint Jacobs-schulpen) niet geschied. Zij zijn van binnen en buiten zeer blank, het vleesch is van binnen ook blank, waar in twee gaaten gezien worden: het eene is de mond, het andere de deurgang van den drek, beide bogtig, (volvouwen,) dat het verwijden toegeneepen kan worden, dit om het waater naar zig toe te trekken, en dat om den drek uit te werpen. Zij worden in den Oceaan zo groot, dat ze meer als vier vingeren breed en zes lang zijn.

VAN DE GEPEEPERDE CHAMA VAN BELLONIUS.

Het is een moeraschägtig geslagt van Schulpvissen, in de slijk leevende. Zij worden Biveroni genoemd. Zij hebben booven maate brosche gladde en platte schaaLEN, niet gelijk andere bolronde Schulpvissen, maar zo magtig dun dat ze doorschijnen.

VAN DE ZWARTE CHAMA (GAAPER) OFTE GLYCYMERIS VAN DEN ZELVEN BELLONIUS.

Daar is nog een andere gladde Chama (Gaaper,) hier in van de andere verschillende, dat schoon ze glad is, nogtans gemakkelijk met de kragt teegens de scherpe Chama opmag.

VAN DE ZWARTE CHAMA (GAAPER) VAN RONDELETIUS.

Zij hebben dwaas gedaan, die de zwarte Schulpvis, voor de zwarte Chama (Gaaper) hebben uitgegeeven, daar de Schulpvissen ronder als de Chamae (Gaapers) pleegen te weezen, en niet gaapen. Dog de Chamae (Gaapers) zijn langer van schaal, gelijk als de zwarte Chama (Gaaper) is, met lange, gladde, harde, dikke, en als gemarmerde schaaLEN.

VAN DE CHAMA (GAAPER) GLYCYMERIS VAN DEN ZELVEN.

De Glycymerides zijn genoemd van de zoetigheid, zo als ik meen zegt Aldrovandus, om dat ze zoet van smaak, en minder sout dan de andere zijn. Daar zijn 'er die ze Glycymerides noemen, gelijk als uit den zoete bitter. De Glycymerides dan zijn (Gaapers,) grooter als de Pelorides, met een lange schaal, op de wijs als die van de Riviermosselen, maar harder, dikker en gefrontt, nogtans daarom niet scherp, uit den witte rosägtig, van vleesch en deugd van vogt (sap) den Peloris gelijk.

VAN

VAN DE CHAMA (GAAPER) PELORIS.

Men komt wegens dit geslagt van Chamae (Gaapers) tusschen Bellonius en Rondeletius niet over een. Zij zijn Pelorides van het woord Pelorios genoemd: want ze zijn grooter als de Chamae, (Gaapers) en van die verscheiden. Of ze zijn Pelorides genoemd van Pelorus, een Caap of Hoofd van Sicilië dat in zee uitsteekt, om dat daar omtrent de beste Pelorides gevonden worden. De Chama (Gaaper) Peloris bestaat uit twee schulpen, die nooit zo gevoegt worden (gesloten zijn) of zegaa-pen altijd: de zelve zijn lang en glad, uit den witten purperächtig, in 't midden zaamen gebonden.

VAN DE SCHERPE (ROUWE) CHAMA, (GAAPER.)

De rouwe Chama (Gaaper) zo Bellonius zegt, heeft de Valvae, schaa-len (valdeuren) op dezelve wijze gedraait als de gladde, (Chama, Gaaper), en is bijna bolrond zaamen gestelt, nochtans verschillen zij hier in van malkanderen, dat die met een gladde, dog deeze met een scherpe schaal fluit, gestreept als een Peeten, (Kam- of Sint Jacobs-schulp): maar de Peeten heeft regte streepen, dog deeze dwarse, zeer veele en diepe. De schaal van de scherpere Chamae (Gaapers) is magtig hard, indien ze met de Gladde (Chamae Gaapers) word vergeleeken. Want de zelve kan niet als met een harde slag gebrooken worden, daar men ze nogtans van alle de andere bijna met een zwakke drukkinge van de vingeren kan openen.

VAN DE OESTERS.

Het meerdere gedeelte van de Tweeschaalige, die met een harder schaal gedekt zijn, worden bij de Latijnen Oesters genoemd. Rondeletius leert dat de Oesters (Ostrea) voor het algemeene geslagt van de Hardgeschaalde genoomen worden. De geslagten van de Oesters, zegt Bellonius, zijn zeer veele, zo om dat zommige het deksel scherper en meerder rouw hebben, als ook om dat ze in grootheid onder malkanderen verschillen. Zij groeiën in rivieren, poelen (staande waater) en in de zee. Zij verschillen, zegt Plinius, van verf: ze zijn ros in Spanje, bruin in Illyriën, zwart van schaal en vleesch omtrent Circeium. Wat aangaat de gedaante van de Oesters, Bellonius zegt, dat aan de Oester en de Peeten (Kam- of Sint Jacobs-schulp), dit bijzonder te weezen, dat ze een gedeelte van booven en van onderen hebben, van welke het eene tuitiger en hooger gezwollen, en het andere vlak is. Zij worden vermaart of hooggeägt ten aanzien van de plaats.

VAN DE BOSCH- OF WILDE-OESTERS.

Men vind Oesters, zegt Rondeletius, in onze zee, die van 't gemeene volk Scandebec genoemd worden, om dat ze scherp van smaak zijn, waarom ze de lippen der lekkerbekken al te zeer verhitten en doen zweeren. Want Scandebec is het zelve dat een brandende bek is. Ik mein, zegt Aldrovandus, dat deeze soort van Oesters gelijkent naar die geene, de welke Plinius verhaalt, dat op steenägtige plaatfen groeiën, daar geen zoet waater komt; of liever dat het Land-Oesters zijn. Daar zijn zekere Oesters, die ze Bosch- of- Wilde-Oesters noemen, van sterk voedsel, maar stinkende en onsmakelijk.

VAN DE OESTER GAIDEROPODA, OFTE EESELSVOET.

Daar is een zekere soort van Oesters in Griekenland bekend bij 't gemeen, die ze Gaideropoda noemen, gelijk of je Eezelsvoet zeide. Deeze is vleeschägtiger als andere, nogtans minder smakelijk. Aristoteles heeft van deeze, dat ik weet, geen gewag gemaakt.

VAN DE PECTINES, KAM- OF SINT-JACOBS SCHULPEN, BONTEMANTELS.

De Pectines zijn tweeschaalig, en sluitbaar, zo als Aristoteles getuigt, en beschermen zig met toefluiten. Massarius schrijft dat het gestreepte Schulpvissen zijn met dubbele schaaalen, de eene nogtansgezwollen, en de andere effen, en met twee hoekägtige oortjes of oorlellen. Daar worden meerder geslagten van Pectines als twee of drie opgetelt, dewelke ten deele in grootheid, en ten deele van verf en gedaante verschillen. Want ze zijn ros, blank en bont, als meede wit en breed van Xenocrates vermeld. Sommige Pectines, zegt Aristoteles, zijn groot, den welken het eene schaalje breeder gelijk een dekzel booven opgezet is. Daarenbooven zijn de streepen of hooge striemen met liniën van booven naar beneden loopende versiert, die met twee drie andere worden doorgesneeden, van zijde tot zijde loopende naar het engergedeelte. In het geslagt van de Schulpvissen (want Plinius eigent de Pectines aan het geslagt van de Schulpvissen toe) kennen wij de Pecten alleen voor die geene, de welke aan het eene deel vlak is: wiens opgezwolle schaal in het boovenste gedeelte, met twee oortjes, gelijk meest, geteikent, te voorschijn komt: ende alzo gestreept gelijk Schildpadden met rimpels, pannedaks wijze gegolft. De Pectunculi, Kammetjes, gelijk het woord zelve spreekt, zijn kleine Pectines.

VAN DE MOSSELEN.

Die met een dunne en dubbele schaal bedekt worden, zijn uit het geslacht van de Hardgeschaalde, zij groeiën met hair omtrent rotzen en hout, en worden 'er gelijk met wol aangebonden. De schaal is van buiten zwart, bijna altijd met mosch of boomwol omzet, van binnenglad en blinkende, uit den witten blaauw, met het scherper gedeelte groover en dikker, in den overigen ronden omring dunner. Het vleesch is van binnen bleek als 't raauw is, en gekookt de dooiërs van eieren gelijk, in den omring gezoomt, en daar in een zichtbaar gat om waater tot zig te trekken. In het midden van het vleesch is een vleesägtig deeltje gelijk een tong.

VAN DE MOSSELTJES.

Bellonius zegt, dat de Rivier-Mosseltjes de zeemosseltjes anderzints gelijk zouden zijn, zo ze niet in de grootte verschilden, en regt over eind voor den dag kwaamen, en als de Steek-mossel (Pinna) in de aarde staaken. En dat ze niet van plaats verwisselen, en dat ze hunne schaaLEN wijd open spalcken, en dat ze die open en toe kunnen doen, en dun en van binnen glad, (kaal) hebben, zeer bekwaam voor de verven der schilders. Plinius heeft nog ander onderscheid gemaakt, waar door ze zeekerlijk van de Mosselen worden onderscheiden. Dat is de grootte, de rondheid, en de smaak: want hij zegt dat se naar sout smaaken en stinken: en dat ze van die grootte zouden zijn, zo als men altemet in den gemeenen text leeft, schijnt in geenerlei wijze naar de waarheid te gelijkenen. Men bevind dat ze beide, naamentlijk de grootte en kleine Mosseltjes (Mosselen,) tot spijs zijn.

VAN DE TELLINAE, (ZAAGSCHULPEN)

Ik bevinde, zegt Aldrovandus, van de Tellinae verscheide gevoelens. Want Atheneus brengt het Mosseltje (Mytilus) en de Tellina onder mal-kanderen tot een. Want Zoographus (de Beschrijver, of ook Schilder naar 't leeven) zegt, dat hij niet gevonden heeft dat de Tellinae een Hoogduitsche naam hebben, behalven de gemeene van Mosseltjes, (Schulpjes, Schulpvisjes.) Bellonius zegt, de witte schaal van de Tellinae is glad, gantsch niet gestreept, met zeer fijne spleetjes getand, in 't lang verspreid, en smal, middelmaatig sterk, en eenigermaten langwerpig rond-

VAN DE EECKEL, DADEL, DADELKERN, (BALANUS.)

De Latijnen noemen een dier uit het geslacht der waaterdieren Balanus (een Eeckel, Dadel, Dadelkern) van de gelijkenisse van de Eeckels. Zij zijn glad, zegt Petrus Gillius, en onthouden zich in de holen der rotzen. Zij worden van Aristoteles onder de Hardgeschaalde getelt. Bellonius noemt ze Duimvoeten, om dat ze gelijken naar de Duimen (grootte toonen, teenen) aan de voeten. Ze hangen, zegt hij, aan de steenrotsen (klippen) van den Oceaan, en hebben geen ouden naam.

VAN DE PHOLAS, ROTS-SCHULP.

Pholas is afkomstig van het Grieksch, het welk beteekent in een hol schuilen. Van de Pholas een Schulpvis, zegt Aldrovandus, en van de gelijknaaminge woordbeduiding der zelve, vinde ik bijna niet met al zo bij de Grieken, als bij de Latijnen. Wat voor een het is uit de Hardgeschaalde, die de Grieken Pholas noemen, heeft Rondeletius alleen de Liefhebbers deelagtig gemaakt. Zij schuilt zo in de rotzen, zegt hij, dat ze van de rots t'eenemaal word bedekt, en word met het water alleenlijk door een klein gat, dat naauwelijks zichtbaar is, gevoed. Zij bestaat uit twee lange schaalen, niet in het breete uitgebreid, als de Mosselen, maar ronde. Het vleesch van binnen is bijna het zelve als in de Mosseltjes. Zij groeit zo vast in harde rotzen, dat ze niet als met een ijfere hamer van de aan stukken geslaagen rots is af te trekken.

VAN DE SOLEN, NAGEL-MOSSEL-SCHULPEN.

Plutarchus heeft een goot (buis) ofte pijp, gelijk als in waterleidinge, Solen genoemd. Zulk soort van Hardgeschaalde worden van de Grieken Solenes genoemd, als meede van Plinius Solen, Aulos, Donax, Onyx of Dactylus. Solen word gezegt van de gelijkenisse van een goot ofte buis; Aulos, als een tromp (trompét) uitgeholt; Donax van de gedaante van dik hol riet, dat aan de rivieren waft; Onyx, dat is een naagel, van de uitterste naagels, in dunheit en gestalte gelijk, of van de verf van de schaal, ende de stoffe onze naagels niet ongelijk; en Dactylus genoemd van de gelijkenisse van mensche naagelen. Zij worden onderscheiden in mannetjes en wijfjes. Zij zijn neegen duim lang, een duim dik, hol als riet, met de twee uiteinden altijd open. De schaal is blaauw, en heeft zichtbare streepjes over dwars loopende; in het deel daar hij zaamen
ge-

gebonden word is hij dikker , met de andere deelen eindigt hij in een dunne stoffe , als de mosseltjes.

VAN DE PINNAE, STEEKMOSSELS, HAM-DOUBBLETTEN.

De Latijnen , behoudende de naam van de Grieken , zeggen Pinna , moogelijk van de vuiligheid waar meede zij bezét is. De Pinnae zijn gemaakt uit twee schaalen , en verschillen niet veel van de gedaante van de Mosselen. Rondeletius schrijft dat hij 'er een te Rome zo groot heeft gezien , dat ze bij de grootte van een elleboog mogt haalen. En hij kent drie onderscheidtheeden van Pinnae , ongelijk van grootte , van de welke hij de kleinste een Ham heeft genoemd. Want dus beschrijft hij ze. Zij is de mosselen eenigermaten gelijk , als dat ze een enger en veel meerder scherp en lang gedeelte heeft , dewijl ze in het zand of in het slijk gekleeft heeft. De schaal is van buiten scherp , bruin van verf , van binnen van een blinkende ende zilvere glans , zo de Pinna in 't zand heeft geleefd : maar indien in slyk , is ze meêr geel , en minder glimmende. Van het onderste en enger gedeelte , word ze in een wijde breedte uitgestrekt , daar worden de schaalen naauwer geslooten , en hier gemakkelijk van een gedaan. Van binnen is veel vleesch , welkers deelen alle zonder onderscheid , gelijk als in de mosselen leggen.

VAN BYSSUS, FIJN LIJNWAAD, HAIRIG MOSCH.

Ik vinde bij de schrijvers , zegt Aldrovandus , dat 'er tweederlei een Land- en een Zee-Byssus is. Men zegt dat de Byssus waft op een boom , die van stam den populierboom wel gelijk , maar met de bladeren de wilgeboom. Plinius heeft niet alleen ook , behalven het land (aard) Byssus , Asbestinus genoemd , dat van geklopt kruid gesponnen word , maar ook dat men van heesters en boomen plukt. Het bovenste gedeelte , zegt hij , van Egypte naar Arabië toe , teelt een heester , (struik) die sommige kattoen noemen. De Zee-Byssus nu is de allerzagtste en tederste wol , en heeft den naam naar de gelijkenisse van de nu genoemde. Rondeletius zegt , de Zee-Byssus van de Pinna (Steekmossel) is de allertederste en de zagtste , bij zijde wol te vergelijken , bruin van verf , naar de gelijkenisse van de Grieksche of Joodsche Byssus alzo genoemd. De mosselen maaken ook Byssus (hairig mosch,) indien wij zeggen meugen dat varkens borstels de naam van dat Byssus verdienen. Want de Byssus van de Pinnae verschilt zo veel van de Byssus van de mosselen ,

als grof kennepe-vlas (werk) van de allerfijnste en teederste zijde. De grootte van die komt met de grootheid van de Pinnae over een: want in de grootste is het een voet lang, en in andere korter.

VAN DE CONCHA ANATIFERA, OF SCHULP, DIE EENDVOGELS VOORTBRENGT.

Bij ons Schulp-aalen of Lang-halsen genoemd.

Van de Eend- of liever Gans-voortbrengende Schulpen, die aan de boomen hangen, zegt Aldrovandus in zijne Beschrijvinge van de Vogelen, dewijl andere anders schrijven, en in veelen tegens malkanderen zijn, en sommige weêr liever willen dat ze uit verrottinge van hout, eenige uit vrugten die in zee neêrvallen, en andere uit schulpen voortkoomen, en sommige dat vermogen aan het zee-water van een landstreek toeigenen, houde ik mijn oordeel tot nog toe in: willende nogtans liever met de meerdere dwaalen, dan zo veel doorlugtige schrijvers tegenspreken.

VAN DE ALGEMEENE.

E N E E R S T,

VAN DE LEPAS, ROTTS-SCHULP; OFTE PATELLA, SCHOOTEL, HOEK SCHULP.

Lepas zegt men bij de Grieken. Galenus in zijn overzettinge, alwaar ze van Hippocrates Lepades genoemd worden, legt het uit, Schulpen die aan de rotten hangen. Gaza zet het over Patella, een Schootel, van de gelijkenisse van een Spijs-vat, zo als Rondeletius meint. Dat de Lepas een eenschaalige is, hebben wij bij Aristoteles. Wat de gedaante belangt, Aristophanes de Letterkonstenaar zeide, dat de Lepades naar de Tellinae gelijkenen. Maar de Tellinae zijn tweeschaalige. Bellonius schrijft dat de schaaLEN loodblauw of aschgrauw zijn; en datze hoornen als de flek uitsteeken, en mond en kop hebben welke die gelijkt. De schaal is niet net rond, maar ongelijk, van binnen glad, van buiten een weinig scherp, daar somtijds mosch opgroeit, de bult in de omring is loodblauw en gestreept, van binnen hol. Zij heeft in den omring van het lijf een vleeschagtige zoom, die ze uitrekt als ze hangt, en los zijnde zaamen trekt.

VAN DE AURIS MARINA OF ZEE-OOR.

Als men het groote Zee-oor zegt, zo word 'er verstaan, dat die alleen
maar

maar in de grootte van de kleine Lepas, welke nu beschreeven is, verschilt: dog in de grootte verschiltze niet alleen, maar in een ander veel treffelijker kenteeken, te weten de gedaante. Zij bestaat uit één schaal, kleevende met het vleeschagtige gedeelte aan de rotfen. Hier behoort men aan te teekenen, dat ze Zee-oor genoemd word, om de grootte gelijkheid met ons oor, dat nogtans onderscheiden is van het Venus-oor. Het is een eenschaalige, en viermaal grooter als de andere.

VAN DE CONCHA VENEREA OF VENUS-SCHULP.

Diergelijke geslagt van Schulpen mag men liever bij de eenschaalige, als bij de tweeschaalige voegen, zo om dat ze geen tuit hebben, als om dat ze gelijk als uit een eenige ronde schaal bestaan. En voorwaar van weegen de schoonheid, en de glans, en de gladheid, de welke de voor-naamste gaaven van het overschoone lighaam aan Venus zijn, verdienen zij deezen naam voor alle andere schulpen. De schaal is zeer hard, nooit doorknaagt, van binnen gantsch blank, en van buiten door de verscheidenheid van verven uitsteekende.

VAN DE PERSIAANSCHESCHULP.

Deeze bestaat alleenlijk maar uit een eenige schaal, en is van Aldrovandus onder de eenschaalige gestelt. De Schulp is voor het meerdere gedeelte rood, en voort blank. Men verzeekert dat ze paarelen voortbrengt.

VAN DE PENICILLUS OF PENCEEL-HOORN.

Enige nieuwelingen hebben diergelijke hardgeschaalde Pijphoorentjes, (buisjes) Penceelen genoemd, moogelijk van de gelijkheid der penceelen, die de schilders beezigen. Zij zijn draai-slingerende (met hoeken en winkels) nogtans zonder tuit. Het Pijphoorentje (buisje) zegt Rondeletius, is een hard-geschaalde, van een zachte en weeke stoffe, aan de rotzen vast gehegt, zo dat het voor de watergolven wijkt, en beweegt word. Hier schijnen ook toe te behooren, die andere Pijphoorentjes (buisjes) in de welke wurmen verborgen zijn.

VAN DE ZOOPHYTA, PLANTDIEREN.

E N E E R S T,

VAN DE ZEEBARNNETEL, SNOTTOLF, ZEEQUABBE.

Die de natuur nog van dieren, nog van heesters, of van planten, maar een derde uit die beide hebben, als Aristoteles spreekt, worden bij de Grieken Zoophyta genoemd. In 't Latijn kunnen wij ze niet noemen, dan alleen dat wij ze Plantlevende of Plantdieren mogten heeten: zodanige zijn de Zeebarnnetel (Snottolf, Zeequabbe,) *Holothuria*, *Tethya*, Zeeschameldheid, Dol-appel, Zee-konkommer, Zee-pluim of Zee-pen, en andere diergelijke, bij de welke veele de Sponsiën (Zwammen) bijtellen, die wij onder de onvolmaakte planten niet zullen stellen (planten.) *Sextus Empyricus*, geen slegt filosooph, vermeld de Zoophyta, die uit het vuur geteelt worden. Want de onderscheidtheeden der dieren optellende, volgens de verscheidene wijzen van voortteelen, spreekt aldus. Van die geene de welke zonder vermenginge worden voortgebragt, koomen de sommige uit het vuur voort, als de Plantdieren, dewelke wij in de schoorsteenen zien: eenige uit bedorven water, als de Muggen, &c. Maar wat voor (slag) deeze Zoophyta zijn, weet ik voorwaar niet.

Daar zijn verscheide gevoelens wegens de Zeebarnnetel, of het een dier of een Plantdier (Zoophyton) zij. Van het branden zijn de kruiden zo wel als de dieren van de Latijnen Netels genoemd, om dat ze de hand schijnen te branden, indien men ze aanraakt.

De Zeebarnnetels verschillen van grootte, leven, wijze van doen en plaats. Men merkt veelerhande soorten aan. Een zekere Zeebarnnetel word aldus van *Rondeletius* aschgrauw om de verf genoemd, zij is zeer dun, om dat ze groot loof ofte veel lokken en weinig vleesch heeft. Zij leeft, ofte onthoud zig, inde klooven der rotfen. Zij heeft het hair altijd wijd ontvouwen, en trekt het nooit bij een: nogtans is het in der daad een Zeebarnnetel: want ze steekt en bijt fel, indien men ze lang handelt. Om welke reeden *Diphilus Siphinius* bij *Atheneus* verhaalt, dat die geene, dewelke ze vergaderen en opzoeken, eerst de handen smeeren, op dat ze van geen jeuking ofte brandinge zouden gequelt worden. *Maffarius* verhaalt, dat de gedaante van de losse Zeebarnnetels van boven rond, en van onder hol is, zo dat ze wel Schulpvissen gelijken: en dat ze de lokken van beneeden laten hangen als de *Polypus* (Veelvoetvis.)

VAN

VAN DE ZEELONG.

Het schijnt dat Aristoteles de Zeelong onder de Hardgeschaalde gehouden heeft. Want hij maakt gewag van de Long, zeggende: ja dat meêr is die Longen genoemd worden, koomen van zelf voort. Maar Rondelerius zegt, op deeze plaats behoort men de Hardgeschaalde Longen op die zelve wijze te verstaan, als de Holothuria, de Tethya, en de Starren: dat is, met een harde huid bedekt. Plinius maakt (stelt) deeze ook Plantdieren. Eenige geslagten in zee leevende worden Pneumones genoemd, maar zonder gevoelen, zegt Hefychius. De Zeelong is of van de gedaante van onze longen, of van de weke en zachte substantie der zelve, vol gaatjes, zo genoemd geweest. De oude hebben de beschrijvinge van de Zeelong in zo weinig woorden bevat, dat 'er tot nu toe van veelen aan getwijffelt word, wat het weezen mag; nogtans blijkt uit het gezegde, dat het is een vleeschagtige substantie. De Zeelong kan dan genoemd worden, een zeeker rond lighaam, als een Zeebal, groeiende, van buiten gelijkenende in substantie naar een Sijgdoek, van binnen geheel pijp-agtig, als een ongewasse (vuile) sponsie. De Longen drijven in zee, als 'er onweêr op handen is, 't geen Plinius ook heeft geschreeven, seggende aldus: de Zeelonen in zee voorzeggden den winter van veele daagen.

VAN DE HOLOTHURIA, QUABBE OF QUAL,

(*in 't getal van één, Holothurion*)

Dat de Holothuria van de Tethya verschillen, kan gemakkelijk uit Aristoteles bewezen worden, maar bezwaarlijk uit Gaza zijnen overzetter. Die 'er van het zijne bijdoet: dat de gantsche Holothuria zelve met een enkele en murwer schaal bedekt zijn. De verwarringe van de naamen, heeft aan geleerde mannen, die de overzettinge volgden, groote duisternis veroorzaakt. De Holothurion is bij Hefychius en Varrinus een geslagt van een zeedier. - Het blijkt dat het een zaamengevoegt woord is; maar waar van daan, zie ik niet. Hefychius vertaalt Thuraion en Thuron, geweldig, springende, strijdbaar, stout, sterk, groot, vermogend, wellustig, met begeerte ergens toe geneigt. Plinius gedenkt de Holothuria ook, en telt ze te zaamen onder de Plantdieren.

VAN DE TETHYIA, (*in 't eenvoudig getal TETHYIUM.*)

De Tethya worden in de geheele schaal die glad is verborgen, op dat

ze van geen kant ontdekt vleesch mogten hebben , zo als Aristoteles getuigt , die het daarom goed gedagt heeft om ze bij de Hardgeschaalde te tellen : en op een andere plaats : Het is bekend , dat die wij of eeld , weer , (het hardagtige gedeelte van het vleesch der hardgeschaalde) met een bijzondere naam van de hoedanigheid van het deksel noemen , een bijzondere natuur onder deeze geslagten , te weten van de Hardgeschaalde , bij toeval verkrijgen. Want deezen alleen is het geheele lighaam in een deksel ingeslooten , welkers hardheid is tusschen schaal en leër , waarom het als een harde buffelshuid gesneden word. Wij hebben ook , zegt Aldrovandus , eenige soorten van Tethya aangemerkt , die maar alleen van gedaante , en in geen ander bijzonder gedeelte verschillen , zo dat men met regt zo veel soorten als gestaltens van de Tethya mag stellen. De Prins der filosoophen is van gedagten geweest , dat ze weinig van de planten verscheelen : nogtans dat 'er meër leeven in is als in de Sponsiën , en dat ze naader aan de natuur van de dieren zijn. En een weinig daar na : De Tethyum dan , en wat van dat zelve geslagt is , om dat het alleen maar door aanhangen leeft , is een plant gelijk : maar dewijl het iet of wat vleesch heeft , kan het eenig gevoel schijnen te hebben.

VAN DE GRANAATAPPEL , KAMPERNOELJE OF DUIVELSBROOD OF PADDESTOEL , EN DE PEER.

Daniël Barbarus , zegt Aldrovandus , een aanzienlijk man zo in beleeftheid , als van groote geleerdheid , en van de hoogste rang van adel bij de Venetiaanen , heeft mij drie afbeeldingen onder den naam van Plantdier toegezonden. Het eerste , zo van weegen de gelijkenisse van de gedaante als van de verf , word een granaatappel genoemd , en heeft de grootte van dien appel. Het tweede gelijkt net Kampernoelje , zō dat het niet in de zee , maar op het aardrijk schijnt gegroeit te weezen , waarom het Zeekampernoelje geheeten word , het is hemelsblauw. Het derde word te gelijk van de getalte een Peer genoemd , bijna even eens van verf als de Kampernoelje.

VAN DE ZEESCHAMELHEID.

Het is een bloedeloos uitwerpszal van de zee : het zwerft los , maar dat is haar natuur , datze geensins van andere vissen word verzogt , nog van eenige voor spijs begeert. Het is een Strand-ding , en word nergens anders gevonden , als daar Hoekschulpen , Hondsluiften , en Wervels of Wordels zig onthouden. Het word hierom teelleedelijk genoemd , om dat

dat het langwerpig rond, een voet lang, en een middelmaatigen arm dik is: het spant zig uit, en trekt zig toe als de bloedfuiger, waarom het die naam is gegeven: 't is ook ros van verf. Het is traag, en gaat niet voort als al kruipende, het ziet 'er dikvleeschagtig uit, als de wortel van Plompen. Het zinkt altijd naar beneeden: zwemt nooit: en als men 't aanraakt trekt het zig in een, en is zo hard als een hoorn, en kan nauwelijks met een scherpe naald (spitse) doorgesteeken worden: andersins is het zeer zagt, zo lang als het van zig zelve beweegt word. Het steekt zijn snuiten uit als 't wil, en nijpt ze weêr zo toe; dat het van een voet lengte nauwelijks zes vingers lang schijnt. Het hangt met de schaaren, die het in de snuiten heeft, aan de steenen: daar j'er altemet meêr als vier duizend bij een kond tellen. Het laat ook uit het voorste gedeelte van de kop, gelijk als gehairde boompjes vol schaaren, hangen; waar mede het al wat het grijpt, naar den mond steekt, dien het zo wijd open doet, dat 'er een geheel schulpvisje in mag: want het neemt alle foort van schulpvis tot voedzel. De uitwerpsels daar van zijn lijmig en taai, zeer wit en overvloedig, die op het lef zo hard worden, dat ze teegens snaa- ren, van weegen de hardheid en zenuwagtige valsigheid, opmeugen. De mond is in 't rond met beentjes getand, anders nergens met geen beenderen verzien. De strot loopt van de mond tot in de maag toe, op die wijze als van den Zee-egel gezegt is: al het overige, als het ingewand, zijn in een kronkel rondom gestelt, de welke nauwelijks kunnen aangemerkt worden. Tot hier toe Bellonius.

VAN DE ZEE-SCHAGT-PEN-PLUIM.

Mij dunkt dat ik dit Plantdier niet gevoegelijker kan noemen als de Zeefchagt. Want het is die groote veêren zeer gelijk, dewelke men op de hoeden pleegt te draagen. Nogtans onze Vissers, door de gelijkenis der gedaante van het eene uiterste eind aangezet zijnde, noemen het een gevleugelde roede. Want dat gedeelte is de schagt zonder voor- huid, dat is het hoofje, heel gelijk: maar met het andere gedeelte gelijk het een pen. Dat deel het welke naar het kopje gelijk is dikker, en heeft eenige klievingen, gelijk als de scheurtjes van de kuwen (vis- kaaken) in de haaiën zijn. Het geene een pen vertoont, bestaat uit dunne splinters (fijne veefels) die splijtbaare aluin gelijkenen, op de welke een zekere teêre substantie steunt. Aristoteles stelt de Zeefchagt onder de Plantdieren.

VAN DE ZEE-DRUIF.

Onse Vissers noemen de eieren van de Spaansche Zee-Katten , als druive-troschen bij een gebonden , van eene steel neêrhangende , met der zelve inkt (zwart vogt dat de Mollia in plaats van bloed hebben) besprengt , een Zeedruif. Dog het is een zekere lange en vormeloose klomp (deeg,) aan eene steel hangende. De inwendige deelen zijn niet onderscheiden , tusschen de welke somtijds gelijk als kleine eekeltjes (kliertjes) gevonden worden.

VAN DE DOLLE ZEE-APPEL.

De nieuwe of naameloose dingen moet men nieuwe naamen geven , het geene wij hier gedwongen doen. Want dewijl ik geen naam van dit Plantdier bij oude of jonge schrijvers hebbe gevonden , heeft het mij goed gedagt , van de gelijkenisse der dol-appelen , aan deeze den naam van Dol-appel toe te passen. Het zou aan sommige een soort van een Zee-druif kunnen schijnen , maar om dat het naar geen bloefsel van een druif , maar beeter naar de gedaante van blaaderen , of van pluimen gelijk , en om dat het ook van steel verschilt , hebben wij het om reeden van klaarder onderscheid , van de Zeedruif afgescheiden , en uit de gelijkenisse van dien land-appel , om dat het langer is (want het andere is tog ronder) den Dol-appel genoemd.

VAN DE ZEE-KONKOMMER.

Plinius gedenkt den Zee-konkommer , die van verf en reuk gelijk de land-konkommer is. Hij is een vinger dik en lang , met eenige gesprengkelde knobbeltjes , gelijk als in de kleine land-konkommer. Hij heeft de inwendige deelen zonder onderscheid.

VAN DE ZEE-HAND.

De Zee-hand van de gelijkenisse genoemd , is een zekere Plantdier , welkers schilderij Gefnerus eertijds van Cornelis Sittard heeft gekreegen , en ontkende dat ze eetbaar was , en dat hij iet daar van bij de authouren hadde gevonden.

V A N D E
V I S S E N.

Sommige van de Waterdieren zijn Bloedeloofse , en sommige Bloedrijke. Van de Bloedeloofse , hebben wij , in een werk hun bijzonderlijk toege-eigent , naar de maate van onse kennisse gehandelt , en de Plantdieren ; (Zoophyta ,) die een midden-natuur tusschen dieren en planten hebben , daar aan gehegt. Nu vereifcht de ordere , op dat 'er niet on-aangeroert in dit gantsche gebied van Neptuin overschiete , dat wij de handen aan de Bloedrijke slaan , en wijders alleenlijk aan die geene , de welke nergens zonder vogt kunnen leeven , of ten minsten een weinig verblijf op het drooge houden. Want eenige zijn 'er , die schoon ze in het nat leeven , en het onderhoud daar uit ook raapen , nogtans als ze op het drooge uitgaan , ook op de aarde als de Land-dieren baaren , en naar mijn oordeel beeter Amphibia , (dat is , twijffelägtige dieren , leevende op het land ende in het water) als eenvoudiglich Waterdieren zijn te noemen ; gelijk als van de viervoetige dieren , de Otter , de Beaver , en de Krokodil ; en van de Slangen , de Natrix , (Water slang,) &c.

Van die geene dan die waarlijk Waterdieren zijn , vinden wij alleenlijk twee geslagten ; het eene , aan het welke de natuur de kuwen (viskaaken,) die geene andere hebben , en het andere , aan het welke zij longen (loofen) heeft gegeven , ende dat uit goede reeden : want gelijk aan de ge-kaakte , om het weinige bloed kouwder zijnde , het water alleen tot verkoelinge genoeg is , alzo is het billijk , dat die geene de welke een long hebben , en om den overvloed van het bloed warmer zijnde , de lugt trekken , en als andere bloedrijke dieren adem haalen. De onderscheidtheeden der vissen zijn zeer veele : nogtans twee de voornaamste : het eene onderscheid weegens het dekzel van het lijf , en het andere weegens de plaats alwaar zij zig onthouden. Zij worden gedekt of met schubben , die de meeste zijn ; of met een vel (huid,) en dat of scherp (rouw,) die weinige zijn ; of met een glad vel , die de allerweinigste zijn. De overeenkoomende en gemakkelijke plaats , en het bequaame verblijf , en gelijk als het eigen element (hoofdstoffe) der zelve , is het water. Het water , voor de Vissen verordineert ofte geschikt , is of sout , als het zee-water ; of zoet , als rivier- en poel-water. Van het welke zij Zee-Rivieren en Poel-vissen genoemd worden. Bij de welke men daarenbooven kan toevoegen , die eenigfins twijffelägtig leeven , om dat zij zo wel de stroomen als de rivieren bewoonen.

VAN DE GESCHUBDE KLIPVISSSEN.

Scarus. Springvis. Een aart van een blaauwliggenden Meirbraaffsem. Men zegt Scáros bij de Grieken van Scaírein, het welke beteekent springen ofte huppelen. Het is een Vis met groote dunne schobben, hemelsblauw zwartágtig van verf, gelijk de Sargus. Van deeze zijn twee geslagten; alle beide van de Autheuren verwart beschreeven.

Turdus. Lijster. De geslagten van de Zeelijsters zijn zeer veele, en verscheide naamen, en zo grooten verscheidentheid van verven, dat het schijnt, dat de natuur in die voort te brengen gespeelt heeft. In de uitlegginge van den oorspronk van het woord staat aan te merken, dat door de naam van de verf de vlakken verstaan worden, waar meede veele Lijsters, anders van de verf der vogelen heel verscheiden, geteekent zijn. Onder de ouden verhaalt Columella alleen, dat 'er zeer veele geslagten van Lijsters zijn: maar hoe veele, en welke dat ze zijn, heeft hij niet verklaart. En dewijl 'er veele geslagten van opregte en eigentlijke Lijsters zijn, hoe veele dat 'er dan moogen weezen, en hoeze moeten onderscheiden worden, is aan Aldrovandus niet bekend geweest. Rondeletius heeft twaalf soorten afgemaalt en beschreeven.

Pavo ofte Pavus. De Paauw. Deeze worden ook met de zelve naam als de Vogels genoemt, om dat ze hemelsblauwe kammen of kuiven hebben, dog de schobben zijn verscheidenverwig, de staart als goud, die ze kunnen keeren en wenden zo als ze willen.

Lepras ofte Pforus. De Laserus-Vis. De naam is uit de zaak zelve te regt aan de Lepras gegeven, om dat hij de zelve blaauwe plekken heeft, de welke men ziet in die geene die boose schurft hebben, of Laserus zijn. Waarom Numenius hem ook Pforos heeft genoemt.

Merula. Een Meerle, Meerel, Zeeseelt. De Meerle word eveneens als de Lijster, van de vogel van die zelve naam, zo bij de Grieken als bij de Latijnen genoemt.

Julis. Oppianus heeft gezegt, dat het lijf van de Julis verscheidenverwig is. Om welk kenteeken de geleerde hebben geoordeelt, dat de Julis die vis is, de welke bij de Venetiaanen Donzella word geheeten. Bij Bellonius is geen één soort van Juliden: En zo groot, zeit hij, is de verscheidentheid der verven van deeze op de huid, dat gijden regenboog aan wederzijden op de zelve ziet afgemaalt. Aldrovandus heeft uit ijder autheur de beschrijvinge verhaalt.

Phycis. De Phycis heeft de naam van Phycus, (wier, zeegras) om dat zij de eenigste is van de vissen die daar in nestelt, als Aristoteles getuigt.

tuigt. Van welke Bellonius vertoont dat'er geen één geslagt is. Zij heeft steenen in de harsens gelijk de Schelvis of de Snoek.

Perca marina. De Zeebaars. Deeze word van de Grieken Pérke, somtijds Pérkis, en van de Latijnen Perca (Baars) genoemd. De Grieken gebruiken huidendaags de oude benaaming. Op welke wijze sommige roofvogels (havikken, &c.) bij Aristoteles Pérkoi genoemd worden: welke verf de geleerde, zwart of met zwarte vlakken onderscheiden, overzetten.

Channa. De Gaaper. In 't Grieksch zegt men regt Chánne zo't een wijfje is, en Chánnos indien 't een mannetje is. Gaza vertaalt het een Gaaper, van het werkwoord Cháinein. Dat het alle wijfjes zijn heeft Aristoteles aangeteekent.

Canadella, of liever *Chanadella*, is een andere vis, de Channa gelijk.

Hepatus. De Lévervis. De verf en de grootte van de Leever, heeft aan de vis Hepatus de naam bij Grieken en Latijnen gegeven.

Melanurus. Zwartstaart, Brandbraassem. Hij heeft den naam van de zwartheid van de staart, als of gij zeide Zwartstaart, zo als Jovius het overzet.

Alphestes ofte *Cynædus.* Steenvis, Vinder. Alphestes beteekent bij de Grieken een Vinder. Dog het blijkt dat deeze vis alzo genoemd is, om dat ze bijna altijd met hun beide gaan. Hoe hij op onze stranden word genoemd, zegt Aldrovandus, hebbe ik nog niet verstaan.

Coracinus. Zeeraave. De vis geheeten Raaf, is naar de gelijkenisse van een raave zwartägrig, waar van Platina meint dat hij de naam heeft gekreegen. Atheneus getuigt dat'er meêr geslagten van Zeeraavens zijn.

Exocoetus ofte *Adonis.* De Slaaper. Atheneus, Plinius ende Oppianus, hebben de oorspronkelijkheid van het woord van Exocoetus verhaalt, en dat de benaaminge daar van gevonden was, om dat hij op het drooge uitgaat om te slaapen. Derhalven om dat hij de zee en het aardrijk te vriend heeft, hebben zij hem te gelijk Adonis genoemd, zinnespelende op het verdigtzel van Adonis, dien zij verdigten dat aan twee godinnen, de eene een Zee- en de andere een Land-godin, lief is geweest.

Sciæna ofte *Umbra.* Schaduwe. De Grieken zeggen Skiaína. Plinius heeft deezen naam gehouden, andere Romeinen noemen ze Umbra (een Schaduwe.) Zij verdeilen ze in een zee- en rivier-Umbra. Hier spreekt men alleenlijk van die uit der zee. Hoedaanig de verf van deeze zij, geeft de naam zelve te kennen. Bij Isidorus is hij de Berookte, en bij Ovidius de Loodblauwe.

Glaucus. Zeeblauw. Waterverwig, Van de verf der schobben genoemd. De verf van deeze vis blinkt van het loodblauw in het goud.

Anthias. Rondkop. Men wil dat de Anthiën bij de Grieken den naam van de bloeijentheid, dat is, van de schoonheid van het lijf, hebben gekreegen. Volgens Oppianus zijn 'er vier foorten van Anthias.

Gobius, in 't Hoogduitsch *Meergop* en *Meergrop*. Van de Gobiën vind je veel dat teegen malkanderen strijd, waar van daan het komt, dat veele de beschrijvinge der zelve niet hebben kunnen agtervolgen. De verschillentheeden van deeze, worden van de plaats en mannier van leeven, van de zelfstandigheid, van de grootte, en van de verf genoomen.

Sphyræna ofte *Sudis*. Een *Spiesvis*. Deeze vis word alzo genoemd van de gedaante van het lijf. *Késtra* is een prikkel of een pin, ook een soort van een pijl, in den Persiaanschen oorlog gevonden, voor het welke *Sphyræna* genoomen word. Dog bij de Latijnen word hij *Sudis* genoemd, gelijk als bij de Grieken *Sphyræna*, en bij de Romeinen en Zeesnoek.

Acus. Naald, Zeenaald. Het is een lange, dunne fijne Vis. *Salvianus* kent alleenlijk een soort: *Bellonius* en *Rondeletius* twee foorten, maar niet de zelve. Hij is tweederlei, daar is de grootte en de kleine.

Faber. De Smid, Zeehaan. *Rondeletius* heeft getwijffelt onder welken hoop van vissen hij dezen vis wilde brengen. Het is moeijelijk te oordeelen, met wat naamen hij nu en dan bij Grieken en Latijnen voorkomt. Van de Latijnen word hij *Faber*, dat is de *Smid* genoemd, om de veelvormige angels (punten) van de rug en de buik, en de verscheide beenderen van het hoofd, door het welke al het smids gereetschap word verthoont. Bij de Hollanders word hij de *Zeehaan* genoemd. Om de schoone vlakken, die hij aan weêrkanten eene op de zijde heeft, noemen de Grieken hem huidendaags *Christopharos*; en zij zeggen dat *Christophorus*, toen hij Christus op de schouderen droeg, en door de zee ging, deezen Vis zoude hebben gegreepen, en dat 'er de teekens van de vingers zijn in blijven staan. Of dat ze gelooven het de zelve te weezen, die Petrus op het gebod van den Heiland heeft gevangen, en in wiens mond hij den penning vond, om de schattinge van den Kaizer te betaalen.

VAN DE KLIPVISSEN DIE GLAD VAN HUID (VEL) ZIJN.

Alauda. Leeuwwerk. De Zeeleeuwwerk is met een kam (kuif,) of zonder kam. De eerste, de gekuifde is een visje de *Scorpioides* (*Scorpioenvis*) van gedaante van lijf heel gelijk. Gij moogt den geenen die geen
kam

kam heeft den Aap noemen, om dat hij met de kop naar een aap gelijk. Hier toe kunnen gebragt worden de *Vis gutturofus* (de Kropvis, Diknek,) genoemd van het gezwel dat onder aan de keel uitsteekt: En de *Exocoetus* ofte *Adonis* (Slaaper) van *Bellonius*: En de *Pholis* (Snotvis,) die van de snot die ze uitschiet de naam heeft gekreegen: Van gelijken de *Scorpioides* (de Scorpioennis) van *Rondeletius* genoemd, om dat hij insgelijks met de gestalte van de kop den Zeescorpioen gelijk is.

VAN DE GESCHOBDE STRANDVVISSEN.

Mullus, Barbeel, Barm, Roodbaart. Alzo genoemd van de zagtheid. Bij de Grieken zegt men *Trigle*, om dat het wijfje driemaal op een jaar baart. De Hollanders noemen hem het *Zee-koningkje*. *Plinius* getuigt dat 'er veel geslagten van Barbeelen zijn. *Rondeletius* heeft ze in *Gebaarde* en *Ongebaarde* onderscheiden.

Hirundo, Zwaluw. De Venetiaan en noemen ze *Lucerna*, een Kaars, moogelijk om dat de veelverwige vinnen bij nacht een glans uitschieten, of om dat ze de gedaante en de gelijkenisse van een oude kaars draagt. *Bellonius* beschrijft twee soorten van de zelve. De *Zeezwaluw*, zegt *Plinius*, vliegt eeven aleens als de vogel zwaluw.

Cuculus, Koekkoek. Gelijk de vogel Koekkoek, alzo word ook de vis van het geluid genoemd. Bij de Nederduitsche, *Zeehaan*.

Milvus, Een Wouw, Kiekendief. Hij gelijk op en t'op met de uitgebreide vinnen en staart, naamentlijk breed en gevlaakt, naar de vogel Wouw. De tong en het mondgeheemelte gaan in glans de *Sandarach* en vermiljoen te boven, hier door geeft hij bij nacht licht, als of hij gloeiende koolen in den mond had.

Lyra, De Liervis. Heeft den naam of van de hoornen die voor uit de snuit steeken, waar meede hij eenigermaaten naar de lier van de ouden gelijk; of van het geluid het welke hij geeft, om dat hij knort als een varke. Bij *Rondeletius* zijn twee soorten.

Pagrus of *Phagrus, Grootte Meerbraasssem.* Alzo word hij bij de Grieken genoemd, gelijk als *Phágos*, dat is verslindende of een vraat, door tusschenzettinge van de letter *Rho*. *Bellonius* meint van de verf van de aardbeien, want hij is rood. En zegt, dat hij het bovenste kaakebeen met de lip als een buis, gelijk als in den nek ingestopt, en niet in de hoofspan ingehangen heeft, en dat hij het zelve als hij gaapt uitsteekt, en daar na weér zaamen trekt.

Erythrinus, Roode Meerbraasssem. 't Is een kleine *Pagrus*. De *Pager*, zegt *Bellonius*, is grooter als de *Erythrinus*. Voor de rest koomen ze

genoeg met malkander over een. Hij is niet boven een handpalm groot.

Acarne of *Acarne*. Hij gelijkt uitsteekent naar de Pagrus en Erythrinus, maar verschilt van verf. Andersins is de gelijkheid van de zelve met de Erythrinus zo groot, dat hij te Rome daar voor word verkogt.

Orphus. Wat voor een de Orphus van de ouden weezen mag, is moeilijk te oordeelen, om dat het geene, het welke tot kennisse van de zelve zoude konnen strekken, bij hen niet word gevonden. Het schijnt dat ze geloof hebben, dat het een vis is, die naar de Seelt gelijkt.

Synodontes ofte *Dentex*. *Tandbraasssem*. Heeft de naam van de tanden, of om dat hij gelijk als met honds tanden schaade doet.

Synagris. Van de Synagris heeft men niet zoekers. Bij de Latijnen heeft hij geen naam. Het is een vis zeer zeldzaam, en bijna onbekent, en de Synodontes zo zeer gelijk, dat hij naauwelijks kan onderscheiden worden.

Chromis. De Autheuren verhaalen niet waar van daan Chromis de naam mag hebben gekreegen: nogtans vermoeden sommige dat hij door naamdigting alzo is genoemt geworden. Want men zegt dat hij een zeeker varkens geknor uitgeeft. Schoon Bellonius, Jorath, Rondeletius en Hicesius het anders moogen hebben verstaan: ik zal, zegt Aldrovandus, van beide zijden uit elk wat geeven, latende aan een ijder in een twijffeltige zaak zijn eigen oordeel overig.

Aurata. De *Goudbraasssem*. Bij de Latijnen word zij van goud, *Aurata*, (de goudverwige vis) genoemt. Dog dit soort van een vis heeft dien naam verkreegen, zo als men wil, van de goude winkbraauwen, ofte liever om dat het op die plaatsen, alwaar in andere gediertens gewoonlijk de winkbraauwen zijn, met een goude verfeen weerschijs geeft: want de vissen hebben geen winkbraauwen nog oogscheelen.

Sargus. Rondeletius heeft gemeent dat hij den naam van het veele vleesch heeft, om dat Sárkos bij de Grieken vleesch is, en de vis ten aanzien van het lijf dik. Hij is de *Aurata* (goudverwige vis) gelijk. Daar is nog een andere *Sargus*, den welken Gillius, Rondeletius, Bellonius en Salvianus willen dat de Melanderinus, een vis bij Atheneus, als de Melanurus, is: maar of zij alle den zelve verstaan, daar aan mag getwijffelt worden.

Sparus. *Pijlvis*. Isidorus en Albertus willen, dat de Sparus den naam heeft gekreegen van een boere worp-pijl, die zig verspreit als ze geworpen word, en dat hij de zelve gedaante heeft. Deeze vis heeft geen kleine gelijkheid met de *Aurata* en de *Sargus*. Zij worden alleen door de verf onderscheiden.

Mormyrus. *Marmebraasssem*. Daar is verschil tusschen de Autheuren
over

over de twijfelagtigheid van het woord. De vis *Mormyrus* is langer van lijf, en minder plat aan de zijden als de *Aurata*, *Sparus*, *Sargus* en *Melanurus*: van gelijken dunner van kop, en gegraveert, en spitser van snuit of bek.

Cantharus. Bruine Braaßsem. Gaza zet het over *Scarabaeus* een *Tor*. Bij *Aldrovandus* word het beeter gekeurt, dat het van de medegelijkende verf word gezeit, gelijk als bruin of zwart, als mede rookverwig en ijferroestig, welke verf met deeze vis overeenkomt. De vis is van gedaante van lijf, kuwen, vinnen, en angels, de *Aurata* of de *Sargus* gelijk. Hij word bedekt met kleine schobben, blinkende uit het purper-zwart.

Salpa. Goudfriemer. De vis *Salpa* word ook een *Os* genoemd, nadeemaal hij altijd wier (zee gras) in den buik met de tanden stukken wrijft. Maar beeter mag de *Salpa Chrysoleurus* genoemd worden, van de goude verf die langs de zijden wederfraalt. Men heeft aan te merken, dat 'er twee geslagten van *Salpa* zijn, één gemeene en elk een bekend, en de andere minder of kleinder.

Stromateus. *Atheneus* verhaalt uit *Philo*, dat in de roode zee een vis is als de *Salpa*, die *Stromateus* word geheeten, over het geheele lijf met lange goude streepen onderscheiden, van de welke men mag gelooven, dat hem den naam is gegeven.

Fiatola. Is een vis, te *Romen* heel gemeen: dien dit volgens *Bellonius* bijzonderlijk eigen is, dat hij, buiten de gewoonte van alle vissen, geen vinnen onder de buik heeft.

Scorpius of *Scorpio. Scorpioenvis.* Deeze vis heeft den naam van het Insect *Scorpioen* gekreegen, om dat gelijk de *Landscorpioen* met den angel dien hij in de staart heeft, alzo de vis ook met de zijne, waar mede hij op de huid en de kop gewaapent is, het vergift onder het verwonden insteekt. De *Scorpidæ* of *Scorpæna*, moogelijk het wijfje, van kunne (geslagt) verschillende, is veel kleinder. De buik alleen van die is witagtig, en al het andere rood.

Blennus. De Snottige Vis. De naam is aan deeze vis van de leuiheid en traagheid gegeven, om dat *Blænna* snot is. En dewijl hij niet alleen in grootte, maar ook in de dikte van de kop, langwerpigronde gedaante, en slibberigheid van lijf, met de *Gobius* overeenkomt, is hij niet te vergeefs van *Atheneus* bij de zelve vergeleeken.

De *Peßen* der *Romeinen*. Te *Rome* zeggen ze gemeenlijk *Peßen*. Maar wat voor één die in de schriften der ouden weezen mag, bekend *Salvianus* rond uit, dat hij niet en weet. *Rondeletius* gift dat het de *Novacula* (het Scheermes) van *Plinius* is, om dat *Rafon* bij de zijne een scheermes beteekent: En te regt, om dat hij een rug als een mes heeft. Dat van de vis *Novacula* aangeraakt is, zeit *Plinius*, riekt naar ijfer. Maar hij

hij geeft te kennen , dat den naam van Novacula niet van de gedaante van het lijf is gegeven , maar dat de dingen die daar aan gewreven worden , naar ijfer ruiken.

Aphya of *Apua*. *Meergrundel*. Het is het flegfte en kleinste visje , of het ook in het algemeen voor een klein visje , zo alsje wilt , of voor eenige bijzondere foort alleen genoomen word. Daar worden meêr geflagten van de *Aphya* van de oude verhaalt: dog zy hebben geloofd , dat deeze alle van oorfpronk verfcheelen , voorgeevende , dat sommige uit zaad , en andere van zelf voortkoomen. Junius vertaalt *Apua Cobitis* , bij de Hollanders , Stinkvis of Spiering.

Lavoronus. Wel te regt hebben ze *Lavoronus* gezegt van den naam van het kruid (Watereppe,) dien vis eigen: andersins is mij geen oude naam voorgekoomen , waar mede ik deezen vis zoude kunnen uitdrukken. *Belonius*.

Sarda of *Sardina*. *Sprot* , *Sardin* , *Meerbeering*. Wij noemen gemeenlijk eenige kleine visjes *Sardellen* , die niet als in fout bewaart , ons toegebragt worden. *Rondeletius* verhaalt , dat deeze op andere plaatfen van Italic , *Sardinen* genoemd worden , als zenog niet groot , maar *Sarda* , wanneer ze volwassen zijn. Het is klaar , dat ze bij de oude aldus zijn genoemd geweest , om dat ze van *Sardinië* in andere landen wierden verzonden.

Maena. *Houting*. De *Mena* , zegt *Gillius* , giffe ik niet alleen de naam van een foort , maar ook van het geflagt te weezen: om dat het geflagt van de zelve verfcheiden en veelerlei is.

Smaris. Iseenvisje , het welke *Gesnerus* de witte *Mena* noemt.

Boops. *Aristophanes* de *Byzantiner* meint , dat die aldus genoemd word , om dat hij met *Offen-oogen* verzien is. Het is waarschijnlijk , dat hij de de rest , die tot de natuur en de eigenschappen behooren , met de *Mena* en de *Smaris* gemeen heeft.

VAN DE PLATTE OF GRAATVISSEN , DIE VAN HET PLATTE OF BREEDE GESLAGT ZIJN.

Daar zijn twee geflagten van de Platte of breede Viffen , het eene *Graatagtig* , en het andere * *Selâche* of *Kraakbeenig* , alzo genoemd , om dat het in de plaats van graat kraakebeen heeft. De *Graatagtige* fchieten kuit , de *Kraakbeenige* ontfangen de kuit wel van binnen , waar werpen daar na de vrugt leevend uit als de adders.

VAN

* *Hippocrates* fchrijft , dat alle Viffen , die geen fchobben hebben , en een dier voortbrengen , *Selâche* genoemd worden. Men oordeelt dat ze zo heeten , om dat hun fcherpe huid bij nagt ligt geeft : van het naamwoord *Sélas* , glans , ligt.

VAN DE PLATTE GRAAT-AGTIGE VISSSEN *in het
bijzonder, en eerst van de GESCHOBDE, en onder die
eerst van de TONGE, (Solea.)*

Solea. De Tonge. De Platte Vissen worden in Geschobde, en in Gladhuidige onderscheiden of verdeelt. Het geslagt van de Geschobde is voornaamentlijk tweederlei, het eene lang, en het andere rond van lijf. Onder de lange heeft, die bij de Latijnen Solea (Tonge) genoemd word, wel de voorrang, en verdient, zo als Bellonius getuigt, de Zee patrijs (Veldhoen) genoemd te worden. Dog de Latijnen zeggen Solea, van de gestalte die onder de voetzool word gezet. De Grieken zeggen heden daagsch Lingua (Tong,) welkers gelijkenisse zij ook uitdrukt. Bij de Hollanders en Vriesen word het Tonge genoemd, en ze worden bedroogen, die meinen dat het daar Scholle te zeggen is. Rondeletius heeft ons zes soorten van Buglossus (Osse-tonge,) of Solea (Vis tonge,) of Lingu-laca (Tongetje) aan de hand gegeven, van grootte, vlakken, schobben, en hoedanigheid van vleesch verschillende.

Citharus of Citharædus. De Meerharp of Harpenaar heeft den naam gevonden van de streepen, waar mede hij van booven, van de kruin af tot het einde van de staart toe, onderscheiden word. Rondeletius heeft heel klaar geroondt, dat 'er vier vissen van deezen naam, en alle uit het geslagte van de Platvissen zijn.

Rhomboides. De Scharre is van gestalte, dat ze geen gelijke zijden, nog rechte hoeken heeft. Rondeletius geloof, dat niemand van de oude eenig gewag van de zelve heeft gemaakt. Junius noemt ze, in het Duitsch in zijn Woordenboek, Scharde.

Passer Squamosus. De geschobde Griet. Rondeletius beschrijft drie soorten van de Passer, uit de Zee, gedekt met schobben, waar door ze van de andere verschillen. Bellonius maalt 'er maar twee af. Deeze vis, zo als Junius getuigt, is de Griet van de Hollanders.

Passer Lævis. Scholle. Het is een vis glad van vel. De Hollanders zeggen Schol: en die zoude meinen dat die naam tot de Solea (Tonge) behoorde, worden niet weinig bedroogen; want die heeten ze Tong, dat is, Lingua.

Rhombus. Tarbot, Doornbot. Zo bij de Grieken als bij de Latijnen word 'er eigenlijk een vierkante gestalte verstaan, welkers alle zijden even-gelijk, dog alle de hoeken krom zijn. Van deeze gedaante heeft de vis den naam. Daar zijn twee geslagten van de Tarbot, (*Rhombus,*) het eene angelächtig, (puntig, steekende,) en het andere glad. Bij de Nederduitsche Tarbot,

Sandilz Anglorum. De Zand-aal van de Engelsche. Zeer gevoegelijk word die Strandvis van de Engelsche Sandilz geheeten, gelijk als Aal van het zand, of liever in het zand kruipende; want met deeze naam drukkken ze de gedaante en de natuur van de zelve uit: want hij is lang ten aanzien van het lijf, en als hij zig zal verbergen, duikt hij heel gewind onder 't zand weg.

VAN DE OVERIGE ONGESCHOBDE STRANDVISSSEN,
ende eerst van de DRAAK.

Draco. Zeedraak, Pieterman. Aldrovandus maakt met Rondeletius onderscheid tusschen den Draak en het Draakje. Hij heeft een schaadelijke en bijna doodelijke graad, (speer,) en nog twee andere, en wel zeer vinnige, die aan de ooren uitsteeken. De groote Draak wast dikwils tot de grootte van één of twee pond uit. Het kleine Draakje weegt geen half pond. Aldrovandus heeft vier andere soorten van Zee-Spinnen of Draaken beschreeven. Bij de Hollanders en Zeeuwen heet hij een Pieterman. Plinius alleen gewaagt van het Draake-visje, alhoewel hij 'er geen ken-teeken van onderscheid, behalven de bloote naam, heeft bijgeschreeven.

Uranoscopus. Hemelkijker, Hoogemond. Word bij veele gelijk als de aanschouwer van den hemel genoemd, en dat van de oogen, met de welke hij van de natuur, om dat ze booven op de kop geplaatst zijn, regt op naar den hemel ziet. Oppianus noemt hem Hemerocoetus, om dat hij bij dag op het zand slaapt, en bij nacht waakt om roof te zoeken. Bij de Hollanders word hij, wegens de ongewoone gelegenheid van de mond, Hoogemond genoemd, als hebbende den mond op een hooger plaats geleege.

Trachurus. Bastard Makreel. Met wat voor een naam hij bij de Latijnen voorkomt, zegt Aldrovandus, weete ik niet, dit weet ik ten minsten, dat hij geen Lacertus (Hagedis) word genoemd, als sommige gewilt hebben. De Trachurus word bij de Fransen *Maquereau bastard*, gelijk als Bastard Makreel (Scomber) geheeten. Hij is bijna witagtig, overal met flauwe goude vlakken geschakeert. De staart trekt uit het violet bijna op het hemels-blaauw. Hij word heel zelden een voet groot.

Scomber of Scombrus. Makreel. Bij de Fransen, Nederduitschen en Engelschen, word hij bijna met de gemeene naam Macarellus (Makreel) genoemd. Nogtans vermoede ik, zegt Aldrovandus, dat ze zo heeten van de maagerheid van het lijf: want ze zijn lang en dun aan 't eind. Uit hun ingewand wierd van de oude een Visfaus gemaakt, die bij de hoerewaarden in groote agtinge en waardij was.

Colias ofte Lacertus. Kaauwe, Hanneke, Gaij, Dole. Bij Bellonius

is het de Gracculus ofte Monedula, Zee-kaauw, &c. De Colias dan is de kleine Lacertus (Hagedis) of de Scomber (Makreel) t'eenemaal gelijk, uitgenoomen alleen maar deeze teekenen, dat de Colias grooter en dikker, en met kleine fijne schobben bezet is, en dwarse korte streepen met zwarte stippen geteikent op den rug heeft. Rondeletius.

Saurus. Meirhagedis. Word bij sommige in 't Latijn Lacertus (Hagedis) genoemd. Elianus verhaalt dat 'er van die twee geslagten zijn, te weeten die van ons land, en de uitheemsche, die in de roode zee voortkomt.

De *Corax* van Rondeletius. Meir- of Zee-raave. Het is een Zeevis, die te Rome met de gemeene naam van Lyra (Lier,) gemeenlijk *Capone* van de grootheid van de kop genoemd word, van gedaante van lijf de *Milvus* (Zeewouw) gelijk, dog in grootte van pinnen en vinnen verschilende.

De *Milvus* van den Zelfen. *Zeewouw, Kuikendief.* Het is een Zeevis, zegt hij, van de gedaante van lijf de *Corvus* (Zeeraaf) heel gelijk, van lighaam meerder rood, van kop minder breed, en aan weêrzijsden plat.

De *Boops*, van een zeldzaame gedaante uit den Zelfen. Het is een zeldzaame vis, zegt hij, wiens naam ik van onze vissers, nogte van andere, om de zeldzaamheid, nooit heb kunnen verneemen. Hij gelijkijkt van smaak, vleesch en oogen naar de *Boops*, (boven gemelt.)

VAN DE GESCHOBDE VISSSEN, die zig diep in zee onthouden, en eerst van de ASELLEN.

Afellus. Kabeljauw. De oorspronkelijkheid van het woord van *Afellus* word tweederlei gevonden, de eene bij Varro, en de andere bij Oppianus. Varro wil dat hij zo heet van de verf, toestemmende dat hij naar de verf van een ezel gelijkijkt. En Oppianus geeft te kennen, dat hij van de leuiheid en traagheid, daar den ezel van berugt is, zo genoemd word. In het optellen der geslagten van den *Afellus* koomen de oude niet wel over een. Derhalven is onzen *Onos* (Ezel) ofte groote *Afellus*, een vis den Oceaan (de zee) bijzonder eigen, dik opgezwollen van buik, breed van kop, als mede heel groot van mond, naast aan de staart dun van lijf, kloek van grootte, dikwils ruim twee of drie elleboogen lang, zwartagtig van huid, witachtig aan de zijden en op de buik, maar of hij geschobt of glad van vel is, ben ik niet wel indagtig. Bij de Hollanders heet hij *Kabeljauw*. Gedroogt zijnde is hij zo hard als hout, zo dat hij niet als met een beukhamer geklopt, kan gekookt worden, waarom hij vis van de stok, *Stokvis* genoemd word. Dog ingesouten en op den duur bewaart, en de soutingheid afgewassen, en in vers water gezooden, word hij *Abberdaan* genoemd.

Callarias of de Kleine Afellus. Schelvis. Plinius noemt de kleine Afellus, Callarias. De Hollanders, bij de welke zij zeer overvloedig gevangen worden, zeggen Schelvis. Hij is meesten tijd een voet of een elleboog lang, langkwerpig rond, nogtans buikig, grootächtig breed en plat van kop, en heel groot van mond-opening.

Afellus minor alter. De andere kleine Afellus. *Wijting, Bolk.* Van maakfel van lijf gelijk als de Schelvis. Bij de Franfen *Merlan*, bij de Venetiaanen *Piscis mollis* (zagte vis,) bij de Romeinen in 't gemeen *Ficus* (een Vijg,) en is bezet met kleine schobben, die men niet kan zien. Hij is wit en zagt en zilververwig. Bij onze landslui *Wijting*, *Wit-tink*.

Gobergus. Daar is een andere foort van Ezels, die gemeenlijk *Goberge* word genoemd. Die vis in water geweekt, of met een stok gebeukt, is kost voor arme lui en boeren.

De groote Molva, ofte Afellus. Onder de Ezels van den Oceaan, (uit der zee,) is een vis Molva bij eenige van de Franschen, bij sommige *Moschebout* van de verscheidentheid der vlakken of stippen, en van gelijken bij anderen *Leopard*, en bij *Rondeletius* de bonten Ezel genoemd.

De andere *Morbua* ofte *Molva*. De Molva ofte *Morhua* van de Franschen, van de Engelsche *Morbuel*, is de allergrootste foort van de Afellen, en gelijk als meest anderhalve elleboog lang, en een voet breed. De ingewanden en de blaasjes van deeze vis dienen om vislijm (huisenblas, bereidzel,) van te maaken. Eindelijk, zegt *Rondeletius*, de Engelsche en de Duitschers noemen de gefoute en gedroogde vissen *Stokvis*, de welke alle onder de geslagten van de Afellen niet begreepen worden.

Afellus niger. De zwarte Afellus. De Britten noemen deeze vis *Col-fisch*, en ze zeggen dat *Col* een doove kool is, en dat daar van daan deeze vis de zwarte Afellus of doove-kool-vis word geheeten, om dat hij boven anderen op de huid zwart is.

Mustela. Een Zee-weefsel, *Aalpuut*, of *Puit-aal*. Het is een Zee-vis de *Merlan* eenigermaaten gelijk, aan de Grieksche en Italiaansche stranden heel overvloedig.

Tinca Marina. De Zee-seelt. Het blijkt dat ze gemeenlijk Zee-seelt genoemd word, om de zekere gelijkheid van het lijf met de Poel-seelt: en dat ze zig den naam van *Ficus* (Vijg) heeft toegeëigent, om dat ze als een rijpe gedroogde vijg, zagt, neêrgeflaagen, en vol van sap is.

Harengus. Haaring. Bij gebrek van een Grieksch of Latijnsch naamwoord, gebruiken de Schrijvers het meest bekende ende gemeenste, dewijl hunnen *Halec* of *Alec* of *Alex* een ding is, van deezen edelsten vis wijd verscheiden. De Haaring is eenigermaaten blaauw van rug, wit van buik,

buik, en zilveragtig als een seis gekromt, met scherpe schobben, vast aan het vel hangende, daar andere gemakkelijk afvallen. Hij is meest negen duim of een voet lang. Hij heeft een groote kloof van kuwen ten aanzien van het lijf, daarom is hij, uit het water opgehaalt zijnde, ras dood. Op drierlei wijze strekt hij tot spijs, vers, in de peekel ingeleit, en in den rook gedroogt, dien Nederland Bukking noemt.

Liparis. Smelt-vis. Deeze Vis van Plinius verhaalt, schijnt den naam van de vetheid te hebben. Wanneer als Rondeletius dien eenige tijd wou bewaaren, smolt hij heel weg tot oli. Met de kop gelijkt hij naar een Land-konijn, en is klein van mond, en zonder tanden, maar heeft scherpe kaakebenen.

Aper Rondeletii. Het *Wild-varke*, *Zee-varke* van Rondeletius. Het is een vis gantsch tandeloos, en heeft een lange stompe snuit, als een varke, en punten op de rug, eenigermaten als varkensborstels. Derhalven gelijk wij, zegt Aldrovandus, ontkennen dat deezen vis van Rondeletius den *Aper* (het *Zeevarken*) van de ouden is, zoo zullen wij dien nogtans met hem het *Zeevarken* noemen, om dat hij gelijk als varkensborstels op de huid draagt, en lang en stomp van muil is, als het viervoetige dier van dien naam.

Scolopax Rondeletii, Serra Plinii Gesneri. De *Zeesneppe* van Rondeletius, de *Zaagvis* van Plinius bij Gesnerus. Het is een Zeevis, en om het vreemde maaksel bijna niet medegeflagtig aan eenige andere, maar zelve voor zig een geslagt maakende. Hij is rond en roodagtig van lijf, met scherpe schobben bezet, hij heeft een stijve lange snuit, een angel op den rug, en een dunne staart.

Monoceros. De Eenhoorn van Clusius. Van het uiterste van de mond tot de vinnen van de staart toe, is hij een weinig langer als drie duimen, in 't midden van 't lijf een weinig meêr als een duim breed, booven op de kop steekt een vierkante hoorn uit, bijna een duim lang, &c. Aldrovandus heeft hem in 't breede volgens Cladius beschreeven.

Reversus Indicus Squamosus. De *geschobde Indische Reversus. Jagtvis.* (Reversus is te zeggen wedergekeert.) Het is een wonderlijke vis, dien de Indiaanen *Reversus*, en de inwoonders van nieuw Spanje *Guaicano* noemen. Hij schijnt verstand te hebben als de olifant: want hij word ligtelijk tam gemaakt, hij is leerzaam, en schijnt spraak te verstaan, zo dat de Indiaanen met hem pleegen te vissen. Het is een vis een handpalm groot, met geschrompelde schobben bedekt, en met seer scherpe doornen, voornaamentlijk op den rug versterkt, en van de naavel tot de staart, waar mede hij ook de grootste vissen slaat, en gelijk als met aangehegte naaken vast houd en trekt. Hij draagt zijn naam uit kragt van het werk

dat hij verrigt , te weeten om dat hij omgedraait , wedergekeert , en te rug getrokken jaagt.

Glaucus. Is zo genoemd van de verf. De donkere verf in de Glaucus is de verbolge zee gelijk. De Glaucus is een vis die zig diep in zee houd , lang van lijf , plat van buik , met een rug als een seis. Van de kuwen tot de staart loopt een regte streep , &c. Rondeletius heeft 'er nu en dan van drie elleboogen gezien , en drie soorten beschreeven , die Aldrovandus zo wat heen goed keurt.

Hippurus. Heeft den naam van de paardestaart , om dat de vin van het hoofd beginnende , heel wel naar een paardestaart gelijkt , dat is , lang deurgaande , en bestaande uit veele vlokken , zo als in geene andere vissen bevonden word.

VAN DE ONGESCHOBDE VISSSEN,

Die zig diep in zee houden , en eerst van de THONIJN.

Thunnus. De *Tonijn.* Het schijnt dat de naam tot alle geweldige groote vissen kan uitgebreid worden , het geen de oorspronkelijkheid van het woord te kennen geeft , of dat het van het Griekische Thunein , dat is met een groot geweld beweegt worden , of van het Tannin der Hebreuwen , waar door zij een geweldige groote vis verstaan , afgeleid werde. Men had wel een Edipus van doen , om de naamen uit te leggen , wegens de verschillendheid van den ouderdom. De Tonijn is meest drie elleboogen lang , en over het midden zo dik , als een man van bequaame grootte met beï zijn armen kan overvatten : aan weêrkanten is hij zo rank als een riem.

Pompilus. Plinius leert dat de Pompilus uit het geslagt van de Tonijnen is. Het is een vis die zig diep in zee houd , zonder schobben ; en dat hij geduurig omtrent de scheepen in volle zee is , en de zelve gezelschap houd , is bij ondervinding waar bevonden.

Amia. Heeft in 't Latijn geen naam. Het is een vis die bij troepen zwemt , met een scherpe bek , een dikke buik , en een dunne staart van gedaante als de maan , wanneer ze de hoorens kromt , en vinnen de zelve gelijk , en een blauwe blinkende rug , en zo lang ze leeft een zilverächtige buik.

Xiphias of *Gladius.* De *Zwaardvis.* Het is een geweldige groote vis , somtijds de grootte van tien elleboogen bereikende , met een puntige bek , het bovenste kaakebeen omtrent twee elleboogen lang , zeer hard en beenagtig , gelijkenende naar een zwaard , waarom de heele vis zo heet. In den bek van de Xiphias (Zwaardvis) steekt zulken kragt , dat 'er de scheepen meê worden doorboort.

Remora. Schiphouder. Bij de Latijnen word deeze Remora en Remiligo, en bij de Grieken Echineis en Naucrates genoemd. Op het hoofd heeft hij schaaren als de lange vleeschagtige uitsteekfels of schaaren van de Polypus, waar mede hij de scheepen en de groote en geweldige vissen aangrijpende, vast blijft hangen, en den loop der zelve verhindert, en naar zijn lust en believen tegenhoud. Met het gantsche lijf bijna helt hij naar het violet. De zijden zijn wit. Een groenagtige streep doorsnijdt het midden van 't lijf. De staart trekt op het blaauw. Op 't lijf zijn zes vinnen; aan de kuwen ten weêrzijden een roode, aan de buik drie, twee regt over de maag, een aan den aars, en eindelijk een op de rug. De staart eindigt in een eenige vin. Het is een zinnebeeld van het onvermoogen der menschelijke kragten, die ook van de allergeeringste schepselen kunnen verbrooken, en vernielt worden.

Cetorum dux. De Walvisleider. Hij word Odegus, dat is, Wegwijzer genoemd. Oppianus en Elianus uit hem verzeekeren, dat de geweldige groote Zee-dieren een leidsman en een wegwijzer van nooden hebben, om dat ze niet scherp van gezigt zijn. Want nooit verschijnt de Walvis zonder deezen geleider, om dat hij uit kragt van de natuur voor zijn hoofd vooruitgaande, voor kapitein en roer verstrekt. Bij Oppianus en Elianus is het wel een lang visje, met een heele lange kop, wit, en dun of smal van staart. Maar ik vinde niemand, zegt Aldrovandus, die deezen vooruittrekker der Walvissen beschrijft ofte afmaalt.

Serpens Marinus. De Zee-slang. Aristoteles zegt, dat de Zee-slang de land-slangen gelijk is, zo hij de kop niet had van een Zeepaaling: als mede dat hij de Zee-aal van verf en lijf gelijkt, en scherper van bek is als de land-slangen zijn. Rondeletius heeft den zelve heel fraai beschreeven, en getoont dat 'er verscheiden zijn, en naar mijn oordeel, zegt Aldrovandus, heel wel.

Conger of Congrus. Conger-aal, Zee-aal, Zee-paaling. Heeft den naam gevonden van de flokagtigheid, van het werkwoord *Gró*, dat is flokken. Het is klaar, uit de vooraangehaalde vergelijking van Aristoteles, dat de Conger-aal uit de vissen van de slangagtige foort is. Daar zijn twee geslagten van Zee-aalen, het eene witagtig, en zig diep in zee houdende, en het andere zwartagtig, en meêr strandagtig als de zee eigen. Onze Zeepaaling, zegt Aldrovandus, is rood over de geheele rug, en bleek aan de buik en de zijden. Ook zijn de vinnen van de kuwen en de mond zelf rood: maar de vin die over het lijf loopt, is bruin en naar het blaauw hellende.

Ophidion. Is een lang en glad visje, de Conger-aal zo gelijk als een eien ei. Hij heeft twee vinnen op de rug en aan de buik, van geleegentheid, gestalte, en zelfstandigheid als de vinnen van de Zee-aal. Hij verschilt

van

van de Zee-paaling in de dubbelde baard, die van het onderste kaakebeen voor af hangt, en van de opspalking van de mond, die in de Conger-aal grooter is. Twee fijne streepen zijn van de kop tot de staart toe uitgebreid. Daar worden twee foorten van de zelve aangemerkt.

Murena. Prik, Negen-oog. Om datze van de vetheid boven op het water zwemmen. Aristoteles heeft op geen eene plaats geleert dat de Murena een lange vis is, en naar een foort van een Slang gelijk. Het vel van de Murena is niet eenverwig, maar verscheiden, zegt Aristoteles. Hij heeft een ronde kop, dun en puntig, de opspalking van de mond heel breed, of niet anders als de Ganfen, heel wijd, met zeer veele scherpe en zaagswijze tanden verzien.

Myrus. Wat aangaat de weezentlijkheid van de vis. Het blijkt uit Aristoteles, Plinius en Atheneus, dat hij de Murena gelijk. Aristoteles zegt de Myrus en de Murena verschillen. Want de Murena is in veelere wijzen verscheiden en zwakker, de Myrus eenverwig en sterker, van verf als de roode denneboom. Deeze heeft de tanden binnen en buitenwaart.

Reversus Indicus Anguilli-formis. De Aalvormige Indische Reversus. Van de Indische geängelde vis Reversus, en van zijn nieuwe en ongewoone manier om vis te vangen, is booven gesproken. De vissers van het eiland Cuba gebruiken deeze vis op de zelve manier. Zijn lijf is even eens als een groote Aal, maar hij heeft op het agterste van het hoofd een uitstekend taai vel, op de wijze van een groote beurs. De manier van vissen word net van Aldrovandus beschreeven in het 3de. Boek van de Vissen, in het 29. Hoofddeel.

De *Taenia* van Aristoteles. Heeft den naam van de gelijkheid, te weeten om dat het een lange dunne breede vis is, als een rijgsnoer (rijgveeter, hairsnoer) of band, of hoofdband, waarom van gelijken sommige wormen *Taeniae* (kinderwormen) genoemd worden. Hij word ook genoemd de Vlam, om dat hij als een vlam, wanneer hij zwemt, word bewoogen en gekromt. Bij sommige word hij van de gestalte een Deegen genoemd. Rondeletius heeft tweederlei onderscheid van *Taenia* aangemerkt. Hier bij is ook te brengen die bij het gemeene volk te Venetië, van de gedaante waar mede hij naar een meijers seiffen gelijkent, de Seiffen genoemd word.

VAN DE KRAAKEBEENIGE VISSSEN *in't Algemeen.*

Plinius zegt, Aristoteles heeft eerst in 't Grieksch de Kraakebeenige in 't algemeen Selache genoemd, die naam hun toeëigenende: wij kunnen ze niet onderscheiden, als dat ons lust die Kraakbeenige te noemen.

Wij

Wij zullen ze derhalven met Plinius Kraakbeenige , of liever Kraakebeenige Vissen noemen. Volgens het getuigenisse van Aristoteles en Plinius zijn 'er twee geslagten van de Kraakebeenige Vissen: het eene plat , en het andere lang en rond. Van dit laatste geslacht zullen wij eerst spreken.

Canis. De Hondvis. Onder de lange Kraakbeenige Vissen , van de welke wij eerst zullen spreken , lust het ons van die te beginnen , die bij Aristoteles eenvoudiglijk de Hond genoemd word , om dat de zelve naar mijn oordeel de grootste van allen in dit geslacht is. De Hond ofte Hondvis dan is de grootste van alle de Haaijen , in grootte de Tonijnen zelf overtreffende , en somtijts tot zo groot uitwassende , zo als Rondeletius getuigt , dat hij op een waagen geleit , nauwelijks van twee paarden kan getrokken worden , waarom men hem , het ingewand uitgedaan , en in stukken gesneeden zijnde , somtijds op twee waagens moet leggen. Rondeletius heeft 'er één op den Santonischen oever gezien , welkers mond en keel van zulken onbeschoften grootte was , dat hij gemakkelijk een vet mensch zoude hebben kunnen overgaapen. Waarom de zelve vermoed , dat deesen dien vis is geweest , in de welke de Heilige Schrift getuigt , dat de profeet Jonas ingevoert , en aldaar drie daagen door de Goddelijke voorzienigheid bewaart , en eindelijk behouden uitgeworpen is , niet tegenstaande dat de zelve zegt in de buik van den Walvis , (een geweldige grootte vis.) Moogelijk noemende de Walvis , de allergrootste en uittermaaten grootte vis. Bellonius zegt ook , dat hij zulken onbeschoften wijden mond heeft , om dat elke zijde van die met zes en dertig tanden is verzien , welk getal in beide de kraakebeenen aan wederzijden honderd en vier en veertig tanden uitmaakt.

Canis Galeus ofte Galeus. De Hond-haaij-vis ofte Haaij. Dewijl hij bij de Latijnen geen naam heeft , kan hij volgens de navolginge van Aristoteles en Oppianus eenvoudiglijk Mustelus (een soort van een Vishond , zo genoemd van een Weefel , een landdier , of van de verf , of van de gelijkenis van 't lijf) of Galeus en Mustelus Hond genoemd worden. Ik meen met de geleerdste mannen , dat deese die is , de welke bij de Grieken van onse tijd Scyllóparos genoemd word. Het gantsche lijf is lang en rond , van den aars tot het einde van de staart toe allengskens rankaflopende. Hij heeft geen schobben , maar een leere huid. Hij is wit van buik , en 't overige lijf aschgrauw. Hij groeit geweldig groot uit , zo dat hij somtijds wel over de honderd pond weegt.

Catulus. Een Hondje. Daar is een grootte en een kleine. Gelijk als ze in de manniër van baaren en met de inwendige deelen overeenkomen , also verschillen ze van leeven , grootte , en scherphed en hardheid van huid. Rondeletius verhaalt , dat de kleine in zijn zee ten hoogsten een elle-

boog lang is , en de groote somtijds meêr als twee elleboogen , en zo scherp en hard van vel , dat men het hout en het ivoor daar mede luster kan geeven , niet anders als met het vel van de Squatina (Schoerhaaij , Zee-engel ,) en dat de greepen van de deegens daar mede verzien worden.

De Galeus , of de *Gladde Mustelus*. Met de snuit , kuwen , vinnen , staart , gestalte van 't lijf , verf en ingewand , komt hij met de Hondvis Haaij en de Stellaris (de Gestarnde) overeen. Voor eerst verschilt hij van de Hond-Haai-Vis met de mond , dewijl hij teenemaal tandeloos is ; daar na met de leêre huid , om dat hij gladder als glad is : en eindelijk in de grootte , want hij mag nauwelijks ooit twintig pond haalen. En van de Stellaris verschilt hij , om dat hij gantsch geen vlakken heeft.

De Galeus Asterias. *De gestarnde Haai* , *Hondvis* , *Zee-luipaard* , *Zee-panther*. De Galeus ofte Mustelus , word bij Aristoteles , Asterias , en bij Gaza nu eens Stellatus , en dan eens Stellaris genoemd , van de witte vlakken , zo groot als linsen , met de welke hij beschildert is. Bellonius vertoont twee soorten van de gestarnde Galeus ofte Mustelus.

De Glaucus van Elianus. Het is een vis vier of vijf elleboogen groot. De rug is volkoomen hemelsblauw , daar hij den naam van draagt , de buik blank. En over 't lijf glad van vel.

De Maltha , (bij mij *Lijmvis*.) word van Oppianus onder de groote wilde zee-dieren getelt. De vis Maltha heeft de naam gevonden van de zagtheid of liever van verzagten , (vermurwen:) waarom Rondeletius deezen Wallevisagtigen vis uit het geslagte van de Haaijen gift de Maltha te weezen , om dat zijn vleesch week en zagt is , niet alleen in 't voelen , maar in 't vermoogen.

Het Zee-vosje , *Zee-vos*. (*Vulpecula marina*.) Bij Oppianus de Vosagtige Haai. Hij heeft de naam niet , zo als Rondeletius meent , van de langkheid van de staart , maar of van zijn bittere en onaangename smaak , of van de listigheid en loosheid van 't verstand , waar mede hij naar een Land-vos gelijkent. Hij word van Aristoteles onder de andere Haaijen getelt.

Galeus Acanthias. *De Prikkel-Hondvis-Haai*. Bij de Latijnen heeft hij geen naam. Theodorus heeft het de Doornige Mustelus overgezet , om de doornen van de rug , waar van hij de naam heeft behouden. Hij weegt nooit twintig pond.

Centrines. Het is een geängelde vis , die van de angels de naam heeft ontfangen. Plinius maakt van deese nergens gewag , nog ook Aristoteles in alle zijne schriften , die 'er nu nog van hem overig zijn ; niet tegenstaande Atheneus betuigt , dat hij van hem onder de Hondvissen , of Haaijen

Haaijen word opgetelt. Het is een korte, grove, dikke, vleeschvreetende en eenzaame vis. Met zijn angels gewapent zijnde, weerderstaat hij al wat hem ontmoet, ja dat meêr is valt 'er ook op aan, en quetst het, en besmet het met zijn vergift.

De *Zee-aap*. (*Simia marina*) Bellonius maakt 'er een Zee-aap van, de welke andere in het geslagt van de Hondvissen of Haaijen het Vosje heeten. Daar is een Aap, zegt Elianus, in de roode zee, niet wel een vis, maar een kraakebeenig beest, als geen schobben hebbende, en dat zelve is niet groot. Van verf gelijkt het naar een Land-aap, met de troni heeft het de gedaante (schijn,) en de gelijkenis. De Zee-aap van Gesnerus breid de vinnen, gelijk als vliegende, uit, en spant den angel booven op de rug tusschen twee vinnen van agteren. De mond heeft een groef. Men ziet vijf gaaten van kuwen, krom nedergaande tusschen de mond en de oogen. Hij is groen over het heele lijf, maar op de rug meest bruin, aan de zijden bleek, de tanden zijn breed en aan een.

Zygena. De *Hamer-Hondvis*, bij ons *Kruishaai*. Deese heeft de naam gevonden van de ongewoone en gedrogtelijke gestalte van de kop, waar mede hij naar een dwarse balans (evenaar,) daar de weegschaalen aan hangen, gelijkt: van gelijken naar een jok, dat dwars op de nek van de ossen word gelegd, zo is de kop in deese vis over dwars geleegeen. Opianus en Suidas die hem volgt, tellen de Zygena onder de geweldige grootte vissen. Want Aristoteles reekent hem onder de lange vissen. Hij verschilt van alle andere vissen, door de gedrogtelijke gestalte van de kop: want die is niet rond, niet met een snuit, booven niet spits, nog plat aan de zijden, maar hij heeft die uitgebreid, en over dwars.

De *Mola* van Salvianus, of de *Orthragoriscus* van Rondeletius. *Molevis*, *Maanvis*. Bij de Kruis-haai, zegt Aldrovandus, die onder de Kraakebeenige om de ongewoone gestalte van de kop eenigermaten gedrogtelijk is, zal men niet ongevoegelijk de kraakebeenige vis, die met het geheele lijf de gedrogtelijkste is, moogen voegen. In de meeste plaatsen van Italië, en te Marseille, noemen ze die Mola, om dat ik meine, dat het die bloedige vormeloose vleesch-klomp, die de vrouwen somtijds zonder toedoen van een man, in de lijf-moeder ontfangen, eenigermaten gelijkt. Want het blijkt om de kortheid van 't lijf, dat de vis uit de kop alleen bestaat, of om dat hij, van weegen de rondheid van 't lijf, een meulesteen gelijkt, zo als Rondeletius het uitlegt. De Zelve schrijft, dat hij bij die van Montpellier de Maan genoemd word. Hij is klein en rond, breedt en donker-blaauw, en heeft zagte gladde vinnen op de rug. Waarom Rondeletius onderzoekt, als deese onse vis de Luna (de Maan) van Elianus niet kan genoemd worden; of het de Rota (het Rad) van

Plinius niet wel mogt weezen. Om welke reeden, wanneer hij de zaak vlijtiger aangemerkt hadde, hij gegift heeft, dat deesen onsen vis de zelve is, die bij de oude Orthroriscus genoemd is. Waarom wij hem ook, of met Salvianus met de gemeene naam Mola, of met Rondeletius Orthroriscus zullen noemen, tot dat een ander een bequaamer naam en die beeter met zijn natuur overeenkomt, zal gevonden hebben. Wat zal ik zeggen? Het is een vormeloos grouwelijk gedrogt.

VAN DE KRAAKEBEENIGE PLATTE VISSSEN.

En eerst van de TORPEDO.

Torpedo. Trilvis, Slaaper, Krampvis. Heeft de naam gevonden of van 't vermoogen, of, gelijk Varro zegt, van een zekere kragt, waar door hij de leeden, zo van de vissen die hij vangt, als van de vissers, vadzig en onbeweeglijk maakt. Torpedo word bij de Latijnen genoomen voor leuiheid, traagheid en verbaastheid, waar van hij Verbaastmaaker genoemd word. Aristoteles getuigt dat het lijf van allen, uitgenoomen de staart, schijf-rond is. Gij kond geen teeken van kop in deese vissen zien. Het aarsgat is in 't begin van de staart. Zij hebben alle een zagt en een slibberig vel.

Pastinaca marina. De Zee-Pijlsceert, Angelrog. De heilige Ambrosius heeft ze in 't Latijn Tortelduif genoemd, den welken andere daar na hebben gevolgt: het geen met deese vis geensins overeenkomt, die, naamentlijk van de gelijkenis van de uitgestrekte wicken, die naam gekreegen heeft. Plinius heeft het in 't Latijn Pastinaca overgezet. Galenus heeft ook buiten Aristoteles en Plinius betuigt, dat de Pastinaca een platte en kraakebeenige vis is. Bellonius en Rondeletius hebben twee soorten erkent, maar elk bijzondere. De Pastinaca heeft de gestalte van een gemeen lijf, niet rond als de Torpedo, maar gelijk de Rog van vier zijden. De staart is heel lang, eevens als een rotte-sceert, waar in somtijds een enkele of dubbele of drievoudige angel is. Zij heeft geen vinnen, want ze zwemt op haar breedte. De buik is wit, en de rug loodblauw.

Aquila. Zee-arend. Te Napels word hij een Arend genoemd, ergens ook in Vrankrijk gelijk als Vleermuis of gevleugelde of vliegende Muis, op een andere plaats Valk: want hij heeft heele breede vleugels om te vliegen. Niet tegenstaande, zegt Salvianus, dat de andere platte en kraakebeenige Vissen, of bij na geen of een klein teiken van een kop hebben, nochtans heeft de Arend een uitgedrukt en uitsteekend hoofd, en de kop van een padde heel gelijk, waar in de oogen groot genoeg, rond,
en

en uitpuilende zijn te zien. Hij heeft in 't onderdeel een middelmatige mond en zeer getand. Aan het begin van de staart van weêrzienden doet zig een kleine ronde vin op. Hij heeft de staart veel dunder en langer als de *Pastinaca*. Hij is glad en zagt van vel, aan 't onderste gedeelte wit, maar aan het bovenste loodblauw.

V A N D E R O G *in't Algemeen.*

De Latijnen, zegt Aldrovandus, geen agt neemende op de kunne (het geslagt) noemen de vissen, van de welke wij nu handelen, Roggen. Maar waar van daan de naam van Raja (Rog) gevloeit is, vinde ik niet verhaalt, ten zij gij oordeelt, zegt Rondeletius, dat Raja van *Radendo*, (scheeren, schrappen) gezegt is. Atheneus schrijft uit gezag van Aristoteles, dat de Rog een kraakebeenige vis is. Daar worden maar drie geslagten van Roggen bij de ouden gevonden. Zij hebben de staart allemaal niet eeveneens geängelt: want sommige hebben een drievoudige rij van angels, in andere is alleenlijk een enkele. In de angels zelve is ook onderscheid. Daarenbooven verschillen ze ook van tanden. De inwendige deelen zijn in alle niet op een en de zelve wijze. Eindelijk de kunne maakt ook onderscheid. De staart is in alle zeer lang en scherp, waarom de Hollanders, als ze iemand quaad zullen toewenschen, hem een Roggestaart in de flok-darm, of in de keel toezeggen. De Quakfalvers (Landloopers) maaken van de gedroogde Roggen allerhande fatzonen (gestaltens,) en dringen ze het gemeene onwetende volk op of voor draaken, of voor Basiliskuffen, en diergelijke wilde beesten, die minst bekend zijn.

VAN DE ROGGEN *in't bijzonder. En eerst van de GLADDE.*

Læviria. Daar is meêr als één geslagt van gladde Roggen, en ze kunnen onderscheiden worden, in die welke een scherpe, en in die welke een stompe snuit hebben.

De *Gegolfde* of *Afchgraauwe Rog* van Rondeletius. Van de verf heeft hij ze de toenaam van afchgraauwe, en van de bogtige vlakken, de gegolfde gegeven.

De andere *Gladde* of *Geöogde Rog*. Behalven de Rog *Asterias* ofte gestarnde, zijn 'er twee andere, die de zelve Rondeletius van de vlakken der oogen, de Geöogde noemt: maar om dat de eene glad en de andere scherp is, heeft hij ze beide, met het onderscheid insgelijks aan te wijzen, onderscheiden.

De *Os* van Bellonius, de groote *Oxyrinchos* van Rondeletius. De

Vleet, Snuitert. zegt Junius. Het is de grootste vis van het geslacht van de Roggen, die niet van de gelijkenisse van het viervoetige dier, maar van de grootheid van een Os de naam bij de Grieken heeft gekreegen. Waarom die van Genua, zo als Beilinius getuigt, hem nu nog de Koe noemen. In Vrankrijk ergens word hij Eleno geheeten, met een naam met de *Oxyrinchus* gemeen, gelijk als een Els, naamentlijk van de gestalte van de snuit. Oppianus noemt deese vis een Menschemoorder, om dat hij verzeekert, dat die de menschen, welke onder water zijn en zwemmen, door zijn zwaarte en onbeschoftheid van lijf versmoort, en hen belet den aassem te haalen. Aristoteles noemt de Offen duideljk onder de platte kraakebeenige vissen. Hij heeft gantsch geen angels, behalven dat op de staart een eenige rij van de zelve is. Met de overige deelen verschilt hij niet van de andere.

De kleine *Rog Oxyrinchus*. Hij is magtig groot van lijf, zegt Rondeletius, met veele vlakken van gedaante als linse booven op geteikent: om welke reeden hij van onse vissers Lentillade word genoemd.

Raja Stellaris. De Sterre-rog. Zij is uit de gladde, maar de *Asterias* is zeldzaamer, en daarom aan veelen minder bekend. Op het eerste aanzien zal 'er van een ijgeljk, uit de gedaante van het lijf geoordeelt worden, dat het een soort van een Rog is: nogtans word zij van de andere onderscheiden door de angels die ze op de rug heeft, digt van de kop beginnende, en aan de eerste vin van de staart eindigende. Behalven deese zijn 'er nog eenige andere angels over 't heele lijf. Het booven gedeelte van de rug, en de uitgestrekte vleugels, zijn schoon met starretjes beschildert, van de welke zij de naam van *Asterias* heeft bekoomen. De staart is dun en korter in dit soort als in de andere.

VAN DE SCHERPE ROGGEN, en eerst van de GESTARND E.

Onder de *Scherpe Roggen*, heeft *Rondeletius* aan de eene de naam van *Asterias* of *Stellaris* (de Gestarnde,) en aan de andere de Geöogde gegeven. De *Asterias* zal ze dan genoemd worden van de veele sterretjes, die ze aan de zijden en op het begin van de staart geschildert heeft, en de *Scherpe*, van de zeer veele angels, waar door ze gantsch verschrikkeljk is. Tusschen de wijde van de oogen zijn veele korte, digt aan mal-kandere, zeer scherpe angels, een streep in 't midden van de rug, eenige groote, op de staart drie rijen van groote, met zeer veele andere kleinder onderscheiden. Daar zijn onëindige hier en daar zonder ordere over het geheele lijf verspreid. Daar schijnen twee soorten van dit geslacht te weesen.

De

De Geöogde Scherpe Rog, Steen-Roch, zegt Junius. Deese is de gladde Geöogde met de vlakken gelijk: maar verschilt van angels, en niet in de verf.

De Genagelde of Spijker-Rog, word zo van de grootheid van de angels en de gelijkenisse van kopere of ijfere spijkers genoemd, om datze angels heeft als doorens van gespen. Met de gestalte van 't lijf is zij de andere gelijk, maar korter van snuit en minder scherp, en angels gantsch niet gelijkenende, zo in de gelegenheid als in de gestalte, want die staan uit in ronde beenderen, en zijn haakächtig krom.

De Andere Spijker-Rog. Deese verschilt van de bovenste, om datze scherper van snuit is, en daar geen angel heeft. Aan de zijden van beide de kanten heeft ze agt lange doornen boven op de huid geplaatst, die alle andere Roggen niet hebben.

De Doornige Rog is de gladde Rog gelijk, indien je de lange doornen van de huid uitneemt, van dewelke de Fransen haar *Cardaire*, dat is, Wollekaardster noemen, van die doornen ofte angels, zo als 'er veele in dat gereetschap zijn, daar de wollewerkers de wol mee kammen.

De Scherpe Rog. Rondeletius noemt deese bijzonderlijk, de welke van de andere daar in verschilt, datze de zijden met kleine angels oververspreid heeft, en op de romp van het lijf zelf geene. Op de staart zijn drie rijen lange en zeer vaste angels tot het uiterste eind toe. Ze is spits van snuit.

De Volders Rog. (Raja Fullonica.) Deese soort heeft hij, op dat hij ze van andere zoude kunnen onderscheiden, Fullonica genoemd, daar door, om dat ze overal op de vleugels, op het lijf, op de kop, en op de staart, geheel met zeer veele en scherpe angels besprengt is, gelijk als dat werktuig, het welke heel vol met ijfere steekels bezet is, daar de volders de laakens mee bereiden en glad maaken. Ze is ook lang en scherp genoeg van snuit, de angels van de staart zijn krom, in drie rijen geschikt. Deese strijdbaarste Rog is zeldzaam.

De Allerscherpste Rog. Deese laatste is de laatst beschreevene gantsche-lijk gelijk, als dat die maar alleen op het boven gedeelte de angels in meenigte heeft, dog deese niet alleen van boven maar ook van onder, en is zo grouwsaam van scherpe angels, dat ze met de hand niet kan opgenoomen worden, als bij de vinnetjes van de staart aangevat zijnde.

Lamia. (Junius zegt *Potshoofd, Kappaert*.) De Letterkonstenaars brengen Lamia van Gula, de strot, af, om dat hij een groote strot heeft, en de verslindenste vis is. Aristoteles heeft getoont dat het een platte en lange vis is. Waarom Aldrovandus met Bellonius vast stelt de Lamia een platte vis te weezen, Bellonius zegt, hij word van een geweldige grootte, is glad

glad van vel, en heeft de mond in het voorste deel van de kop als een kikkvors geplaatst: waar in dit wonderlijk schijnt te weesen, dat die vol is met omtrent twee hondert tanden, in beide de kaakebeenen langsvier rijen gestelt, aan de wortel breed, scherp en spits eindigende, en aan de kanten gekerfd, die de goudsmids veel gebruiken. Men zegt dat ze goed teegen 't vergift zijn, waarom het gemeene volk gewoon is die met goud en zilver te laten beslaan.

De *Zee-Kikkvors*, *Visvangster*, of *Zee-Duivel*. Aristoteles heeft onder de kraakebeenige platte vissen de Kikkvors mee getelt. De Zee-kikkvors, zegt Rondeletius, is een kraakebeenige vis, plat, bruin, of als schoorsteenroet, met een heele groote, ronde en platte kop. Met de gestalte en verf van het lijf gelijkt hij naar de grundel-visjes. Het is of de staart zonder lijf maar aan de kop geplakt was, zo datje bijna niemendal in deese vis als kop en staart ziet. De kop is grouwzaam van al de scherpe angels. De mond, die wijd en breed is, heeft hij niet van onderen, maar in 't voorste van de snuit. Het bovenste kaakebeen is korter, en het onderste langer en vooruitsteekende, waarom de bek hem altijd open staat en gaapt. De vis is overal bijna een elleboog of een voet lang, maar somtijds op een andere plaats drie ellebogen, zo als Salvianus verzeekt. De Epidauren daar men diergelijke soort van vis in meenigte gewoon is bij te vinden, hebben hem, om de leelijkheid, en het vuile en het gruwelijke aanzien van het lijf, zo als Bellonius getuigt, de Zee-duivel geheeten.

De *Kleine Zee Kikkvorsch*. De bek van de Kikkvors is onbeschoft wijd en geweldig getand; aan deese is die klein en tandeloos, en ze heeft scherpe kaakebeenen in de plaats van tanden. De kop van de Kikkvors is heel plat, deese heeft de kop regt overeind, en zeer lang als een hoorn op 't end: waar onder een overblijfsel van een velagtige senuw zit, daar ze moogelijk als de Kikkvors de vissen mee vangt. Ze is rouw van vel zo van booven als van onderen, maar het ondergedeelte daarenbooven geängelt. Ze is van booven aschgrauw, en van onder wit.

Squatina. De *Zee-engel*. De Rhina, zegt Plinius, die wij Squatina noemen. Want Rhine is een Vijl. Dog het blijkt dat ze zo genoemd word om de rouwheid van het vel, dat de smids als een vijl beezigen. Aristoteles noemt de Squatina mede onder de andere platte kraakebeenige vissen. Ze heeft de mond met korte en zeer scherpe kromme tanden bezet, daar veele rijen van zijn. Ze word geweldig groot. Rondeletius heeft een Squatina gezien van honderd en zefstig pond.

Squatinoraia. *Engelrog*. Bij de Grieken word ze Rhinóbatos genoemd. Van deese Vis spreekt Aristoteles aldus: dat verscheide geslagten van andere

dere vissen zig vermengen, is van niemand gezien. Men geloof dat de Squatina en de Raja (Rog) dit alleen doen, uit bewijs van een zekere vis Rhinobatus, die een zaamengevoegde naam uit beide trekt, gelijk of gij Squatinoraia noemde. Want zij is met het voorste deel de Raja gelijk, en met het agterste de Squatina, als uit beide de geslagten voortkoomende. Dog Rondeletius zegt, men kan naar mijn oordeel geen geloof geeven aan die geene, dewelke ons een vermengt geslagt en tweederlei afkomst willen opdringen.

De *Lumpus der Engelschen*. Bij de Engelsche Lump, naar het getuigenisse van W. Turner een Engelsman. Het is een ruwe vormeloofse brok, en hij verzeekert, dat de vis daar van de naam heeft. Het is een eetbaare kraakebeenige vis zonder schobben. Hij heeft maar twee vinnen, en die zijn beneden de kuwen. Aan elke zijde heeft hij drie rijen angels, of krom om gehaakte doornen, strekkende van de kop tot de staart toe. Booven op de rug heeft hij een eenige diergelijke rij doornen. Maar die angels zijn niet dicht bij een, van een gescheiden door tusschenkoomende wijdte. Hij heeft een kop als een Kikvors, en heele kleine oogen. Het heele vel van booven is scherp als men 't aanraakt.

De *Bultvis. Piscis Gibbosus*. Aldrovandus zegt, dat deese vis de voorgaande bijna gelijk is, als dat 'er op de rug een boggel uitsteekt, daarom heeft het mij geluft dien vis liever de geboggelde, als den bultigen Orbis, de Ronde, (op dat hij met de vis Orbis niet onder eengemengt wierde) te noemen. Fabritius heeft geschreeven, dat deese volwassen vis niet booven een handbreedt groot is.

VAN DIE DE WELKE ZO WEL IN DE ZEE ALS IN DE RIVIEREN LEEVEN.

Nu zal men van die spreken, de welke of de zee verlatende in de rivieren opstijgen, of de zoete wateren verlatende naar zee nedergaan. Van deese zijn zeer weinige, (ik, zegt Aldrovandus, vind 'er geene behalven de Aal) maar van die veele, van de welke wederom sommige heel wijd van de zee afwijken, en tot aan den oorspronk der rivieren doordringen: andere in de naaste zee-plaatsen wat vertoevende, terstont naar de zelve wederkeeren. Van alle beide zijn sommige met schobben, die de meeste zijn, andere met een glad vel, die de weinigste zijn, aangedaan. Onder de geschobde strijden de Salm en de Snoek om de voorrang, die in onse tijd, en deese bij de oude grootelijks het meeste geëgt. Wij stellen de Salm booven aan, zo om dat hij in aangenaamheid van smaak de Snoek niet wijkt, als om dat hij de eenigste van de vissen bij

de Hollanders , alwaar een grooten overvloed van de allerlekkerste vis is, bij het pond verkogt word , als zijnde booven alle te agten , en met een zeeker voortreffelijk voorregt alleen gewaardigt bij groote heeren : want de andere vissen verkoopen ze daar bij den hoop.

De *Salm*. Ik vinde niemand van de oude behalven Plinius , die van deesen allerlekkersten vis gewag maakt , de welke met een Needer- en een Hoog-duitsche naam Salmo , en niet Sulmo , zo als sommige behaagt , genoemd word. Hij is gedekt met kleine schobben , indien ze met de grootheid van de vis worden vergeleeken. Hij wast tot een groote langte , en breedte uit. Het hoofd heeft geen schobben , waarom een Dichter gezegt heeft , een slibberig voorhoofd. Hij heeft een wijde mond , en zeer getand. De huid is bijna blaauw , of zwart uit den blaauwe. De oogen zijn groot : en de neusgaaten aan weêr zijden dubbeld. Aan weêrkanten vier kuwen. Twee vinnen neffens de zelve , als ook twee op de rug , en drie aan de buik. Salvianus zegt , dat de staart in eene breede en rondägtige vin eindigt : dog Rondeletius betuigt , dat ze in twee gespleeten is.

De *Snoek* , is bij de Roomsehe lekkerbekken in groote agting geweest , de welke bij de Grieken Lábrax , gelijk als geweldig genoemd word : zo dat de Latijnen te regt de natuur van de zaak , en de naam zelf niet volgende , hem *Lupus* (een Wolf , een Waterwolf) hebben genoemd.

Latus. Strabo telt onder de vissen van de Nijl de *Latus*. Atheneus doet'er bij , die in de Nijl zijn , worden van zulken grootheid bevonden , dat ze meêr als twee honderd pond weegen.

De *Elft*. Hij heeft het hoofd aan de zijden geweldig plat , en een scherpe snuit. De mond , om dat ze magtig gaapt , is wijd uitgespreid , tandeloos , en zonder eenige scherpte. Aan wederzijden zijn vier kuwen. Hij heeft groote en dunne schobben , die ligtelijk afvallen. Op de kop , booven de oogen ten wederzijden , blinken gelijk als Smaragde steenen. De tong is zwart. De bovenste kaakebenen steeken beneden uit. Met de buik en zijden gelijk hij zilver. Met de rug en de kruin van de kop is hij geel uit den witte.

De *Ziga* van de Rivier de Elve. De *Goudvis*. Kentmannus zegt , de *Zige* is een dunne en drooge vis van weinig vleesch : schoon , zilverägtig van verf , nogtans van rug bruinägtig. Hij is langkwerpig en niet breedt : want zijn lengte naar de breedte is vijfmaal meêr. Ik gisse , dat hem de naam *Zige* , dat een Bok beteekent , gegeven is , om dat hij , in de zon gedroogt zijnde , stinkt als een Bok.

De *Mugiles*. Harder-vissen. Aldrovandus zelf word hier door de verscheidenheid van de benaamingen overvallen , waarom hij zijn oordeel bin-

nen houd, verwagende wat andere moogen gevoelen. Aristoteles haalt vijf soorten van Cestreuus (een Harder-vis) op; Cestreuus eigenlijk genoemd, Cephalus, toegenaamt Chelon ofte Labeo, Cephalus Percas of die van over strand, Sargus ofte Sargo, ende Myxon ofte Muco. Maar gelijk deese onder malkanderen, zo van eenige teekenen van het lijf, als van manieren en plaats verschillen, zo koomen ze ook in sommige overeen. Die de zelve Aldrovandus alle naauwkeuriglijk heeft beschreeven.

Capito Anadromus. Gesnerus telt deese vis bij de Groothoofden van de zoete waateren, om de gelijke gestalte van het lijf, maar om het onderscheid heeft hij hem den toenaam van Anadromus gegeven, om dat hij uit de zee in de Elve gaat. Waarom hij aan de beschrijvinge van de Harder-vissen is bijgevoegt.

Caper ofte *Caprifiscus.* Salvianus zegt, de Caper (een vis als de Mola, Molevis, Maanvis,) heeft aan wederzijden een zeer platte kop, ronde oogen, en in 't bovenste van de kop geplaatst, een kleine mond, en zeer getand. Bijna in 't midden van de rug, worden drie heele sterke en groote angels, met een vlies aan malkander gevoegt, gevonden. De staart, de welke niet allengskens gelijk van andere vissen, maar schielijk verdunt, eindigt in een eenige en breede vin. Hij is groen uit het loodblauw. De gestalte van de gantsche vis is zeer plat en breedt, en bijna schijfrond. Hij weegt zelden meêr als twee pond.

De *Steur.* Scaliger, de Vader, getuigt, dat de naam van Steur een Gothische is, zo als deese allereedelste vis nu overal heet, en dat hij van dat volk in laag Europe is ingebragt. Zijn vleesch gelijkt waarlijk meêr naar het vleesch van een viervoetig dier, als van een vis. Het ingesoute uit de kuit van de Steur noemen wij Kaviaart. Met de snuit, gesteltheit van de mond, vinnen, staart, langkwerpig-ronde lijf, en kraakebeenderen die hij in plaats van gaaten heeft, is hij de Hondvissen of Haaijen gelijk, en met de kuwen ongelijk. In alle rivieren is hij niet even groot, en altijd grooter in de rivieren als in de zee. De kop is vierkant, naar de gelijkenisse van een kleine keegel vooruitgestrekt. Hij heeft een mond zonder kaakebeenen en zonder tanden. Hij word gantschelijk door de neusgaaten, die hij heel klein booven de snuit heeft, verkoelt. Hij heeft kleine oogen. Een dubbelde baard hangt van de snuit af, gelijk als in de Mullus, (Roodbaard, Barbeel.) Op de rug zijn eenige dikke schobben, zo hard als been, in zeeker getal en ordere onderscheiden. De staart eindigt in twee vinnen, van welke de bovenste dikker en eens zo lang is.

De *Galeus Rhodius.* Indien gij de *Galeus Rhodius* met de Steur verge-

gelijkt, zult gij voorwaar geen en vinden die hem beeter gelijkt dan deese: uitgenoomen dit, dat de Steur langer van snuit, en driekantiger van gestalte van lijf is. Want andersins gelijkt hij de Steur gantschelijk met de gestalte van het heele lijf, scherpe beenderen van de rug, en als schilden gefatsoeneert, en ook andere op de zijden geschikt, vinnen, staart, en de mond, in het onder gedeelte geleegeen.

De *Huso*. Van de *Huso* twijfelt men of het een Zee- of een Rivier-vis is. Van de Zee-*Huso* is het dat men hier spreekt. Bellonius zegt, dat hij bij de Duitschen, bij manier van grootspraak, zo genoemd word, en gelijk als van de magtige grootheid van eenig klein huisje. Want die vis word bij de Duitschers *Haus* genoemd, en met de zelve naam verstaan zij een huis. De *Huso*, zegt Albertus, is geen geschobde vis, van gedaante als de Steur, maar wit en zagt van vel, zonder eenige schobbe of doorn. Bij Gesnerus heeft hij een scherpe rug. Men vind 'er, zo als de zelve Albertus getuigt, van vier en twintig voet lang, als hij volwassen is; en zo veel minder van maat, als hij jonger is. Hij heeft kraakebeen in plaats van een ruggraat, dat een groot en een leedig gat heeft van de kop tot de staart, als met een boordje doorboort.

Eperlanus. In de monden van de rivieren die in de zee invloeiën, gelijk als te Rouan en te Antwerpen, is een vis heel gemeen, zo als Rondeletius getuigt, die *Eperlan* (welk gemeen woord navolgende, hij *Eperlanus* als een Latijnsch naamwoord heeft gemaakt) genoemd word van de glimmende en blinkende verf (zegt hij) die naar een paarel gelijkt. Hij is langkwerpig-rond en dun in het verband van 't lijf, somtijds een halve voet groot. De mondspleet is groot genoeg. Hij heeft tanden in de kaakebenen en op de tong. Hij gelijkt met de tanden, behalven al het andere, naar de Voorn. De staart is in twee gevorkt. Aan wederzijden zijn vier kuwen, heel ongedaan, en riekende als een viool.

Lampetra. *Lampreije* ofte een *Prik*. Daar zijn 'er die willen dat ze zo heeten van de rotfen te likken. Het kan ook wel weesen, dat ze *Lampetra* genoemd word gelijk als lange *Prik*, om dat ze langer is als de *Prik*, want zo word de kleine *Prik* (*Lampetra*) genoemd. Dat de *Lampetra* uit het gellagt der vissen van een slangagtige soort is, wijst haar haar gestalte al spreekende aan. De graat is in alle kraakebeenagtig, van de kop tot de staart toe loopende. De mond is niet in 't lang nog in 't breedt gespleeten, maar uitgeholt gelijk als in de bloedsuigers.

De *Aal*, van de gelijkenisse van een slang genoemd, volgt de slangvormige *Lampreije*, niet om dat ze als die uit de zee in de rivieren gaat, maar om dat ze uit de zoete wateren, waar in ze gegroeit is, in zee neergaat. De Aalen zijn gladt en slibberig. De mond is 'er wijd genoeg, met

met kleine scherpe tanden in rijen verzien. Ze zijn van grootte overal niet eeven eens Aristoteles heeft geschreeven, dat 'er in dit geslag van vissen geen mannetje of wijfje is, en dat ze niet voort teelen.

Orbis. Kruikevis, Rondvis, Kogelvis. Plinius gedenkt deese, zeggende: Het is zeker, dat het een heele harde vis is, die Orbis genoemd word: hij is rond en zonder schobben, en bestaat gantsch uit de kop. Rondeletius maalt drie geslagten af, van de welke hij de eerste eenvoudiglijk Orbis noemt, de andere met den toenaam van de Geschilde, en de derde en laatste de Geëgelde (Steekelige) of de gepunte. De gestalte, zo je de staart wegneemt, is bolrond. Hij heeft gantsch geen schobben, de huid is magtig hard, die de harde punten rouw maaken, waar mede de zelve gantsch is besprengt.

De *Geschilde Orbis*. Rondeletius heeft deese Orbis de toenaam van de Geschilde gegeven, de oorzaak van die naamgeving is de mond, hebbende de gedaante van een schild, om dat hij in dat deel daar de Landdieren de borst hebben, op die plaats de onder-borst heeft. Het is een zeldzaame en geen eetbaare vis.

De *Steekelige of Scherp-gepunte Orbis*. Deese gantsche Orbis staat stijf van scherp-gepunte angels; zo dat gij hem met de hand niet kunt opbeuren, als bij het uitterste van de staart gegreepen. Daar zijn 'er die hem niet te onregt, van wegens de angels, het ijfere verke noemen.

Twee *Vissen* die men bij de *Orbes* mag tellen. Gesnerus meint dat twee diergelijke vissen, schoon meerder lang als rond van lijf, onder de zelve naam kunnen begreepen worden, zo om dat ze, gelijk als die, uitkijkende scherpe punten op het lijf hebben, als voornaamentlijk van de snot, die ze eeveneens uit de mond laten loopen, gemeenlijk Snottolf, gelijk als Myxini of Mucones genoemd worden.

De *Hološteus* van Bellonius, of de *Ostratio* van Gesnerus. Wij hebben, zegt Bellonius, een geraamte van een vis uit de Nijl, Hološteus (gelijk als Al-béén) van de Landloopers zien omdraagen, dat 'er bijna uitzag als een vijfhoek, omtrent een voet lang. Wijders, leevend heeft hij een penceel op de staart, en vinnen booven en onder de zelve, en wederom een andere vin aan wederzijden, witte oogen, en een kleine mond. Hij is melkweit, en verslaauwt als in het bleek. Voorts is zijn naam mij tot nog toe onbekent. Ik gisse, zegt Gesnerus, dat men deese vis Ostracion moet noemen, want hij heeft een schaal zo hard als een gladde vloer, en de vis Ostracion word van Strabo onder de vissen van de Nijl gerekent.

VAN DE RIVIER-VISSEN,

En eerst van de ATTILUS.

Attilus. Een *Waterzwijn*. Plinius zegt , De Attilus in de rivier de Po door leuiheid vet geworden zijnde , weegt somtijds duizend pond zwaar , en met een gekettingden angel gevangen , kan niet als met een paar Offen uitgetrokken worden. Het is een kraakebeenige vis , voor een groot gedeelte met de Steur overeenkoomende : want hij heeft op de wijze van deese schildägtige beenderen , maar men zegt , dat hij die met der tijd wegwerpt , en dat dit de reeden is , waarom sommige hem met , en andere zonder beenderen afmaalen.

De *Antaceus* van Rondeletius uit den Dnieper. De Antacei worden heele groote vissen , van een onbeschofte grootte in de Meötis , en de Dnieper genoemd , die Strabo schrijft , dat somtijds in de monden van de rivieren , in het ijs bevrooren , uitgegraaven worden. Hij gelijkt , zo met de inwendige als uitwendige deelen , naar de Steur.

De *Gesternde Antaceus*. Deese Antaceus , zegt Gefnerus lust het mij de *Gestarde* te noemen. Hij ziet 'er bijna overal hemelsblauw uit. De buik is witter , en rooseverfägtig. De doornen op de rug en de starren (daar de doornen schijnen uitgevallen te weesen) zijn bleek ; de punten ook hier en daar of uit den bleeken witägtig , of bruin donkerpurperverwig. Hij weegt omtrent vijf en twintig pond. Hij verschilt van snuit , om dat die langer en ranker is , en bijna een gansebek gelijkt.

De *Vis Ichthyocolla*. Alhoewel men gewoon is , uit de blaasjes van veele andere vissen , Vislijm (Huisenblas , Bereidsfel ,) te maaken , nogtans is deese vis goed en bequaam om allerlei soort van papier , en musijk-instrumenten , en ander verlakt houtwerk , dat vierkant , dakswijze geboogen , en ingeleit gemaakt word , aan een te lijmen. Het is te verwonderen , dat de lijm alleen uit het blaasje van deese vis , van de kop tot de staart langs de rug-graat loopende , in Pontus voortkomt. De Duitschers hebben de gewoonte , van dit blaasje , vers uit de vis getrokken , toe te rollen , en al naaijende door te steeken , en gedroogt ons over te zenden. Tot hier Bellonius. Daar is een vis , betuigt Rondeletius , die *Ichthyocolla* genoemd word , en een lijmige leere huid heeft , en zijn lijm draagt de zelve naam. Het is een wallevisägtige vis , zegt Aldrovandus , lang , en bijna langkwerpig rond. Hij heeft geen beenderen nog graaten , de kop is dik en breed , de mond groot , en in het voorste van de snuit. Uit het bovenste kaakebeen hangen vier vleeschägtige

ägtige uitwassen af als een baard. Hij heeft kleine oogen naar de grootheid van het lijf.

Glanis. Wie tog de Glanis van de Oude mag weefen, is men het onder de geleerde van onse tijd niet eens. Het is een vis geheel langkwerpig-rond, schoon de buik geen kleintje vooruitsteekt. Hij word geweldig groot: want niet alleen tot twee honderd pond, maar men plagt 'er wel grooter te vangen. Hij heeft een ronde, groote, breedt-uitgebreide kop, als een kalfsmuil, en zeer getand. Aristoteles geeft ook aan de Glanis zeer harde tanden. De staart is breed en niet maanswijze. Hij heeft geen schobben, maar een gladde en harde leëre huid. De hoorens, die hij booven en beneeden de mond heeft, vallen alle jaar af, en daar groeïen wederom nieuwe in de plaats, gelijk als in de harten.

De *Barbota* van de Fransen. De Fransen noemen ze gemeenelijk *Barbota*, niet van de baarden of geitenbaard, maar hier van daan, dat de Fransen, slijk en klei met de bek als de gansen om te roeren, Barborare heeten. Ze heeft een kaal vel als een Aal, en een kop eevens. Ze is aan 't onderste kaakebeen met een regt, kort, en een eenig bijhangsel gebaard. Ze is niet booven een halve voet lang.

De *Rivier- en Moerasägtige Mustela*. *Aalpuut*, (liever *Puitaal*.) Gesnerus verzeekert, dat die in de rivieren zijn, van de broekägtige bij zijne landsluiden in soort verschillen. Wijders zegt hij, dat het lijf in beide slijberig en zonder schobben (niet tegenstaande dat 'er in sommige onder 't schrappen kleine schobbetjes te voorschijn koomen) en als gekringkeld draaijende is, om dat het naar de staart verdunt als een hairsnoer. De verscheidentheid van de verf is gevlakt. De kop is groot en breed, en als plat neêrgedrukt. De mond is groot en wijd geklooft. De baardjes, om de mond booven en beneeden, verschillen van getal en grootheid in verscheide geslagten. Het is de vraatägtigste vis, en ik meen niet, dat 'er één, ten aanzien van zijn grootte, grootere vissen verslind. Dikwils worden 'er in de kleine nog heele ongeschonde visjes gevonden.

De *Gegraave Vis*, is een handbreed lang, en een vinger dik: alhoewel 'er ook veel grooter gevonden worden. De rug is afchgrauw, vol stippen en dwarse vlakjes, ten deele zwart, en ten deele hemelsblauw. Op de zijden aan weêrkanten is een zwarte en witte streep. De buik is geel met witte vlakken, en roode en zwarte stippen, zo klein of ze met een naalde gesteecken waaren. Aan de mond hangen vleeschägtige deeltjes, die ze in het zwemmen uitsteeken, en buiten 't water toetrekken. Zulk soort van vis word op veele plaatsen uit de aarde uitgegraaven. Ze worden, zegt Aldrovandus, in Misene over de Elve op twee plaatsen, dat ik weet, gegraven, &c. Ze gaan uit de hollen der aarde

in poelen en moerassen. Wanneer het water booven de boorden waft, gaan ze uit de aarde : maar als het water gevallen is , blijven ze in de weijen en velden leggen , en waar kudden zijn , worden de overgeblevene van de zwijnen ingeslokt.

De *Rivier-Lampreije*, *Lampetra*. Ik meen dat die vis ons onbekent is. Rondeletius zegt , datze met de inwendige en uitwendige deelen , en in de verf de Zee-Lampreijen gelijk zijn , en alleen in de grootheid verschillen.

De *Varius* of de *Gladde Phoxinus*. De Romeinen noemen die *Morella*, om dat hij met zwarte stippen en heele kleine blaauwe plekjes geteekent is. De Florentijners zeggen insgelijks *Pardella* : want het viervoetige Pantherdier (Luipard) is ook gevlakt. Dat dit visje met veelelei verven over het geheele lijf afgemaalt word , kan heel wel uit verscheide benaamingen getoont worden. Het is nooit langer als een vinger , of een handbreedt.

De *Salmerinus*. Zo als Aldrovandus gift , is de naam afkomstig van de Salm , met de welke hij in de roodheid van het vleesch over een komt : en moogelijk *Salmerinus* als een Poel-Salm genoemd word. Hij komt bijna in de gedaante van het lijf , en het getal en de gesteltheit van de vinnen , met de Voornen en de Salmonen over een. Voorts heeft hij geen schobben ; alhoewel *Salvianus* vrij uit zegt , dat hij schobben heeft. De geheele vis , van het begin van de kop af tot de staart toe , is twee span lang.

VAN DE GESCHOBDE RIVIER-VISSEN,

En eerst van de RIVIER-VOORN.

De *Voorn*. *Platina* meint , dat ze van het kragtig stooten , gelijk als in de moedertaal voortstootende , genoemd zijn , nademaal zij altijd tegen stroom opstreeft , haar best doende om de aankoomende golven te booven te koomen. Ik wil nogtans niet , zegt *Aldrovandus* , dat de Leezer eenige oude benaaminge van mij verwagte. Want zulks gebeurd ook omtrent andere , en voornaamentlijk in poel- en rivier-vissen , dat die geene , de welke door naam en voortreffelijkheid van voedsel bij ons het meeste bekend zijn , van de oude wel niet eens genoemd worden.

De *Andere Rivier-Voorn*. Een goud-verf is hier en daar over 't lijf gesprengt , nogtans meest omtrent de kuwen en de oogen.

Thymallus. De *Thijmvis*. Hij word alzo van de *Thijm* genoemd , om dat hij naar *Thijm* ruikt. Dat de *Thymallus* van het Voornagtige geslagt

slagt is , geeven zo de gesteltheit van de vinnen , als de gestalte van het gantsche lijf te kennen. Het hoofd loopt scherp toe , en is klein , ten aanzien van het lijf. De mond gaat niet open in 't lang , maar gaapt bijkans vierkant. Hij is uitpuilend van buik. Als hij wel uitgroeit , word hij een elleboog groot.

De Rivier-Umbra. De *Rivier-Schaduw-vis*. Men leeft bij Aufonius :

De ligte Schaduw zwemt gezwind uit het gezigt.

Wie deeze dog mag weezen , daar in koomen Rondeletius en Gesnerus niet over een. De *Vis* , zegt Rondeletius , is niet alleen van naam , maar ook van verf de *Zee-Schaduw-vissen* gelijk , daar ze beide naar heeten ; want het lijf is als een schaduwägtige plaats donker- en bruinägtig , en niet booven een elleboog groot. Hij leeft van aarde , water en slijk , en neemt te gelijk met deeze , en met zand , brijseltjes goud in : daarom geloofst het gemeene volk , dat de *Umbra* van goud word gevoed : en in der daad is het zeeker , dat 'er goud in de maag , en in het ingewand word gevonden.

Barbus. Barm, Barbeel. Die velägtige lokken , de welke eenigfins naar een baard gelijkenen , en van allebei de lippen van deeze vis neêrhangen , hebben hem bijna de heele wereld deur de naam gegeeven. De buik is melkwit , en de zijden zilverägtig. De rug is geel uit den witte , met eenige zwarte en kleine vlakken besprengkelt. Hij heeft vier kuwen , welkers spleet zeer klein is. Hij heeft geen tanden. De oogen zijn klein , de oog-äppel zwart in een goude kring. Hij weegt meest één , somtijds twee , en zelden drie pond.

De Capito van Aufonius , ofte de *Squalus* van de ouden. *Groot-hoofd, Dik.kop, Meir-neus.* Ik meen , zegt Aldrovandus , dat hij de naam van het hoofd heeft , nademaal hem het zelve , met het overige lijf vergeleeken , grootägtig is te beurt gevallen. Bij de Fransen *un Vilain* , om dat hij lust heeft in stront , slijk , en andere vuiligheid. Onze *Rivier-Capito* is de *Zee-Capito* , en andere *Harder-vissen* , in de gestalte van het lijf gelijk.

De Rivier-Capito of de *kleine Squalus*. Het is een zagt *Visje* , twee of drie handbreedt lang , blank , en op de rug bruin groen , van staart en rug-vin waterverwig , (groen-graauw , zee-groen,) de andere rood : en is gantsch niet breedt.

De Hemelsblaauwe Rivier-Capito. Hij gelijkt de *Rivier-Capito* , maar is op de rug , en eenige deelen van de kop , heemelsblaauw.

De Roofägtige Rivier-Capito van den Zelfen , te weeten Gesnerus. De *Misenerus* noemen dit soort van *Capito* een *Raave* , om dat hij , als die voogel , een vraat en een roover is. Waarom Gesnerus hem den toenaam van de *Roofägtige* heeft gegeeven. Het is een blanke vis , zilverglang-

fig, nogtans is de rug bruin en heemelsblauw. Hij is lang, dik en geveescht, en het vleesch is vol hair.

De Orfus van de Duitschers, *de roodägtige rivier-Capito* van den Zelfen. Hij is rood van rug, blank van buik, en met groote en breede schobben.

Leuciscus. *Kolf-oog*, *Witvisje*. Hij is met middelmaatige schobben bedekt, die met streepjes onderscheiden zijn. En bijna, van de kop tot de staart toe over het geheele lijf, van een eevengelijke dikte. Van rug bruin, geel, en schier met groen deurmengt.

De Andere Leuciscus. In het aanzien van het lijf, getal van vinnen, gesteldheid, gestalte en schobben, is hij de *Capito* of *Cephalus* (Groot-hoofd, Meir-neus,) gelijk: maar kleinder van kop, breeder van lijf, wit van buik, en met geelägtige oogen. Hij heeft geen tanden, maar diep in 't verheemelte beenderen.

De Oxyrinchus van *Rondeletius*. *Houting*, *Spits-neus*. Het naamwoord van *Oxyrinchus* is onder allen van veel bereekenis. Die *Oxyrinchus* van *Rondeletius*, word bij de Antwerpenaars *Hautin* genoemd, en is lang, dun, en zeer spits van snuit, waarom hij meint, dat hij hem te regt *Oxyrinchus* heeft genoemd.

Corvus Niloticus. *De Raave* uit de Rivier de Nijl. Deeze vis is zwart, en gelijk met de gestalte van het lijf naar de *Hardervissen*, maar de kop is klein ten aanzien van het lighaam, want hij is neegen duim lang. Het onderste kaakebeen is korter als het boovenste.

Nasus Alberti Magni. *De Neusvis* van *Aalbert de Groot*. Hij heeft de naam van de bijzondere gedaante van de mond. *Lonicerus* zegt, dat hij twee of drie handbreedt groot is, en dat hij een bijzonder slag van een mond heeft. De Duitschers noemen deeze vis, met een boertige naam, de *Scribent*, (Schrijver.)

De Rivier-Grundel. Uit elke hoek van de lippen hangt een bijhangfel voorwaart, als een heele korte baard. De oog-appel is zwart in een witte kring. De ronde vlakken van het hoofd naar de staart, langs het midden van de zijden aan weêrkanten, zijn zwart. De staart, en de vin van de rug is ook gevlaakt. Hij is meest vijf of zes vingers lang.

De andere *Rivier-Grundel* of de *Gehoofde*, *Gekopte*. Dit visje heeft een heele groote kop ten aanzien van het lijf. Het is een visje, van gestalte van lijf en verf, de *Kikvorsch Vissvangster* zeer gelijk, indien men kleine bij groote dingen mag vergelijken. Want het is groot, breed, en plat van kop. Het wordt zelden langer als een middelste vinger. Men geloofst dat het vleeschēeters zijn: want het is zeeker dat ze van malkanderen ook opgeslokt worden.

Het *Scherp Visje*, *Steekelvisje*. Rondeletius heeft dit visje, dat de voorgaande Grundel (*Gobio*) heel wel gelijk, van de scherpte van de kaakebenen, de Steekelige genoemd. Het is een visje, zegt hij, breeder van kop als de Grundel, scherp toeloopende, middelmatig van mond, en heeft geen tanden, maar rouwe kaakebenen, en gaaten boven de oogen. Het is ros van verf, geschakeert met breede zwarte vlakken, van de rug tot de buik dwars needer gaande.

De *Rivier-Cobites*. Het is een rivier-visje, zegt Rondeletius, dat zig aan de kant van de riviertjes en vloedten onthoud, een vinger groot, met een wijd uitstaande snuit. Het lijf is geel, rondagtig en gevleescht, en met zwartagtige vlekken geteikent. Daar zijn twee vinnen aan de kwen, twee aan de buik, een eenige bij de uitgang van den drek, en een eenige op de rug.

De *Steekelige*, of *Geängelde Cobites*. Het is een Visje, zegt Albertus, van de zelve verf als de Grundeling. Dog het is niet rond, maar gelijk als pilaaragtig plat, en heeft een scherpe angel omtrent de mond, waar meede het, de kop ombuigende, de hand van die hem aanraakt quetst. Bellonius en Rondeletius verhaalen ook, dat hij, op de deksels van de kwen aan weêrkanten, één scherpen angel heeft.

De *gebaarde Cobites*. De derde *Cobites*, de gebaarde, zegt Rondeletius, is de kleinste van allen, die zig ten eersten met de naam zelve bekent maakt. Wij hebben hem de naam van de dunne krullen gegeven, die als een baard uit de snuit hangen, gelijk in de Barm.

De *geschobde Phoxinus*. Aristoteles heeft ergens op een plaats gezegt: De andere vissen schieten eens in het jaar de kuit in het staande waater van de rivieren, en in de riet-plaatsen van de poelen, als de *Phoxini* en de *Baarsen*. Geen ander kenteeken is 'er van de oude verhaalt, waar uit wij iet zoekers van de zelve kunnen stellen. Bij Rondeletius word hij *Rosiere* en *Rose*, bij Gesnerus *Bambela*, en bij Bellonius *Bouvier* genoemd. De vis die van de markt bij Gesnerus wierd gebragt, was vier vingeren breed, en twaalf lang. De oog-appel is heel zwart in een goude boog, en de lippen roodagtig. De staart, en de vinnen aan de buik, en bij het aarsgat, zijn zo rood als vermiljoen, want de andere hebben minder rood.

VAN DE VISSSEN, DIE, BEHALVEN DE RIVIEREN, DE ZOETE WAATEREN OOK BEWOONEN.

En eerst van de groote BAARS.

De *Baars*, waar van daan die de benaaming heeft, is in de beschrijvinge

vinge van de Zee baars gezegt. Hij is van gestalte van lijf breedt en plat, voor-uit-steekende van snuit, en klein van mond naar de bedeeeling van 't lighaam. Hij heeft geen tanden, maar lippen verschrikkelijk van tandjes, zo als Bellonius getuigt. Hij is bedekt met kleine en drooge schobben, die heel moeilijk van het lijf zijn af te doen. De vinnen en de staart zijn rood.

De *kleine rivier-Baars*. Wanneer als Strabo van de vissen van de Nijl spreekt, zegt hij, dat de Krokodillen zig voor de Porcussen (Varkens) wagten, die om dat ze rond zijn, en doornen aan de kop hebben, de groote beesten in gevaar brengen. Gesnerus gist, dat die Nijl-varkens onze kleine baarsjes zijn, aan wien ik het geerne gewillig toestaa, want die beschrijvinge komt in 't geheel met hun over een. Want zij gelijkenen naar een varken, met de aaneengeschaakelde rij van doornen, en zijn met de kop en de staart, als de varkens borstels, dat dier niet ongelijk; en eeveneens als de Krokodillen van de Nijl-varkens, alzo worden de Snoeken, die anders op alle vissen woeden, gedwongen, zig van de onze te onthouden. De Hollanders zeggen met een bedurven woord Post, en Junius noemt het een Varkentje. Het is een kleine vis, niet onbillijk, een span lang, maar in Holland word hij zo lang niet. De vinnen, de kop, en de kuwen glinsteren als goud.

De *Scrollus*, een Vis uit de Donau. Gesnerus stelt voor om te onderzoeken, of het die zelve mag weezen, of die heel na bij de kleine rivier-baars komt. Hij is bruin van rug, groen aan de zijden, daar zeer veele bruine stippen tusschen in koomen. Het begin van de vinnen aan de kuwen is rood.

De vis *Pungitius* van Albertus, de *Geängelde* van Rondeletius. *Steekeelbaarsje*. Van de angels die hij schrikkelijk over eind zet, en zig tegens de woede van andere vissen beschermt. Albertus heeft hem de Steekende, Rondeletius de Geängelde, en de Autheur van de natuur der dingen, als Doornägtige (*Spinachia*) genoemd. Het is een heel klein visje, dat twee vlijmpjes (angels) op de wortels der vinnen van de buik heeft. Het mannetje is rood onder de keel, maar het wijfje niet. Het heeft geen schobben.

De *Alburnus* van Aufonius. De *Bleije*. Men kan alle witte vis die je wilt, als ze maar wit is, zo noemen. Nogtans heeft Aufonius in zijnen Moesel-stroom, onder andere Wit-vis, één bijzonderlijk, van de witte verf, Alburnus (de Blei) genoemd. Hij heeft groote roodägtige oogen, een groenägtige rug, een blanke buik, een klein hoofd, en 't lijf breedägtig plat; en is zelden booven twee vingeren breedt. Hij is gedekt met dunne en zilverägtige schobben.

De *rivier-Epelanus*. Bellonius noemt hem een Sein-vis van de rivier in Vrankrijk, alwaar hij overvloedig is. Hij gelijkt de Bleije. Soms tijds is hij ruim vijf vingers lang, en een duim breedt. Het is een welriekend visje, en mag in deugd en voortreffelijkheid teegen de beste op.

De *Snoek*. Daar is niemand die in twijffel trekt, dat deeze vis, zo wel in onze tijd aan ijder een bekend, bij Aufonius de Snoek genoemd word. Her lijf is lang, en de rug breedt, en bijna vierkant. Hij heeft een magere, beenägtige en vierkante kop, een lange snuit, en een heele groote mond-spleet. In de zelve zijn zeer veele tanden, en op geen eene wijze geschikt. De oogen gelijkenen naar goud. Het lijf is met kleine dunne schobben bedekt. De buik is blank, en de rug geelägtig bruin. Ik hebbe, zegt Rondeletius, een Snoek van een uitsteekende grootheid gezien, die een andere, en zelf uitneemende groot van buik, in had, en deeze wederom een waater-rot; zo dat het noodzaakelijk is, dat dit geslagt van vissen een zeer breede buik heeft.

Cyprinus. De *Kerper* of *Karper*. Ik vinde niemand, zegt Aldrovandus, die reeden geeft, waarom dit geslagt van vis *Cyprinus* genoemd word. Gesnerus alleen giff, dat hem de naam, als zijnde de vrugtbaarste vis, schijnt geworden te zijn van *Cypris*, dat is *Venus*: want hij baart vijf- of zes-maal op één jaar; en zijn vet, zo *Kiranides* de waarheid zegt, doet tot de vrugtbaarheid. Hij gelijkt naar geen vis beeter als naar de *Seelt*. Hij is kort van kop, naar de bedeeeling van het lijf; middelmatig van mond, met vette en vleeschägtige lippen; en heeft geen tong: maar de natuur heeft hem in plaats van die een vleeschägtig verheemelte gegeven, om de smaak gewaar te kunnen worden, dat uitgetrokken de gedaante van een tong gelijkt. Hij heeft zeer groote en heele breede schobben. De staart is breedt, en roodägtig uit het zwart, voornaamentlijk indien hij oud is, maar jonger zijnde, is hij meêr naar het bruin hellende.

Aldrovandus heeft vier wonderschepzels van *Karpers* uit het verhaal van *Rondeletius* en *Gesnerus* beschreeven, in het *Vijfde Boek* van de *Vissen*, *Cap. xli*.

De breede *Cyprinus* van *Rondeletius*. De *Braasssem*. *Rondeletius* heeft deeze vis, om de overeenkoominge met de waare (regte) *Cyprinus*, niet onbequaamelijk, uit reeden van het onderscheid, de breede *Cyprinus* genoemd. Bij de *Nederduitschers* *Braasssem*. Het is een heele groote en breede vis, met een kleine kop naar de grootte van het lijf, agterwaart gekromt van rug, en scherp als een mes, plat van lijf, met groote schobben gedekt. Een kromme streep loopt van de kuwen tot de staart. *Rondeletius* heeft in een zekere poel van *Arvenie* diergelijke vissen gezien,

zien , die de lengte van twee elleboogen , en de breedte van een paar voeten konden haalen.

Een andere breede *Cyprinus*. Gefnerus geeft voor uit het verhaal van Kentmannus , dat 'er drie geslagten van diergelijke vis in de Rivier de Elve gevonden worden. Die van het eerste geslacht zijn kleine, dunne, breede vissen, goudverwig, daar bruin omtrent de rug deurgemengt is. Ze zijn zelden meêr als agt vingers lang. Dog die van het tweede geslacht zijn een weinig dikker en langer. Ze hebben schobben eevens als de voorgenoemde, of als de Karpers, zwartächtig uit het vaal en het geel. Eindelijk die van het derde geslacht, zijn dunder en breeder als de helft van de nu genoemde , gelijk de eerste , maar grooter , en van schoon zilverächtig wit, en ze hebben aan het onder-gedeelte roode vinnen: dog de bovenste vin met de staart is donkerder uit het bruin scharlaake-rood.

Ballerus. Aristoteles gedenkt de Ballerus tweemaal onder de Rivieren Poel-vissen. De Hollanders, bij de welke hij, zo om den overvloed, als om dat hij in zig smaakeloos is, en voor de slegtste vis word gehouden, zeggen een Bleije. In manier van leeven verschilt hij niet van de *Cyprinus*, (Braassem.)

Tinca. De *Seelt*, in de meeste Landschappen van Nederduitschland. De Hollanders zeggen nu en dan ook Schoenmaaker , zo als ik mein, zegt Aldrovandus, om de dikte van de huid. Met de gedaante van het lijf, de vinnen, en der zelve gesteltheid, en het vleeschächtige geheemelte, komt hij met de *Cyprinus* over een: dog met de schobben zo niet. Ze zijn alle van geen eenerlei verf; want sommige zijn witächtig; de meeste geelächtig wit, en sommige groen: maar die zig in de moerassen alleen onthouden, gelijk op veele plaatsen in Holland, die zijn zwartächtig.

De *Lota* van de Fransen. Die van Lions, zegt Rondeletius, noemen de vis die in den Arar gevonden word *Lota*. De *Lota* is een Rivier- en Poel-vis, de gemeene Zee-Mustella (Zee-Weefel, Aalput,) van dewelke wij op een ander plaats gesproken hebben , heel gelijk, als dat hij ronder en dikker van lijf is.

VAN DE POELVISSSEN, en eerst van de UMBLA; gemeenelyk zo genoemd.

De *Umbla*. Gefnerus verhaalt, dat 'er twee geslagten van de *Umbla* zijn, in grootte zeer veel verschillende. De grootte *Umbla*, is in de gedaante van het lijf, en met de andere deelen, de Salm en Voorn gelijk. Bellonius schrijft, dat ze een eenige kleine vin op de rug heeft. De kleine *Umbla* is meest van neegen duim of korter, zelden meer als een voet.

De andere *Umbla* van Rondeletius. Die aan het meir Lemanus woenen noemen ze *Umble Chevalier*, dat is de Ruiterschaduw-vis: moogelijk om de grootte, voortreffelijkheid ende kragt. Met de omgekromde snuit verschilt ze van de bovenstaande, want ze heeft de zelve langer en scherper (of spitsfer.) Ze word uitsteekende groot.

De *Poel-Voorn*. Bij Bellonius is ze grooter als de gemeene Voorn, dog kleinder als de Salm, tusschen beide, van een middelbaare grootte. Het is bekend, dat ze uit het geslagt van de Voorn is, en dat ze zo met de gedaante van het lijf naar de Salm gelijkt, en uit de overeenkoominge van de uitwendige en inwendige deelen, als uit de Franse be-naaming. Ze groeit wel tot twee of drie elleboogen toe.

De *Carpio*. Men weet niet wat voor een deeze ook bij de oude mag weezen. Ze zeggen dat hij goud eet. Hij kan heel wel van het zelve geslagt van de Poel-Voorn gestelt worden, want met de gedaante van het lijf, getal van deelen en zelfstandigheid van vleesch, is hij die gelijk.

De *Lavaretus* van de Savoijaards in 't Dauphine. Rondeletius zegt, dat hij die naam schijnt te hebben om de zuiverheid en witheid, omdat hij nooit morsig, maar wel afgespoelt is. Bellonius zegt, dat hij uit het geslagt van de Voorn is, maar Rondeletius zoude raaden, dat men hem bij het geslagt van de Salm en de Voorn moet toevoegen. Waarom hij oordeelt, dat de *Lavaretus* tusschen de Salm en de Voorn en de Elft in twijffel is. Hij is nooit booven een voet groot.

Bezola. Ik weet de oorspronkelijkheid van het woord niet, zegt Aldrovandus. Ik vinde geen Latijnsch, Grieksch, of Italiaansch naamwoord. Gij kond geen vis vinden, met de welke hij beeter mag vergeleeken worden, als met den Haring, die wij onder de Zee-vissen hebben afgemaalt.

De kleine *Albula* van Gesnerus eenvoudiglijk genoemt. Daar zijn'er die meinen, dat onze *Albula* geen vis op zig zelve is, maar dat hij aldus *Albula* of de hemelsblauwe *Bezola* genoemt word, als hij twee of drie jaar oud is. Deeze vis komt heel na bij de andere witte Poel-vissen.

De alderkleinste *Albula* van den zelve. Ik noem deeze vis de alderkleinste *Albula*, zegt de zelve Gesnerus, die de onze gelijk als een Haringkje noemen. Maar een Visser van Lucern, zegt Aldrovandus, heeft mij verzeekert, dat de heemelsblauwe *Albula* op het eerste jaar Nagtvis genoemt word, wanneer die omtrent Sint Jans dag in de soomer een vinger lang geworden is. De alderkleinste *Albula* komt met de geheele gedaante bij die gene, de welke ik laatst de kleine *Albula* hebbe genoemt, maar hij is meest kleinder, en op de kop minder groen.

De *Albus* van *Salvianus*, of de *Poel-Capito* van *Gesnerus*. De *Albus* is een weinig langer als de *Alburnus* (*Blei*), spitsfer van snuit, met grooter oogen, en de rug meêr agterwaart gekromt; en is met breeder schobben gedekt.

De *Farra* of de *Pala* in 't gemeen gezegt. Het is een vis een elleboog groot, met een kleine mond, zonder tanden, afchgrauw, plat en breedt vanlijf, met de schobben, en gesteltheid, en getal van vinnen de *Lavaretus* gelijk: een regte witte streep loopt van de kuwen tot de staart. Hij heeft een zagt en vet vinnetje op de rug, en een heele breede staart.

De *Pigus*. Ik gisse, zegt *Gesnerus*, dat de *Pigus* zogenoemt is, om dat hij met zijn punten of angels steekt als de *Spegt*: want ik meen, dat de voogel *Spegt*, steekende met de bek, daar van daan de naam heeft gekreegen. *Albertus* noemt deeze vissen *Vergiliades*, om dat ze, gelijk *Plinius* heeft geschreeven, met het opgaan van de *Vergiliae* (*Pleiades*, *Zevengesternte*,) te voorschijn koomen. *Rondeletius* heeft getoont, dat ze uit het geslagt van de *Cyprinus* zijn, zeggende, hij is de *Cyprinus* zo gelijk, dat je, uitgenoomen de angels, zeekerlijk zoud zeggen dat het een *Cyprianus* was. Want de kcasse-spooren, die van de krijgs-kousen, daar se aan vast gemaakt wierden, genoemd zijn, hebben naaldswijze koppen.

De *Sarachus*. Van deeze worden twee geslagten gevonden, het eene kleinder, maar het ander bijna zo groot als de *Clupea*. De kleine *Sarachi* zijn niet langer als drie duim, de groote kunnen een voet in de lengte haalen. Ze zijn beide met een streep onder de buik verzien, met welke de *Clupea* geteekent is. Als 'er de schobben af zijn, blinken zij meêr als gebruieneert zilver.

De *Schilus* of de *Nagemulus* van de Duitschers. De *Nag Maul*, zegt *Gasserus*, is een vis in 't meir van *Ambron* in *Beiëren*, die niet dikwils gevangen word, om dat hij zelden hoog zwemmende booven komt. De langste is van een el. Hij is van vorm de *Snoek* niet ongelijk, als dat hij in het water groen, dog buiten 't water ligter schijnt: met witte oogen, van mond agterwaarts neffens de kaakebenen minder breedt. In de grootheid, schikking en scherpte van schobben, gelijkt hij de *Baars*.

VAN DE GROOTE VISSSEN.

En eerst van de zelve in 't algemeen.

Ons gemeen volk noemt ze *Wallevis*sen, de naam van een soort voor het geslagt neemende, insgelijks *Hoogduitschland*, *Nederland* en *Engeland*.

land. Plinius verhaalt, dat alle groote vissen alleenlijk met een leëre huid bedekt zijn. Ik vinde nogtans bij Arrianus van de Indische geschiedenissen, dat bij de Macedoniers, toen ze uit Misambria naar Toca overscheepten, een groote vis van vijftig elleboogen, op strand geworpen, is gezien, met een geschobde huid van een elleboog dik, met oesters, schulpen en allerlei wier begroeit. Derhalven moet men zeggen, dat dit een wonderschepzel van een groote vis geweest is, want het is anders zeker, dat meest alle groote vissen met een leëre huid bedekt worden. Zij hebben geen kuwen, en in der zelve plaats de long ontfangen. Zij hebben, zegt Aristoteles, uit oorzaak voor de long, een pijp (buis,) waar door ze de vogt, die ze in de mond hadden gekreegen, weder uitspouwen. Dog alle groote vissen hebben geen pijpen, want het Zeekalf heeft ze niet, die in plaats van de zelve spleeten (klooven) van neusgaten heeft. De mond is onderwaart, en daarom grijpen ze alle het aas, als ze met de buik opwaart gekeert zijn. Eenige hebben geen tanden, sommige wel; en daar is in de zelve een groot onderscheid. De wijfjes hebben borsten (mammen,) en melk, als Aristoteles schrijft. Waarom ze dog borsten en teelleeden hebben, schrijft Cardanus hunne warmte toe. Indien ze voeten en ooren hadden (want die ontbeeren ze naar het getuigenisse van Aristoteles) ze zouden niet van de viervoetige dieren verschillen. Het is zeer zeker dat alle groote vissen hooren. Ze zijn overvloedig van veel vet, dat nogtans nooit stolt, waarom men het in de lampen beezigt. De deelen onder het buikvlies, die tot voedsel en voortteeling geschaapen zijn, koomen nader aan de deelen van de viervoetige landdieren, als aan die van de vissen. Want ze hebben een net, maar gantsch niet vet, waar door de maag en de ingewanden verwarmt en gestooft worden. Een groote maag, aan welkers boodem het klierbedde hangt. Het darmscheel is aan de wervelbeenderen vastgehegt. De nieren zijn aan de romp ofte stam van de groote ader, en de groote slag-aders langs de uitmelkende verbonden, en tusschen de leever en de ballen gelegen. De pis sijgt door de waterpeesen in de blaas. De navelslag-adereen hangen aan de waterdraager. De ballen aan weêrzijden zijn lang. Het teelid bestaat uit een holle senuw, als dat van een mensch, welkers uiterste buiten voor uit hangt, eindigende in een dunne knoop, als de tonge der vogelen, die met de voorhuid niet geheel word bedekt, van binnen toegevouwen verschuilt, en tot het teel-gebruik word uitgesteeken. De groote longen vervullen de borst. Het hart is nergens in dat van de varkens ongelijk. Het hoofd is met wervelbeenderen geleed. De schikkinge der harffens is verscheiden: want het is in voorste en agterste verdeelt, en niet in regter en slinker, als in den mensch. De lijf-

moeder in de wijfjes heeft den hals een handbreedt lang: die word daar na in twee takken verdeelt , gelijk als in de viervoetige landdieren te zien is , de ballen zijn aan de hoornen van de baarmoeder geleege , en het baarlid is tuffchen de navel en den aars. Ze teelen binnen in zig , en baaren een volkoomen dier , en voeden fomtijds twee jongen. Ze zijn meest alle flegt van gezigt en gehoor: welk ongemak de fcherpzinnige natuur der dingen willende vergoeden , een zeeker visje tot een reisge- noot en een leidsman heeft gegeven , van het welke te zijner plaatfe is gefproken. Aldrovandus verhaalt wijdloopig de befchrijvinge van de groote wilde dieren , van de mannier om te vangen , en het gebruik in de fpijs , waardig om te leezen , in het Boek van de groote viffen , Cap. I.

De *Wallevis*. De Wallevis word van een ijgelyk , de grootfte van alle de groote viffen , en gelijk als de koning en de vorft van alle de andere genoemt. Bij de Grieken word hij Phálaina geheeten. Joannes Tzerzes zegt , dat de Vlieg die bij nacht naar de ligten vliegt , niet alleen daar van daan de naam heeft gekreegen , maar de Balaena (de Walvis) ook , uit de zelve reeden , om dat hij genoegenschept , zig uit de zee in het zonne-licht te baakeren. Hij heeft aan wederzijden eene vin , en behalven deeze een derde op de rug , als een vleugel , waar mede hij het gantsche lijf bestuurt , en een gemaande ftaart , door de welke hij , bij wijze van een diffelboom , het lighaam herrewaart en derrewaart keert en wend. Hij word bedekt met een kaale , dikke , zwarte , harde , fterke en vaste leère huid , geen fchobben of vlokken hebbende , daar altemet een voet dik spek onder zit. De tong van de Wallevis weegt veele ponden. Hij heeft tasters voor de oogen , daarom genoemt , om dat hij door die voor zig den weg afpeilt. Want het zijn eenige dunne plankjes (fpaanders) vier ellen lang , en anderhalf breed , aan de uiteinden naar den top gepunt , en met lange vlokken aan de zijden ver- zien ; je meugt ze varkensborftels of een baard noemen , ik fta het toe. Tot hier toe Bellonius.

De *Wallevis* van het gemeene volk. Dit groote beest is meest zes en dertig elleboogen lang , en agt hoog. De opening van de mond , die geen tanden heeft , ftrekt zig tot agttien voet uit. De tong is magtig groot. De oogen ftaan vier ellen wijd van een , van buiten fchijnen ze klein , van binnen zijn ze grooter als een menschenhoofd. Hij heeft twee zeer groote vinnen aan de zijden , waar mede hij zwemt , en de jongen uit vreeze verbergt. Op de rug heeft hij geen vin. De ftaart is in ftant die van de Dolfijnen gelijk. Hij is kort van snuit , en heeft geen pijp , (buis.)

De *Phyfeter*. De *Blaafer*. Bij Aristoteles is het de pijp, door welke de groote vissen het water uitwerpen. Bij andere Grieken beteekent *Phyfeter* een bijzondere groote vis. Gefnerus giff, dat hij met een andere naam *Phyfalus* genoemd word, en Gillius vertaalt het *Blaafer*. Wie dog de *Phyfeter* of *Phyfalus* of *Prestis* van de oude mag weezen, heeft niemand, mein ik, zegt Aldrovandus, vast en zeeker voor de waarheid kunnen zeggen, dewijl zij ons geen bijzonder kenteeken daar van hebben nagelaten. Hij heeft de tweede plaats naast de *Walvis*, zegt Bellonius. Hier in verschilt hij van de *Wallevis*, dat hij geen weg-afpeilders heeft, nog zo onbeschoft zwaar van lijf niet is, en van gestalte meêr langk-werpig rond.

De *Pristis*. Deeze heeft de naam gevonden van snijden, klieven, om dat hij booven andere gezwind zwemt, eeveneens als de fcheepen, welkers voorsteeven is gespist.

De *Orca* heeft deeze naam gekreegen van de gelijkenis van een oliton, of een wijnavat, daar ze naar gelijkt. Rondeletius vertoont in plaats van de *Orca* een groot Zee-beest, magtig dik en rond over 't heele lijf. En hij zegt, dat het van snuit en waterpijp, vinnen en staart, naar den *Dolphijn* gelijkt, en twintigmaal dikker van lijf is, voornaamentlijk omtrent de buik: en dat het zeer breede, zaagswijze en scherpe-eindigende tanden heeft. Bellonius vertoont en beschrijft wel de zelfde *Orca*, maar in de afbeelding van Rondeletius, is de breedte bijna de helft naar de lengte. De *Orca* van Bellonius is langer, meêr gelijkenende naar den *Dolphijn*, en plat omgekromt van snuit.

De *Dolfijn* heerscht bijna over het gantsche geslagt van de vissen, en hij is niet alleen uitneemender in kragt, maar overtreft ze ook in schoonheid van gestalte en snelheid, en gaat, met zagtmoedigheid en liefde alle andere onder al het zee-geslagt, verre te booven. Junius zet *Delphinus* in Duitsch over, een *Meirzwijn* (*Zeevarken*;) met welke naam Rondeletius betuigt, dat hij van de Franssen, die aan de zee woenen, word genoemd. Aristoteles getuigt, dat de *Dolfijn*, onder de andere uit het geslagt van de groote vissen, is. Gij zult, zegt Bellonius, in het onderste kaakebeen van den *Dolfijn*, een halve voet lang, veertig zaagswijze en scherpe tanden aan weêrzijden, kleinder als de boovenste, beschouwen. De snuit is plat, en de opening van de mond lang. Aristoteles schrijft, dat de waterbuis van (of uit) de rug is, Rondeletius voor de harssens, en Bellonius tusschen de oogen. Plinius schrijft onder Aristoteles, Wottonus meint, dat hij die pijp bij de harssens heeft. Wijders zal het best zijn, met de geleerde mannen en ooggetuigen te gelooven, dat hij de zelve voor de harssens tusschen de oogen heeft. Hij

zwemt op twee steevige vinnen, die als menschen-armen met de leedjes van het schouderbladsbeen gevoegt zijn. De staart ziet 'er uit als een halve maan. Hij heeft geen gal, en dat alleen onder die geene de welke een long hebben, en in zee gaan. Zulks getuigen Aristoteles en Plinius.

De *Phocæna* ofte *Tursio*. De *Bruinvis*. Bij Jovius en Bellonius zijn *Phocæna* en *Tursio* naamen van eene en de zelfde vis. De Nederduitschers noemen hem *Zwarte-vis*. Die *Tursiones* genoemd worden, zegt Plinius, gelijkenen de *Dolphijnen*. Ze verschillen wel in de bedroeftheid van 't aanzien. De *Phocæna* dan, naar het getuigenisse van Bellonius, is van grootte als de *Dolphijn*, nogtans korter, maar dikker van lijf, welkers huid uit het hemelsblauw in het donker is als lood.

De *Scolopendra cetacea*. De wallevisächtige *Veelvoet*. De *Scolopendra* is of op het land, of in het water. *Elianus* gewaagt van een andere *Scolopendra*, en hij toont met deeze woorden dat hij uit de grootte vissen is. Wanneer als ik de kragt ende de natuur van de *Scolopendra*, metzo veel weetvlijt als ik heb gekonnen, veel en lang hadde doorzocht, zo hebbe ik gehoord dat de zelve een zeer geweldige grootte zee-vis is, die niemand hoe onvertsaagd ook, als hij bij onweêr uit zee op strand was gesmeeten, zonder grouwel zoude kunnen aanzien. De luiden die de zee-zaaken verstaan, zeggen dat ze met de heele kop uit zee uitkijkende gezien worden: en dat de hairen van de neusgaaten overeind verschijnen, en dat men zien kan dat hij een breede staart heeft als een sprinkhaan: en dat het overige lijf somtijds booven op zee word gezien, en dat het zelve bij een *Galei* van een bequaame grootte kan vergeleeken worden, en dat hij met zeer veele voeten aan weêrkanten op een rij geplaatst, gelijk als met aangehangen roeihouten voortzwemt. De ervaarene en geloofwaardige van dit alles voegen 'er bij, dat de golven als hij zwemt zagtelijk geluid geeven.

De *Phoca* ofte het *Zee-Kalf*. Bij de Grieken word hij *Phóke* genoemd, om het geblaas of geloei dat hij geeft. Wijders gelijkt hij niet alleen met het geloei, maar met het boovenste kaakebeen en de neusgaaten, naar een *Land-kalf*. Hij heeft een harde leere huid. De hairen zijn zwartächtig en afchgrauw, in sommige kleine vlakken, en op de buik witächtige. De tanden zijn zaagsgewijs en scherp, gelijk wolfs-tanden. De tong is gespleeten. Hij heeft geen ooren gelijk de andere grootte vissen. De kop is kort, de hals lang, en de borst breed. Hij leeft zo wel in 't water als op het land.

De *Manati* der Indiaanen. De Spanjers die in *West-Indië* wonen, hebben diergelijke grootte vis, om de voorste voeten de handen niet ongelijk, *Manati* genoemd, gelijk als een vis met handen verzien. *Rondeletius*

letius gift, of het de Os van Aristoteles wel mag weezen, dien hij verhaalt dat leevende jongen baart. Ik durf niet bepaalen, zegt Aldrovandus, latende een ijder zijn eigen oordeel : de Manati zal ten minsten niet ongevoegelijk een Os genoemd worden, zo om dat hij met het hoofd een land-os gelijkt, als om dat hij op de wijze der zelve de kruiden op het land eet. Het is een groote vis (Zee-beest) onze weereld onbekent. Hij word tam gemaakt, en is leerzaam als de honden, maar het ongelijk indagtig. Hij is zo groot, dat 'er een koppel offen moet weezen, om één te voeren. Lopez de Gomara, en voor hem Ferdinandus Oviedus, beschrijft deeze groote geweldige vis nauwkeurig. Carolus Clusius heeft de beschrijvinge van beide voor ons in het Latijn overgezet, Aldrovandus in zijn Boek van de groote vissen, Cap. XI.

V A N D E

V O G E L E N.

V A N D E N A R E N D.

Voorwaar de eerste ende voornaamste plaats, onder al wat vliegt, hebben wij, zonder eenige bedenkende twijffelinge aan den Arend gegeven, om dat zij buiten alle reeden-strijt de zelve verdient.

De *Arend* word bij de Grieken Aetós van het scherp zien genoemd. Andere willen dat dit woord van de waaterbruine verf voortkomt. Van de Latijnen word zij ook bij uitbreidinge de koninglijke Vogel, Jupijns Vogel, de vlamdraagende Vogel, en de Koninginne der vogelen genoemd. Het is zwaar en moeilijk het verwarde op ordere tot zijne deelen te brengen, maar moeilijker ijder een te voldoen, dewijl de Arend geen een eenige soort alleenlijk behelst. In het beschrijven van des zelfs gedaante in het algemeen, kunnen wij nog de verf, nog de bepaalde grootheid bijbrengen, want die beide zijn naar de verscheidentheid der foorten in elk een verschillende. Het gekrijsch (trompétklank) is eigenlijk het geluid van de Arenden. Zij legt ten hoogsten drie eieren. De oude hebben in wezentlijk verschil zes onderscheide soorten gestelt, te weten, de Pygargus de Witstaart, de Morphnus de Breedvoet de Donkerbruine, de Melanætus de zwarte Arend, de Perknopterus de Gevlakte, de Haliaëtus de Zee-Arend, en de Græsia de opregte Arend. Daar zijn 'er die de Ossifraga, de Beenebreekster, voor de zevende daar bij doen, De Chrysetos, de gulde Arend, die ook Græsia

word genoemd, is alleen de opregte en van wettige geboorte, de grootste, de sterkste, en ook de schoonste van alle de Arenden. De *Haliaëtus*, de Zee-Arend gaat ze alle te booven in de vinnige scherpte van 't gezicht. De *Melanëtus*, de zwarte Arend is de kleinste van lijf, nogtans gaat zij ze alle in kragten te booven, waarom ze *Valeria*, dat is groot van vermoogen, genoemd word. De *Pygargus*, de Witstaart is grooter en wreeder als alle de andere, als die veulens vangt. De *Morphnos*, de Breedvoet of Donkerbruine wijkt voor de *Pygargus*, om dat ze in grootheid ende kragten de naafte aan die is. De *Perknopterus*, de Gevlakte is de slegtste van alle. De *Ossifraga*, de Been-breekster is van een bastard geslagt.

De *Witte-* of de *Zwaan-Arend*. Het witte geslagt van een Arend, zegt Albertus, is zeldzaam. Deeze Arend dan is gantsch blank, sneeuw-wit, van grootte als de *Chryfætus* (Gulden-Arend,) nogtans oneedeler, en zo gezwind niet.

De *Arend Heteropos*, *Ongelijk-Voet*, wort alzo genoemd, om dat de schinkels (dije-beenen) verscheidenverwig zijn geteekent, het flinker dije-been, als meede de bek, met heemelsblauw, en het regter met wit-ächtig bruin.

De *Scythische Vogel*, die Aristoteles ten eersten aan het hoofddeel van de Arenden onder aanhegt, is van grootte en gestalte de grootste Arenden niet ongelijk.

VAN DE GIER.

De *Gier* is altemet anderhalfmaal zo groot als de Arenden, en gaat alle roofvogels in zwaarlijvigheid te booven. Aristoteles erkent maar alleenlijk twee geslagten van Gieren, het eene klein en witägtiger, en het andere grooter en veelvormiger. Bij deeze worden getelt de *Afchgrauwe Gier*, de *Rookverwige Gier*, de *Haase Gier* van de Duitschers, en de *Gulde Gier* van de Vogelbeschrijver Gesnerus.

VAN DEN HAVIK.

Deeze Vogel word bij de Latijnen *Accipiter* genoemd, welkers oorspronk de meeste van aanvaarden afleiden, beduidende zijn roofzugt. Van de latere Schrijvers worden zeer veel meêr onderscheidtheeden van Havikken opgetelt als van de oude, aan de welke het waarschijnlijk is, dat ze alle niet bekend zijn geweest. Aristoteles stelt ten hoogsten tien gellagten. Voorwaar die naamen van de oude konnen thans nauwelijks gehouden

wor-

worden. Het is wel moeilijk , in zo grooten verscheidenheid van soorten , de gedaante van den Havik in het algemeen te beschrijven.

De *Havik Aferias*. Deeze Havik word bij de Grieken als Aristoteles de Star-Havik genoemd. De Latijnen hebben hem de Gestarnde en Astur genoemd , om dat hij met eenige vlakken als starretjes versiert is. Het onderscheid der zelve is zeer verscheiden.

De *Havik Palumbarius*, *Duivehavik*, *Duivevalk* , die ook Duive-moorder genoemd word , om die reeden , dat hij de duiven meest vervolgt en vangt,

De *Havik Fringillarius*, gemeenlijk *Nisus* geheeten, *Vinken-Havik*, *Sperwer* zegt Junius. Bij de Grieken , als Aristoteles en Hefychius, word deeze Havik *Spifias* genoemd, dat is , *Vinken-havik* , daarom om dat hij meest de kleine vogeltjes, als de vinken zijn, vervolgt.

De *Havik Circus*, *Kring-Havik*. Dit woord is bijna gelijk met *Cercis*, welk woord een weevers schietspoel beteekent.

De *Havik Aesalo*, schoon hij klein is, nogtans is hij stout: want hij bestrijd de Vos.

De *Havik Timunculus* of *Cenchrus*, de *Klinker*. De Vogelbeschrijver oordeelt, dat aan deeze die naam gegeven is, om dat hij met veele stippen als geers geteekent is.

De *Havik Buteo* of *Triorchis*. Wij bevinden, zegt Plinius uit Aristoteles, dat een Havik *Triorchis* (Driekloot) van het getal der klooten (te weeten drie) is geheeten. De Romeinen noemen deeze *Buteo*.

De *Havik Subbuteo* , *Onder-Buteo*. Aristoteles beschrijft, dat die in het geslagt der Havikken *Subbuteones* genoemd worden, de welke breeder zijn.

Zoodaanige *Havikken* van Aristoteles als de *Pernis* , de *Percus*, de *Rubetarius* en de *Levis*, zijn nog onbekent.

De *Heilige Egyptische Havik* van Bellonius. In Egypte is een vogel veel overvloediger als eenige andere vogel, die van den roof leeft. Hij gelijkt bijna met de grootte van het lijf naar een Raave. Hij voed zig meest met Slangen , en bevrijd en suivert Egypten-land daar door van schaadelijk en diergelijk kruipend gedierte.

De *Havik Lanarius*, *Scheurhavik*, *Wolhavik*, is alzo genoemd van het verscheuren der vogelen: of om dat hij veele, dikke en zachte veeren als wol heeft, waarom van sommige een zeeker geslagt van *Lanius* ook *Mollicept* (Zagtkop) word geheeten.

De *Havik Collurio*. Dit geslagt van *Lanius*, met de voorgaande vergeleeken , mag met regt kleinder worden genoemd. Niettemin is dat van twee geslagten.

Een ander geslagt van *Laniën*. Deeze vogel is de boovenste Laniën gelijk, voornaamentlijk de grooter, dien hij nogtans bijna in grootheid dubbeld overtreft, om dat hij bijna eens zo groot als een Meerel is.

De *Kleine Laniën* of *Colluriones*. Daar is een ander geslagt van Laniën, het boovenste in alles gelijk, voornaamentlijk in de gestalte (want in de teekenen van de verf verschillen ze iet of wat) maar veel kleinder. Van het zelve worden vijf geslagten aangemerkt.

De *Milvus*, de *Wouwe*, *Kuikendief*. Plinius heeft geschreeven, dat de Wouwen zijn uit het geslagt van de Havikken. Daar zijn in 't geheel drie geslagten van Wouwen, naamentlijk twee de voornaamste en overvloedig, van de welke het eene zwart, sterk en kleinder is. Het derde geslagt is witter en schenzieker. De gelijkheid van sommige en verscheidene roof-vogelen, en de verscheidenheid van de gelijkenende, naamentlijk van de Gieren met eenige Arenden, van de Arenden met de Havikken, ofte sommige Valken, en eindelijk van die en deeze met de Wouwen, is zo groot, dat het zeer moeilijk is elk een te onderscheiden, en aan zijn eigen soort toe te eigenen; voornaamentlijk om dat veele van dit geslagt van vogelen tot nog toe t'eenemaal onbekent, of niet genoegzaam doorzien zijn. Hier komt dikwils bij, de meenigerlei ende verscheide woordnoeming van de zelve soort bij verscheide volkeren, ende de zelve benaaminge van verscheide vogelen.

De *Harpa*, wat het voor een vogel is, kan men qualijk oordeelen. Het schijnt een geslagt van een Wouw te wezen, te weten een poelgel en stouter.

De *Koekkoek*. Albertus heeft twee geslagten van Koekkoeken gestelt, het eene grooter, en het andere kleinder.

VAN DE VALK.

Falco, de *Valk*. Festus wil, dat de Valk genoemd is van de voet binenwaart omgekromt, of van de gekromde haak der nagelen, dat is als een seiffe krom, gewrongen en scherp. Tardivus en Bellonius deilen de Valken, uit een geslagtelijke toeëigening, in drie benden. Sommige worden genoemd Verhuifers of Reisigers, onder welk geslagt alle, die van uitheemsche en ver afgeleege gewesten tot ons overkoomen en vreemd zijn, begreepen worden. Andere zijn Veldvalken, die op het land leeven. Die van het derde geslagt worden Riparii, Oevervalken genoemd, om dat ze zig aan de waterkanten of op de stranden onthouden, en uit het water de kost zoeken, die ook ten aanzien van de verscheide plaatsfen meenigerlei naamen krijgen. Deeze volgende worden

aan-

aangemerkt: als, de Vreemde Valk, de Heilige Valk, de Gyrfalco d Gier Valk, de Berg-Valk, een tweede geslagt van een Berg-Valk, de Edele Valk, de Valk van Tunis, de Bultige Valk, de Witte Valk, de Scheur-Valk der Franfen, de Steen- en Boom-Valk, de Roode Valk, twee Roode Valken bij sommige de Indiaansche, de Valk Blaauw-poot, een andere Valk Blaauw-voet, en de Valken uit een vermengde voortteeling gesprooten, Bastard-Valken.

VAN DE NAGT-ROOF-VOGELEN.

De *Bubo*, *Nagt-Uil*, *Schuif-uit*, is buiten alle tegenspraak de grootste van alle nagt-vogelen, en niet kleiner als de Arend, volgens het getuigenisse van Aristoteles en Strabo. Nogtans heeft hij korter beenen als de Arend. Daar word drierlei onderscheid van Schuif-uiten aangemerkt.

Asio ofte *Otus*, de *Rans-Uil*, *Kerk-Uil*. Hij is in grootheid de *Bubo* (Schuif-uit) niet gelijk, maar de naaste. Hij schijnt *Asio* te heeten van de ooren als de Esel. Wel te regt hebben de Grieken *Otus* gelijk als de Geörde gezegt. *Aldrovandus* erkent twee soorten van de zelve, een grooter, en een kleiner.

De *Scops*. Deeze Vogel *Scops* heeft bij de Latijnen nog geen naam gevonden. Hij drukt met het gantsche gestel van het lijf zo net de *Asio* uit, dat indien de grootte niet en verscheelde, men zou zeggen dat het de zelve vogel was. De *Scops* word bij Aristoteles en Plinius voor een bijzondere soort van nagt-vogels gestelt. Dit heeft hij met de *Asio* en *Bubo* gemeen, dat hij geöord is. Tweederlei verscheidenheid word van deeze gevonden.

Aluco, de *Sleuiër-Uil*. *Bellonius* schijnt twee geslagten van *Aluco* gekent te hebben, het eene grooter, naamentlijk als een Kapoen, en het andere veel kleiner. Hij heeft geen oortjes of hoornen, maar in plaats van de zelve gelijk als een kroon, bestaande uit veëren, als een Vrouwe sleuiër.

Ulula, de *Uil*, heeft bij de Latijnen door naamdigting van de stem (geluid) de naam gevonden: want hij huilt droevig, en maakt bij nagt een geluid gelijk een weenend gekrijt.

Noctua, de *Nagt-Uil*. Onse landsluiden erkennen onder de *Nagt-Uilen* omtrent de grootte tweederlei geslagt, welk onderscheid men van de kunne (sexus) moet haalen. Hij is *Pallas* toegewijd. Hij ziet in donker. Alzo behoud de wijsheid ook in de grootste duisternis der dwaalingen haar eigen glans, en onderscheid het quaad van 't goed, en het ware van het valsche.

Strix, een vreesfelijke Nagt-vogel, ongeluk aanbrengende Vogel, Tooveres, Heks, Kolrijster, Witte Wijf, Vergiftigster, Nagtmerri. Het Italiaansche graauw noemt de oude toover-wijven Strigas, die men zegt, dat in katten en andere soorten van dieren verandert worden, en het bloed van jonge kinderen suigen. De Hollanders noemen ze Nagtmerri. De *Strix* dan is, of word versiert, een ongeluk aanbrengende Nagtvo-gel, in 't Latijn van Stridor, geknars, als Ovidius wil, geheeten, of zo als Festus wil van Stringere, zaamen drukken. Zo dat 'er niet zee-ker van de Schrijvers wegens den aart der *Strix* is beschreeven, want ge-lijk de weg van de waarheid één is, zo is die van de leugen veelerlei. Plinius zegt: Het komt wel over een dat 'er in de vervloekte dingen die nu oud zijn, een *Strix* is, maar wat het voor een vogel mag weesen, mein ik dat niet zeeker is. ☉

Caprimulgus, de Geitemelker heeft bij de Latijnen de naam van de geiten te melken gevonden. Het is een Berg-vogel, een weinig grooter als een Meerel, en kleinder als de Koekkoek.

VAN DE VOGELN VAN EEN MIDDEL-AART, DAT IS, TEN DEELE DE NATUUR VAN EEN VIERVOE-TIG DIER, EN TEN DEELE VAN EEN VOGEL
GELIJKENENDE.

Vespertilio, de *Vleer- of Vleder-muis*. Albertus zegt dat de *Vleermuis* genaamt is, als bij den avond de vleugels gebruikende. Bij de Schrij-vers is altijd van de *Vleermuis* getwijffelt, of men hem bij de vliegende of bij de viervoetige moest stellen. Het geslagt van de *Vleermuiffen* is niet eenerlei. Zij verschillen van kunne (sexe,) en vermengen zig als de viervoetige dieren. Zij verschillen ook door de verscheide gesteltheit van sommige deelen, gestalte, en getal. Eenige hebben een muisen-hoofd, andere meêr een hondskop. Daar zijn 'er die geen staart hebben. Daar worden 'er gevonden met vier ooren. Eindelijk de verscheidentheid van de verf, onderscheid hen ook. Van het geene vliegt, zegt Plinius, baart de *Vleer-muis* alleenlijk een dier, en voed de jongen, aan de borsten gelegd, met melk.

De *Struis-vogel* of *Vogel-struis*, *Struthiocamelus*, is de grootste van alle vogelen, en gelijkt ten deele een vogel, en ten deele een viervoetig gedierte. De voeten zijn in tweeën gespleeten als de ossen. Hij heeft vleugels niet om te vliegen, maar die hem in 't loopen helpen. Hij vermengt zig niet op de wijze van andere vogelen, maar als de Baktri-aansche Keemel, te weeten omgekeert. Hij heeft bijna geen harsens in het hoofd. God heeft de *Struis* van wijsheid ontbloot, en geen verstand
ge.

gegeeven. Het veelerlei gebruik van de veederen der Struiffen is zo bij de ouden, als nu nog bij ons gemein geworden.

VAN DE VERDIGTE VOGELN. VAN DE GRIFFOEN.

Gryps, de Griffioen, Griffioen, Vogelgrijp. Daar word gevraagd, of hij 'er is? Dit is een ongewoon verschil, en tot nog toe van geen vogel voorgesteld, laat staan afgehandelt. Die staande houden dat 'er Griffioenen zijn, zijn 'er niet weinig, en geen kleine Baafen. Deeze alle verzekeren uit eene mond, dat de Griffioen, en wel die voor het meerder gedeelte een viervoetige vogel, het uitgegraaue Scythische ofte Indische goud bewaart, als een waarächtige en ondervonde zaak, niet tegenstaande zij aan de zelve een verschillende grootheid toeëigenen. Hier stellen zig mannen niet minder van aanzien uit de oude, regtdraads teegen over. Plinius is gewoon de Griffioenen wel zo te ontkennen, dat hij ze niet alleen beufelaars agt te wezen, maar ook ligtveerdige en bijna raafende dulle noemt, die de zelve in de natuur der zaaken koomen te stellen. De gestalte van die verdigte Grijpvogel, dewelke voor de zelve van de oude verzonnen word, is aldus. Philostratus geeft hem de grootte met een Leeuw gelijk; Ctesias als een Wolf. Men zegt, dat hij met het voorste gedeelte, van kop, bek, vleugels en voeten naar een arend, dog dat het agterste met het overige lijf naar een Leeuw gelijkent. Johannes de Montevilla, met de leugens van andere niet te vreedten zijnde, schrijft, dat het lijf van een groote Griffioen grooter is als agt leeuwen van onse landen.

VAN DE HARPIËN.

Dewijl de Harpyën, enkele verdigtfels, van weegens de roofzugt zulke schandvlekken zijn, dat ze daar van daan de naam hebben gekreegen, daarom worden ze met regt bij de roofvogelen gevoegt. De Harpyën worden ook met andere naamen genoemt, als Honden van Jupiter, Raafnijën, Vloekgodinnen en Vogels. Virgilius zegt, dat 'er drie zijn, Aëllö, Ocypete, en Celæno. Aëllö genoemt, als van een ander wegneemende: Ocijpete, gelijk snel vliegende of haastig rovende: en Celæno noemt men in 't Grieksch zwart. Virgilius maalt de Harpyën aldus af: Die vogels hebben maagden aangezigten, een vuilstinkende onreine buikloop, kromme handen (kraauwels,) en het bakkes is altijd bleek van honger. Maar wat ze eigenlijk zijn, of godinnen,

nen, of vloekgodinnen, of vuile vogels, word bij Virgijl zelf getwijffelt.

VAN DE VOGELS STYMPHALIDES.

De Vogels *Stymphalides* hebben de naam van het Meir *Stymphala*, die Apollonius ook noemt *Ploides*, als meede *Seleucides* en *Charon*, te weeten om dat ze in die poel zwommen. Eenige Letterkundige verhalen, dat de vogels *Stymphalides* zo groot zijn geweest, dat ze gezeit wierden de stralen van de zon te verduisteren, alhoewel men dat schijnt meêr aan de meenigte, als aan de grootheid te moeten toeëigenen. *Pausanias* verhaalt, datze gewoon zijn menschen-vleesch te eeten, en dat ze zo fel wreed waaren, dat ze niet minder als leeuwen en tijgers op de menschen aanvielen. Men zegt dat 'er bek zo hard is, dat ze de harnassen van de lui kan doorbooren. *Higinus* verschilt in dit verdigtsel niet weinig van de andere.

VAN DE SIRENEN.

De *Sirenen* schijnen daarom onder de verdigte vogels, als zijnde roofvogels, gestelt te kunnen worden, om dat ze versiert worden, die gene, de welke zij tot zig door vleijinge verlokten, te verslinden. Niet teegenstaande de Schrijvers onder malkanderen weegens de vorm en de gestalte der *Sirenen* verschillen, nogtans koomen ze daar in over een, dat ze verdigten, dat het Zee-gedrogten geweest zijn. Daar zijn 'er die versiert hebben, dat ze met het boovenlijf naar de gestalte van een maagd geleecken, en van onderen in een visse-staart eindigden. *Servius* en *Suidas* teekenen aan, dat ze van de borst opwaart een vrouwe gedaante, maar van onderen als een vogel, hadden. Grieksche Letterkundige eigenen haar van booven het weezen van de mussen, en van onderen de vorm van het vrouw-volk, toe. *Buccatius* geeft haar een maagden lighaam tot de naavel toe, dog hoender pooten. *Eustathius* verhaalt, dat ze van *Venus*, toen ze een maagdelijk leeven voor zig hadden uitgekoozen, in vogels herschaapen zijn. *Ovidius* legt het uit, dat het onderste gedeelte van het lijf als een vogel, en het boovenste als een mensch, geweest is. Bij *Homeer* zijn de *Sirenen* twee, *Aglaopheme* en *Thelxiepeia*. Bij andere drie, als *Parthenope*, *Leucosia*, en *Ligia*. Dog *Scholiastes* verhaalt van de zelve andere naamen, te weeten *Thalxiope* of *Thelexinoë*, *Melope*, en *Aglaophonos*. *Isacius* van gelijke andere, als *Pisinoë*, *Aglaope*, en *Thelxiepia*. Daar zijn 'er die 'er vier, en

ze ontbreeken 'er niet, die verfiert hebben, dat 'er vijf zouden geweest zijn.

VAN DE VOGELS SELEUCIDES.

Men leeft, bij Hefychius en Varinus, Seleukís voor een vogel, die Sprinkhaanen eet, of deeze de zelve met die van Plinius is, moogen andere onderzoeken of oordeelen. Van de oorspronkelijkheid van het woord is niet bij de Autheuren beschreeven. Nogtans kan iemand vermoeden, dat ze van het landschap Seleucia genoemd zijn. Van de gestalte ende de grootheid der Seleucides heeft de oudheid niet geschreeven.

VAN DE PAPEGAAIJEN.

De Papegaaijen koomen, met de gesteltheit en het maakzel van 't lijf, heel na bij de roofvogels. Deeze vogel is bij de Grieken Psittacus, Papegaai, genoemd, maar het is onzeeker van wat oorspronk. Indien men naar giffinge mag te werk gaan, zoude hij kunnen schijnen genoemd te weezen van Psittáke, dat een vermaarde stad is, gelegen omtrent de riviere Tigris in Perfië. De Papegaaijen zijn voor het meesten gedeelte groen, waarom ze bij de Digters groene Vogels heeten. De oude schijnen maar alleen één geslagt van Papegaaijen gekent te hebben. Hunne foorten, meest in de grootte, verf, stem en verstand verschillende, zijn niet weinig, als:

De *grootste paars-saffraan-geele Papegaai*, wiens lijf een wel gemeste Kapoen gelijkt. De borst, de buik, de dijën, de steuit, en de heele staart van onderen zijn saffraan-geel.

De *andere grootste Papegaai*, is niet minder als de voorgaande, maar zo dik van lijf niet. De rug, het begin van de wieken, de keel, de borst, de buik, de dijën, en eindelijk de heele staart van onderen, zijn met het schoonste scharlaake rood verfiert.

De *witte gekuifde Papegaai*, zo deeze niet alle Papegaaijen, behalven de beschreevene, in grootheid te booven gaat, ten minsten hij wijkt ze niet. Zijn regt overeind staande staart is min of meêr agttien duim lang. Het geheele lijf is met witte veëren bekleed. De kruin van de kop praalt met grootägtige pluimen, anderhalve palm hoog, gelijk als een kam.

De *groene Papegaai*, met een rood booven-gewrigt aan de vleugels. Deeze is niet kleinder als de witte gekuifde Papegaai, zo hij niet grooter is. De kruin is geel, en het overige lijf gantsch groen. Het booven-gewrigt van de wieken is maar rood, als meede het korte staartje.

De *Papegaai Poikilorinchus*, *Borduurbek*, is niet kleinder als een Hen, en op de kruin verfiert met goude of geele veertjes. Wijders over 't meeste lijf groen, op de rug donkerder, de borst en de buik ligter, met tusschenschijnend geel, en de wortels overal afchgrauw.

De *groene Papegaai Melanorinchus*, *Zwartbek*. Het hoofd en de borst zijn geel. De buik is twijffelagtig, tusschen het geel en het groen. De hals en de geheele rug met de vleugels zijn hoog groen van verf, zo dat hij bijna gantsch groen zou weezen, zo het uitterste gewrigt van de wiek niet met rood schaarlaake gloeide.

De *Papegaai Leucocephalus*, *Vaalkop*, zoude zeekerlijk om de meeni-gerlei verscheidentheid van de verven de Geschaakeerde Papegaai konnen genoemd worden. Want hij is niet minder als met zeeven verven geteikent, van de welke nogtans de groene de voornaamste is.

De verscheidenverwige (*Geschaakeerde*) *Papegaai*, of *Erythrocyanus*, de *Roodblauwe*, moet zig die naam met meerder regt als de bovenstaande toeëigenen, om dat hij met zigbaarder verven besprengkelt is, over het geheele lijf overal zo doorgemengelt, dat geene bijna de overhand heeft; alhoewel de blaauwe en de roose of de hoog-roode, bij de andere vergeleeken, de sterkste schijnen.

De *afchgrauwe* of de *blauwagtige Papegaai*, is omtrent lang tien duimbreedt, van grootte als een Huis-duif. Het geheele lijf is van eenerlei verf donker afchgrauw, of liever gelijkelijk blauwagtig, uitgenoomen dit, dat de slagpennen een weinig hooger zijn. De heele staart is vermiljoen-rood.

De *Papegaai Erythroleucus*, de *Roodvaale*, is als een grootagtige Ka-poen. Het hoofd en de hals zijn dik. Hij is wit van lijf, nogtans een weinigje bruin, zo dat hij afchgrauw schijnt.

De *gebalsbande Papegaai*, de *Macrourus*, *Langstaart* van de oude, die als met een kraag om den hals verfiert is, de rest is groen.

De kleine gantsch groene *Macrourus*, *Langstaart*, is niet grooter als een Lijster. Het lijf is aangenaam gras-groen, de buik nogtans ligter, en de slagpennen hooger.

De *Papegaai Erythrochlorus Macrourus*, *Roodgroene Langstaart*, heeft een platte kruin, en een zeer kleine bek, zo als in geen ander geslagt van Papegaaijen word gevonden, want hij is van onderen ook krom. De gantsche vogel is maar met vier verven begaaft, van de welke de groene en de roode de voornaamste zijn.

De *gekuifde Papegaai Erythrochlorus Roodgroene*, is van wicken, staart en kuif rood, en de rest is groen.

Eenige andere geslagten van *Papegaaijen*. De Vogelbeschrijver be-schrijft

schrijft nog andere geslagten van Papegaaijen behalven deeze , van de welke hij de eene Erythrocyanus, de Roodblauwe noemt van de voor- naamste verven, met welke hij gezien word. Hij stelt ook eentweede, deezen in alles heel gelijk, hier in maar alleen verschillende, dat hij op het midden van de wicken heel veel geel heeft , en ook iet of wat op de staart: waarom hij die Erythroxanthus de Roodgeele noemt. De Papegaaijen uit Brasijl, zegt de Zelve, zijn bijna groen van hals , vleugels en rug, maar de rug helt wat naar het blaauw. Insgelijks de staart, in de welke de langste pennen rood zijn. Het hoofd is aschgrauw, en de buik geel. Sommige noemen in Duitschland die de Boheemsche Papegaaï, de welke met groene, geele, en roose verven op het aschgrauw beschildert is. Men schrijft dat in Spanje, op een plaats, geheeten Viadagola, somtijds een vogel gevangen word zo groot als een Vink, die om de kromte van de bek, verscheidentheid van verven, stel van voeten, en andere hoedaanigheeden, nergens als tot de Papegaaijen schijnt gebragt te kunnen worden. De Schrijvers van de Indische zaaken ge- tuigen ook uit eenen mond, dat 'er Papegaaijen gevonden worden niet kleinder als een Mus.

VAN HET RAAVEN GESLAGT, EN VAN EENIGE
ANDERE VOGELN, DIE EEN HARDE EN
STERKE BEK HEBBEN.

De *Raave* word genoemd van de zwarte verf, want Korós is zwart. De Raaf is de diefstigste van alle de vogelen, en de Kaauw, Mone- dula, van de raaven aart, heeft, van de munt, moneta, (het geld) te rooven, de naam gekreegen. Onder de vogelen van de raaven aart, is, die eigenlijk de Raave genoemd word, de grootste van allen, en aan deeze de naaste in grootte, de zaadleezende Kraai, en daar na de Zwarte en de Bonte, daarenbooven de Kaauw, de Doole; en de Pyrrhocorax de Raaf, Geelbek. Olaus Magnus schrijft, dat 'er in som- mige Noordsche landen witte Raaven overvloedig gezien worden. De Raaf, een raasvogel, weet geen ander geluid te geeven als Cras Cras. Andersins kan hij de stem van heel veel beesten, en van de menschen heel net nadoen.

De *Kraai*. Sommige meinen dat de Kraai (Cornix) bij de Latijnen van Corvus de Raaf, gelijk als een kleine Raave of Raaventje, ge- noemt is. De Kraai is van geen één geslagt, want behalven deeze is 'er een Kraai, de Aard-vrugt-eetende geheeten, een andere Bonte, en een andere Zee- of Water-Kraai; maar deeze laatste, schoon ze de naam ge-

gemeen heeft met de Kraaijen, verschilt nogtans van geslagt, als zijnde een platvoet. Het eerste geslagt van de Kraai gaat de Kaauwen in grootheid te booven, is nogtans kleinder als de zaadleezende Kraai, en heel veel kleinder als de Raave. Zij is van bek, schinkels, en over het geheele lijf, van alle kanten gitzwart, zo dat ze van zwartheid blinkt, en naar het ligt gedraait, zwart blaauwächtig vertoont.

De *Koore-Kraai* (*Cornix frugivora* of *frumentoria*) verschilt hier in van de gemeene Kraaijen, dat ze grooter is, en de bek niet als die, van alle zijden zwart, maar wit heeft, en zig gantsch, teegens de gewoonte van de andere, van het onreine en van zelf gestorvene onthoud, meest te vreden zijnde met aardvrugten: anders is zij de regte Kraaijen gelijk.

De *afschgraauwe Kraai*, word bij de Nederlanders een Bonte- of Winter-Kraai genoemd. Waar van daan het bekende spreekwoord bij hen luiden is. Een Bonte-Kraai maakt geen koude winter.

De *blaanwe Kraai*, is teenemaal een boschvogel en wild. Zij word over de Elve in het Lukkenhoofsche woud, en in de naaste bosschen gevonden. Sommige noemen ze de Duitfche Papegaai.

V A N D E K A A U W E N .

Sommige leiden de oorspronkelijkheid van het woord af van de rankheid van het lijf, en mogelijk niet zonder reeden, om dat de heele vogel bijna schier maar uit veëren schijnt te bestaan. Het staat vast dat 'er vier geslagten van Kaauwen aan Aristoteles zijn bekend geweest; het eerste dat *Coracias* word genoemd, het tweede *Lupus*, het derde *Scurra*, en het vierde *Platvoet*, in *Lydia* en *Phrygia* heel gemeen.

De *Coracias* heeft een lange bek, bijna vier vingeren lang, iet of wat geboogen, scharlaake rood of vuurrood, midden tusschen oranje, rood en geelächtig. Ik weet niet, zegt *Aldrovandus*, dat ik ooit iet bijzonder van deeze vogel hebbe gelezen.

De *Pyrrhocorax*, *Geelbek*, is kleinder als de Kraai, gelijk de Kaauw, met geele schinkels en bek, die aan 't einde iet of wat krom is.

De *Lupus* of *Monedula*, *Kaauw*, om dat die over al voorkomt, is het een vogel die ijder een zeer wel bekend is.

De andere *Monedula*, *Kaauw*, is daar in alleen van die verschillende, dat ze een witte kring om den hals heeft.

V A N D E E X T E R S O F A E C K S T E R S .

Het schijnt dat Aristoteles maar een eenig geslagt van Exters gekent heeft,

heeft, het geen mogelijk dat geweest is, het welke alle de laateren, van het eekel-eeten, den Aaker-eeter noemen. Plinius maakt van het zelve twee geslachten. De Exters bootsen het geluid van al het gedierte heel gemakkelijk na, dog meest de mensche-stem. Zij hebben zo bij de Hoog- als Neder-duitsche gelegenheid tot een spreekwoord gegeven: De Exter kan zijn hippelen niet laten.

De *Bonte Exter* of *Langstaart* is van grootte de Kaauw gelijk; maar om de lengte van de staart, die alleen op zig neegen duim lang is, schijnt ze grooter.

De Indische *Exter Langstaart*, is een vogel, niet zo zeer om de verscheidenheid der veren, als wel om de uitsteekende lengte van de staart, heel vermaaklijk om aan te zien.

De *Exter Aaker-eeter*, word bij Aristoteles, zo als Bellonius schrijft, Zagtkop genoemd. Bij de Brabanders Broek-exter. Hij verschilt van de Bonte, zo in de grootte als wel meest in de verf. Hij heeft de staart bijna eens zo kort als de Bonte.

De *Straatsburger Snappert*, word die vogel met regt genoemd, om dat hij als de Aaker-eeter tot walgens toe klapt. Die van Bononië noemen hem de Zee-exter. Op sommige plaatsen in Duitschland word hij Meerkolf geheeten. Zijn grootte is met den Aaker-eeter gelijk.

De *Zee-Exter*, een zeer schoone vogel, die zig nooit aan de zee-kant onthoud, schijnt groenagtig, behalven de kop, de nek, de voeten, en ook een gedeelte van de vleugels.

De *Persiaansche Exter* is bijna geheel bruinagtig, te weeten van hoofd, hals, rug, borst en buik.

De *Boheemsche Klappert* is niet uit het geslacht van de Exters. Bij sommigen uit giflingen de bonte Galerita, de kleine Phenix, de Merops Spegt, de nieuwe Vogel, de Vogel van 't Hyrcijnsche Bosch, Lucidia Nagtligtster, en Incendiaria Brandmaakster, &c. Maar bij Aldrovandus, Ampelis Druivevogel, om datze zig meest met druiven vermaakt. Deze schoonste Vogel is bijna van grootte eeveneens als een Meerel, dog grooter als de Coccothrauste Graan- of Kern-breker: van de bek tot het eind van de staart, neegen duim lang, en vier handpalmen breed, als de wieken uitgefpannen zijn.

De *Brasiliaansche Exter* word bij de Latijnen Peeper-eeter genoemd. Hij is uit het geslacht van die gekloofde voeten hebben. Zijn gantsche gedaante geeft te kennen, dat hij tot den Bonten Exter behoort. Hij is van grootte tusschen de Exter en de Meerel.

De Vogel *Rhinoceros*, *Neushoorn*. Deze vogel heeft geen gelijk-nis met de Exters, om dat hij eeveneens, als het viervoetige dier van

die zelve naam , een hoorn op het voorhoofd schijnt te draagen. De hoorn komt uit het voorhoofd voort , en is vast aan het onder-deel van de bek , en wel zwaar en groot , om dat hij digt aan het voorhoofd een handt breedt is , den hoorn van de Rhinoceros niet ongelijk , maar aan 't eind gekromt.

VAN DE MANUCODIATEN.

Om tweederlei reeden worden de *Manucodiaten* , vogels van het Paradijs of Paradijs-vogels geheeten : ten eersten , om dat men gemeenlijk gelooft , dat ze zig in het aardfche paradijs onthouden , en van den daauw leeven ; ten anderen , om de uitsteekende schoonheid van het lijf , door welkers bevalligheid sommige ook verdienen Paradijs-vogels genoemd te worden. Derhalven worden die schoonste vogels , *Manucodiatae* , dat is vogels gods , bij de inwoonders der Moluksche eilanden genoemd , zo om de schoonheid van het lighaam , als om dat men niet en weet op wat plaats dat ze gebooren worden , waar ze van daan koomen , en waar heen zij zig begeeven. Andere noemen ze Indiaansche vogels zonder voeten , alhoewel Aristoteles verzeekert , dat 'er geen vogel zonder voeten is. Vijf soorten van de zelve verschillen in de verf , en voornaamentlijk onder mal-kanderen van weegen de grootheid van de bek.

De *Rhyntace* van *Ctesias* , is een vreemde en uitlandsche vogel , tot nog toe onbekent. Men verhaalt , dat hij zo groot is als een duif , en in Perfië voortkomt.

De *Phenix*. Wat heeft een verdigte vogel , zegt Aldrovandus , met waare geboorene vogelen te doen ? Want wie kan bijzonderlijk , als een armzinnige in zijn harffens krijgen , dat een vogel zig zelve verbrand , en tot asfche maakt , en dat uit de asch een wurm , en uit de wurm een jonge vogel geteelt word , zonder eenige verschillendheid van kunne ; dewijl men zodaanige geboorte van de Fenix heeft verfiert ? Deeze gantsche beschrijvinge is uit de verdigtzelen van de Digtters verzaamelt. Voorwaar , niemand heeft mij kunnen wijsmaaken , dat 'er dieren in het vuur gebooren worden.

De vogel *Cinnamomus* , Kaneelvogel , is een uitheemsche , en tot nog toe ons onbekent , zo dat hij tot een zeeker geslagt van vogelen niet heeft kunnen gebragt worden. Alle de ouden hebben bijna , en zelf ook Aristoteles geschreeven , dat de Cinnamulgus , de Kanneelmelker , zig in Arabië onthoud : waarom Solinus , die de Vogel van Arabië noemt.

V A N D E S P E G T E N.

De Latijnen zeggen enkelijk *Picus*, of een toenaam bijdoende, *Picus Martius*, om dat hij aan Mars is toegeheiligt. Aristoteles telt drie geslagten van Spegten op. Bij Aldrovandus zijn behalven die, nog twee andere geslagten aangemerkt. Dog zij verschillen alle merkelyk in de grootte en de verf. Nogtans koomen alle de Spegten hier in over een, dat ze een regte, harde, ronde en sterke bek hebben, zeer bequaam om de boomen door te booren.

De grootste *Spegt*, bij de Hoogduitsche de Kraaiächtige *Spegt* genoemd, is ver de grootste van alle, en, behalven de kruin van de kop, gantsch zwart. Zijn veëren op de kruin blinken uitsteekend van gloeiend scharlaake rood, en maaken als een kuif uit.

De groote *Spegt*. Driederlei verf word teenemaal in deeze gantsche vogel beschouwt.

De kleine bonte *Spegt* is de groote in alles heel gelijk.

De groene *Spegt* gelijkt bijna naar een Tortelduif in de grootte. De kin, de borst, de buik, en de schinkels zijn bleek groen, zo dat ze schijnen uit wit en groen doormengelt te weezen.

De geele Persiaansche *Spegt Cyanopus*, *Blaauwpoot*, verschilt in de grootheid van de voorgaande niet met al, nogtans heeft hij een dikker hals, en een langer bek.

De groote groene *Spegt*, of de grootste *Spegt* van Bellonius. Hij eigent hem een kromme bek toe (want die is in het geheele geslagt van de Spegten regt) en verscheiden-verwige vlakken.

De *Spegt Murarius*, *Muur-spegt*, hangt aan alle muuren, maar meest aan die van de toornen, en zoekt de wurmpjes in de spleeten. Hij is een weinig grooter als een huis-mosch, en bijna zo dik als een spreeuw.

De *Sitta* is grooter als de *Muur-spegt* en bont.

De *Spegt* die 't nest ophangt is, jong zijnde, groen, maar ouder, word hij heel geel. Hij is bijna van grootte als een Tortelduif. Hij heeft de bek een weinig krom, roodächtig als hij oud, en bruinächtig als hij jong is.

De Indiaansche *Chlorio*. Deeze vogel is over het geheele lijf geel, uitgenoomen de kroon van de kruin, de blaauwe vlakken van de staart en de wiken, en de bek en de pooten, die uitsteekend rood zijn.

De *Spegt-gelyke* is zo groot als de *Coccothrauste*, *Korl-breeker*. Zijn booven-gedeelte is, van het begin van de bek tot den aars toe, vermillioen-rood.

De *Jynx* ofte *Torquilla*, *Draaihals*, is een weinig grooter als een Vink. De punt van de tong is zo scherp en kragtig, dat ze een menschenhuid, niet anders als een naaldje deurboort. De kruin van de kop, de hals, de rug, en de steuit zijn zwart uit het afchgrauw. De kin, de borst, en de geheele buik zijn geelagtig, en met zwartagtige dwarslopende vlakken geteikent.

Die van het zelve geslagt van de *Jynx* is de *Jynx* gelijk. De verf van het hoofd, de rug, de vleugels, en van de gantsche staart is ijferroestig, met geele dwarslopende vlakken schoon onderscheiden.

De *Certhia* is een klein vogeltje, en een weinig grooter als het Keuningkje. Aristoteles heeft het stoute manieren van doen, en een schrandere verstand in 's leevens handelingen toegeschreeven.

De *Merops*, *Spegt*, is van gedaante en grootte bijna gelijk de Meerels, en een weinig grooter als een Spreeuw. Zijn verf is ver de allerschoonste, waar meede hij teegens de beste vogel op mag, ja ook met de Papegaaï zelf.

De andere *Merops* is een weinig langer als de bovenste, en met het heele lijf vrij dikker.

De *Loxia* heeft een dikke en zeer sterke bek, en teegens de manier van alle vogelen van allebei de zijden gekromt. Moogelijk is deeze vogel die, de welke men zegt dat van de staart uit het ei uitgaat. Het is een groote vraat. Hij is naauwelijks grooter als de grootste Mees. Het gantsche lijf is bont.

VAN DE WILDE VOGELS, DIE IN HET STOF SCHRAAF- FELEN EN WENTELLEN, PULVERATRICES GENOEMT.

Het worden Land-vogelen genoemd, die zig niet in het water nog omtrent het zelve onthouden. Het geslagt van die is voornaamentlijk drierlei, te weten Graan- of Zaad-eetende, Beezijën-eetende, en Worm-eetende. Desgelijks is het geslagt van de vogelen die graan eten ook drierlei, want sommige zijn Stof-schraaffelend-wentelende, eenige Wasfers die zig wassen, andere Stof-schraaffelend-wentelende en Wasfers te gelijk. Maar laten wij den Meester Aristoteles hooren: Het is de manier van de vogelen, zegt hij, dat sommige zig in het stof wentelen; dat eenige zig wassen; en dat andere geen stof nog bad beezigen. De Stof-schraaffelend-wentelende zijn, die niet hoog vliegen, maar digt aan de aarde blijven, als het Hoen de Hen de Hin, het Veldhoen de Patrijs, het Hasel-hoen, de Leeuwk, en de Fasant. De Wasfers zijn eenige Regtgeklaauwde, de welke omtrent de rivieren, of moerassen,
of

of de zee verkeerem. Andere zijn gewoon van beide te doen, zo te wassen, als het stof te wrijven, gelijk de Duif en de Musch.

De *Paauw*. Bij de Digtters de vogel van Juno, word volgens de toestemminge der Schrijvers, de schoonste van alle vogelen verklaart. Het onderscheid van de Paauwen word voornaamentlijk van de verscheidentheid der verven genoomen. De Paauw, het mannetje van ons land, verschilt hemelhoog van het wijfje. Het mannetje is aan het hoofd, den hals, en het begin van de borst, hoog hemelsblauw van verf. Op de kruin vertoont zig een kuif, uit bloote en eenigfins zeer dunne groene schaften, booven op van de zelve verf, gelijkenende als naar den bloeffem van leliën. De ronde kringetjes of de ooggen der pennen zijn uit het groen met een glans als een Chryfolijth, en met verven van goud en saffier onderscheiden. De heupen, de scheenen, en de voeten zijn aschgrauw, met zwarte vlakken gesprengkelt, en met spooren als de Haanen gewaapent. In het wijfje word niet veel verandering van verven gezien. De geheele vleugels, de rug, de buik, de heupen, en de voeten zijn bruin van verf, naar het aschgrauw hellende.

De witte *Paauw* is alleen eigen aan de Noordsche landen, of men geloofde ten minsten dat hij 'er geweest is. Aloysius Cadamastus en Joannes Laurentius Ananias getuigen, dat 'er op de eilanden, geheeten Madera, zeer veele witte Paauwen vallen.

De *Paauw* van *Japan* heeft geen gelijkenis met de Paauw van ons land, als met de staart en de voeten.

De *Gallopavo*, de *Haanpaauw*, de *Kalkoen*, zou op de zelve wijze niet qualijk de Paauwhaan kunnen genoemd worden: want de oorspronkelijkheid van het woord is een en 't zelve. Turnerus en Bellonius gifsen dat het de *Meleagris* van de oude geweest is.

De *Fasant*, als zijnde een vreemde vogel, heeft in veele taalen, van de rivier Phasis, één naam gehouden. Bellonius verzeekert, dat 'er tweederlei geslagt van Fasanten is, allebei met een kuif verzien. De mannetjes Fasant zwigt in schoonheid voor geen vogel, ja voor de Paauw, de schoonste van alle, niet. De schilders moogen weezen wie dat ze willen. Indien Apelles zelf in 't leeven was; hij zou de schakeering en den glans van de pennen en pluimen niet kunnen afmaalen. En in der daad, de Fasant is niet alleen moeilijk om te schilderen, maar ook om te beschrijven. De staart, als men de langste pennen in 't midden meet, mag drie en twintig duim haalen, en is van gedaante als een orgelpijp.

De *Urogallus* of *Tetrao*, de Korhaan, word bij sommige de Wilde Haan of het Bosch-hoen genoemd. Plinius heeft gezegt, dat hij zijn eigen glans, een volkoomene zwartheid, en scharlaake rood op de wink-

braauwen heeft. Men vind'er die twaalf of veertien pond weegen.

De kleine *Korhaan*, *Lofhaan*, *Bergfasant*, heeft met de groote *Korhaan* veel gemeen, en na die is hij onder de wilde hoenderen de grootste.

De groote *Tetrax* of *Grygallus*, de *Grijzelhaan*, is een gekke vogel, en zo doof, dat hij met het schieten van het geschut niet kan verjaagt worden. Hij is afchgrauw op de rug, andersins over het heele lijf gevlacht, als de *Patrijfen*. Van grootte als een *Gans*. Hij nestelt aan de voet van het *Apennijnsch* gebergte. Dog indien iemand hem het *Alpische Haselhoen* wil noemen, hij zal niet qualijk schijnen te doen.

De kleine *Grijzelhaan*, is de bovenste in alles gelijk, maar de helft kleinder.

Het *Haselhoen*, *Attagen*, komt van grootte en de gantsche gesteldheid bij de *Fasant*. Het heeft een korte en zwarte bek, aan 't eind gekromt. Het is over het geheele lijf bijna verscheidenverwig of bont. Het hoofd heeft op het midden van de kruin een opstaande geelagtige kam, met zwarte en witte vlakken geschaakeert.

De *Haselhen*, schijnt teenemaal uit het geslacht van de *Patrijfen* te weezen, zo ze niet grooter was; en om dat ze zwaarlijviger met gepluimder schinkels, en ruig gelijk als met haase vlokken loopt. De veeren zijn van alle zijden veelverwig, zo dat men zeegroen, afchgrauw, zwart, kastanje-bruin en wit in de zelve beschouwt.

De *Otis* of de *Traage vogel*, (*Trap-gantsch*, niet *gans*, maar *gantschelijk*,) word in 't *Grieksch* *Trapvoet* genoemd. Bij de *Nederduitse* gelijk als *gantschelijk* traag. Uit de ouden, zegt *Aldrovandus*, hebben wij niemand, dat ik weet, die de *Otis* hebben beschreeven. *Atheneus* haalt deeze woorden uit *Aristoteles* aan: De *Vogel Otis* is een *splitvoet*, staande op drie *klaauwen*, van grootte als een groote *Haan*, met een lang hoofd, wijde oogen, een scherpe bek, een beenagtige tong, en een ranken hals. Eindelijk zegt de zelve *Aldrovandus*; wij hebben van die dingen, in de werken die 'er van *Aristoteles* zijn, niet gelezen.

De *Veld- of Wilde-Eendvogel*, of de *Tetrax van Bellonius*. Deeze word een wild *Eend* genoemd, niet om dat het een *water-vogel* is, maar om dat het als de *Water-Eenden* op de aarde neêrzit: ja dat meêr is, het heeft geen gelijkenis met de *water-vogels*; want het is een *veld-vogel*, van lijvigheid als een *Fasant*; met het hoofd, behalven de dikte, naar een *Quakkel*, en met de bek naar een *jongk Hoen* gelijkenende.

De *Vogel Stella*, of *Star-vogel* geheeten, gaat ook op drie *klaauwen*. Het geheele lijf, uitgenoomen de *buik*, de *staart*, en de groote *vleugels*,

gels, is zo uit wit, geel en zwart geschakeert, dat het moeilijk is te oordeelen, welke verf uitsteekt.

De *Oedicnemus* van Bellonius heeft zeer dikke scheenen beneeden de knie, een heele dikke mond, en drie klauwen aan de voeten. Hij gelijkt met de vleugels, van binnen wit en van buiten zwart, naar de Otis, dog met de rug naar het Haafelhoen, want hij is rookverwig. De Vogel-beschrijver noemt hem Charadrius.

VAN DE PATRIJSEN OF VELDHOENDEREN.

Aristoteles zegt, dat de Patrijs andere vogelen treed, als ze maar van grootheid gelijk zijn. De gemeene Patrijsen zijn kleinder als de roffe, te weeten, van grootte wat minder als Duiven: de verf is ook donkerder. Aristoteles verhaalt van tweederlei geslagt van Patrijsen, maar Plinius maar alleenlijk van een eenig: zij schijnen die Indische niet gekent te hebben, de welke Strabo verhaalt dat grooter zijn als een Gier en een Gans. Bellonius beschrijft vijf vogelen onder de naam van Patrijsen, naamentlijk de Grieksche Patrijs, de groote roffe Patrijs, de grijsche Patrijs, dat is, de aschgrauwe, alhoewel hij zelf het de donker-roode overzet, de Patrijs van Syrië, of de Patrijs van Damascus, en de witte Patrijs of Haasevoet, Ruigpoot.

De *Grieksche Patrijs*, bij de Grieken *Coturnus*, is eens zo groot als die van ons land; aan de bek, en de roode voeten, en aan het voorste gedeelte van de maag, met de zelve vlakken als de onze gesprengkelt, en van grootte als een gemeene hen.

De roffe of groote *Patrijs* heeft een roode scharlaake bek. De voeten zijn zo rood niet. De rug, de borst, en 't hoofd zijn aschgrauw. De buik rosächtig. Hij is van grootte, en met de gedaante van de bek, als een Duif.

De kleine of aschgrauwe *Patrijs*, is teenemaal verscheidenverwig als de Patrijs van ons land, en niet wel om te beschrijven.

De *Patrijs van Damascus*, komt met de geheele gedaante, en de kortheid en de dikte van het lijf heel nabij de Veldhoenderen; zij gelijkt zo wel naar de kleine Patrijsen, dat men ze op het eerste aanzien nauwelijks kan onderscheiden. Het is de Syrische Patrijs van Elianus niet, alhoewel de grootheid overeenkomt.

De witte *Patrijs*, of de *Haasevoet*, *Ruigpoot*, word ook de Steen-Patrijs geheeten, en komt met de grootte van een Duif over een. Zij is gantsch blank, behalven de pennen van de staart die meest zwart zijn. De voeten en de klauwen zijn met veëren bekleedt. Daar is nog een andere,

van

van de zelve naam, in de grootheid maar alleen van de Quakkels verschillende.

De *Quakkel der Latijnen*. Longolius meent, dat ze mogelijk bij Theophrastus Dwerg-Patrijfen worden genoemd, nademaal ze een Patrijs in alles zo wel gelijkenen, dat ze behalven de kleinte en de gedrongenheid van het lijf gantsch niet verschillen. Het wijfje van de Quakkel is ranker van hals als het mannetje. Het mannetje is veel grooter, en heeft booven de bek als eenige hairtjes, die aan her wijfje niet en zijn.

De *Ortygometra*, de *Quakkel-moeder*, word bij Hesychius een zeer groote Quakkel uitgelegt. Sommige Hoogduitschers noemen ze de Quakkel-koning.

De *Cynchramus*, zegt Bellonius, is grooter als een gekuifde Leeuw. De hoedaanigheid van de bek, als het voornaamste kenteeken, wijft ons klaar aan, van wat voor een vogel wij spreken, want die is kort en dik, en kennelijk door een knobbelje, als meede zo hard als een been, daar beneffens het onderste met het bovenste te zaamen gevoegt, maakt in het midden een kuil. Men vind nergens een andere vogel met zodaanige gesteltenis van een bek. Ik weet niet zeker, zegt Aldrovandus, wat voor een vogel de *Cenchramus* is, en ik zie geen andere van de nieuwe Schrijvers, die kan verzeekeren dat hij de zelve heeft gekent, behalven Longolius en Bellonius, van de welke die de *Cenchramus* met de *Ortygometra* te zaamen mengt, welke beide Aristoteles duidelik onderscheid: en deeze dringt ons een klein vogeltje, bij de Franschen Preier geheeten, op, om dat het in 't veld overvloedig is, met een korte en geknobbelde bek, in plaats van de *Cenchramus* van Aristoteles, en de Geersvogel (*Miliaria*) van Marcus Varro, steunende op geen andere reeden, als om dat het geers eet.

VAN DE HAAN, HOENDERHAAN, HUISHAAN,
EN DE HEN, HINNE.

Het woord Gallus, Haan, bij de Latijnen, en Aléktor bij de Grieken, is gelijknaamig en twijffelagtig, en beteekent veele dingen: want het is onzeker, zegt Quintilianus, of het een vogel, of een volk, of een naam, of de fortun (het geluk) van een mensch beteekent. Dog Aléktor word een Haan genoemd, om dat hij ons uit de slaapplaats opwekt. Hij word ook Orthobrós geheeten, om dat hij den daageraat door het kraaijen verkondigt. Gallinaceus (van de hoenderen) schijnt van Gallina te worden of voort te koomen, en word ook enkelijk in de plaats van Gallus, Haan, gestelt, of als een bijnaam daar bij gevoegt, moo-

moogelijk uit reeden van het onderscheid , op dat naamentlijk de twijfelzinnigheid vermijd werde. Pullus (een kuike of kieke) is een algemeene naam van alle vogelen ; en de vrugt (dragt) van sommige viervoetige dieren worden ook Pulli (de jongen of veulens) genoemd , als van een paard en een ézel , maar voornaamentlijk van de vogelen , en onder die meest van de Hennen bij uitneementheit. Eenige uit de nieuwe Schrijvers spreken Pulla , een Kieke , ook in het vrouwelijke geslagt uit. Pullaster en Pullastra beteekent een jonge Haan en een jonge Hen. Pullejacius , Pullicenus , of moogelijk Pullicinus word door verminderinge voor een klein Kuiken gezegt. De Latijnen schijnen Ovum , een Ei , van het Grieksche Oòn afgeleid te hebben , door tusschenzettinge van de letter V om de welluidentheit : want ze hebben Oòn gezegt , gelijk als Oion , dat is , eenzaam , om dat ze elk bijzonder gelegd worden. Het gedeelte van het ei dat zigeerst aan het gezigt opdoet , word de Dop , de Schaal , de Beeker (Kelk,) en de Schors (Bast,) genoemd. De Eiëren die zonder dop uit koomen , worden 'Anóstraca geheeten. Het geene nu als 't ei gebrooken is verschijnt , word het wit van 't ei , het blanke van 't ei , en het eiërwit genoemd. Het binnenste vogt van 't ei , dat geel van verf is , daar zeit men den Dooijer (de Door,) en het geel van 't ei teegen. Het onderscheid van de Haanen en Hennen word van de landen en plaatsën , en van de grootte of strijdbaarheid genoomen. Nogtans verschillen ze ook in andere dingen. De Hadriaansche Hennen koomen ons eerst voor. Maar welke zijn ze ? zegt Aldrovandus , ik zie dat zommige anders gevoelen , en inder daad het heeft mij tot nog toe niet moogen gebeuren iemand te zien , die in deezen deele aan geleerde verstanten net heeft kunnen genoegē geeven. Longolius zegt , dat eenige Hennen in 't Hoogduitsch gelijk als Leghennen worden genoemd , en hij gīft dat die de Hadriaansche zijn. Columella noemt moogelijk de zelve dwerghennen of Krielhennetjes. Daarenboven zijn 'er nog andere geslagten van Hennen , van de ouden in grootte eere gehouden , die ons insgelijks bijna onbekent zijn. Zodaanige zijn de Tanagresche , Lydische , Rhodische , Chalcidische , Medicesche , en de Alexandrijnsche. De Schrijvers van de sloopvaart naar Indiën verhaalen , dat 'er in het koningrijk Senega Hennen zijn , die Faraos hoenderen genoemd worden. Elianus schijnt te verzeekeren dat 'er stomme Haanen zijn. Men vind in de Stad Quelim , in 't Koningrijk Mangi , eenige Hennen met zwart hair als een kat. De geweldige grootte Stad Fuch , geleegen in 't oosten , brengt hennen voort met wol , van zulk een witheid , dat ze naauwelijks voor de sneeuw wijken. Van de geveerde wederom zijn sommige kaal van voeten , en andere ruig , welke laatste de

Hoogduitschers noemen Gehoosde. Weederom hebben sommige een enkelde, en andere een dubbelde kam, en eenige een staart, en andere geen. De verf kan in het geheele hoender-geflagt niet beschreeven worden: want dit heeft alleen van de gemeste splitvoeten verscheide verven. De Haan heeft een kam op de kop waardig om te zien: waar van daan Haanen rood-gekamde vogels genoemd worden. Dat vliesagtige vel, het welke onder de kin en den hals van weêrzienden neederhangt, word de Lel genoemd. De oogen zijn blinkende en klaar. De bek in beide de kunne sterk, en in 't boovenste deel krom, meesten-tijd hoornig van verf. De mannetjes hebben grooter staart als de wijfjes. De mannetjes zijn allermeeft met de spoor gewaapent. De Haanen beginnen te kraaijen, als ze de Hennen beginnen te treden.

Aldrovandus geeft maar twee afbeeldingen van zijn boere hoenderen, als zijnde elk een wel bekend; van welke de eene hen geheel blank is, en een kam heeft gelijk een Leeuwerk. De andere is tusschen twee muuren van een oud kasteel gevonden, van honger gesturven zijnde, en bijna geheel in steen verandert, en ijsfelijk door haare pennen zonder veeren als een ijservarken.

Pumilio, het *Kriel- of Dwerg-Hennetje*. Wat baat hier het nette beschrijven, indien de verf meesten-tijd, ja bijna altijd in deeze, gelijk als in de andere verschilt?

De *Patarijnsche Hoenderen*. Het mannetje was schoon van aanzien, alleenlijk maar met vijf verven versiert, te weeten zwart, wit, groen, rood en geel. Dog in de geheele Hen, behalven dat witte vellerje, dat ze bij de oorgaaten heeft, was gantsch geen wit, maar ze was groen uit het zwart.

De *Haan* en de *Hen met geveerde voeten*. De Haan was van hals en rug kastanje bruin. De geheele Hen was geel, met zwarte vlakken overal besprengkelt.

Een *Haan* en twee *Turksche Hennen*. Het gantsche lijf was wit, met zilvere en goude streepen versiert. De heele Hen was wit, met zwarte vlakken overal besprengkelt, en de voeten blaauwagtig. De andere Hen had heele hemelsblaauwe voeten, en was op de zelve wijze als de voorgenoemde, uit het wit en 't zwart gevlaakt.

Een *Haan* en *Hen van Persië*. Die verschilt voornaamentlijk daar in van de onse, dat hij geen staart heeft, voorts is hij eeveneens. En deeze is in verf van het mannetje heel verscheiden, waarom de verandering van de verf, zo in deeze, als in die, heel weinig word gägt.

VAN DE WANSCHEPZELS.

Dewijl in het Hoender-geflagt Wanschepzels geteelt worden, zo ver-
toont Aldrovandus ook sommige afbeeldingen van de zelve.

Men zegt dat de drievoetige Haan met veele andere kuikens bij de Bru-
tii is voortgekoomen, in het jaar na de Scheppinge 3763, en voor Chris-
tus geboorte 196.

De volgende Haan is te gelijk met drie voeten verzien.

Een zekere Hen had ook drie voeten, maar het derde been quam
digt bij den aars uit.

Een Kuiken met drie voeten uitgekoomen, quam het derde gelijk als
uit de steuit.

Een Geraamte van een wanschaape Kuike, en het bovenste kuike bij-
na gelijk, als dat de voet uit den aars gebooren, met vijf klaauwen was
verzien.

Een viervoetigen Haan, welkers twee agterste voeten volkoomen waa-
ren en geel, en de voorste onvolmaakt en bleek.

Een Hen van eenerlei verf was ook gebooren met vier voeten.

In 't jaar 1551, zijn in Vrankrijk dubbelde kuikens van een Hen ge-
vonden, met vier vleugels, en zo veel voeten, maar alleenlijk met een
eenig hoofd.

Men verhaalt dat 'er te Cera, in het jaar 3838, na de Scheppinge, en
125 voor de geboorte van Christus, een vijf-voetigen Haan is geboor-
ren.

Een Kuiken met een dubbeld hoofd, alleenlijk met twee vleugels en
voeten.

Van gelijken een eenig hoofd te zaamen van een tweeling Kuiken.

Een Haan op een wonderlijke wijze wanschaapen, wierd voor eenige
jaaren aan het hof van den Groot Hartog van Toskane gezien. De Kam
en de wederzijdsche lellen bestonden uit pluimen. Hij had op het
voorhoofd twee kaale pennen, of liever steil over eind staande schagten
van pennen, als twee hoornen; desgelijks twee andere aan weêrzijsden
van de bek bij de neusgaaten, op het einde met dunne veêrtjes als ver-
kens borstels; als mede een andere in de nek, die aan het begin bijna met
diergelijke borstels was versiert. Het geheele lijf was bijna bruinagtig,
maar de wortels van de pennen waaren witagtig, zo dat ze over het ge-
heele lijf naar visschobben geleekenen. Bij de steuit, waar langs de staart
uitgaat, had hij een ronde min of meêr witagtige knobbel. De blaauw-
agtige staart, vleeschagtig als het viervoetig gedierte, kaal van hair,

had aan 't eind een blanke wolle vlok. De scheenen waaren als met laarsen overtrokken.

Een Haan met verkeerde veëren of pennen.

VAN EENIGE VREEMDE GENAAMDE HOENDEREN,

EN EERST VAN DE INDIAANSCHEN GE-OORDE HAAN MET DRIE KLAUWEN.

De roode bek gelijkt niet naar die van andere Haanen, maar komt gantschelijk met de Paapegaai over een. Het hoofd, de rug, de borst en de buik zijn ligt roosverwig. Hij is met twee kammen geteikent. De groote opstaande ooren zijn die van de ézels niet ongelijk. De vleugels zijn heel verscheiden-verwig. De staart is dubbeld, en de eerste klein, en van vijf pennen, dog de tweede bestaat uit neegen zeer lange pennen. De voeten zijn rood, de klauwen drie, en de nagels en de hiel zijn wit.

Een andere *Indische Haan* was over het geheele lijf pek-zwart, hij had geen spooren of staart, nog ook geen kam, maar in plaats van die droeg hij hairlokken.

Een *Indische Hen* is van verf en gestel van lijf de bovenste Haan ongelijk, dog ook met een hairlokkig gekrult hoofd.

Twee andere *Indiaansche Hennen*. De eerste van de bek tot het einde van de staart toe (de welke wit is, met zwarte streepen besprengt) zwart: welke zwartheid nogtans bijna overal naar het blaauwagtig helt. Zij droeg een groote knobbel op het voorhoofd, van gedaante als een vijg, bijna heemelsblauw. De andere was zo zwart niet, maar alleen bruin van verf, die aan den hals en de vleugels op het aschgrauw trok. De knobbel op het voorhoofd was die van de andere nu genoemde zeer gelijk.

Hennen van Guinea. De Haan van de kust van Barbarije is een zeer schoone vogel, van grootheid van lijf, gestalte, bek en poot gelijk de Fasant, gewaapent met een hoornige kruin in een hoornig spits van het agterste gedeelte hellende, en in het voorste opgaande verheeven. Hij is uitsteekend schoon purper-verwig onder de keel. Men kan de Haan en de Hen niet wel onderscheiden, zo groot is de overeenkomst, als dat het hoofd van de Hen gantsch zwart is.

De *wollige Hen*. Fuch is een geweldige groote stad, in het oosten gelegen, alwaar zeer groote Haanen vallen. De Hennen zijn zo wit als sneeuw, en niet met veëren, maar met wol gedekt, als het vee.

De *Schotse wilde Haan*. Het mannetje is op den hals, de borst, de

vleu-

vleugels, en de heupen, met hoog-roode stippen gesprengt. De zwarte vlakken veranderen het grijsgrauwe wijfje.

De *Morbenna* van de Engelse. Daar is een wild hoendergeslagt bij hen luiden, in het welke het wijfje zo veel van het mannetje verschilt, datze voor iemand die 'er geen verstand van hadde, van twee geslagten zouden schijnen te weezen. Het mannetje is wat kleinder als een Huis-haan, gantsch zwart, behalven een gedeelte van de staart, dat het aarsgat bedekt. Want de Hen is wit.

De *Poel-Haan*, een vogel bij de Schotten en Engelsen bekend, schijnt aan de beschrijvinge van het Hafelhoen ondergevoegt te moeten worden.

VAN DE KAPOEN, KAPUIN.

De *Kapoenen*, als zijnde ontmant, kraaijen niet, nog vallen de Hennen niet moeijslijk. Zo veel geslagten van Haanen als 'er zijn, zo veel geslagten van Kapoenen konnen 'er ook weezen. De Kapoenen verschillen alleen van de Haanen door het snijden. Nogtans hebben ze de maanen van het hoofd grooter als de Haanen, en de pennen van de staart zijn langer. De stem is flaaower en heesch.

VAN DE VOGELN DIE ZIG TE GEELIJK IN HET STOF WRIJVEN EN WASSEN.

VAN DE DUIVEN IN HET ALGEMEEN.

Onder de gebruikelijkste Grieksche naamwoorden van een zelve be-teekenisse is voornaamentlijk *Peristerà* (een Duif,) Dog de *Atticispreeken* *Peristeròs* in het mannelijk geslagt uit. Men leeft bij de Latijnen *Columbus* (een Doffer) in het mannelijk geslagt, en *Columba* (een Duif) in het vrouwelijk: nogtans gebruikt men in het veelvoudig getal het vrouwelijk geslagt meest, zo als de Letterkundige het onderhouden. Het verminderend woord *Columbulus* (een Doffertje, een Duifje) word zelden gebruikt. De *Columbi* (Doffers,) zegt *Albertus*, worden daar van genoemd, dat ze geduurig werk maaken van hunne lendenen, (*colere lumbos*;) daar en teegen de *Palumbi* (Wilde Duiven, Ringelduiven, Houtduiven) om dat ze hunne lendenen verschoonen, (*parcere lumbis*.) Welke woorddoorspronkelijkheid, zegt *Aldrovandus*, bij mij niet word afgekeurt, alhoewel ik ondertusschen aan ijder geleerd man zijn eigen oordeel overlaate. *Aristoteles* schrijft dat 'er één geslagt

van Duiven is, maar vijf soorten, de welke hij aldus optelt; de Duif, de Oenas, de wilde Wijnduif, de Phabs, de Phassa, en de Tortelduif. Die de Duiven in Huisduiven en in Wilde Duiven verdeelt, zoude niet qualijk doen. Sommige Duiven worden gemeenelijk Huisduiven genoemd, als, de Steenduiven, die zig in roorens, of op het hoogste van 't huis, of op de daaken onthouden; de Duiven, geheeten Kroppers, met ruige of geveerde voeten, die al korrende de krop geweldig dik uitzetten: de Gekapte Duiven, Kappers, Kappertjes, Munnikjes, naamtelijk van de kuif, die naar een kap, een koovel, keuvel, een monnikskap, schijnt te gelijkenen: de Duiven van een korter bek, Kortbekken: de Duiven die onder het vliegen in een kring rondom vliegen, Draaijers, Gierduiven: de gekopte Duiven, Haasebollen: en de gehelmden Duiven, Helmpjes. Het is niet wel mogelijk, zegt Aristoteles, dat de kunne der Duiven met kennis kan onderscheiden worden, als uit het zien van de ingewanden.

DE BESCHRIJVINGE VAN EENIGE HUISDUIVEN.

Wij noemen ze Huisduiven, die bij na onder een dak met ons leven. Van deeze zijn sommige van ons land, en andere vreemde of uitlandsche. Van de onze hebben eenige ruige en sommige bloote voeten. Weederom zijn eenige gekuift, en andere plat van kruin. In de vreemde word dat onderscheid zo zeer niet gevonden, maar ze verschillen daar en boven in de grootte van de bek. Weegens de verf van allen valt niet te zeggen. Onder de meest bekende, die bloote voeten hebben, is tweederlei geslagt, groot en klein.

De eerste van de wanschaape Duiven is in Duitsland in 't jaar 1550 gevangen, en had niet alleen vier voeten, maar van natuure een dubbeld aarsgat, die van Keiser Karel, &c. voor een wonder is gezien. De andere was te Bononië uitgekoomen, met een dubbelde aars, ook viervoetig, gantsch aschgrauw op het violet trekkende.

De Duiven met ruige of geveerde voeten. Van onze Huisduiven, die ruige voeten hebben, kunnen sommige ook grootte en eenige kleine genoemd worden, en van deeze zijn eenige weederom plat van kop, en andere gekuift.

Aldrovandus vertoont uit de kleine, die geen kuif hebben, maar alleen één witte Duif in print.

De bonte Duif bestaat alleen maar uit twee verven, behalven dat de voeten bloedrood zijn. Want het hoofd, de keel, de borst, de buik, de heupen, en de vleugels van onderen zijn wit. De geheele rug is zwart.

zwart. De nek, de hals, en de wieken van booven, als meede het aars-gat, en de staart zijn bont uit het wit en 't zwart.

Onder de gekuifde Duiven van ons land, was een vogel, gantsch uit het blaauwächtig, wit en zwart gefchaakeert.

VAN DE VREEMDE DUIVEN.

Het onderscheid van de vreemde Duiven is grooter. Want zij verschillen niet alleenlijk ten aanzien van de voeten, maar ook in de grootte van de bek, en de kuif van 't hoofd.

De *Duif Riccia* heeft een kuif met gekrulde veëren bekleed.

Het geslacht van de *Duiven* van *Cyprus* is tweederlei; het eene gekuift, en het andere plat van kop. Van de Gekuifde die ze Kappers of Monnikjes noemen, hebben eenige bloote voeten; en andere zijn met veëren gedekt, die sommige Helmen noemen.

De meeste uit dit geslacht hebben bloote voeten.

De *Kropper-Duif* word alzo geheeten om de wijde ruimte van de borst.

Daar is nog een Duif, die ook bij sommige de Cyperse word genoemd, met een zeer fraaije kuif versiert, maar ze is zo sterk niet gekapt.

Twee andere zijn bijna over al eeveneens, beide aschgrauw naar het blaauwächtig hellende.

Sommige noemen diergelijk geslacht van Duiven *Indische*, om dat ze heel wel bij de Cyperse kunnen getelt worden: want indien men 'er de de kuif of de kap bijvoegt, zullen het teenemaal zulke weezen.

Daar zijn 'er die een zekere Duif de *Cretensche* noemen, alhoewel de korthed van de bek anderfins aanwijft, dat ze meede geslagtig is aan de boovenste.

Sommige noemen een andere Duif een *Kropper*, maar die naam past beeter aan die groote, de welke onder het vliegen de krop met wind opblaazen, en gelijk als tot een groote opgezwollentheid uitzetten.

Een andere *Duif*, schoon een wanschepzel, wort uit het zelve geslacht vertoont. Het was eenigermaaten een tweelijvige vogel, naamentlijk uit het eene lighaam een ander paar voeten uitsteekende, daar de twee overige voeten aan het ander volmaakt lijf vast waaren.

Men noemt diergelijke Duiven *Perfiaansche* en *Turksche*, van verf gantsch zwart of donker bruin, behalven de oogen, die vermillioen rood, en de voeten die bleek rood zijn, als meede de bek die geel is. Maar of diergelijke verf aan dit geslacht eigen is, weet *Aldrovandus* gantschelijk niet.

Een zekere vogel met een *Eendebek* komt onder de naam van een *Indiaansche*

diaansche Duif voor , daar ze ondertusschen behalven de voeten en de grootte niets met de Duiven gemeen heeft.

De *Veld-* of de *Steen-Duif* van *Varro* word van verf bruin afchgrauw uitgedrukt, niet daarom, als of ze allemaal zo zijn, want in dit geslagt verschilt de verf ook, maar om dat ze ten minsten veel tijds zodaanig zijn.

VAN DE GROOTE WILDE- OF RINGEL- DUIF.

Ik, zegt *Aldrovandus*, op dat alle verwarringen vermijd werde, zette *Phatta* over *Palumbus* de groote Ringelduif, dog *Phabs* de kleine Ringelduif. Men leeft *Palumbus* in het mannelijk, en *Palumba* in het vrouwelijk geslagt. Men zegt ook bij vermindering *Palumbulus*, een Ringelduifje, als *Columbulus*. Of het geslagt van de wilde Ringelduiven, dat is de Ringelduiven in zig zelve aangemerkt, een verscheidenheit toelaat, is tot nog toe niet zeker. Nogtans leeft men bij *Pet. Martyr*, dat de Spanjers, op een eiland van de nieuwe wereld, grooter Ringelduiven als de onze hebben gevonden. Dat de Ringelduiven de Duiven gelijken, hebben wij uit het gemeene spreekwoord.

De *Phabs* of de kleine *Ringelduif*. Dewijl deeze vogel bij *Aldrovandus* nooit gezien, nogte aan andere bekend is, zo is de beschrijvinge van de zelve agtergelaaten.

De *Oenas* of *Vinago*, *Wijnduif*, moogelijk gelijk als ik ga met wijn om. Zij is niet kleinder als de Huisduiven. De verf helt eenigermaaten uit het ijferroestige naar het rookerige, zo als die van zwarte wijn, of gelijk in de zwarte rijpe druiven is.

De *Alchata* of de *Filacotona* van de *Arabiers* is een geslagt van wilde Duiven. Ze zijn gemeenelijk gezien in Syrië, met zwarte en zeer korte voeten.

De *Duif Livia*, de *Loodblauwe*, is alzo genoemd van de loodblauwe verf. Of in dit geslagt verscheidenheit gevonden word, zegt *Aldrovandus*, weet ik voorwaar niet: nogtans leese ik bij *Elanus*, dat de Duiven *Livix* in Indië groene veëren hebben.

VAN DE TORTELDUIF.

Bij beide, te weeten zo Grieken als Latijnen komt het woord af van het geluid van de stem, naamentlijk van *Truzein*, *Korren*. De Tortelduif is ten aanzien van het lijf klein van hoofd, en de verf helt uit het afchgrauw naar het rosagtige. Een gitzwarte kring omringt den hals van

van agteren , met groene vlakken besproeit , maar is van vooren niet wel zichtbaar. In teegendeel is het gelegeen met de Indiaansche Tortelduiven. Want het wijfje , uitgenoomen de voeten die rood zijn , en behalven de bek die zwart is , gelijk als in het mannetje , en al de rest , is wit. Dog het mannetje is ros van hoofd , hals , borst , en wicken tot de slagpennen toe , en van rug tot de steuit toe.

VAN DE MOSCH, MUSSCHE, IN 'T ALGEMEEN.

Alexander Myndius verhaalt alleenlijk maar van twee geslagten van Mosschen , het eene wild , en het andere tam. Scaliger de Vader verhaalt , dat hij witte Musschen heeft gezien , en hij houd ze niet voor verscheide , maar voor zeldzaame. Behalven de witte en de gemeene Huis-Mosschen , heeft 'er Aldrovandus veele afgemaalt , onder welke de eene anders van verf als de andere is. Scaliger schrijft , dat 'er op het eiland van Sint Thomas groene zingende Mossen zijn ; maar of deeze uit dit geslagt zijn , is den Schrijver onbekent. Het is overtollig de Mosch te beschrijven , die alle uur van den dag van ijder een gezien word. Men kan weeten hoe oud dat de Mossen zijn uit de bek , om dat die afschgrauw of saffraan-geel omtrent de keel is , als ze jong zijn , maar zwart en hard in de ouwe.

VAN DE MOSSCHEN IN 'T BIJSONDER.

Aldrovandus heeft tweemaal een *witte Musch* gezien , daar niet als wit aan was , uitgenoomen de bek en de geele voeten. Een geele kring liep 'er om den zwarten oogäppel.

De *geele Mosch* was een heel geel vogeltje , behalven de oogen die zwart waaren.

De *gevlakte* ofte de *drieverwige Mosch* , bestaat alleenlijk maar uit drie verven , naamentlijk wit , zwart en geelächtig ; men kan niet zeggen welke van drie het meeste uitsteekt.

De *Mosch Witstaart*. De staart van deeze , schoon niet t'eenemaal blank , is wit uit het afschgrauw , alhoewel hij andersins van de verf , en met de rest , bijna is als een Huismosch.

De *Berg-Mosch* is ver de schoonste van al de Mosschen van ons land. Van grootte is hij als de gemeene , of moogelijken weinig kleinder. Hij heeft een scherpe kortächtige bek , zwarte oogen , de kruin van de kop bijna scharlaaken rood , of liever kastanje-bruin , de kin als de gemeene

zwart, en tuffchen die en de kruin is wit. In het wijfje is alles bleeker, en aan de kin en heeft ze die zwarte vlak niet.

De *wilde Mofch* komt in de grootte met de gemeene Mofchen heel wel over een. De kruin van het hoofd is, als de voorgaande Bergmosch, ijferroeftig, hellende naar het vermiljoen.

Alhoewel de Meedegeflagtige aan de Musch geen zwarte kin, nog geen kenteekenen van de zelve heeft, gelijk men in sommige Wijfjes aanmerkt, niet te min getuigt hij met de gestalte van het lijf, dat hij uit het geslacht van de Mofchen is. Over het geheele lijf is hij met rosagtige langwerpige vlakken, naar beneden loopende, geverft.

De *gekringde Mofch* verschilt van de bovenfte, naamentlijk van de gemeene Musch, zo van de verschillende verf, als ook, om dat daar de vlak in de bovenfte zwart, de zelve in deeze geel is.

De *kleine Mofch*, die zig in de eiken houd, heeft al de vlakken die men in de Muur-spegt vind. De landluiden noemen hem de Neutemus, of die zig in de noote-boomen onthoud. Dat klein Mofchje maakt zijn nest niet als in een zekere boom.

De *gekke Mofch*. De vogelaars van Bononië noemen een zekker klein vogeltje, dat met de gestalte van 't lijf naar de Mofchen gelijkent, niet tegenstaande van verf heel verscheiden, de zotte Mofch.

De *Illyrische Mofch* is grooter als de Mofchen van ons land, maar van verf bijna gelijk. Van boven is hij teenemaal wit, en van onder bleek ros, zonder dat 'er eenige andere verf tuffchen beide loopt.

De *Indiaansche Mofch*, groot- of lang-staart, met een vermiljoene bek, is van grootte gelijk onze Huismuffchen. Het hoofd, de keel, de hals, de borst, de buik en de vleugels bestaan uit verscheide verven. De staart is dubbeld, als in de mannetjes Paauw, en ook van twee verven. De kleine staart, die de groote onderschraagt, en voor een steunzel strekt, is wit; de groote staart, git zwart, bestaat uit vier heele smalle pennen, neegen duim lang.

Een andere *Indische Mofch*, langstaart, is schoonder als de bovenfte, en van grootte gelijkerwijs als de voorgaande. De bek heemelsblauw. Het hoofd is plat, op de nek verheeven, en gantsch zwart. De hals en de borst zijn scharlaaken-rood, en de buik en de heupen wit. De staart is zwart met heele lange en zeer breede pennen.

Een andere *Indische Mofch*, kortstaart, is de twee bovenfte gantschelijk ongelijk, naamentlijk kleinder, en behalven de bek en de voeten gantsch zwart, en eindelijk korter van staart als onze gemeene Musch.

Het *Mofchje* kortstaart van ons land is over het geheele lijf eenverwig, naamentlijk geelagtig: nogtans zijn de borst en de buik wit. De bek is hoog geel.

De *roodzwarte* ofte *porphijr-zwarte Indische Mofch* zonder staart (steuit.)

Het

Het gantsche lijf van booven en van onder , als meede het begin van de wicken , blinken van zeer schoon scharlaake-rood ; het overige van de wicken is zwart: nochtans indien de pennen van de zelve aan de zijden worden uitgespreid , laten ze wat wit zien.

Een andere *peers-rood-zwarte Indische Mosch* zonder staart , is een vogel langer als de boovenste , maar zo lijvig niet , en meest bestaande uit drie verven , naamentlijk rood , peers of blaauw , en zwart.

Een andere *Porphyr-zwarte gestaarte Indische Mosch* is de boovenste gelijk. Dog hij heeft een staart van vijf vingers lang , en bestaande uit tien heele zwarte pennen. De slag-pennen van de vleugels zijn zeer zwart. Het hoofd , de rug en de steuit zijn hoog purper , en nochtans de wortels van de veëren geel.

De *witte Emberiza* van Gesnerus is grooter als de boovenste (naamentlijk de geele , onder de zingende) met een korte breetächtige bek. Hij heeft niet geels , en is van verf als de Leeuwerk , andersins ongelijk met een blanke buik.

De *veld-Emberiza* is hardschaalig , of als potäarde van verf aan de schinkels , de borst , de buik , de vleugels , en op het midden van de staart. want aan weërzijden op de zelve zijn de veëren zwart. De rug is ook zwart , en booven op de vleugels zijn zwarte rondächtige vlakken ; dog onder zijn de randen van de pennen volgens de lengte zwart.

VAN DE BEEZIJ-BEIJ-OF BAIJ-EETENDE VOGELN.

VAN DE LIJSTERS, LIJSTERVOGELS, IN 'T ALGEMEEN.

Isidorus meint , dat de *Lijsters* de naam hebben van de traagheid. (*Turdus a tarditate.*) *Turdulus* (een Lijstertje) is het verminderend woord van *Turdus* , (een Lijster :) welk woord Scaliger ook ergens gebruikt. Aristoteles schrijft , dat 'er drie geslagten van Lijsters zijn. Het eerste ende het grootste van grootte als een Exter. Het tweede van grootte als een Meerel , het welke helder zingt. Het derde kleinder als deeze alle , en minder met vlakken onderscheiden. De aschgrauwe verf is hun bijzonder eigen , maar in deeze en geene of flauwer of hooger : ze zijn alle beneeden langs den hals , op de borst , en aan de buik met vlakken gesprengkelt. Ze hebben een langächtige , dikächtige en rechte bek. De voeten zijn ook gelijk van gestalte , maar in alle van verf niet eeven eens. Ze hebben alle een breede tong , bequaam om de mensche taal na te spreken.

VAN DE LIJSTERS IN 'T BIJSONDER.

De *Lijm-eetende Lijster*, word bij Aristoteles 'Ixobóros genoemd. Want de Filosooph meinde, dat hij niet als vogellijm en hars at. Hij is grooter als al de andere Lijsters, een weinig kleinder als een Duif.

De *Hair-Lijster*, bij Aristoteles Trichàs. Dit geslagt is een weinigje kleinder als de grootte lijm-eetende Lijster, grooter als de Ilias, gelijk een Meerel.

De *Lijster Illas* of *Tylas* is bruin over de rug, maar minder gevlakt als de andere Lijsters, en de lange vlakken zijn minder.

De *enkel-genoemde Lijster*. Aristoteles in het algemeen de Lijsters aannemende, schrijft, dat ze van verf veranderen: en dat komt met deeze Lijster ook over een. Het is een bonte en gevlake vogel. Dit geslagt is van grootte en gedaante bijna eevens als de kleine Lijster, laatst beschreeven. De kunne is niet wel te onderscheiden als uit de zang. Daarenbooven heeft Aldrovandus vier Lijsters, die van de verscheide verven en vlekken verschillen, afgemaalt.

VAN DE MEERELS.

Volgens Varro word *Merula*, een *Meerel*, genoemd, gelijk als *Mera*, dat is alleen vliegende. Aristoteles telt twee geslagten van Meerels op, het eene zwart, en het andere wit, dat maar alleen omtrent Cyllena in Arkadië voortkomt. Maar in Noorweegen, zo als Longolius getuigt, zijn ze ook wit. En Jo. Carus verzeekert, dat hij in de nieuwe wereld, daar hij met de Spanjaards naar toe gevaaren is, witte Meerels heeft gezien. De grootheid komt met de gehairde Lijster over een. De verf is zwart, waarom de boertigste Plautus de zwarte verf *Meruleus* noemde; maar in de winter, naar het getuigenisse van Aristoteles en Plinius, word hij ros. De kunne maakt in dit geslagt een merkelyk onderscheid. Want het wijfje is niet zwart als het mannetje, maar alleenlijk bruin.

VAN DE EENZAAME MUSCH,

Den welken wij het derde geslagt van de *Meerels*, en het tweede van Aristoteles meinen te wezen, zegt Aldrovandus. Maar waarom de Filosooph deeze vogel bruin heeft genoemd, kan ik nauwelijks zien, dewijl zegantsch zwart is, behalven de vleugels en het hoofd, die hemelsblauw zijn geverft. Het is een vogel een weinig kleinder als een Meerel, langächtig

langächtig van bek, en een weinig geboogen. Het wijfje in dit geslacht is geheel bruin, en heeft geen blaauw, en de borst is met geelächtige vlakken gefchakeert, en is het mannetje teenemaal ongelijk.

Daar is noch een andere vogel van dit geslacht met deeze eenzaame *Musch*, en ook zelf uit het geslacht van de Meerels, die zig op de rotsen onthoud, waarom ze gemeenlijk van de Grieken Petrocossyphus, dat is Klip-meerel genoemd word. Het schijnt gantschelijk de zelve vogel te wezen, die Bellonius de geringde Meerel noemt. Dog het is een kleine Meerel, van alle zijden hemelsblaauw, en in groote waardij om den zang, die in kooijen word gezet.

De eenzaame *Musch* van Bellonius is gelijk een Nagtegaal, en van de zelve manieren van doen, dog van dikte als de Lijster Ilias. Die de naam niet weeten, zouden ligtelijk oordeelen dat het een soort van een Lijster was, voornaamentlijk om dat hij die van verf heel wel gelijkt. Het mannetje word van het wijfje door de schoonheid van de verf onderscheiden, want dat is schoonder.

De berg-*Meerel* van de Duitschers. Gesnerus verhaalt, dat hij dit geslacht heeft bruin gezien, aan de buik naar het afchgrauw hellende. Het mannetje is zwarter, en van borst meêr ros, en gevlakter als het wijfje; de verf van de bek is in bei de kunne even eens.

De geringde *Meerel*. Dat zeldzaam en ongewoon geslacht, om den afchgrauwen halsband, word in Griekenland gevonden. Daar is een zekere andere Meerel, zegt Aristoteles, uit dit geslacht, dat ze zoude gelijken, zo ze geen roode bek hadde, zig onthoudende op het hooge gebergte, van verf zo zwart niet, maar bruin: al het welke met deeze Meerel over een komt.

De tweeverwige *Meerel* is een weinig kleinder als een Meerel, en meest van twee verven, en verandert maar alleen, te weeten, van het bruin of zwartächtig, en het roodächtig geel.

Die van het zelve geslacht van de Meerel, is van gestalte en grootheid van lijf als een Meerel, en, van het begin van de bek tot het eind van de staart, neegen duim lang.

De andere meedegeslachtige van de *Meerel* was kleinder als de Meerels, grooter als de Mosschen, eenigermaaten de afchgrauwe Collurio, Scheur-of-Wol-havikje, gelijk.

De roose-*Meerel* is wat kleinder als een Meerel; van rug, borst, en het bovenste van de vleugels roosverwig. Het mannetje is frissier en schooner van verf. Het hoofd van het wijfje, ten aanzien van de verf, is als 't mannetje; maar het overige gedeelte van den hals, de vleugels, en de staart, zijn minder zwart als in het mannetje.

De *Brasiliaansche Meerel* verschilt in de grootte van een Meerel : de verf van het gantsche lijf, behalven de staart en de vleugels, de welke zwart zijn, gloeijen zo hoog rood, dat het alle rood te boven gaat : ook en kan geen mensch een rood bedenken, het welke dat niet overtreft.

De *Indische Meerel* zonder voeten. Of deeze vogel van natuure geen voeten heeft, het welke R. F. F. Malocchius zegt, daar twijffelt Aldrovandus niet weinig aan : want de gemeene meester Aristoteles be- tuigt, dat alle bloedrijke dieren, niet minder als met vier kenteekenen beweegt worden. Deeze vogel is met twee verven onderscheiden, het hoofd, de buik, en de rug hoog scharlaaken-rood en gloeiend, de vleugels en de staart zwart, de bek als een Meerel, aan het einde krom : waarom ze de Meerel *Porphyromelanos*, Porfyrzwarte, Roodzwarte kan genoemd worden.

De *Klip- of Rots-Meerel*, ofte *Caryocatacte*, *Neutekraaker*, van Gesnerus, is een wilde vogel, en grooter als een Meerel, bijna als een Spreeuw gevlacht, en om de verscheide veranderlijkheid van de vlakken niet leelijk.

V A N D E S P R E E U W.

Aristoteles schijnt geen ander geslacht van Spreeuwen gekent te hebben als dat gemeene, het welke daagelijks booven op onze daaken met hunnen zang onze ooren verveelt. En dat is van grootte wel als een Meerel. De Spreeuwen zijn niet alleen bont van de witte vlekken, maar worden ook rood, en zijn somtijds geel, en de vogel is ook niet heel zwart, maar op veele plaatsen groen. Behalven diergelijke gemeene Spreeuwen, heeft 'er Aldrovandus nog drie andere afgemaalt : van welke de eerste gantsch wit is, behalven de bek, die rood is uit den geele. De andere had een witte kop, hals en bek, als dat booven de oogen ter zijde de bek twee aan een raakende zwarte vlakken waaren. De laatste was geheel ros uit het aschgrauw, of liever geel, nogtans voorwaart helde hij naar het geel. De Hollanders eeten geen Spreeuwen, om dat ze op de doó dieven aafen.

VAN DE COCCOTHRUSTES, KARLBREEKER, GROOTBEK, VAN GESNERUS.

Gesnerus heeft deeze vogel met die naam genoemd, om dat hij met zijn bek de korlen, en de binnenste kernen of de karfsteenen gewoon is te

te verbreeken. Hij is een weinig kleinder als een Spreeuw , en heeft een harde bek , ja zo uitsteekende , dat zijn grootheid is tot verwonderinge. Het hoofd booven is van verf als een oranje-appel , met een zwarte vlak onder de keel , de hals afchgrauw , de rug ros : de uiteinden van de vleugels zijn geel uit den groene , als de halsband van een Ringelduif. Het einde van de staart is wit , van onder ros , en eeven van die verf zijn de buik , de borst , en de keel.

De *Indische gekuifde Coccothraustes* , is de naastvoorgaande beschreeve vogel van bek ook gelijk , een zwarte vlak loopt ook om de bek , en is van grootte als een Lijster. De scharlaake roode krullen op het hoofd staan in een driehoek , van welke verf de hals , de borst , en de buik , te gelijk weederchitteren.

VAN DE VOGELN DIE WURMEN EETEN.

Regulus , het *Keuningkje* , bij Aristoteles ook *Trochilus* , word Raadsheer en Koning genoemd. Het heeft ook zeer veele naamen , welke alle alhier op te haalen , al te lang zoude vallen. Het Koningkje is bij ons het kleinste der vogelen , het welke door de haagedoornen vliegt , en de helft kleinder als een Mofchje. Aristoteles eigent den Koning (*Tyrannus*) een lighaam niet veel grooter als een Springkhaan toe , en een roodglinsterende kuif , uit een weinig opstaande veëren : en voort schrijft hij , dat het een schoone vogel is.

Een ander *Koningkje* zonder kuif , gelijkent het bovenste Keuningkje in alles , behalven dat het geen kuif heeft.

De *Musch Troglodytes* , het *Holkruipertje* , *Roodbaartje* , *Winterkeuning* , is van alle vogelen het allerkleinste , met een lange altijt opstaande staart , een langächtige bek , maar zeer dun , en bijna bruin.

De *Musch Troglodytes* van Bellonius is de *Ruticilla* , het *Roodstaartje* zeer gelijk , dog een weinig kleinder , langächtig van lijf. Het mannetje is in dit geslagt meêr rood als het wijfje.

De vogel *Afilus* , in 't Grieksch *Oistros* , word van Aristoteles onder de vogelen getelt. Om de kleinte van zijn lijf , zegt Aldrovandus , meinen wij dat het de *Oestrus* van Aristoteles is , schoon 'er ook een vliegende Ingekerfde met de naam van de zelve is , dat de paarden plaagt , en de koeijen dul maakt. Het zou het Keuningkje gelijkenen , zoo de kuif van 't hoofd niet geel was : nogtans is het geel in de ploojen van de vleugels , en in der zelve einden , en van de staart , en langs de rug.

VAN DE ZWALUWEN IN 'T ALGEMEEN,
EN VAN DE HUISZWALUW BIJSONDERLIJK.

Hirundo, de *Zwaluwe*, kan schijnen genoemd te zijn van Haerere, hangen, dewijl ze aan de daaken van de huizen, of aan balken, alwaar ze nestelt, hangen blijft. Aristoteles maakt maar drie geslagten van Zwaluwen, Huiszwaluwen, Zwaluwen zonder voeten (Kortgebeende, Gierzwaluwen,) en Valkzwaluwen. Dog Plinius schijnt vier geslagten te maaken, Huiszwaluwen, Veld- of Land-zwaluwen, Kortvoetige, en Oeverzwaluwen. Turnerus verdeelt de Kortvoeten in groote en kleine. Gesnerus vertoont drie geslagten afgemaakt, het Huis-, Bosch-of-wild-, en Oever-geslagt. De Kortvoetige verschillen hier in, zo van de Veld- als van de Huis-zwaluwen, dat ze ruige voeten hebben. J. C. Scaliger telt vijf bijzondere soorten van Zwaluwen op, schoon hij zegt dat 'er maar vier zijn, want van een geslagt maakt hij twee soorten, de eene soort de welke aan de waterkanten, en de andere de welke het nest aan de wanden plakt. Een zekere Zwaluw word de Zee-zwaluw genoemd, om dat ze maar alleenlijk digt bij de zee verkeert. Somtjids verschijnen 'er witte Zwaluwen; maar Aristoteles houd die niet voor verscheide, maar hij schrijft, dat de veëren van de al te groote koude nu en dan wit worden. Dog indien iemand witte zwaluwen begeert, die bestrijke de eiëren terwijl ze broeden met olijven. De Zwaluw is een heele ligte vogel, met een kleine bek, van aangename gestalte, en een taamelijke zwartheid, zij heeft maagtig vleesch en zwart, en veel veëren. Langs de geheele buik word wit gezien. Een blauwe verf weërstraalt aan de zijden langs het hoofd en de wicken. Meest onder de keel en aan de borst laat zig roodheid zien. De staart is lang en gespleeten (gegaffelt:) de voeten zwart, kort en zwak. De oogen, uitgetrokken zijnde, hergroeijen, volgens Plinius. De Zwaluwen wijken voor geen vogels in snelheid van vliegen, ja ze gaanze veel eer te booven.

De veld-of land-*Zwaluw* bij Plinius genoemd, is onder de bek, de keel, en de geheele buik tot de staart toe, wit. De voeten zijn met veëren bekleed.

De *Drepanis* ofte *Oeverzwaluwe*, *Waterzwaluw*. Het geheele vogeltje (naamentlijk het wijfje) is voorwaart wit, behalven de borst, en agterwaart bruin; maar het mannetje is meerder zwart.

Een vogel de Zee-zwaluw. De vogelaars noemen diergelijke vogel een Zeezwaluw, om de gelijkenis, schoon ze veel grooter van lijfis, en langer

langer voeten heeft. Zij is over de geheele buik, tot de borst toe, wit, en van hoofd, vleugels, en rug bruin.

De Kortvoet, *Gierzwaluw*. Gaza leid de naam af van de kortheid der voeten. Plinius om dat ze het gebruik van de zelve ontbeert. De vogel is over het geheele lijf eenverwig, gelijk men aan het muisen-hair ziet.

V A N D E H O P.

Bij de Hebreëen word hij Dukiphat, dat is een Bosch- of Wilde-Haan met een dubbelde kam, en bij sommige Paradijs-vogel genoemd. De Hop is een weinig grooter als een Quakkel. Hij heeft regt over eind staande veëren op het hoofd als kuiven: en regt de kuif op, en laat ze sakken, zo als 't hem lust. Men bevind zijn verf aschgrauw, wit; en een weinig zwart. Hij heeft een zwarte, lange bek, eenigfins krom als een seiffe: en is zeer kort van schinkels.

V A N D E M E E S E N I N ' T A L G E M E E N.

Aristoteles noemt maar alleen drie geslagten van Meesen. Bij deeze drie voegt Bellonius een vierde, dat de Poel-mees van Gesnerus is. Aldrovandus merkt vier geslagten aan, en Gesnerus zeeven. Zij verschillen in de grootte, en wegens de plaats van het verblijf, als meede van de verf, en door de langte van de staart. Daarenbooven is 'er één geslagt, het welke van de andere verschilt door de kuif op het hoofd. Ze hebben alle witte vlakken neevens de oogen. Zij kunnen ook alle met de klauwen kruipen, en gemakkelijk, waar ze willen aan blijven hangen.

De groote *Mees*, Koolmees, word *Fringillago* genoemd, om dat hij naar een vink gelijkt. Hij is heel schoon met vijf verven geschakeert, als groen, geel, wit, zwart en hemelsblauw. Hij heeft een spitse bek, niet zeer lang. De staart in tweeën gespleeten is ten deele aschgrauw, en en deele zwart.

De *Indische Mees* bestaat voornaamentlijk uit drie verven, blauw, wit en zwart, behalven de oogen.

De Langgestaarte of Berg-*Mees* is met het voorste gedeelte zwart, van onderen wit, en in het midden van de vleugels rood, als meede om laag aan de buik, maar flauwer. De staart, van agteren langs den rug over 't hoofd geleid, is zo lang, dat ze daar over heenen steekt.

De blauwe *Mees* is alkeen voortreffelijk om zijn hemelsblauw hoofd. Het is een heel klein vogeltje, en nauwelijks grooter als het Keuningkje. Het langkwerpig ronde bekje is kort, klein en spits.

De *Poel-Mees* is gantsch zwart van kop. De borst en de buik zijn wit, en de schinkels roosverwig. Hij is een weinig kleinder als het blaauwe Meesje, bruin van lijf naar het aschgrauw hellende.

De *Zwarte Mees* heeft een witte vlak beneeden de oogen, en een andere op het agterhoofd: voort is het hoofd zwart, de buik geel, en de schinkels zijn bruin.

De gekuifde *Mees*, *Koovel-Mees*, heeft een zwart hoofd met weinig witte stippen, de kuif van agteren wijd uit, het lijf van vooren bruin, een witte borst, en aschgrauwe schinkels.

De *Bosch- of Woud-Mees* is zeer klein, kennelijk door een roode vlak langs het midden van de kruin, aan weêr zijden zwart, met bruine pootjes, de wieken een weinig zwart, en het einde van de staart ook; met het overige lijf groen, dog flauwer aan de buik.

VAN DE QUIKSTAARTEN IN 'T ALGEMEEN.

De *Quikstaart* is alzo genoemd, om dat ze de staart altijd beweegt: zij rust nooit, de staart trilt altijd, zij is rank, verscheiden-verwig, gelijk een Mosch, of kleinder.

De gemeene *Quikstaart*, die ze deur de bank de witte noemen, is een lang vogeltje, zwart van kruin, van boven-hals, en van borst; aschgrauw van rug, met een langächtige dunne zwarte bek, een blanke keel, en een geheel witte buik. De wieken zijn aschgrauw, uit het wit en zwart bont, als meede de staart, de welke lang is.

De geele *Quikstaart* komt met de bovenste over een, het onderscheid van de geele daar alleen maar bij gedaan zijnde.

De andere geele *Quickstaart* is van onderen, van de keel tot den aars toe, hooger geel als de voorgaande. Zij heeft een dunne, zwarte, langächtige bek, op het einde een weinig gekromt.

VAN DE SPIPOLEN GEMEENELIJK GENOEMT.

De Vogelaars noemen diergelijke vogeltjes *Spipolen*, en zeggen dat ze de staart bewegen. De Eerste, die grooter als de andere in dit geslacht is, heeft een grijsächtig of aschgrauw hoofd: nogtans maakt een witte vlak, onder de bek, gelijk als een baard. De borst is rood, en de buik, uit rood en wit, bont. De Tweede helt meêr naar het aschgrauw als de bovenste: deborst is met bruine vlakken naar beneeden needer gaande onderscheiden. De Derde, de welke sommige *Spipola*, en andere *Boarina* noemen, is een vogeltje bijna geheel geel uit het wit, op de vleugels hooger dan ergens. De bek en de voeten zijn bruin.

VAN

VAN DIE DE WELKE GEMEENELIJK
STAPAROLEN GENOEMT WORDEN.

De *Staparola* is een vogeltje uit het geslacht van de Vliegevangers, bijna wit van borst en buik: en van hoofd, dat op de kruin met zwarte vlakken besprengt is, en hals, rug, en staart, bruinagtig.

Een diergelijke vogeltje is van grootte als een Quikstaart, met een lange, spitse, regte bek, booven nogtans een weinig daalende, van booven zwart, van onder hoornig; bleek van hals, borst en buik.

VAN DE VLIEGEVANGERS.

Iemand kan niet qualijk oordeelen, dat diergelijke vogelen, naamentlijk de Vliegevangers, van het geslacht van de Mosschen, dat is van de kleine vogelen zijn, en alzo genoemd, om dat ze rondom de offen vliegen. Het vogeltje, dat zegemeenlijk Boarola of Boarina noemen, is lang, en ook met een lange bek, uit den bruinen ros. De vogelaars noemen diergelijke vogeltje Chevin, die van Genua Borin, gelijk als Boarin, om dat het zig omtrent de offen onthoud. Het is een weinig grooter als het Keuningke. Het heeft een dunne en scherpe bek, zeer bequaam om vliegen te pikken. Het Vogeltje, dat onze vogelaars door de bank Pigi-liamosche, dat is Vliegegrijper, heeten, is klein en schoon. Het hoofd, de hals van booven, de rug en de vleugels zijn een weinig zwart, met deurloopende streepjes, of lange ijferroestige stipjes. Het volgende Vogeltje gantsch meedeflagtig aan het voorgaande, is mogelijk in dit geslacht het mannetje geweest: want het is van borst en buik uitsteekend rood, de bek is dun en zwart, en ook maakt een zwarte vlak de kin. Daar is ook een Vliegevanger, die ze de grootmoedige en de zotte Mosch noemen, mogelijk van de verf, die bijna op het bruin-rood trekt. Het is een vogeltje van grootte als een Mosch, met een langagtige, dunne, spitse, zwarte bek. Gesnerus schrijft, dat diergelijke vogeltje bij de Duitschers Glareana genoemd word, en dat het bruin op de rug is, ten deele groenagtig uit het bruin, als meede aan de zijden, en een gedeelte van de vleugels. De Zelve Gesnerus schrijft van een ander Vogeltje, met een dunne, regte, scherpe, en zwartagtige bek. Het is kleinder als een Mees, bruin van verf, met zwartagtige vleugels, staart en schinkels. In zijn kort begriip meint hij, dat Bellonius het voor de Batis van Aristoteles afmaalt. Omtrent Straasburg, zo als de zelve Gesnerus verhaalt, is een heel klein vogeltje, ten deele bruin-verwig, als met het voorste gedeelte, ten deele geelagtig, als van agteren, ten deele witagtig, als langs de zijden, en

neffens den hals, met rosägtige schinkeltjes. En weederom in zijn kort begriip meint hij, dat het *Salicaria* kan genoemd worden. In ons land, zegt *Aldrovandus*, word een zeeker ander klein Vogeltje gevangen, dat de vogelaars *Grifola* noemen, moogelijk van de graauwe verf, dat is zeer grijs; daar het nogtans niet heel grijs is, maar uit het afchgrauw bruinägtig. Daarenbooven noemen de Fransen, zegt *Bellonius*, een zeeker vogeltje *Moucherolle*, van het vliege-vangen. Het is de kleine *Veldmosch*, die zig in de eikekoomen onthoud, in alles gelijk, behalven de bek en het zoetelijke gezang. Als het vliegt, schuilt het weg in bosschen en doornhaagen: waarom eenige aanzienlijke en geleerde mannen, die met mij de netten voor dit vogeltje spanden, ziende dat het zo wel een *Mosch* geleck, het in 't Latijn een *Braam-Mosch*, gelijk als een *Tuinbewoonder*, hebben genoemd. *Gesnerus* giff, dat dit vogeltje het zelve is met zijn *Prunella*.

DE RUBETRA

Word de zelve geoordeelt, die *Aristoteles* *Batis* heeft genoemd: *Gaza* heeft het in 't Latijn *Rubetra* overgezet. Het is een weing kleiner als een *Vink*, booven op het hoofd zwart, met zwarte vleugels en staart, en van hals en rug bijna afchgrauw.

DE ERITHACUS OFTE RUBECULA, ROODBORSJE.

Het geheele Vogeltje is niet grooter als een *Distelvink*. Een zeer schoone verf, niet zo rood als oranje, maar naar het ijferroest hellende, verfiert het boovenste gedeelte van de bek, en de gantsche borst.

DE PYRRHULA OF RUBICILLA, BLOEDVINK,

Is van grootte als een *Mosch*, met een zeer korte, breede, zwarte bek. Het mannetje in dit geslagt is ver het roodste van borst; maar het wijfje heeft een geheele afchgrauwe borst, voort gelijkt ze het mannetje.

DE PHOENICURUS OFTE RUTICILLA, ROODSTAART.

Daar zijn moogelijk meêr geslagten van de *Phoenicurus* geweest, want *Turnerus* schrijft dat het een zwart hoofd heeft, *Gesnerus* dat het uitsteekt door een witte vlak. *Aldrovandus* heeft vier bijzondere aangemerkt, en vertoont twee andere uit *Gesnerus* afgemaalt, maar geene, dat

dat hij weet , met een zwart hoofd. Hij is van grootte als een Nagtegaal, of een weinig kleinder ; van hoofd , hals en rug loodverwig , of bruin uit het aschgrauw.

DE ANTHUS OFTE FLORUS

Is een weinig grooter als een Vink , de mannetjes zijn bijna geel : nogtans helt een zeeker gedeelte van de vleugels , en van de staart naar het aschgrauw : dog de grootere pennen van de zelve zijn schoon geel.

DE HYPOLAIS OFTE CURRUCA, GRASCHMOSCH.

Wat voor een vogel bij Aristoteles de *Curruca* of de *Hypolais* genoemd word , daar strijden de geleerde nog over , en de zaak hangt nog onder den regter. Dog Turnerus zegt , dat hij kleinder is als een Nagtegaal , maar van de zelve gestalte van lijf , en groenagtig van verf. Ik meen , zegt Aldrovandus , dat geen vogel , voor de regte Hypolais van Aristoteles , van de latere schrijvers is erkent geworden : en ik heb geen vogel gezien , die ik agte die naam eigenlijk toe te koomen. Wat aangaat de oorspronkelijkheid van het woord Hypolais , Gesnerus giff , dat het gezegt is , om dat hij onder de steenen de wurmen zoekt : maar het woord van Curruca is door naamdigting gemaakt.

DE CANNEVAROLA, BIJ DIE VAN BONONIË GEHEETEN,

Zingt zoetelijk den heelen dag in de hennip , en vliegt nu hier dan daar door de hennip , en door de tuinen , en andere laage boomen , zoekende wurmpjes. Zij drukt zo net met de gestalte van het lijf een Nagtegaal uit , dat ze , indien ze niet een weinig kleinder was , en niet zo rosagtig , teenemaal de zelve zoude schijnen.

DE ATRICAPILLA OFTE FICEDULA, ZWART-KOP, V I J G E - P I K K E R.

De *Ficedula* en de *Atricapilla* , zeggen Aristoteles en Zoroastres , veranderen bij beurtwisselingen. Dog het is zeeker dat het de zelve vogel is. Het hoofd , de rug , de staart , en de slagpennen van de wicken zijn gantsch zwart. De vleugels zijn van boven groen , de buik geelagtig , het aarsgat witagtig , de bek zwart , middelmatig , en aan 't eind gekromt , de schinkels , de voeten en de naagels gitzwart. Daarenbooven beschrijft Aldrovandus zes afbeeldingen van deeze vogelén.

DE OENANTHE OF VITIFLORA

Word genoemd van de verf, de uitbottende druiven gelijk, of om dat ze in de wijn-tijd verschijnt, of dat ze graag druiven eet. De bek, de vleugels, de schinkels, en het eind van de staart zijn zwart, en de rug afchgrauw. Aldrovandus vertoont insgelijks vier vogels, die deeze gelijkenen.

LUSCINIOLA, HET NAGTEGAALTJE

Is van grootte kleinder als de *Nagtegaal*. Aldrovandus heeft aan die geen Grieksche of Latijnsche naam bequamenlijk kunnen toevoegen, dewijl dat het een vogel is die zo niet voorkomt, en niet als aan sommige landluiden bekend. De vogelaars hebben dit van de vlakken, die het veele heeft, van verftusschen kastanjebruin en halforanje, omtrent het einde van de veëren, Rouffette genoemd.

VAN DE ZINGENDE VOGELN.

DE NAGTEGAAL, LUSCINIA.

Ik agte het overtollig, de eernaamen van dit vogeltje te agtervolgen, en op te haalen, zo om dat het zijn eigen fleuite-speelder is, en wie dat het is, door zijnen zang verklaart; als om dat de Digters, en ook die met een ongebonde stijl schrijven, den lof van het zelve, overvloedig overal hebben verheerlijkt. Van de oorspronkelijkheid van de naam gevoelen verscheide verschillende dingen. Mij staat best aan het gevoelen van M. Varro, die meint dat het zo geheeten is, om dat het treurig zingt. Want hij zegt, dat de Lusciola (met deeze naam word het van hem genoemd, dat het zelve is met Luscinia) geoordeelt word bedroeft te zingen, en van de Attische Progne uit rouw een vogel geworden is. Daarenbooven word ze van de digters somtijds Atthis genoemd, gelijk als de Attische, naamentlijk het oog op het verdigtzel hebbende, in de welke Philomela, de dogter van Pandion Koning van Atheene, gezegt word in een vogel hervormt te wezen. Tot hier toe Aldrovandus. Aristoteles verzeekert, dat ze het uitterste punt van de tong ontbeert. Waarom de digters niet zonder reeden hebben verdigt, dat Philomela de tong van Thereus was afgesneeden. Wijders op dat we voortgaan, de Nagtegaal is een weinig kleinder als een Mosch, schoon ze andersins langer schijnt. De bek is langächtigjes, en teërtjes, en zagt. Het hoofd, de hals, en de rug, zijn met een kastanje bruine of bruinroode verf, eenigermaaten naar het afchgrauw hellende, versiert. De keel, de borst, de

de buik en de steuit, schijnen een weinigje afchgrauwächtig witächtig te weezen. De schinkels zijn langächtig, de klauwen fijn, en een weinigje krom. Het wijfje is het mannetje gelijk, schoon het fomtijds wat meér naar het afchgrauw helt. Aldrovandus heeft eertijds ook een witte Nagtegaal gezien.

CARDUELIS, DE DISTELVINK, EEN PUTTER.

Turnerus verzeekert, dat de *Distelvink* de Chryfomitres van Aristoteles is. Chryfomitres (Goudvink) beteekent met een gulde mijter versiert te zijn, dat aan den Distelvink eigenlijk toebehoort. Wel zeshonderd Autheuren van woordeboeken vertaalen Carduelis voor Acanthis, maar Bellonius verzeekert, dat Acanthis een heel andere vogel is. De Distelvink is kleinder als een Vink. Hij heeft op het voorste gedeelte van het hoofd, en aan de keel wat rood. Het bovenste gedeelte van het hoofd is zwart, en de slaapen van het hoofd zijn wit. Hij heeft zwarte vleugels met wit onderscheiden, op welkers slagpennen aan wederzijden een geele band word gezien. Men wil, dat het mannetje zwarter hoofd, keel en rug heeft, en het hoofd niet alleen zwarter, maar langer en platter: en dat het wijfje heeft afchgrauwe vleugels, een witte keel, en een rond hoofd.

SPINUS OF LIGURINUS, HET CIJSKE, CIJSJE,

Komt in veele met de *Distelvink* over een. De oude, zo Grieken als Latijnen neemen Spinus of Ligurinus voor de Acanthis. De Ligurinus heeft veel gelijkheid met de Thraupis (de Thraupis is een vogel, die Gesnerus getuigt dat Citrinella genoemd word) maar hij heeft meér van 't geel, en is een weinig kleinder van lijf. Het mannetje heeft een veel zwarter vlak op het hoofd, en is ook over het geheele lijf veel geelder, als het wijfje.

DE KANNARI-MOSSCHEN OF-VOGELS.

Kanarië is een eiland in den Atlantischen Oceaen, aan de flinkerhand van de Moorsche kust, also genoemd van de meenigvuldigheid der honden van een ongemeene grootte, een van deeze, die de oude, om de uitstee-kende gemaatigheid van de lugt, de gelukkige eilanden genoemd hebben. Heeden worden alle die eilanden met eenen naam de Kanarische genoemd. Het is de gewoonte, dat daar van daan eenige vogelen gebragt worden, uit het geslagt van de zoetzingende, die ze, van de plaats daar ze van daan gebragt

bragt worden, Kanari-mosfchen of Kanarivogels noemen : fommige zegen enkelde Kanariën, andere heeten ze ook Suiker-vogels. Het is een vogel van grootte als een gemeene Mees, met een kleine witte bek, fcherp afloopende, van groene verf op al de veëren van de vleugels en de staart. De borst, de buik, en het bovenfte gedeelte van het hoofd naar de bek toe, zijn in het mannetje meerder geel, als in het wijfje.

DE VINK, FRINGILLA,

Bij Aristoteles Spiza. Ze willen dat de *Vink*, *Fringilla* de naam heeft van Frigus, de kouwde. De mannetjes Vink is omtrent zo groot als een Mosch. Hij heeft een dikagtige bek, en fterk, vleefchverwig, maar 't eind zwart. Het voorfte gedeelte van het hoofd en den hals helt naar het blaauwagtig. De borst en de buik is twijffelbaar tuffchen rood en bruinrood. Het wijfje is bijna met de zelve verven verfiert, maar zo fris niet: en de borst en buik zijn ros-bleek.

DE MONTIFRINGILLA, BERGVINK

Heeft de naam gekreegen van het gebergte, alwaar hij zig onthoud. Het mannetje is grooter als een Vink. De verf op het hoofd, de rug, en de staart is zwarter als van de Vink: het onder-gedeelte is witagtig. De borst met de keel heeft iet of wat rood. De kruin, de hals, en de rug van het wijfje heeft meêr ijferroeftig, en minder zwart, als in het mannetje is.

DE LINARIA, DE VLASVINK

Is van grootte als een Mosch, of een weinig kleinder, dog van gedaante zeer gelijk, van verf hardschaalig, of ijferroeftig naar het afchgrauw hellende, en die in het mannetje hooger, dat is, meerder op het ros trekende. Het mannetje is ook op de borst met roffe vlakken besprengt, en het wijfje met bruine en grooter.

DE ROODE VLASVINK.

Gefnerus noemt een ander vogeltje de roode Vlasvink, van de roodfchaarlaaken kruin, zo al het te voorschijn komt. Aldrovandus merkt twee geflagten van Vlasvinken aan, die een saffraanverwige kruin hebben: maar hier in verschillen ze van de vogel van Gefnerus, dat ze op de borst en aan de keel, en op de laatfte veëren van de rug, gantsch niet van die verf hebben, gelijk hij van zijn vogel fchrijft.

DE LEEUWERK.

Aristoteles zegt, dat 'er twee geslagten van *Leeuwerken* zijn. Behalven deze twee, kent 'er onze eeuw ook niet weinig verscheidene. De Mosch, die de bosch-en de groote-Mosch tot bijnaam heeft, gelijkt de Leeuwerk van grootte. De Leeuwerk is aardverwig.

De gekuifde *Leeuwerk* heeft een langätige bek, scherp, een weinigje hol en krom. De kuif is een weinigje zwartätig. De buik en het binnen-gedeelte van de vleugels zijn witätig. De veëren van de staart zijn zwart. Hij heeft langätige klauwen.

De ongekuijfd *Leeuwerk* is van verf de gekuifde gelijk, maar van grootte minder, en heeft geen kuif; en hij heeft ook korter bek.

De *Calandra* of de *grootste Leeuwerk*, is een soort van een Leeuwerk. Indien iemand begeerig is de zelve te kennen, die verbeelde zig een gekuifde Leeuwerk, van grootte bijna als een Spreeuw te zien.

De kleine gekuifde *Leeuwerk*, en van het zelve geslagt van de voorgaande, is de grootte gekuifde Leeuwerken gelijk, maar veel kleinder, en heeft een langätige kuif naar de kleinte van het lijf, en roode voeten, en de verf van het gantsche lijf bijna schijnt meerder naar het bruinätige, als in die grootte gekuifde, te hellen.

De *veld-Leeuwerk* van Bellonius verschilt een weinigje van de Leeuwerken in de grootte en in de verf: want hij is een weinig geelätiger, en meerder als de Leeuwerk met zwart gevlakt. Hij zit niet op takken, maar slaapt op de aarde. Ze noemen hem *Veldleeuwerk*, om dat hij in de weijen nestelt. Hij is kleinder als alle Leeuwerken.

De meedegeflagtige van de *Leeuwerk*, volgens het gevoelen van sommige, is van grootte als de grootte gekuifde Leeuwerk, of moogelijk een weinig meerder, en de zelve van verf bijna gelijk, en met de zelve vlakken langs het hoofd, de rug, en de borst besprengt.

DE CHLORIS, GREUNING.

Aristoteles heeft geschreeven, dat de *Chloris* van grootte is als een Leeuwerk. De verf op de borst is geel. Turnerus schrijft dat hij gantsch goen is, voornaamentlijk het mannetje, en het wijfje bleek.

De Indische *Chloris* is van buik en borst zeer blank, de bek uit het groenätig naar het bruin hellende; het geheele hoofd, de rug en de steuit groen; de veëren, en de slagpennen, en de gantsche staart heemelsblauw; met witte schagten, en zwarte voeten.

VAN DE CITRINELLA VAN GESNERUS, OF DE THRAUPIS VAN
BELLONIUS, EN EENIGE ANDERE GEELE VOGELN.

In sommige plaatsen van Italië, word een vogeltje, van het geslacht van de Chloris of de Ligurinus, Citrinella geheeten, met een geele of citroene borst, en een afchgrauw hoofd. Bellonius meint, dat het de Thraupis van Aristoteles is. Een zeker vogeltje word door naamdigting Tarin genoemd, het is gelijk als de Ligurinus. Gesnerus schrijft, dat een zeker vogeltje bij de Italiaanen, van de goude verf, het gulde vogeltje, als de Citrinel genoemd word. In eenige plaatsen van Hoogduitschland, word ook een vogeltje, met name Gyrola, zeer geprezen om den zang, bij de Citrinellen vergeleeken.

DE SERINUS VAN GESNERUS.

Dit vogeltje word in 't Italiaansch *Serin* geheeten, waarom het moogelijk Serinus van de citroen-verf genoemd word. Want het gelijkt het vogeltje Ligurinus en van grootte, en ten deele van de verf, te weeten uit het groen geelagtig van borst en buik: met het bovenste gedeelte ten deele van de zelve verf, en ten deele bruin.

VAN DE GEELE GENOEMDE, EN HET ZELVE GESLAGT
AAN DE VOORGAANDE.

Tot deze vogeltjes worden twee andere geele geslagten gezaamentlijk bijgevoegt. Deze worden in het Italiaans *Ciae* genoemd, want vliegende en zittende, hoord men ze geduurig *Ci Ci* herhaalen. Om het onderscheid word het eene geslacht *Cia Pagliarina*, en het andere enkeld *Ci* genoemd. Het is een vogel van grootte als een Mosch. De borst en de buik zijn geelagtig, met bruine vlakken besprengt. Tusschen het mannetje en het wijfje is dit onderscheid, dat het mannetje meêr geel heeft als het wijfje. Het andere geslacht word in Neder-Duitschland de geele Vink genoemd. Het is een vogeltje een weinig grooter als een Mosch. De borst en de buik van het mannetje zijn geel: maar de borst van het wijfje is geel, en de buik bleek.

VAN DE WATERVOGELS,
 VAN DE PLATVOETEN.
 VAN DE ZWAAN.

Onder alle de watervogels is de *Zwaan* ver de allerschoonste , en die daarom Olor (Zwaan) dat is, gantsch schoon genoemd word. Olor be- teekent ook altijt geen Zwaan , want het word somtijds voor de Reuk genoomen. De Grieken zeggen Kuknos, de Latijnen Cynus of Cyg- nus, de C in een G veranderende. De verf dan van deese vogel is van zo grooten witheid , dat de Zwaaneverf overal voor de allerblankste word genoomen. De voeten zijn git-zwart. De zagtheid van zijn veë- ren word van de digters met allen zeer vermaart. De bek is peer-rond, aan het einde stomp. De hals strekt zig van de borst lang uit. In de lengte uitgerekt , is hij zo groot als een gemeen man. Van de oogen naar den bek laat zig een zwartächtig vel zien, De klauwen van de voe- ten zijn met zwarte vliessen aan een gevoegt. De Zwaan is van die die- ren , de welke in het water en op het land leeven , en een twijffel leeven leiden , hoedaanige wij Amphibia (dieren die zo wel in het water als op het land leeven) noemen. Elianus heeft van de Zwaane-zang niet zoekers voor de waarheid durven voortbrengen.

VAN DE ONOCROTALUS, OF DE PELIKAAN,
 EEZELSCHREEUWER, KROPVOGEL.

De Latijnen gelijk als de Grieken zeggen Onocrotalus, om dat hij den hals dompelende, en blaasende, een geruggel of gegigaag als een ézel maakt. De schilders hebben tot nog toe de Pelikaan , als een vremde en onbekende vogel , naar hun goeddunken afgemaalt, die zig de borst met een kromme bek verwond , en het bloed van onderen laat loopen , voor de jongen , die met oopen monde daar naar gaapen : schoon 'er zo geen vo- gel is. Maar nu Bellonius schrijft, dat de Pelikaan of de Onocrotalus, be- halven de Zwaan , de grootste van alle watervogels is, stellen sommige hem met de Zwaan gelijk. De bek is bruin, en geweldig sterk , en gantsch beenächtig, welkers bovenste kaakebeen drie vingeren breedt is, dog twee spannen lang. Het onderste is een handbreet langer als het bo- venste. Daar onder hangt een zekere vliessächtige ontfangter als een fles, zeer wijd, daar veel in mag, en gerimpelt. De vleugels zijn aan haare einden zwart, nogtans zijn eenige ten deele wit, en ten deele zwart. Voorts is de vogel wit. De schinkels zijn kort als in een Gans.

VAN DE VOGEL VAN DIOMEDES, DIOMEDEA.

Het is nog niet zeker, wat voor een vogel dat het is. Maar het is moogelijk die vogel, de welke de inwoonders van de Diomedeesche eilanden, die thans Traniti heeten, Antenna noemen. Het is een platvoet, die een sterke bek heeft, met een merkelijke haak omgekromt. Van grootte als een hoen. Hij is bruin van verf, of donker aschgrauw. De oogen zijn schoon, vuurig, en niet zeer groot. De voeten zijn van de zelve verf als de bek, en de scheinbeenen ook.

VAN DE MEEUWEN, KOKMEEUWEN.

Oppianus getuigt, dat 'er veel geslagten van *Meeuwen* zijn: en dat sommige wit zijn, en gelijk als kleine duiven. Dat 'er eenige grooter zijn als die, sterker, en dikker met veëren bekleed. En weederom dat 'er een derde geslagt is grooter als dat, ook met witte veëren, maar alleen zwartächtig aan 't eind van de klauwen en aan den hals. Aristoteles verhaalt insgelijks van drie geslagten van Meeuwen, van de welke hij het eerste enkelijk de Meeuw noemt, het andere het witte, en het derde het aschgrauwe. Dog daar zijn somtijts op andere plaatsen Zeemeeuwen. Ze verschillen ook alle naar de veranderinge van land en lugt. Het gantsche geslagt van de Meeuwen is meest platvoetig, met een lange bek, en een weinig krom aan 't eind, met lange en sterke vleugels, kortächtige schinkels, en heel ligt van lijf, met veele en dikke veëren bezet.

De groote en kleine witte *Meeuw*, *Zeemeeuw*, *Kokmeeuw*. Om dat Aldrovandus nooit een witte Meeuw heeft gezien, want dien hij meinde wit te wezen, willen de meeste geleerde dat aschgrauw is; derhalven heeft hij de beschrijvinge van de zelve uit andere genoomen. Deeze Meeuw-vogel dan is die heele witte bij Apulejus geweest, de welke over de zeebaaren zwemt, en zig bijna in den diepen schoot des Oceaans dompelt. De kleine is aschgrauw, niet onbillijk van aanzien, en met de schoonheid van het lijf naar een witte Duif gelijkenende. De bek is langkwerpig-rond en spits, en de uiteinden van de vleugels zijn zwart.

De aschgrauwe *Meeuwen*. De schinkels zijn rood, de klauwen zijn met roode vliessen vast; de bek is ook rood, en een weinigje krom. De grootte is iet meêr als een Duif, dog wat langer. De vleugels zijn groot en lang. De verf is overal wit, maar alleen op de rug en aan de wicken aschgrauw. De uitterste en de langste pennen van de vleugels zijn aan de eene zijde wit, en aan de andere zijde ten deele wit, en ten deele zwart.

zwart. De heele Meeuw is ligt , en rijk van veëren , en heeft weinig vleesch. De geheele mond van binnen en de tong zijn rood, Het puntje van de tong is gespleeten .

De *Sterna*. De Engelsman Turnerus schrijft , dat 'er nog een andere kleine vogel is uit het geslagt van *Meeuwen*, die in zijn taal *Sterna* word genoemd, en de Zeemeeuwen zo gelijk is, dat hij wegens de grootte en de verf maar alleen van de zelve schijnt te verschillen.

De *Meeuw* , de Visser geheeten , is ook kleinder als de afchgrauwe Meeuw , zwart van kruin , als de *Sterna* , van bek en schinkels bleek uit het bruin: zeer snel in 't vliegen , en duikt ook in 't water, terwijl hij vis vangt , dat de afchgrauwe Meeuw niet en doet.

De zwarte *Meeuw*. Deeze is zwart van bek , hoofd , hals , borst , buik , en maar alleen met het bovenste gedeelte van de rug , met afchgrauwe vleugels over de staart uitgestrekt ; en de schinkels zijn met ligt rood geteikent. Men zegt dat hij grooter is als de afchgrauwe Meeuw , en magtig schuw voor menschen.

De *Meeuwen* met gekloofde voeten zijn van twee geslagten , schoon dat ze zeer weinig van verf verschillen , het eene geslagt heeft lange, en het andere korte vleugels. De eerste vogel is teenemaal op de vleugels en de borst afchgrauw , met zeer groote wieken , die bijna drie vingeren lang over de staart uitteeken, en naar het einde zwartächtig zijn. De andere vogel is bijna van de zelve grootheid , maar met veel korter vleugels , en in teegendeel van staart veel langer. De grootte is als een Meerel , de verf bijna afchgrauw , en de kop zwart.

De *Catharracta*. Voorwaar wat het voor een is , weet men tot nog toe bij de sctijvers niet zeker. Gesnerus maakt 'er een geslagt van Meeuwen van. Een andere vogel is bij Eustathius de *Catharracta* , gelijk als een Arend , uit de hoogte met geweld regt op de vogels vallende. Hij word genoemd , gelijk als met geweld nedervallen. Oppianus , bij de welke men alleen de *Catharracte* beschreeven vind , zegt , dat het een sterker vogel is als een kleine Meeuw , blank van verf , en gelijk de Duivehavik.

De *Cephus* heeft de naam van de ligtheid. Hij heeft overvloedig veëren , en is met weinig vleesch verzien.

DE FULICA , MEERKOOT , OF MEERKOET.

Albertus schrijft , dat hij de zwarte Duiker word genoemd. De *Fulica* van Gesnerus is van grootte als een Hoen , over het geheele lijf zwart , maar aan den hals en op de kop gitzwart. De bek is roodächtig uit het wit. De bovenste kring van de vleugels is witächtig , langs een smalle streep. De hals is lang , en de staart heel kort.

Daar is een andere soort van *Fulica*, die de Fransen de Zeeduivel noemen. Zodaanige vogel dompelt zig altijd in zoet water, en hij is zo schoon zwart van verf, dat het schijnt met een penseel getrokken te wezen. De witte vlak van het hoofd is breeder als in de *Fulica*: en hij is ook een weinigje grooter van lijf.

De *Cotta* of *Cutta* van de Engelschen, is van gestalte als de *Fulica*, maar van grootte wat minder.

Gesnerus hegt de *Rallus* van de Italiaanen aan de Meerkooten, om dat hij weinig van de zelve verschilt.

VAN DE GANS IN 'T ALGEMEEN, EN VAN DE TAMME BIJSONDERLIJK.

Aristoteles maakt maar twee geslagten van de Gans, het grootte en het kleine; welk laatste hij verzeekert dat bij troepen vliegt. Wijders onderdeelen andere wederom eerst de tamme Gansen in die, de welke natuurlijk zodaanige zijn, naamentlijk blank over't gantsche lijf; ten tweede in die, de welke door menschelijke naarstigheit de wilden aart hebben uitgedaan. In Senega, het koninkrijk van de Zwarte, zo als Aloysius Cadamastus verbaalt, zijn de Gansen niet als de onze, maar van verf, en aan de toppen van de veëren geschakeert. En het eiland Spanje, indien wij Christophorus Columbus gelooven, heeft Gansen witter als Zwaanen, van hoofd alleen maar rood. Het is overtollig de tamgemaakte Gans, zulk een welbekende vogel, te beschrijven. Want ijder een is zijn grootte wel bewuft. De gedaante en de gesteltheit van het geheele lijf is bekend, en de breedte en de dikte van de bek, die als een zaag getand is. Ook is bekend de lengte van den hals, en het breede en platte maakzel van de voeten, met de tusschenkoomende vliessen tusschen de klauwen, waar van hij platvoet, vlakvoet, en breedpoot, van de schrijvers overal verdient heeft genoemd te worden. Sommige Gansen worden wit, eenige zeer blank, andere afchgrauw, en veele van alle bei de verf door een geschakeert, bevonden.

VAN DE WILDE GANS IN HET ALGEMEEN.

Van het wilde geslacht is veel onderscheid. Olaus Magnus schijnt veele soorten te erkennen, die in de hoegrootheid, verf, vlugt, en in de oorspronk verschillen. Want eenige andere, zegt hij, zijn grooter en afchgrauw, eenige zwart en afchgrauw hoogvliegende; eenige blank, hebbende heele zwarte pennen aan het einde van de vleugels, en deeze vliegen

vliegen het hoogste : eenige koomen op het geboomte voort. Scaliger verhaalt, dat 'er in den Oceaan van Brasijl gitzwarte Zee-ganzen zijn, die nooit uit en vliegen.

De *wilde Gans*, die de tamme zeer gelijk is, was een platvoet, en omtrent drie voet lang, of een weinig minder. De schinkels en de geheele voeten zijn rood. De verf van kop en hals was bruin. De gantsche buik aschgrauw. Het gedeelte van de staart naar de Vleugels was met heele witte vederen bekleed. Het hoofd is zwartächtig, en meer Eendvogel- als Gans-agtig.

De *Vulpanfer*, de *Vosgans*, is tog een woord van beide uit Gans en Vos verzonnen : want daar deeze vogel de gestalte van een Gans ver- toont, is hij in zijn manieren van doen als een Vos. De Engelse noemen hem *Bergander*. Hij nestelt in Konijns hollen als de Vossen. Hij is grooter als een Eendvogel, en kleinder als een Gans, met roffe vleugels.

De *Gans Bassanus*, of de *Schotse*, is een zeevogel, een weinig kleinder als de voorgenoemde Gans, nogtans gelijkt hij met de stem en de gedaante in alles naar een Gans. Hij nestelt in de Schotse zee, op hooge klippen van het eiland *Bassus*, en nergens anders in heel *Britannië*.

Gesnerus gedenkt nog een zekere Schotse vogel *Gustarda* geheeten, zo als het schijnt uit het geslagt van de wilde Gansen, maar zonder beschrijving.

De *Capricalla*, die de Schotten gemeenlijk noemen *Ane Cappricize*. Deeze vogel, als van het *Ganse* geslagt, is wat grooter als een Raaf. En word door dwarse bruine streepen langs den hals, borst en buik onderscheiden: en heeft bijna geen staart.

De *Branta* ofte *Bernicla* (*Boomgans*, *Boom-Eendvogel*) komt bij de meeste volkeren, dien hij bekend is, met de naam van Gans, en niet van Eendvogel voor. Maar hoe hij bij de oude is genoemd geweest, is niet genoegzaam bekend. Hij is kleinder als een wilde Gans, iet of wat zwart van borst, voor de rest aschgrauw. Hij vliegt als de wilde Gansen, maakt geraas, verkeert omtrent de moerassen, en verwoest het gezaaide land. De Schotten, bij de welke men zegt dat hij voortkomt, noemen hem *Clakis*. Dewijl het nu onzeker is, wat voor een Latijnsche naam hem toekomt, mag hij in 't Latijn Gans van de boomen, of *Boomgans* genoemd worden. Van den oorspronk en afkomst van deeze vogelen, schrijven verscheide onderscheide dingen. Sommige willen dat ze vermengen als andere vogels, andere strijden dat ze uit verrot hout, eenige dat ze uit bedorven ooft van een zekere boom, en veele dat ze uit mofschulpen, geteelt worden. Derhalven dan is 'er voorwaar een groote meenigte van schrijvers, en wel van een groote naam, die dierge-
lijke

lijke waanschaape voortteeling staande houden; zo dat het een ondaad zoude schijnen te wezen, daar teegens te gevoelen.

VAN DE EENDVOGEL IN HET ALGEMEEN.

Daar zijn 'er, die de *Endvogels* met de Gansen schandelijk onder een hebben gemengt, voornaamentlijk die in een voorgaande eeuw de Arabische boeken in het Latijn hebben overgezet. De Endvogel heeft een breede rug, en een breede bek. Wijders alle de geslagten van Eendvogelen hebben geen breeden bek: maar zonder onderscheid alle breede voeten, met besloote kraakebeenige vliessen, korte dikke schinkels, naar agteren geschikt. De Auteur van de natuur der dingen wil, dat het mannetje het hoofd en den hals van een groene verf heeft, een breede bek, en de vleugels met wit, groen, en zwart onderscheiden, en een witte ring rondom den hals. Aufonius noemt de Eendvogels Riemvoeten.

De Huis- of tamme- Eendvogel is, de welke met de bijvoeginge van huis bij alle volkeren genoemd word; en wit, en afchgrauw, en van zaamen gevoegde verf uit beide, gelijk de Gans ook, word bevonden.

De Indische Endvogel is teenemaal de zelve met de gedaante van 't lijf, met de zelve bek, en voet, als de gemeene, maar de helft grooter als die, en zwaarder, en de verf van het lijf geschaakeert.

De Libyfe Eendvogel. Het mannetje is grooter als het wijfje, en gelijk als het bijna in alle andere vogelen de gewoonte is, veelverwig, zo dat het moeilijk is aan de zelve een zekere verf toe te schrijven, ten zij iemand zegge, naar de Endvogelige verf te gelijkenen. Dog ze zijn meest zwart of bont.

De Endvogel van Kairo. Eenige kleine Endvogelen worden van Kairo gebragt, en ze hebben ze in sommige gewesten van Euroope begonnen op te voeden. Ze gaan die van ons land in grootheid te booven. Het mannetje is in dit geslagt ook grooter als het wijfje. Hij heeft een zeer dikke en knobbelagtige bek, en een zwart en gekuift hoofd. Het geheele lijf is bijna ook zwart. Het wijfje was kleinder als het mannetje, en zo knobbelagtig van bek niet, en daar die aan het hoofd gevoegt is, ten deele met een witte streep, ten deele met een roode, reedelijk breedt geteikent. Voorts helde ze uit het zwart naar het afchgrauw.

VAN DE WILDE EENDVOGEL IN HET ALGEMEEN.

Het onderscheid van de *wilde Eenden* is zeer veel. Want ze verschillen van verf, grootheid, zwaarte, ligtheid, en verscheidentheit van bij-
son-

sondere deelen , als met de bek , hoofd , vleugels , voeten , en de staart.

VAN DE BOSCHAS OF TEELING, TAALING MIDDEN-
EENDEN, HALVE VEUGELS, IN HET ALGEMEEN.

Eerst doen zig de *Boschades* op, die Gesnerus meint dat met de Taalingen de zelve kunnen genoemd worden, nogtans met dit onderscheid, dat de Taaling kleinder is.

De *Paschas* of de kleine *Taaling*. Twee voornaame geslagten van Boscaden of Taalingen worden 'er gestelt, te weten het groote en het kleine. Hier zal eerst van de kleine gesproken worden. Deeze zijn op de rug en pennen met hemelsblauw en bruin, maar op de borst met wit, en die met verscheide verven geteikent, beide grooter als Duiven, en houden zig in zoet water, en leeven van visjes en water-gras.

De *Eendvogel Circia* heeft gelijkenis met de kleine Eendvogel, maar verschilt in de verf van de vleugels en de buik.

De *Endvogel* omtrent Straasburg Kernell geheeten, is bont, en heeft een blauwagtige zwarte bek. En word ergens in Nederduitschland Cracafone genoemd.

De gekuifde *Taaling* of de *Colymbis* van Bellonius, is een zeeker klein geslagt van een Endvogel. De vogel is gedrongen en rond van lijf, en heeft geele oogen, schoonder als blinkend koper. De voeten en de schinkels zijn zwart, als meede de bek, die naar het lijf breedt is, als van een Endveugel.

De groote *Boscas*, en twee soorten van de zelve, die geringde Endvogels kunnen genoemd worden, en eerst van de kleine. Hij heeft een groen hoofd, en een geelagtige bek: de hals is booven groen, onder kastanje-bruin, en in 't midden een witte kring, waar van hij de Geringde genoemd word. De wilde groote Endvogels zijn met het onder- en booven-gedeelte van het lijf blauw. Ze hebben de pennen van de vleugels ook met andere verven besprengt, nogtans voornaamentlijk van purper blinkende. Aan den hals en het hoofd is een groenheid, die naar zwartheid helt: een blanke ring loopt om het midden van den hals. De wijfjes zijn niet bont, maar afchgrauw, en met zwarte en witte vlakken geteekent.

De groote geringde *Endvogel* van het zelve geslagt. Deeze eerste word gemeenelijk de Endvogel *Scrutatrix*, zoekster, genoemd, om dat ze met de bek de grond omgraavende, zand en kruiden voor de kost zoekt. Ze komt in de verven met de voorgaande voor het grootste gedeelte over

een, voornaamentlijk van bek, hoofd en hals. Een Meedegeflagtige aan deeze word de Gras-of-de Bieze-Eendvogel genoemd, om dat ze een zee-kere soort van gras of biezen eet. De bek en de voeten zijn zwart. Al het overige heeft ze met de groote Endvogel gelijk; de verf van het lijf is alleen maar ligter.

De geringde *Endvogel* van Bellonius, in 't Fransch *Canes* de mer geheeten, is van midden grootte tusschen Gans en Endvogel. Dog Gesnerus noemt diergelijke vogel, of ten minsten één die deeze wel gelijkt, een *Zee-Exter*: moogelijk dat ze *Zee-Exter* mag geheeten worden.

De *Glaucius*. Men mag het gissen, dat hij uit het geslagt van de Endvogelen is: want Atheneus schrijft, dat hij van de verf der oogen genoemd word, en een weinig kleinder als een Endvogel is. Bellonius maakt een andere aan die meedegeflagtig, die in 't Fransch un *Tiers* genoemd word: hij is kleinder als de Endvogel en de *Glaucius*.

De vogel *Penelope* is een onbekende vogel, ten zij dat het die wilde Endvogel is, die de Hoogduitschers *Rothalss* noemen, van de zeer rooden hals, of liever scharlaake of kastanje-bruine.

Het bruine wilde *Eend*, of van een midden grootte. Gesnerus noemt een zeeker ander Eend het bruine, of het middelste, dat is van een midden grootte, teenemaal van de zelve soort met de *Penelope*, of ten minsten, dat het naaste geslagt agtende.

De *Eendvogels Muscaria*, Vliegevangsters geheeten. De zelve Gesnerus verhaalt van drie geslagten van Eenden, die Vliegevangsters genoemd worden: van de welke hij het eerste, eigentlijk met deeze naam genoemd, aldus beschrijft: De Eendvogel *Muscaria*, Muggent, word van de onze also genoemd, om dat zij de vliegen, die booven 't water vliegen, vangt. Deeze is ook van grootte als de voorgaande, te weeten het bruine ofte het midden Eend, en van gedaante bijna als een tamme Endvogel. De twee overige geslagten van het vliegevangende Eend, zijn groot van lijf, en met zeer schoone verven geteikent: waarom hij gist, dat het de zelve Eendvogels zijn, die hij booven de groote geringde heeft genoemd.

De *Eendvogels Platyrynchi*, dat is Breedtbekken. Gesnerus beschrijft er veele. De Endvogel *Platyrynchus*, zegt hij, noem ik van de breedte van de bek. Ze noemen het ook *Schellent* van de gedaante van de bek: want die gelijkt eenigermaate naar een zeekere soort van koopere raatels, die de Hoogduitschers *Schellen* noemen. Sommige noemen het *Schillent*, dat is *Geschilde*. De zelve, of gantschelijk een meedegeflagtige is, die een zeeker Duitscher *Clangula* ein *Klinger*, van het geklank der wicken heeft genoemd. Het zelfde geslagt, zegt Gesnerus, of zeekerlijk een meedegeflagtige van de Endvogel *Platyrynchus* is, het geen ik hoor, dat van

van de Duitschers omtrent Straasburg, Weisser Drittvogel genoemd word; ik weet niet uit wat reeden. Wijders de Endvogel Fuligula, van de roet-ächtige verf van het gantsche lijf genoemd, heeft een korte bek als de Clangula: waarom die ook de kleine Breedbek kan genoemd worden. Na deze gedenkt hij de Endvogel groote Breedtbeek. Deze heeft een bek bijna tweemaal zo groot als de andere, en die is in het mannetje zwart, en in het wijfje somtijts geelächtig, somtijts bont met vlakken. De zelve Gesnerus doet 'er nog een andere foort bij, die ze met een bijnaam de zeevogel noemen. Nu staat te onderzoeken, of deze Slub (slobbe) bij de Vriesen heet, zijnde een water-vogel, kleinder als een Eend, maar breeder van bek. Eindelijk zegt hij, de onze noemen een zekere gekuifde Endvogel, Vollenten (heele vleugels) van de zwaarlijvigheid: die van gelijken een breedtächtige bek heeft, en een lighaam zo groot als een Hoen, vol en vet. De schinkels en de gantsche voeten van de Eendvogel Platyrhynchus zijn hoog rood. De bek is bijna drie vingeren lang, zeer breed, en als een schild geboogen, kastanje-bruin, maar donker. De verf van de vederen is over het geheele lijf meenigerlei, naar de verf van de stof-schraafelend-wentelende vogels gelijkende.

Eenige andere *Endvogels* die een zekker Duitscher met Gesnerus heeft beschreeven. De Endvogel Fistularis, ein Peifente (het Fleuit-eend) van het scherpe geluid, dat hij als een fleuit maakt, benoemt. Het rammelende Eend, van het zware geruisch van de stem. De scherp gestaarte Endvogel (pijlstaart) heeft de naam ontfangen van de breedtächtige staart. De viervoetige Eendvogel is van grootte als een klein Eend. De bek is breed, en in de breedte dun, met de gedaante van alle die van ons land een weinig verschillende, met het voorste deel zwart, met het agterste geel. Hij heeft van sommige gehoord, dat 'er van dat geslagt, omtrent Merseburg bij Sala, gevangen zijn.

De *zwarte Endvogel*, met een zwarte, roode en geele bek, was van grootte als een wild Eend, of een weinig grooter.

VAN EENIGE ENDOVOGELEN VAN NEDER-DUIJSCHLAND, DAT AAN DE ZEE GELEEGEN IS, ALS DE MEANCA, DE TELA, EN DE SLUPE, &c. DIE KLEINDER ZIJN ALS EEN WILD EEND.

Ik hoor, zegt Gesnerus, dat in Neder-Duitschland, aan de de zee geleegeen, verscheide geslagten van watervogels, die bijna naar de Eendvogels gelijkenen, gevonden worden, naamentlijk Smient, Taaling, Slobbe, Grijpvogel, en wilde Eenden. Het eerste van deze is het allerkleinste, het tweede grooter als het eerste, het derde grooter als het tweede, het

vierde grooter als het derde , en het vijfde het grootfte van alle. Maar om dat deeze vogels vlug zijn , en zelden zwemmen , moet men ze bij het geslagt van de Eendvogels niet bijschrijven.

De *Herle* of *Harle* , bij de Fransen genoemt , is een soort van een Endvogel , zeer schoon van verf , als een oranje-appel , kleinder als een wilde Gans , en meêr een Endvogel gelijk.

De *la Tadorne* bij de Fransen genoemt , uit het geslagt van de Endvogels , is een vogel die naar een Eendvogel heel wel gelijk ; hij gaat een Mantel Meeuw in de grootheid te booven , en gelijk naar een middelmaatige Gans.

De Engelsche *Puffin* , is een zekere watervogel , als een Eend van verf en bek , van grootte kleinder , hebbende veel veêren.

VAN DE DUIKERS IN 'T ALGEMEEN.

Laat ons vervolgens , zegt Aldrovandus , van de *Duikers* spreken , in welkers beschrijvinge , t'eenemaal de zelve , zo niet een grooter verwarring is , als in die van de Endvogelen , de welke zij zo wel gelijken , dat zo men 'er niet ter deeg op let , zij naauwelijks zijn te onderscheiden. Zulke verwarring komt daar van daan , dat ook zelf de letter-helden , op welkers gezag men staat moet maaken , gelijk wij ook uit de bijgebragte voorbeelden in de Meerkoot hebben getoont , de Grieken vertaalende , voor de zelve onderscheiding nu dit dan dat overzetten. De Duiker , *Mergus* , beteekent bij de Latijnen ook veele dingen : en word bij sommige een Zeekraai en een Zeeraaf genoemt. De Grieken zo wel als de Latijnen maaken van deeze vogel maar alleen éene soort , welke soort van Duikers , die thans bekend zijn , met de *Ethya* en de Duiker van de ouden overeenkomt : nogtans worden 'er huidendaags veele geslagten erkent. De Duikers , zegt de Autheur van de natuur der dingen , hebben teegens al het geslagt van de vogelen de voeten aan de staart , zo dat ze op de aarde staande , de borst als een mensch regt over end steeken.

De *Brenthus* word geoordeelt uit het geslagt van de Duikers te wezen. Wat nu de gedaante van de vogel belangt , ik , zegt Aldrovandus , heb voor teegenwoordig geene , die ik voor de *Brenthus* van Aristoteles kan geeven , om dat 'er van hem geen kenteeken word beschreeven , dat ons tot de kennisse van de vogel aanleidinge geeft.

Colymbis , *Colymbas* , en *Colymbus* , word bij de Schrijvers gelezen : maar deeze woorden worden van eene beteekenisse geoordeelt. *Gaza* zet voor *Colymbis* , *Urinatrix* , Duikster , Duiker , over , op dat hij de kragt van de naam zoude uitdrukken. Aristoteles verhaalt maar één

geflagt van de Duiker. Nogtans heeft Aldrovandus drie geflagten van Duikers gezien. Van deeze is het eerste gantsch zwart, behalven de kuif die hij op de kop draagt. Het tweede geflagt is niet grooter als een Lijfter, van veff en gedaante van lijf, gelijk een Eindvogel. Het derde geflagt, onlangs uit het eige koomen, gelijkt een Gansje, en indien de bek van dit niet wat dunder was, men zou naauwelijks de een van de andere kunnen onderscheiden. Ze zwemmen teegen wind, op dat ze somtijts door de kragt der zelve niet, teegens wil en dank, op het land mogten gedreeven worden, dat de Thraces en de Dytini ook doen.

De groote *Colymbus* was een weinig kleinder als een Gans, met een langen hals, en een bek twee vingers en een half lang, smal, en spits aflopende; zwart van rug, en de onderhals en de buik bijna met sneeuw-witte veëren. Gesnerus schrijft, dat het tweede geflagt de beschreevene wel gelijk is, maar rondom de kruin met veëren gekuift, en de boovenhals met uitsteekende, en van booven met zwarte, en aan de zijden met roffe vederen, als vossen-hair. Bellonius beschrijft dit tweede geflagt onder de naam van *Uria*. Die Aldrovandus heeft afgemaakt, verschillen niet veel van de beschrijvinge van Gesnerus en Bellonius.

De kleine *Colymbus*, die ze van de kleinheid het Duiker-kuiken noemen, en de Hollanders Aersvoet, daarom om dat de voeten aan den aars zijn gevoegt, verschilt alleen maar in de grootte van de groote *Colymbus*; want hij is veel kleinder, en heeft geen kuif nog maane.

De *Uria* is niet veel kleinder als een Eindvogel, met een langer en dunne bek, van veff als slordige pot-aarde. Men heeft van de oude geen bijzonder kenteeken, waar door de vogel van zulken naam bekend word.

De *Phalaris* word met de afchgrauwägtige veff van de wilde wijfjes Endvogelen gezien, met een smalle lange bek, en een rond hoofd.

De *Waater-Raaf*. Albertus vertaalt het een groote zwarte Duiker. De grootheid van de Waterraave, zegt de Filosooph, is als een Ooijevaar, maar korter zijn de schinkels: het is een platvoet en een zwemer, zwart van veff: hij zit op de boomen, en deeze is de eenigste, uit dat geflagt van platvoeten, die daar op nestelt.

De *Phalacrocorax* of de Waterraaf van Plinius, wat het voor een vogel is, is elk een niet bekend, en naauwelijks aan weinige. Hij is van grootte als een Kapoen, met een lange, spitse en roodägtige bek. De kop is schier kaal van veëren, en met een vel gedekt, dat van stof en veff wel vleesch gelijkt. Aan den hals hangen gelijk als maanen, als men aan de Kapuinen ziet.

De *Bosch-Raave*: Schoon deeze plaats minst voor deeze vogel te pas komt, als zijnde nog platvoet nog watervogel, nogtans om dat hij van

sommige met de Phalacrocorax word onder een gemengt, moet ik, zegt Aldrovandus, na de Phalacrocorax van de zelve handelen. Onze Boschraaf is zo groot als een Hoen, zwart over het geheele lijf, zo men hem van verre ziet: dog digte bij, en voornaamentlijk in de zon, schijnt hij met groen doormengt te wezen. De voeten zijn bijna langer als van een Hen, de klauwen gespleeten, de staart is niet lang, en de kuif strekt zig van het hoofd agterwaart. De schinkels zijn lang en donker rood-ächtig.

De *Platvoetige Kaauw* van Aristoteles, of de kleine Waterraaf, is de groote zwarte Duiker wel gantschelijk gelijk, maar veel kleinder, te weeten als de Kaauwen.

Van eenige Duikers, welkers gemeene naamen maar alleen bekend zijn. Eerst in het algemeen, daar na van de bonte Duikers, dat is, met wit en zwart geteikent. Uit de welke ze één het Rhijn-eend noemen, aan de welke eenige meedegeflagtig zijn. Van grootheid en verven wel verschillende: die alle langer hals hebben als de Endvogel.

Gesnerus gedenkt eenige *Duikers*, welkers Grieksche of Latijnsche naamen onzeeker zijn. De Rhijn-duiker is grooter als de andere: want alle de anderè zijn bijna een weinig kleinder als de Endvogel, deeze is gelijk. Het lijf is hem van alle zijden met wit en pekzwart geteekent. De andere Duiker, van het zelve geslagt, is minder van grootte, en heeft het hoofd en den hals buiten-uit blanker, en een geheele zwarte rug, met geen witte tusschenruimte geteikent. Ze noemen ook een andere groote Duiker de gekuifde. Deeze is omtrent de winter, uit Bern, een rivier van Zwitserland, overgebracht; en is een weinig kleinder als een gemeen wild Eend. Albertus verzeekert, dat de Trochilus van Aristoteles een vogel is als een Exter, maar een watervogel, en bont met een Eendebek. Het is een bonte platvoet, op sommige plaatsen blank, en op sommige zwart. Ze noemen dit geslagt te Mantua, de water-Albellus. De andere Albellus is deeze bijna gelijk, maar een weinig kleinder, en gekuift. Het derde geslagt van de bonte, of ijsduikers, is de boovenste gelijk, maar van hoofd, en het boovenste gedeelte van den uitwendigen hals, ros. Het is, de zelve met de hier beschreevene Duiker, of gantschelijk een weérgâ, die Aldrovandus eertijts verzorgt heeft af te maalen. Hij is van grootte als een Taaling. Gesnerus maakt de zelve Duiker met deeze, die iemand de Mustelaris, de Weezelächtige, heeft genoemd van de gelijkenisse van een Weefel, dien hij zeit, dat hij gelijkt met

met de roodheid van de kop. De bek is hemelsblauw en niet breed.

VAN ANDERE DUIKERS VAN HET ZELVE GESLAGT, UIT
DE BECHRIJVINGE VAN EEN ZEEKER DUISCHER.

De *Endvogel Langbek*, heeft de naam van de bek gehaalt. Hij is een weinig kleinder als een middelmatig Eend, en heeft een diergelijk hoofd. De Endveugel *Raucedula*, Heeschägtige, heeft den oorspronk van de naam van de heesheid van de stem bekoomen. Het hoofd is gekuifd: de bek komt met de Langbek over een. De roode Duiker word, van het boovenste roode gedeelte van het hoofd en den hals, benoemt. De zwarte Duiker heeft alle de leeden gelijk en eveneneens als de Endvogel: het lijf is als de *Fuligula*, Roetägtige. De Endvogel Hoogschinkel is scherp van bek, ten deele zwart, ten deele rood.

VAN DE ANDERE DUIKERS VAN HET ZELVE GESLAGT,
DAT IS EENDVOGELVORMIGE, MET EEN BREEDAG-
TIGE BEK, VAN VOOREN KROM (GEBOOGEN), EN
MET WIT EN ZWART GETEIKENT, MAAR VEEL
KORTER VAN HALS.

De bruine *Begijn*. Indien deeze geen korter hals had, ze zou bijna in alles met dien Duiker, den welken wij booven op de derde plaats hebben beschreeven, over een koomen: van deeze verschilt ze bijna maar alleen in de verven. De meedegeslagtige wederom aan deeze is (maar voor het grootste gedeelte van de vleugels wit) die het gemeene volk den witten Duiker noemt: de Hollanders zeggen Pijlstaart. Het hoofd met de hals is zwart, met eenige groene stippen uit het blaauw besprengelt.

VAN DE GEKUIFDE DUIKER, OF DE GROOTE LANGBEK,
EN VAN DIE, DE WELKE VAN DE THYMALLUS-VISSEN
TE VERSLINDEN BIJ DE DUISCHERS DE NAAMHEEFT.

De *gekuifde Duiker*. Hij heeft een smaller bek als de Endvogel, zo lang als de kleinste vinger, aan het boovenste uiteinde haakägtig. Waar van hij de groote Langbek kan genoemt worden. Men gijft dat hij also *Hipparios* genoemt is, om dat hij maanen heeft als een peerd, te weeten roffe maanen, of van verf als vossen-hair. Hij heeft een lange, dunne, getande bek, als de Zee-Exter, in een haak eindigende *Belonius* noemt hem *Castor*, naademaal hij als de *Beever* met het grootste

verderf teegens de Viffen woed. Maar Gefnerus noemt hem de kleine Duikergans.

VAN DE GROOTE DUIKERS, DUIKERGANS, GULO, SCHELEDRAAK, EN MORFEX.

De *Duiker*, die van grootte een Gans gelijkt, word Duikergans genoemd, de kop met het derde deel van den hals is zwartächtig uit het groen. De overige hals is wit met eenige bleekheid: een gedeelte van den hals om laag is zwartächtig, als meede de rug. Sommige noemen dit geflagt van Duiker een Italiaanfche Eendvogel. Die Duiker fchijnt van zijn geflagt te wezen, die Bellonius Herle of Harle noemt, maar die is bijna kleinder als een Gans. Hij gelijkt van gedaante beeter naar een Eendvogel als naar een Gans, rondom den hals en aan de buik heeft hij een verf als een oranje-appel. De zelve voegt bij de Morillonus een andere, die hij in't Frans noemt un Tiers. Aldrovandus stelt hem midden in tuffchen Gans en Duiker. Want hij heeft de bek van deeze, en bijna het lijf van die. De zelve vogel, of een van dat geflagt, word Seefluder genoemd, bij ons Gulo, bij de Engelsche Gul, van grootte als een Gans, en geelverwig. Een riviervogel word van de zelve Scheeledraak genoemd, uit het geflagt van den Duiker, dat ze Cormorantus noemen, kleinder als een Gans, en grooter als een Eendvogel, met een breede bek, vol vinnige tanden. De zelve, of de naafte daar aan, is een groote en zwarte watervogel, die bij Albertus Morfex word genoemd. Hij heeft een bek als een zaag, en fterk. De klaauwen zijn fors. Hij duikt onder't water, en vangt groote viffen. In onze landen, zegt Albertus, is een zwarte watervogel, die in de rivieren en in zee op vis jaagt, en veel fchaade doet, afchgrauw van borft en buik. Hij heeft een getande bek, als een maaijers feiffe, die de flibberige viffen, als de aalen, vast houd. Sommige noemen deeze de Waterraaf, en de Nederduitsche moogelijk de Paalinggans. Nu staat ook te onderzoeken, of het de zelve is, die ik hoor dat bij de Franfen de Zeeraaf genoemd word, grooter als een Eend, en met een roode bek als een Eendvogel.

VAN DE AVOSETTA BIJ DE ITALIAANEN GEHEETEN.

Deeze vogel word bij de Italiaanen van Ferrarië *Avoſetta* genoemd, het is een watervogel en een platvoet. Zij heeft een zwarte bek, opwaart ftrekkende, en aan het einde fpijs, bijna vijf vingers lang. De grootte van het geheele lijf is bijna als een Duif, maar een weinig ranker. Deze vogel kan Krom-om-gebooge-bek genoemd worden: want zij alleen heeft

heeft den bek niet regt , nog buigt die neederwaart , maar opwaart.

VAN DE TROCHILUS GEMEENELIJK CORRIRA, STRANDLOOPERTJE.

De vogelaars noemen diergelijke vogel *Steganpos* , *Snelvoet* , van de faelheid der voeten *Corrira* , dat is Brievebestelster. Het is een bonte vogel , met een regte bek , geel , en aan 't end zwart. Ze heeft lange schinkels , korte heupen , en de klauwen met een vlies gevoegt.

VAN DE VOGELN DIE OMTRENT HET WAATER VERKEEREN.

VAN DE OIJEVAAR.

Daar worden twee geslagten van *Oijevaars* gevonden , van welke het eene wit , en het andere zwart is. Zij verschillen van verf , en in de plaats van verblijf. Albertus zegt , dat de Oijevaar zwarte vleugels en staart heeft , en de andere deelen wit : dat zeker waar is , uitgenoomen de bek en de voeten , die anders vuur-rood zijn , schoon ze in de jongen eerst zijn uit den bruine. Het is een vogel van een midden grootte tusschen Kraanvogel en Reiger. Petronius Arbiter noemt de Oijevaar , Rankpoot. Hij heeft een lange hals en bek.

De zwarte *Oijevaar*. Men vind ook een geslagt van *Oijevaars* gantsch zwart van rug , witagtig van buik , niet op plaatsen daar menschen wonen , maar in de moerassen van de woestijne nestelende. De geheele rug schijnt van verre zwart , maar zo men digte bij ziet , gelijkt het naar de verf van een Kievit of een Bosch-raaf , in de welke een zwarte verf met groen , of blaauwagtig , met een weinig purper vermengt , word gezien.

VAN DE VOGEL IBIS.

De *Ibis* word met regt aan de beschrijvinge van den *Oijevaar* gevoegt , en te meêr daarom , om dat hij met het geheele gestel van 't lijf bijna naar een Oijevaar gelijkt , zo dat hij van veele voor een soort van de zelve gestelt word , als zijnde deeze ook hoog van steevige schinkels , en met een zeer lange bek : ja dat meêr is , Albertus noemt de Ibis , een zwarte Oijevaar. Beide verjaagen en verslinden ze de slangen op een wonderlijke wijze. De Egyptenaars onderscheiden de Ibsiden in tweederlei geslagt ,

zo als Aristoteles, Plinius, Strabo en Solinus getuigen: want sommige zijn wit, en eenige zwart. Hij heeft een lange en kromme bek, dat is eenigfins als een boog of een seiffe geboogen.

VAN DE PHOENICOPTERUS.

Wat het voor een vogel mag weezen, is elk een zo niet bekend. Robertus Constantius schrijft, dat de Phoenicopterus een vogel is van grootte als een Oijevaar, die een zeer langen hals heeft, en wiens bek, en schinkels, en een gedeelte van de vleugels, van bruin rood glinsteren.

VAN DE KRAAN, KRAANVOGEL.

M. Paulus een Venetiaan verhaalt, dat 'er in de poelen van Tartarijē, omtrent de stad van de Canigainen, vijf geslagten van Kraanvogels worden gevonden. Sommige, zegt hij, hebben zwarte vleugels, als een Raave; andere zijn wit en blank, hebbende pennen vol goudverwige oogen, als bij ons de oogen van de Paauwen zijn. Andere wederom zijn de onze niet ongelijk. Wijders zijn andere klein, en hebben lange en zeer schoone pennen, met rood en zwart bestreeken. Ten vijfde zijn aldaar grijs-graauwe Kraanvogels, en die hebben roode en zwarte oogen, en deeze zijn magtig groot. Petrus Martyr schrijft, dat de Spanjaarden in Cuba heele troepen Kraanvogels hebben gevonden, eens zo groot als die van ons land. Ferdinandus Columbus verhaalt in zijn Americaansche beschrijvinge, dat hij in de Straat Lordeste (alwaar veele eilanden leggen) een grootte meenigte van rood-scharlaaken-verwige Kraanvogels heeft gezien. De oude gedenken de Baleärische (dat is Majorke en Minorkse) Kraanvogel, van de andere soorten van Kraanen onderscheiden. De Kraanvogel, zegt Gesnerus, die ik hebbe beschouwt, terwijl ik dit schreef, was een wijfje, en had eieren op, en regt uitgerekt zijnde, van het opperste van de bek tot de voeten om laag toe, als een middelmaatig man, omtrent zes voeten lang. Eenige schoone en gekrulde pluimen stonden verkeert op de vleugels naar de staart toe, die sommige grootte hansen, met goud of anders opgeschikt, op den hoed steeken. De grootte pennen van de wicken waaren anderfins zwartagtig: dog de boovenste zijn klein en aschgrauw. De hals is agttien duim lang: en de hoogte, van den voet af tot booven op de rug, bijna drie voet. Ze was twaalf pond zwaar, dokters gewigt. De korte staart is door de lange veëren van de vleugels bedekt. De aschgrauwe veëren van de schinkels hangen vijf vingers over de knijën heenen, en zijn beneeden de veëren met een zwarte schors bekleed.

De

De klauwen zijn niet korter als menschevingers. Het voorste gedeelte van den hals aan de zijden is zwartächtig, en voorwaart wit: al het overige is aschgrauw, behalven de groote pennen van de vleugels. De kruin is zwart met een roode vlak, die in het mannetje rooder is. Voorts, de Kraanvogels worden gantsch blank gezien. Van den strijd der Pygméén, (menschjes, Spanmannerjes in Indië, niet booven de drie vierendeel lang) Geranomachia Kraanen-oorlog, en Pygmaiomachia strijd van de Pygméén of kleine mannetjes krijg geheeten, hebben der niet weinige van onze tijd in hunne schriften breedt uitgeweid, met nieuwe versierzelen de zaak, of liever de leugen, vermeerderende. Dog Strabo, de naarstigste onderzoeker der oudheeden, telt het onder de verdigte dingen op. Derhalven dan, zegt Aldrovandus, dewijl wij ontkennen dat 'er Pygméén zijn, zullen wij ook ontkennen dat de Kraanen, zo als men verdigt, met de zelve oorlog voeren, en wij zullen dat zo stanthaftig looggenen, dat wij het niet gelooven, al zwoeren ze het ook.

De Balaerische *Kraanvogel*. Plinius schrijft, dat de Kraan van Majorke of Minorke een kuif op het hoofd heeft als een Paauw.

Een andere *Kraan* van Japan komt, met het geheele gestel van het lijf, met die van ons land over een. De bek en voeten zijn donker groen. De kruin van 't hoofd is uitteekend rood. Wijders is de gantsche vogel zwartächtig.

VAN DE REIGERS IN HET ALGEMEEN.

Daar worden drie geslagten van *Reigers* van Aristoteles gestelt, naamentlijk de Pella, de Albardeola, en de Asterias. Van de oorspronkelijkheid van het woord Ardea, Reiger, schrijft de een anders als de andere. Daar zijn 'er, die willen dat het van Ardendo (branden, vuurig zijn) gezegt is, om dat zijn drek verbrand al dat het aanraakt. Dog Servius en Scaliger willen, dat het gezegt word van de moeilijke vlugt. Alhoewel Aristoteles en Plinius maar alleen drie geslagten van Reigers of Herodiën verhaalen, naamentlijk de Leucus de witte, de Pellus de bruine, en de Asterias de Starre-Reiger, nogtans is het zeker, dat 'er veel meerder worden gevonden, zo dat Oppianus betuigt dat 'er oneindige zijn: en hij schrijft dat eenige kort en wit zijn; andere grooter, en verscheidenverwig: sommige middelmatig: en dat 'er zijn, die van het hoofd als een zekere kuif slingert; en dat andere geen kuif hebben. Aldrovandus heeft veele, en bijna ontelbaare geslagten van deeze vogels aangemerkt. Zij hebben alle een lange bek, dikächtig, sterk, van binnen hol, en aan 't eind spits, nogtans bequaam om vis te vatten. Ze heb-

hebben een langen hals, dog de Pella en de Asterias de allerlangste. De schinkels gezaamentlijk lang. Derhalven gelijkenen de Oijevaar en de Kraanen met de groote langkheid van de bek, hals en schinkels; maar de Reigers hebben den hals meerder ingerolt. De drie klaauwen van de voeten zijn lang, met vlieden maatig aan een gevoegt, en de vierde klaauw van agteren, in plaats van de hiel, is van gelijken lang. Het lighaam niet groot, ligt, teer, en zeer maager.

De groote afchgrauwe *Reiger*. Deeze *Reiger* word bij Aristoteles en Plinius Pellòs, dat is de bruine van de bruine verf genoemd. De Latijnen zeggen Pella, de bruine, en zwarte, en afchgrauwe *Reiger*. Derhalven verschilt deeze onze *Reiger* van de Albardeola, wit *Reigertje*, om dat hij niet wit is, van de Stellaris, Gestarnde, om dat hij geen vlakken heeft, en voornaamentlijk van de Balaarische *Reiger* van Bellonius, in de grootheid en de kuif. Het bovenste gedeelte van het lijf is peers, en het onderste iet of wat witächtig.

De andere afchgrauwe of kleine *Reiger*, is grooter als de Albardeola, Wit*reigertje*, en kleinder als de *Reiger* Pella, de bruine.

Het derde geslagt van de afchgrauwe *Reiger*. Aldrovandus stelt deeze van het zelfde geslagt van de afchgrauwe, en Bruine, Pella te weezen.

Een zekere andere *Reiger* uit Gesnerus. Het dunkt Aldrovandus voorwaar dat deeze vogel liever bij de afchgrauwe, als tot de andere *Reigers* moet gebragt worden.

De *Albardeola*, het witte *Reigertje*, de Platea van Plinius, de Platelea van Cicero, daar Gesnerus de Pelikaan van maakt, word bij Albertus en andere de Cochlearia, dat is Leepelaar, en Leepel-vogel van de breedte van de bek genoemd, die naar een leepel gelijkent. Want de Philosooph eigent deezen *Reiger* een breedte en uitgestrekte bek toe, zo als niemand waarlijk gezegt heeft dat de *Reigers* anders hebben, dewijl die in alle de andere spits is. Deeze *Reiger* zegt Albertus, is gantsch wit, en van gestalte de afchgrauwe gelijk, maar beeter in de veëren, langer van hals, en de bek van vooren rond, gelijk als de eene kring op de andere geleit.

Eenige andere witte *Reigers*. Gesnerus verhaalt, dat hij twee soorten van de zelve heeft gezien, de eene grooter als de bruine of blaauwe, en de andere kleinder. Een meedegelijke met deeze *Reiger*, van Gesnerus beschreeven, is in de daalen van Malarberge bij Aldrovandus gebragt. Het is een vogel gantsch wit, nogtans met een lange bek, van boven zwart, van onder hemelsblaauw, en een korte staart. Op de rug heeft hij eenige zeldzaame en lange pennen, daar de groote heeren hunne hoeden en helmen

men meede versieren. Drie korter witte schagten maakten ook op het hoofd een kuif uit. De Aigrette van de Fransen schijnt van deeze onderscheiden te wezen. Dit geslagt van vogels houdt zig omtrent de waterkanten, en is daarom van de natuur begaaft met lange schinkels, die ook afchgrauw zijn, de voeten zijn zwart en groot: en daarom schijnt het als de Reiger geboggelt te wezen. Bellonius zegt, dat 'er andere witte Reigers gevonden worden, voornaamentlijk in Engeland, die niet van de afchgrauwe Reiger verschillen, behalven dat ze wit zijn. Uit de kleine witte Reigers is ook deze, de welke Garzetta, en Garza Bianca genoemd word. Het is een vogel geheel blank, behalven de schinkels en de bek, de welke zwart zijn. De bek is lang, rank, en aan 't einde zeer spits, overal eenverwig. De andere witte kleine Reiger is kleinder als de voorgaande beschreevene, en daar en teegen vleeschagtiger. Hij heeft een kortagtiger bek, bij de overige Reigers vergeleeken.

Andere kleine *Reigers*. De eerste Reiger word Haematopus Bloedvoet, of Erythropus Roodpoot, genoemd: en is van twee geslagten, de groote en de kleine. Dog zodaanige Reiger, ofte Egretta, is bijna kleinder als alle de andere Reigers, en zeer kort van hals, en bijna gantsch uit het saffraangeel naar het kastanje-bruin hellende, voorwaart hooger, agterwaart en op de vleugels ligter. De Andere is deeze in alles gelijk, als dat de zelve verf in deeze ligter is. Diergelijke geslagt van Reigers heeft een kuif op 't hoofd, omtrent van de zelve verf als de laatst voorgaande, van grootte bijna even gelijk, of een weinig minder. De andere Reiger, die de landluiden Squajotta heeten, word dikwils gezien. Hij is geel van bek, aan 't eind zwartagtig, met een korte staart, en groene voeten. Een meedegeflagtige aan deeze laatste, heeft den bek meêr boogsgewijs als alle de voorgaande andere, en is gantschelijk muisvaal.

De *Starre-reiger* of de *Asterias*, Roerdomp, Pittoor, is schoon met stippen als starren beschildert en geteikent. Bij Aristoteles heet hij Oknos, dat is leui; om dat men verdigt heeft, dat hij eertijts van een slaaf in een vogel is verkeert, en, zo als de toenaam luid, traag en leedig is. In het geslagt van de Reigers is hij bijna de kleinste. Hij word ook Botaurus, en Butorius, en Butio genoemd, daar door, om dat hij schijnt te loeijen als een Stier. Want de bek in de moerassige grond steekende, geeft hij een schrikkelijk geluid. Niet teegenstaande Aristoteles maar alleen één geslagt van *Asterias* of *Ocnus*, *Starre-of Leuije Reiger*, heeft gekent, nogtans worden 'er in onze eeuw drie, en moogelijk nog wel meêr gevonden, naamentlijk het groote, en het kleine, en het derde, het welke *Gefnerus* getuigt dat men in Holland gekuift bevind. Het is een vogel, die met de geheele gestalte van het lijf, naar een Reiger gelijkent, met de lange

schinkels, maar korter als een Reiger, met een lange hals, wonderlijk vol veëren, en een bek niet kort nog stomp. De langste middelste klaauw is met een nagel gewapent, aan de binnen kant gevoorent, en als een kam of een zaag getand: waarom de luiden van ons land die voor een tandestooker gebruiken, en in zilver zetten.

De groote *Starre-reiger*. Dit geslagt van Reiger schijnt uit de Reiger Pella, de bruine, en uit de Gestarnde, te zaamen gevoegt te weezen.

Een vogel meedegeflagtig aan de *Reigers* is lang van hals, met lange schinkels, met zeer lange klaauwen aan de voeten, scherpë nagels, en eindelijk met een korte staart.

VAN EENIGE VOGELN DIE ZE IN NEDERLAND KEMPERKENS, DAT IS STRIJDBAARE NOEMEN.

BIJ MIJ KEMPHAANEN.

Deeze vogels zijn langkägtig van voeten, bek, en hals. Karel, graaf van Aremborg verzeekert, dat ze alle jaar, met een zeer groot en bijna onuitspreekelijk getal, uit de noordsche gewesten, naar den hoek van Neerland, in de Lente-tijd, of omtrent Mai, koomen overvliegen: maar dat 'er veel meerder mannetjes als wijfjes zijn, en dat de mannetjes daarom ten eersten met een zeer heevig gevegt malkanderen dooden, tot dat ze met de wijfjes gelijk in getal zijn, en elk met de zijne kan paaren: want dat de wijfjes zig dan bij de overwinnaars voegen, en haar best doen om met dezelve voort te teelen, en zo ras als ze gebroeit, en de jongen groot gebragt hebben, te gelijk met die, daar ze van daan gekoomen waaren, weeder heenen vliegen. Wijders, is in de zelve booven al ten hoogsten te verwonderen, dat de meeste malkanderen niet en gelijkenen. En in der daad Aldrovandus heeft 'er eenige beschreeven en afgemaalt, van welke sommige voorwaar van een zeldzaam, of liever van een wanschaaopen maakzel zijn.

VAN DE FALCINELLO, OF DE GESEISSENDE VOGEL.

Sommige noemen hem de zwarte Reiger. De vogel word bij de vogelaars Falcinello geheeten, hij kan de grootte van de Reigers haalen, en gelijkt de zelve met het gestel en de gedaante van het lijf, behalven de zwartägtige bek, die zeer lang is, en van vooren gekromt als een seisse.

VAN DE ARQUATA OF NUMENIUS, SCHRIEK.

Een andere vogel ook, de welke van het zelve meedegelijke maakzel van de bek is, word bij Gefnerus de Arquata, en bij sommige Italiaanen Arcafe geheeten, te weeten om dat zijn bek gekromt staat als een boog. Moogelijk word hij Numenius genoemd van de nieuwe maan, die haare hoornen kromt. De bek is omtrent agt vingers lang, somtijts mag hij ook neegen duim haalen. De zelve begint zig na drie vingers neederwaart te krommen, zijnde zwart. De verf van de vederen is bijna bruin, maar bont, en gevlaakt.

VAN DE HELORIUS.

Men schrijft dat de *Helorios*, de *Crex* of de Reiger, of de Ibis gelijk is, en als de zee kalm is op strand vliegt, de kost van vis zoekende.

VAN DE CREX.

Welke vogel bij Aristoteles, Aristophanes en Herodotus, *Crex* word geheeten, daar koomen de latere schrijvers niet in over een. Daar is bij de Engelschen een zekere vogel met lange schinkels, voorts een Quakkel gelijkenende, als dat hij grooter is, die op het koorenland, en in het vlas in de lente, of in het begin van de zomer, geen ander geluid geeft als *Crex Crex*: want dat roepen verdubbelt hij altijd: ik mein, zegt Aldrovandus, dat deeze de *Crex* van Aristoteles is.

VAN DE TOTANUS.

De *Totanus* en de *Limosa*, Slijkvogel, zijn bij de Franfen bekende vogels. Zij noemen ze Ruiters van de langte van de schinkels. Die de Venetiaanen *Limosa* en *Totanus* heeten, zijn niet van het Reigers geslagt, want ze vangen in 't minst geen vis, maar zijn liever bij de Waterhoenderen te tellen. Het lijf van de vogel is bijna van die dikte, als ons Duikertje, spits van bek.

VAN DE CALIDRI VAN BELLONIUS.

De Ruiters van de Franfen word, van Bellonius in de plaats van de *Calidri* van Aristoteles, afgemaakt. En is van grootte als een Duif, met zeer lange schinkels, en ter deeg met veeren verzien. De bek en de roode schinkels zijn lang, een klaar bewijs dat het een watervogel is.

De zwarte *Calidri*. Het is klaar, zegt Bellonius, dat de zwarte *Calidri* van de roode verschilt. Want de schinkels en de bek zijn zwart. Deeze is ook zwarter van verf. Aldrovandus oordeelt, dat men tot deeze *Calidri* teenemaal moet brengen, die ze in zijn land Gambetta, gelijk als Langschinkel noemen.

VAN DE LIMOSA DER VENETIAANEN, EN DE BARGE VAN DE FRANSEN.

De *Limosa*, bij de Venetiaan en genoemd, schijnt onderscheiden van deeze laatste vogelen: langs de rug gelijk hij bijna naar de groote *Arquata*, bont van vlakken met het gantsche gedeelte van vooren, voornaamentlijk van hoofd en hals. En is de nu beschreevene *Totanus* bijna gelijk, maar een weinig grooter. De bek is hem overal zwartächtig. De Barge van de Franfen schijnt ook uit het geslagt van deeze, die Bellonius van de stem als een geit, de *Aegocephalus*, of het Geitenhoofd van *Aristoteles* maakt.

VAN DE PORPHYRIO.

Hij is over het geheele lijf, zegt Gesnerus, hemelsblauw. Het middelste gedeelte van het eind van de staart is afchgrauw witächtig. De oogen zijn zwart. De bek en de schinkels blinken purperverwig. Hij heeft maar vier klauwen. Het is een zeldzaame vogel. De Indiaanen noemen deeze vogel *Caranion*. Deeze vogel alleen drinkt met de beet.

VAN DE HORION.

Moogelijk, zegt Gesnerus, dat de Indische vogel *Horion* wel meê van het geslagt van de *Porphyrion* mag wezen, dewijl hij word beschreeven, dat hij de *Herodius*, *Reiger* gelijk is, en rood van schinkels. Maar hij word door de lieffelijkheid van de zang onderscheiden, waar door hij wonderlijk word gepreezen.

VAN DE HIMANTOPOS, BLOEDVOET.

Deeze vogel heeft de naam van de bloedroode verf van de voeten. De *Himantopos* van *Aldrovandus* is over de geheele buik, borst, en het onderste van den hals, witächtig. Booven de oogen zwartächtig, als meede op de rug, en de vleugels. De bek is ook zwart, een handpalm en meerder lang, rank, en niet bequaam als om pissebedden, en andere ingekerfde te pikken. De staart is afchgrauw uit het wit. De vleugels zijn zeer lang.
De

De schinkels en de dijën zijn van een wonderlijke lengte, zeer rank en zwak, en daar door te zwak om te staan, om dat hij geen agterklaauw heeft, en dat de voorste naar de lengte van de scheenen te kort zijn, zo dat hij met regt Himantopos of Loripes, Scheefbeen genoemd is. De klaauwen zijn bijna eeven lang, en bloedrood: de middelste nogtans is een weinig langer. De nagels zijn zwart, klein, en een weinig gekromt.

De *Haematopos* van *Bellonius* word bij de Fransen de Zee-Exter genoemd. Van lijf als een Reiger, Reigertje, bij de Fransen Aigrette geheeten. Het hoofd met den hals is zwart. Hij heeft twee te zaamen hangende klaauwen aan de voet, dog de binnenste is van de andere afgescheiden: ende en heeft geen spoor aan de hiel van de voet, gelijk de andere watervogels.

VAN EENIGE WATER-HOENTJES IN HET ALGEMEEN.

Dewijl'er verscheide soorten van Water-hoentjes zijn, van grootte en meest van verf verschillende, zijn aan elk bijzondere naamen gegeven. Dit is bijna de gedaante van de Watervogels, dat ze lange schinkels hebben, op dat ze te gemakkelijker omtrent het water, en in het water de kost mogten zoeken: want ze zwemmen niet, waarom ze geen platvoeten zijn. De klaauw, die voor de hiel verstrekt, is zeer kort, sommige ontbeeren ze ook teenemaal. Het lighaam is schier rank, en toegedrukt, niet dik, en tot geen lijvigheid uitgestrekt. Ze zijn meest alle klein van hoofd, en bijkans altijd van verscheidenderlei veëren, en zeer kort van staart. De bek is in veele zwartägrig en lang, en een weinig geboogen. De buik is in sommige gevlakt, en in eenige niet, maar enkelijk wit. De grootste veëren van de vleugels zijn in alle zwartägrig. Daarenbooven zijn ze minst op de wiek, maar beeter bequaam om te loopen: waarom aan haar langer schinkels gegeven zijn.

De groote *Chloropos*, *Groenvoet*, van de groenägrige verf van de voeten, is niet alleen eeveneens van grootte als de Meerkoet, maar hij gelijk de zelve met de gantsche gestalte van het lijf, alhoewel de klaauwen in deeze vogel, gelijk als in de Meerkoet geen vliessen hebben.

De andere *Chloropos* word van de vogelaars gemeenelijk Porzana genoemd. De lange klaauwen van de voeten zijn met nagels, die een weinigje krom staan, verzien, ze zijn breed, en van binnen plat, moogelijk dat hij daar meê ook kan zwemmen, als 't van nooden is.

De *Chloropos* van Gesnerus. De gemeene naam die deeze vogel heeft is Glutt, moogelijk als Glottis, daar Aristoteles gewag van maakt, de

de naam van de lange tong gegeven zijnde. Dog indien het die niet is, zo kan het een van het zelfde geslagt schijnen te weezen.

De groote *Erythropus*, *Roodvoet*, van Gesnerus. De naam is aan die van de roode verf van de schinkels geworden, zo dat men twijffelt, of deeze niet is de *Erythropus*, die Aristophanes gedenkt.

De kleine *Erythropus* is bruin van verf, en heeft iet of wat rosächtig, voornaamentlijk op de vleugels en aan den hals.

De *Ralla* van de Engelsche en de Fransen, uit het geslagt van de Hoendertjes. De naam *Rala* of *Ralla*, zegt Gesnerus, bij de Engelsche en Fransen in gebruik, word ongestadig, zo als ik zie, aan veele en verscheide vogelen toegeëigent, want Landvogelen worden ook zo als sommige Watervogelen genoemd, alle nogtans van het Hoender-geslagt, en met lange schinkels. Bellonius zet over, dat de *Ortygometra* (de Moeder der Quakkelen, de grootste Quakkel,) gemeenelijk *Ralla* wordgeheeten. De Boere Patrijs of Houtsnep word van de Engelsche *Rala* genoemd. Dog de *Rala* is tweederlei, de eene raapt de kost aan de waterkanten van de rivieren, en de andere onthoudt zig op de hei, en in boschwaranden. De watervogel was rood van bek en schinkels, en de veëren zijn met veele vlakken gesprengkelt. Dog die berg- of wilde-vogel heeft de schinkels veel korter als de watervogel, en de veëren overal meër afchgrauw. Maar ze heeft ondertusschen roode schinkels en een roode bek.

De vogel *Rhodopus* of *Phaenicopus*, Kastanje-bruin- of Bruin-roodvoet, is aan de schinkels rooseverwig, of bijna violet. Hij is zwart van bek, en bruin van lijf.

De *Phaeopus*, *Schijnvoet*, is zwartächtig van lijf, met weinige roffe en geelächtige vlakken besprengt, van bek dun, lang, zwartächtig, en een weinig krom, met een witächtige hals, en het onderste gedeelte van de zelve omtrent het midden, en van onderen naar het geel of het roshellende, wit van buik, met bruine of afchgrauwe schinkels.

De andere *Phaeopus* of de kleine *Arquata*. Sommige noemen hem, als de Groote, de Reegen-vogel, van de welke hij nogtans onderscheiden is, die bij de Fransen met een woord *Pluvier*, dat is van den Reegen of Reegenächtig genoemd word. Hij is de booven nu beschreevene bijna gelijk, van schinkels, als die, afchgrauw, en wit van buik, en onder het hoofd van gelijken, als mede van bek, als dat die een weinig langer schijnt.

De groote *Ochropus*, *Geelvoet*, word van de gele of geelächtige verfer schinkels als zwavel genoemd. Dog in dit geslagt is hij het meestmeenigverwig, dewijl'er zeeven onderscheide verven zig in hem opdoen.

De

De middelste *Ochropus*, *Geelvoet*, heeft de naam van de geele of donker groenägtige verf van de schinkels. Hij heeft een zwartägtige bek, als meede het gantsche boovenste gedeelte van het lijf. De vleugels hellen naar het bruin, behalven de lange zwarte veëren. De borst met de hals is ook bruin.

De kleine *Ochropus*, *Geelvoet*, schijnt wel de kleinste vogel onder de Water-hoendertjes te wezen. De bek, het hoofd, en de langste veëren van de vleugels zijn zwartägtig. De hals is wit. De verf van de rug en de wieken trekt op het aschgrauw.

De *Melampus*, *Zwartvoet*, is ros of roodägtig van hals met bruine vlakken, en omtrent de oogen. Geen vogel van dit geslagt heeft zwarter schinkels.

De *Poliopus*, *Grijsvoet*, is aschgrauw of grijs van schinkels: ten deele donker roosverwig, en ten deele zwartägtig van bek.

De *Erythra*, *de Roode*, die de Hoogduitschers *Mattkern*, en *Rhijn*-vogel heeten, word van de verf van het gantsche lijf zo genoemd.

De *Ochra*, *de Bleeke*, die de Hoogduitschers *Wijnkernell* noemen, is over het geheele lijf bijna groenägtig, maar slordig en donker, met een gedeelte van vooren meest bruin.

De *Hypoleucus*, *de Witägtige*, die het gemeene Hoogduitsche volk *Fysterlin* noemt. *Gesnerus* noemt met een bijnaam dit geslagt van *Water-hoendje*, het *witagtige*, om dat het gantsche gedeelte van onderen, de hals, de borst, en de buik, buiten alle de vogelen van dit geslagt, spierwit en zonder vlakken zijn. Het overige lijf ziet 'er bruin uit.

Het *Hoendje* of *Zijde-bennetje*, gezegt van de glans. Deze vogel kan de *Zijdehen* genoemd worden, om dat de zwarte verf in de zelve als geheele zijde blinkt.

De *Scolopax* of het *Boere-Veldhoen*, *Landpatrijs*, een *Snep*. Deze vogel schijnt zo genoemd te wezen van de gestalte van de bek, om dat hij die lang en regt als een paal heeft: want de Grieken noemen een regte lange staak *Skolopa*. De *Snepe* is als een klein *Hoën*, en van de zelve lijvigheid als onze *Patrijs*, weegende omtrent twaalf oncen, wonderlijk uit den roffe, met een schaakeeringe van vlakken gereikent. De bek is van het uitēinde tot de oogen vijf vingers lang, of meër. De schinkels zijn schier roosverwig.

De *Rusticula sylvatica*, de *Houtfneppe*, is grooter als de boovenste, want ze is bijna zo groot als een *Hoën*, en van verf wel eeven-eens, maar hooger, met aschgrauwe schinkels, witägtige buik, en een bek minder lang.

De kleine *Scolopax* of het *Water-hoendje*, *Poelsnep*, verschilt bijna niet van de groote (te weten de *Houtfnep*) als in de grootheid.

De *Tryngas*, zegt de Filosooph, gaat in poelen en rivieren, en zo ook de *Cinclus* en de *Junco*. Maar onder deeze kleine is ze de groot-agtigste. Zij word bij de *Lijster* vergeleeken. En anders en vind men van deeze vogel niet bij *Aristoteles*, of andere treffelijke *Schrijvers* beschreeven.

De *Junco* word alzo genoemd, om dat hij zig graag in de biesen onthoud. De Filosooph zegt, dat deeze ook in poelen en rivieren gaat, en de staart beweegt, en kleinder als de *Trynga* is. Wijders, wat deeze ook voor een mag weezen, is onder de *Geleerde* niet zeker.

De *Cinclus* is gequett, en wispeltuurig met zijn agterste partij. Hij overtreft de *Quikstaart* een weinigje in de grootheid. De verf is twijffelaar tusschen bruin en aschgrauw. De bek is zwart, dun, en langkagtig. De schinkels zijn zwart, kort, en teeder. De voeten zijn ook zwart.

De *Indiaansche* vogel *Cercion*, is bij of omtrent van grootte als een *Spreeuw*, met meenigerlei verven beschildert, die de mensche stem nabauwt, en is praatagtiger als de *Papegaaijen*, en van meerder leerzaamheid en verstand. Hij beweegt de staart eeven-eens als de *Cinclus*.

Het *Land-hoentje* of de *Aardsnep*, is met het gantsche gestel van het lijf de *Water-hoendertjes* zeer gelijk, behalven alleen de bek. Het kan ook de *Veld-Trochilus*, *Landloopertje* genoemd worden. Deeze vogel loopt gezwind door de struiken, en springt somtijts ter zijden uit, is qualijk ter vlugt, en beurt zig bezwaarlijk in de lugt op.

Een ander *Hoendje* *Chloropus*, *Groenvoet*, gelijk als de *Meerkoet* uit *Bellonius*. Het zwemt niet op het water, en het is ook geen platvoet. Het is groen van voeten, niet ongelijk die van de *Botaurus*, nog ook zo plat niet, en eindelijk met geen breedt vlies, als in de *Meerkoet*, zaamengevoegt. De staart van 't *Hoendje* is ook langer. De vlak van 't voorhoofd is ook kleinder. Twee pennen van de staart zijn wit, naamtelijk aan de beide zijden één. Onder de borst helt het iet of wat naar het peers of het blaauw.

VAN DE ALCYON, IJSVOGEL:

De *Alcyon* word bij *Bellonius* *Jynx* genoemd, dat de *Torquilla* is. *Alcyon* of *Alcyone*, is ook een eigen naam, die aan veele vrouwen is gegeven: schoon *Alcyone* bij *Servius* van een vrouw, en *Alcyon* maar van een vogel word gezegt. Bij de *Latijnen* word ook *Halcedo* en *Alcedo*.

cedo genoemd. Wijders, welke vogel de oude door hunne naamen moogen hebben verstaan, is een zaak zeer teegenstrijdig, sommige andere vogelen in de plaats van de Alcyon vertoonende, en veele dingen onder een gemengt hebbende. De Alcedo, de Ijsvogel, zegt de Philosooph, is niet kloeker als een Mosch, zo van hemelsblauwe, en groene, als van ligt purpere verf uitsteekend: te weeten, niet bijzonderlijk van verf also geteikent, maar uit het ononderscheidelijk geschaakeert over het geheele lijf, en de vleugels, en den hals weederschijnende. De bek is groenächtig, lang, en dun. Zodaanig is haare gedaante.

VAN DE ISPIDA.

De *Ispida* is van het geslagt van de Alcyon. Sommige noemen ze de Paradijsvogel, te weeten om de schoonheid, om welke de Manucodinata de zelve naam ook heeft verdient. Behalven de gemeene *Ispida*, beschrijft en maalt Aldrovandus twee andere vogels af, onder deeze naam uit Indië gefonden. Maar of ze wel uit het geslagt van de Ispiden zijn, is hem niet genoegzaam bekend. Albertus beschrijft de *Ispida* aldus. De *Ispida* is een kleine vogel, maar schoon, en door de bevalligheid van de veëren zeer fraai: van middelverf tusschen groen en hemelsblauw, die in de zonneshijn naar een Saffier gelijkent. De verf van de borst is als glomme koolen. Ze heeft maar twee klauwen aan de voeten, kromme nagels, en een kleine regte bek.

VAN DE ROUSSEROLE, OF ROUCHEROLE BIJ DE FRANSEN GEHEETEN, DIE BELLONIUS DE ZINGENDE ALCYON NOEMT.

Bellonius maakt twee geslagten van *Alcyones*, het eene stom en groot, dat de *Ispida* is; en het andere klein en zingende, dat bij de Franssen Rousserole of Roucherole word genoemd: van het welke hier gesproken word. Deeze vogel is de zoetzingenste van alle watervogels. Ze gaat met de verscheidentheid, en de zoetigheid, en de dartele volhardinge van den zang, alle andere vogels ver te boven: en ze overwint ook die, welters gezang van al de weerd word vermaart. Ze is van grootte als de *Miliaria*, Geersvogel, met een zaagswijze bek. De lange veëren van het hoofd vertoonen een zekere gedaante van een kuif. De schinkels en de voeten, van een middelmaatige lengte, zijn afschgrauw. Ze klapt haar wicken als een gekuifte Leeuwerk.

VAN DE CAPELLA, HET GEITJE, OF VANELLUS, DE KIEVIT.

Moogelijk word *Capella* gezegt, om dat ze een geluid als een geit maakt: en *Vanellus*, om dat hij met de beweegende vleugels, een geruis, als een wan of een windnap, verwekt. De Kievit is een schoone vogel, van grootte als een Duif, met een kuif op het hoofd, als een Paauw, aan den hals groen en blinkende, en met het overige lijf bont.

VAN DE PLUVIALIS, REEGENVOGEL.

Heel Vrankrijk deur heet hij *Pluvier*, om dat hij als 't reegent gemakkelijk word gevangen. Hij is van grootte als een Ringelduif. De bek is kort, rond, zwart, spits. en aan het eind iet of wat krom. De tong is driehoekig. De bovenste veëren zijn met bruin, wit, en geel geteikent. De staart is ook met bruine geele streepen doorsneeden. Het gantsche gedeelte van vooren is bijna blank, met bruine en geele vlakken gesprengt. De voeten zijn zwartächtig, als ook de schinkels. Hij heeft geen agterterklaauw. De nagels zijn zeer zwart.

De afchgrauwe *Pluvialis*, Reegenvogel, of de *Pardalus*, Luipert, van Aristoteles. De hoenderverkoopers zeggen Zeereegenvogel. Moogelijk dat het die is, de welke de Kooning en de Roeper word genoemt. Hij is een weinig grooter als die enkelijk de Reegenvogel word geheeten, en wat dikker en langer van bek. De agterste klaauw is zeer klein. De geheele vogel is bijna afchgrauw, en overal besprengkelt met veele vlakken, die twijffelbaar tusschen het afchgrauw en het kastanje-bruin zijn.

De groote *Pluvialis* gelijkt met het gantsche gestel van het lijf naar de Reegenvogels, en naar haare aart, maar is alleen grooter, en zeer lang van bek, die de andere gewoonelijk kortächtig hebben.

VAN DE CHARADRIUS OF HIATICULA.

Wat het voor een vogel is bij Aristoteles, is nauwelijks zeeker. Onze *Charadrius*, of *Hiaticula*, of *Rupex*, zegt *Aldrovandus*, is lang en rank van schinkels, van verf op het glinsterend rood trekkende. Hij staat maar op drie klaauwen, die bijna even lang zijn. De gantsche verf langs de rug, de vleugels, en de kruin van 't hoofd, is bruin uit het afchgrauw. Een zwarte band loopt om het geheele hoofd, bijna gelijk als in de Mees. Het voorhoofd en de hals zijn witächtig, als ook meede de gantsche buik. De borst is zwartächtig.

SLANGEN en de DRAAKEN.

Aldrovandus heeft de beschrijvinge van de Draaken en Slangen in twee benden gefchikt, van de welke hij in de eene van die gemeenlijk Slangen genoemt worden, en geen voeten hebben, als zijnde de kennelijkste, eerst heeft gehandelt: en in de andere heeft hij van de groote Slangen, die somtijds voeten hebben, en Draaken genoemt worden, gewag gemaakt. Het woord Serpens (kruipende) is altemet een deelhebbend woord, afkomstig van het werkwoord Serpo (kruipen,) en geeft te kennen al dat geene, het welke lang en breed sleept en zweeft. Andersins is het een selfstandig naamwoord van een twijffelagtig geslagt, en begrijpt alle aardfche dieren, die al gaande zig niet opbeuren, maar op de aarde kruipen. Eertijts wierd Serpens (een Slang) van de ouden Serpula genoemt. Anders word hij ook Coluber geheeten, om dat hij in slibberige trekkingen met kromme bogten allengskens neêrvalt. Bij de voorgenoemde benaamingen komt Anguis (een Slang,) om dat hij gelijk als hoekig en bijna altijd gevouwen is, en nooit regt word gezien. Wijders word de Slang ook Thyrus geheeten. Hij word ook Echydna genoemt, welk woord eigenlijk een wijfjes adder beteekent. Eindelijk, Draak (Draco) word voor alle slang geleezen. Dog Leviathan word van sommige voor een Waterslang gestelt. Nu staat aan te merken, dat deeze dieren onder malkanderen verschillen in kleinheid en grootheid, verf, plaats, reuk, schaadelijkheid, en eindelijk in aanschouwinge, en andere toevallen. Men zegt dat de mannetjes slang altijd kleinder is als het wijfje. Nicander telt twee en twintig foorten van Slangen op. Welke deeze zijn, de Vipera Adder, de Aspis, de Cerastes de Gehoornende Slang, Hemorrhous de Bloedstorter, de Sepedon Verrotter, de Dipsas de Dorstige, de Chusydrus, de Amphisbaena de Tweehoofdige Slang, de Scytale de Stokslang, de Basiliscus de Koning, de Dryinus de Eikeflang, of Chelydrus of Hydrus Waterslang, de Draco Draak, Cenchrines, de Ascalabus, de Elopes de Hertelangen, de Libyes, de Gekroonde Myagri, de Acontix Typhlopes, en de Moluri. Het hoofd is aan alle niet van de zelfde gestalte ende hoedaanigheid: want sommige hebben een ligt hoofd, andere zwaar, andere breedt, andere smal, andere wit, andere geel, andere met verscheide verven geteikent. Eindelijk sommige keeren het zelve zo gezwind naar alle beide de zijden, dat ze aan iemandt

niemand die het ziet, tweehoofdige, of met een dubbelde kop schijnen te weezen. Daarenbooven hebben de Slangen alle de uitterlijke zinnen gelijk de andere dieren. De tong van de Slangen is dun, lang, en met zwarte verf vervult, en aan de punt gespleeten. Men vind in sommige een velletje onder de tong, dat als een blaasje de tanden bedekt, in het welke het vergift verborgen is, dat ze daar na met het bijten, door de holigheid van de tand, meededeelen. De Slangen zijn gewoon een lange sijfeling te maaken. De Engelsche verhaalen, dat in Ierland geen vergiftig dier te vinden is, en dat de Slangen, met de scheepen daar gebragt, terstont sterven: ja zelf, met aarde, uit Ierland gevoert, maar bestrooit, van stonden aan omkoomen.

VIPERA, DE ADDER.

Eenige Letterkundige meinen, dat ze *Vipera*, *Adder*, genoemd is, om dat ze met geweld baart. Maar naar de waarheid van de zaak is *Vipera* gezegt als *Vivipara*, leevenbaarende, en door zaamentrekkinge *Vipara* en *Vipera*: om dat deeze in het geslagt van de Slangen, de eieren binnen in de buik ontfangt, en daar na een leevend jong voortbrengt. De *Adder* is een vergiftige Slang, een duim dik, en twee elleboogen lang, meêr of min, verscheidenverwig, met een platte en breede kop, gaande met een regte nek, met het overige lijf sleepende, en al springende op de dieren aanvallende. Het mannetje heeft een smal en spits hoofd, een dikker hals, en het overige lijf dunder als het wijfje. Hij heeft twee honds-tanden, dog het wijfje meerder. De Portugijs *Amatus* verhaalt, dat de *Adder* in Spanje als een elleboog is, met een platte en spitse kop, daar men een wrat op ziet, en de rug gelijk als met een ketting geschildert.

AMMODYTES, DE ADDERGELIJKE, DE GEHOOR- NENDE ILLYRISCHE ADDER, DE ADDER EEN- HOORN, DE ASPIS VAN BELLONIUS.

De Schrijvers brengen de wreede Slang *Ammodytes* tot de geslagten van de Adders, zo ten aanzien van de gestalte, als ten aanzien van het baaren. Dit wilde dier dan is den *Adder* zeer gelijk, nogtans grooter van kop, en met breeder kaakebenen, en op het boovenste gedeelte van den bek, een zekere verheeventheid als een scherpe wrat voerende. Waarom hij de gehoornende Slang, of de gehoornende *Adder* word genoemd. *Aëtius* stelt de *Ammodites* van een elleboogs grootte, en van een zand-
agtige

ächtige verf te wezen : ja hij eigent hem een vel met zwarte vlakken, en een zeer harde ftaart toe.

CERASTES, DE GEHOORNENDE SLANG.

Deeze foort van een Slang word bij Grieken en Latijnen *Cerastes* van den hoorn genoemt , om dat dit dier als de Slekken twee verheeventheeden op het voorhoofd heeft , maar ze zijn vaster en fterker. Hij word ook genoemt de Thebaanfche Coluber, *Cerustes*, *Cristalis*, *Ceristalis*, *Sirtalis* en *Triscalis*. Nicander fchijnt twee geflagten van de *Cerastes* te fteilen. Aëtius fchrijft , dat deeze Slang één elleboog groot , dog dat de langfte van twee elleboogen is , van lijf zandverwig , en omtrent de ftaart zonder fchobben , hebbende op het hoofd twee verheeventheeden , die de hoornen vertoonen.

HAEMORRHOÛS, DE BLOEDSTORTER.

Galenus leid de oorfpronkelijkheid van het woord af van de bloed-vloeyinge , om dat door de fteek alleen van deeze Slang , het bloed uit alle de weegen van het lighaam uitvloeit. Daarenbooven word deeze Slang , *Aspis Haemorrhous* , *Afrodius* , *Afudius* , *Sabrin* en *Alfordius* geheeten. Hij is met zulke drooge fchobben verzien , dat hij , als hij voortgaat , een geruis als gefchud riet maakt. Pareus verzeekert , dat deeze Slang klein van lijf is , vuurvflammende van oogen , blinkende van huid , de rug met veele zwarte en witte teikens gevlaakt , smal van hals , en zeer dun van ftaart met hoorentjes booven de oogen , en eindelijk , dat hij fcheef kruipt als de *Cerastes*.

SEPS, DE VERROTTER.

De *Seps* of *Sepes* , die ook *Sepedon* heet , word bij de Grieken uitgelegt Verrottinge en Slang , om dat hij het deel , dat van zijn tand geraakt is , met groote verrottinge aandoet. De Latijnen hebben deeze Slang , niet te onregt , uit Scaliger , *Putria* , de *Verrotter* genoemt. *Avicenna* eigent hem een breedt hoofd , een kleine hals , een korte ftaart , en een ronde buik toe : daarna merkt hij de huid aan met ftreepen verfcheidenverwig gefchaakeert. De *Seps* neemt de verf aan , die hij raakt , en is met vier kromme tanden gewaapent , en dood den geenen die hij bijt. Derhalven kan hij , behalven de kop , die groot is , de kleine Slang , ten aanzien van het overige lijf , genoemt worden. Daar-en-booven gedenkt *Aris-*

toteles een heele kleine Slang, die sommige de heilige noemen, en alle de andere Slangen, zelf de zeer groote, schuwen die ook: men verzeekert, wat deeze komt te bijten, dat het strak verrot: waarom het schijnt, dat men hem eenigermaaten tot het geslagt van de Sepedon kan betrekken. Grevinus meint dat de Seps bleek is.

D E A S P I S.

Aspis beteekent eigenlijk bij de Grieken een rond schild, en geensins in de lengte uitgedreeven. Dit dier in veele kringen gewonden, slaapt zo zaamen gerolt, dat het een rond schild vertoont. De *Aspis* heeft de eigen naam van *Aspergere*, *Besprenge*, *bekoomen*, om dat ze het vergift met de beet sprengt, of van de rouwheid van de huid, of van het aanschouwen. Voorts word ze van *Quatramius*, *Marassus* en *Adder* genoemd, om dat ze als de *Adders* jongen baart. Anderfins word ze ten aanzien van de plaats eigenlijk de *Nijl-slang*, en de *Slang* van *Egypte* geheeten, en daarom volgens *Ovidius* de *uitheemsche Slang*, om dat ze maar alleen bijzonderlijk aan *Egypte* eigen is. Daar is verscheide onderscheid van de *Aspiden* bij de *Schrijvers*. Sommige onderscheiden deeze wilde dieren onder *malkanderen*, ten aanzien van de verf. *Belluacensis* schrijft ze een *hemelsblauwe* verf toe, en lange tanden, die buiten de lippen uitstaan, als de tanden van een wild zwijn. De *Aspis* is één el lang, en de dikte als een *worp-pijl*, volgens het gedigt van *Nicander*. De *Aspis* geeft met de beet geen *gezwollendheid* te kennen, en maakt al wondende zulken *kleinen gat*, dat men 't niet kan zien. Om deeze reeden meinen veele, dat de *dood* van *Cleopatre* moeilijk was te weeten. Een *zeekere* soort van *Aspis* word *Sputatrix*, de *Spouwster*, van het vergift in te *spuwen*, genoemd. *Aristoteles* getuigt, dat geen *hulpmiddel* kragt heeft, teegens de *steek* van een *Afrikaansche Aspis*.

DIPSAS, DE DORSTIGE.

Bij de Grieken word ze *Dipsas* genoemd, dewijl *Dipsa* dorst is: want die van deeze Slang zijn *gesteeken*, worden van een *onleffelijken dorst* gequelt. Om deeze reeden heeft *Isidorus* de *Dipsas*, de *Situla* de *Dorstige*, geheeten. Van sommige word ze *Ammobates*, over het zand gaande, genoemd, en *Prestter*, en *Brand-slang*, zo als men in de *Heilige Schrift* leest. *Anger*, *Cruciator* (*Pijniger*), en *Causus*, zijn alle woorden van de zelve Slang, die een en het zelfde beteekenen. *Isidorus* en *Arnoldus Villanoyanus* verhaalen, dat de *Dipsas* zulken *kleinen Slang* is dat hij,
als

als m'er op trapt , niet gezien word , en dat zijn vergift den lijder eerder dood , als men 't gevoelt. Aëtius eigent deeze Slang een elleboogs lengte toe. Derhalven is de Dipsas een dier van lijf , eeveneens als een dunne ader , en van de snodeste steek. De regte geboorte-plaats is Libyë.

SCYTALE, DE STOKSLANG.

Scytale beteekent , volgens de Grieken , een geëffel , of een zweep , of een stok , &c. Dog hij word *Scytale* genoemd , om dat de langkwerpig-ronde en lange gestalte van deeze Slang , een leëre riem , of een zweep , of een stok gelijkt. Andersins word hij *Sicalis* of *Picalis* , en *Siscetati* of liever *Sciscerali* genoemd. De *Scytale* , van de gestalte van andere Slangen afwijkende , heeft een langkwerpigronde gedaante van lijf , en aan wederzijden zo evenmatig gelijk dik , dat die geene de welke hem ziet , het gedeelte niet kan onderscheiden , waar in de kop of de staart is. Dog hij gaat maar alleenlijk voorwaart uit. *Baptista Mantuanus* heeft hem de geschilderde Slang geheeten.

AMPHISBAENA, DE TWEEHOOFDIGE SLANG.

Dit dier word van *Amphibaino* , omwandelen of rondomgaan genoemd , om dat het een dubbeld hoofd en een dubbelde gang heeft. Dog hij word bij de Grieken *Amphicephalus* , de Tweehoofdige , genoemd , en bij sommige Latijnen *Utrunquegrada* , Weederzijdsgaande. De *Amphisbaena* en de *Scytale* zijn dieren , die malkanderen zeer wel gelijken : dog ze vetschillen van malkanderen , naar het getuigenisse van Aëtius , dewijl de *Amphisbena* naar weërzijden voortgaat , om dat hij twee hoofden van de natuur heeft bekoomen , als of het niet genoeg was , volgens het gevoelen van *Plinius* , dat het vergift uit eenen mond word gestort. Sommige gelooven het teenemaal valsch te weezen , dat de *Amphisbena* , uit de natuur van zijn geslagt , altijd tweehoofdige gebooren word : zo dat eenige twijffelen , of hij wel twee hoofden heeft. Niet te min getuigt *Aldrovandus* , dat het niet onmogelijk is , dat 'er zulken geslagt van een dier in de natuur der dingen kan weezen. De *Jesuit Josef* heeft uit *Brajsijl* geschreeven , dat 'er een zeeker geslagt van Slangen is , gaande als de kreeft , dat twee hoofden hadde , van welke het eene zoo groot was als het geheele lijf , en het andere quam met de gelijkmatigheid van het lijf over een. Op het eiland *Trapobane* is een zeeker geslagt van Slangen , bijna vierkantig van gedaante , hebbende vier hoofden op zulken ordere geschikt , dat een hoofd naar 't oosten , een naar 't westen , een naar 't zuiden , en een naar 't noorden ziet : en verwaart in 't gaan zig één van

deze hoofden keert , terftont , zonder eenige omdraaijinge , volgt het overige lijf. Het is een veelvoetig dier , en ijder kop heeft zijn eigen oog. In de Engelsche zee word de Zee-Amphisbena met twee hoofden , en versiert met dubbelde oogen , gevonden. Derhalven dan , dewijl 'er een Zee-amphisbena is , waarom zoud'er ook geen Land-amphisbena kunnen weezen? Onze slang is klein en zwak , en eenigermaten blindächtig , dewijl hij zulke breede koonen heeft , dat ze de oogen eenigfins drukken. Eindelijk is de huid van de rug vol met eenige stippen. De Schrijver van het boek van de natuur der dingen , eigent haar wakkerheid toe in de eiëren uit te broeden : want hij stelt vast , dat wanneer het eene hoofd van de slaap is overvallen , dat het andere dan waakt.

CAECILIA, DE BLINDE SLANG.

De *Cecilia* is een Slang die van de blindheid de naam heeft verdient. Daarom word ze bij de Grieken Typhlops genoemd , om dat dit zelve woord blind beteekent. Zij heeft een hoofd als een Prik , met zeer kleine oogen , niet wel bequaam om te zien. Deeze Slang is bruin van verf , en donker gevlakt , met een weinig rosächtig , naauwelijks aanmerkens waardig. De gezwinde gang van deeze Slang komt met de kopere Hagedis overeen. Dit dier is met zulken harden huid gewaapent , dat hij naauwelijx met een scherp zwaard kan doorsneeden worden.

CENCHRUS, DE GEERS-SLANG.

Cenchros , *Cenchris* , *Cenchrines* , *Cenchrites* en *Cenchrias* , zijn naamen die tot deeze Slang behooren , naamentlijk van Geers , naademaal deeze Slang met eenige teikens , als Geers , is versiert. Hierom word hij van sommige Latijnen Miliaris , de Geers-slang genoemd. De Slang Cenchrus word gezegt twee elleboogen lang , dik van gestalte spits afloopende , en van groene en geele verf te weezen. Wat belangt de dikte en de lengte van het beslag van 't lijf , dat kan men niet bepaalen , om dat sommige grooter , en andere kleinder gezien worden.

ACONTIA OF JACULUS, DE PIJLSLANG.

Acontias beteekent in 't Grieksch een Worp-pijl. De Latijnen hebben deeze Slang Jaculus geheeten ; daarom om dat hij , op de boomen klimmende , agter de blaaden wegschuilt , en zig als een pijl op het voorbijgaande gedierte van allerlei geslagt uitschiet. Deeze Slang , van Bellonius be-

beschouwt , was drie handpalmen lang , en niet booven een vinger dik. Zijn verf was aschgrauw , onder de buik wit , met schobben omtrent de rug , en met platen omtrent de buik verzien. Hij is zo sterk in zijn scheut , dat hij de wijdte van twintig elleboogen kan overspringen , en aan zijn teegenpartij vast blijft hangen.

DRYINUS OF QUERCULUS, DE EIKESLANG.

Bij Dioscorides word deeze *Slang* , die zig graag bij de wortels van de eikeboomen onthoud , Dryinus genoemd. Daarom is het geen wonder, indien hij altemet Querculus word geheeten. Bij de Latijnen word hij somtijds Squarus en Squamus , en bij eenige Grieken Chelydrus , Cylindrus , en bij andere Cherifidal of Alidras , Andrias , Ilicinus , Durifos , Glandofa . als meede de Slang Hydrus of Natrix , de Water-slang genoemd. Eduard Wotton heeft geschreeven , dat deeze Slang , ten aanzien van de lengte , is twee elleboogen , vet van lijf , en met scherpe schobben overal verzien , waar in eenige kleine vliegen nestelen (moogelijk om de leelijke reuk van het dier) de welke het dier eindelijk doen sterven.

ELOPS OF ELAPS, DE HARTESLANG.

Bij de oude wierd hij *Elaphis* , of moogelijk *Elephantias* genoemd , om dat hij die hij bijt de laferij of melaatsheid aanzet. Elaps of Elops is de naam van een Slang , den welken Nicander onder de onschadelijke heeft gerekent. De Schrijvers schijnen in de naamen van dit dier niet over een te koomen. In de Rariteitkamer van Aldrovandus word een geverft afbeeldsel van een Slang gevonden , omtrent drie voeten lang , welkers buik van een geele , en de huid van de rug van een grijsse verf is , met drie zwarte streepen , loopende van het hoofd tot de staart toe. Onder de afbeeldinge staan deeze woorden geschreeven. Elope of Elape , moogelijk van Nicander , de Elaphis van sommige , de Laphiati bij de inwoonders van het eiland Lemnus bij Bellonius. Moogelijk de Elephantias en Cervone.

DE SLANG VAN ESKULAPIUS.

De oude hebben deeze *Slang* aan *Eskulapius* , de beschermende godheid der gezondheid toegewijd ; en ze hebben die de Slang van Eskulapius , als meede ook enkelijk de Slang , bij uitneementheid genoemd ; om dat

hij alleen onder de Slangen onschadelijk en goedertieren is. Bij Elianus word hij Pareas genoemd , om dat hij eenigermaten gezwolte en groote kaakebenen of wangen heeft. Daar is verscheide onderscheid van deeze Slang, ten aanzien van de plaats, daarom dat verscheide Schrijvers hebben voorgegeeven, dat in verscheide gewesten ook onschadelijke Slangen verkeerren. De Slang van Eskulapius is lang en geelächtig van verf, of liever donker-groen als parrei, en booven op de huid meêr zwartächtig. De verf van het onderste gedeelte is gantschelijk groen, nogtans witächtig. Alhoewel deeze Slang goedertiere en zagt is, nogtans getergrt zijnde, steekt hij. Daarenbooven verhaalt men, dat den drek van dit dier zo aangenaam als muskus ruikt.

HYDRUS OF NATRIX, DE WATERSLANG.

Hydrus word bij de Latijnen *Natrix* overgezet, welk woord niet ontbreekt zijne dubbelzinnigheid ofte gelijknaamigheid, want indien *Natrix* een Slang is, *Natrix* beteekent ook een Vrouw die zwemmen kan. *Hydrus* word bij Perottus voor een mannetjes water-slang, en *Hydra* voor het wijfje genoomen. Maar men moet aanmerken, dat het woord *Natrix*, betekenende een soort van een Slang, in het mannelijk geslagt word uitgesprooken. Men leeft veele onhebbelijke naamen van dit dier: als *Handrius*, *Andrius*, *Abides*, *Kersudrus*, en diergelijke. De *Hydrus* op het land word bij Nicander morsig en ongedaan gezegt te weezen; gelijk of die in 't water leefde schoonder en puntiger blonk. Plinius heeft somtijds, de *Hydrussen*, de *Waterlangen*, genoemd het schoonste geslagt van Slangen dat in de wateren zwiert. Andersins gelijkt de *Hydrus* van gedaante naar de *Aspis*, behalven de nek, die zo breedt niet is, wijders is hij afschgrauw van verf, en door eenige teikens wel beziens waardig. Plinius heeft verhaalt, dat de *Hydrussen* niet minder vergiftig zijn als alle andere Slangen. Voorders praaft de *Hydrus* met deeze bijzondere eigenschap, dat hij een steen in de kop voortbrengt, daar veel deugd in steekt.

NATRIX TORQUATA, DE GEBANDE NATRIX.

Zij word met een toenaam de *Gebande* genoemd, om eenige kringen of halve rondheeden, met welke het boovenste gedeelte van het dier, als een halsband, is omgeeven. Zij word ook *Myagros* of *Myagron*, dat is, *Muise-jager* of *Rotte-vanger* genoemd: als meede *Orophias*, dewijl ze omtrent de daaken van de huifen verkeert. Ze is dun omtrent den hals en het hoofd, en dikker bij de buik, die daarna in een heel dunne staart eindigt. De verf van de huid op de rug is zwartächtig, omtrent

trent de buik middenverwig tuffchen geel en groen , met zwarte streepen als tiene roeden , het teiken daar van is uitfteekende op den hals , want witagtige vlakken uit het bleek doen zig op , als een halsband , die nogtans geen volkoomen ronde kring uitmaakt. Sommige hebben aangemerkt , dat deeze Slang *Spathiurus* kangenoot worden , om dat de ftaart al een fpaan fchijnt gefpitft te weezen.

De *Natrix rubetaria* , de *Padde-flang* , is gelijk de *Gebande Natrix* , en maakt een geluid dat genoeg klinkt , eeveneens als de ftem van zeekeere vergiftige Kikvorffen , die zig in de braamboffchen onthouden.

BOA, DE KOEIJE-SUIGER.

De *Boa* word volgens Salmafius de Duiker overgezet , die gewoon is in het water te gaan. Hier van daan is klaarlijk af te neemen , dat men de *Boa* moet ftellen een foort van een *Hydrus* te weezen. Dit dier waft tot een onmaatige lengte en breedte uit.

DE ZEE-HYDRUS,

Word bij Ariftoteles *Zee-flang* , en bij Plinius ook *Draak* genoemt. De grootheid van de Slangen , zo als Ariftoteles vermelt , is in Afrika verwonderens waardig. Olaus Magnus verhaalt , dat 'er omtrent Noorwegen zig fomtijds een Slang , één-of twee-honderd voeten lang , laat zien , en dat hij de fchippers ook bij ftille zee plaagt: zo dat hij altemet wel een man van 't boord afrukt. Men verzeekert , dat zulken fchip van hem word omgewonden , als de grootste bijna die op onfe ftoomen gebouwt worden , en ter koopvaardij gefchikt zijn , en dat hij het omgeflingerde het onderfte booven keert: en wijders dat hij altemet zulke hooge bogten booven zee opzet , dat een fchip door éene boog kan heenenvaaren. Dog Ariftoteles vergelijkt die Slang , dewelke eigentlijk de *Zee-flang* word geheeten , bij de *Land-flangen* , als dat hij een kop heeft als een *Konger-aal* , als meede van verf en lijf als de zelve , maar fpijfer van mond als de *landflangen*. Eindelyk de *Hydri* wijken voor geen flangen met hun vergift , daar de *Zee-flang* t'eenemaal onfchaadelijk is. Vangelijken de *Hydrus* haalt zijn aaffem , en heeft een long , daar de *Zee-flang* gekuwent is , en de ademhaalinge ontbeert.

DE ZEE-SCOLOPENDRA.

De *Zee-Scolopendra* word alzo genoemd om de gelijkheid met de Land-duizendbeen, (lange oorworm.) Bij Albertus word het een dier van vier en veertig geheeten, om dat het zo veel voeten schijnt te hebben. Aldrovandus geeft twee afbeeldingen van de Scolopendra, bijkans van een elleboogs lengte, van welke de eene is naakt als een slang, en de andere ruig van voeten, en violet van verf.

VAN DE UITLANDSCHE SLANGEN.

Elianus heeft schriftelijk nagelaaten, dat 'er veele en verscheide geslachten van Slangen zijn, welker soorten alle te willen agtervolgen, oneindig zoude wezen. En hij heeft verhaalt, dat de Hyena, behalven het viervoetige dier, ook een Slang is beiderlei kunne deelagtig; waarom hij in het eene jaar mannetje, en in het andere wijfje word gezien: daar het nog onzeker is, of 'er zodaanigen dier in de natuur der dingen is. Nicander stelt de Slangen Libyën onder de onschaadelijke. Georgius Pictorius gedenkt een zekere Slang met de naam van Taranta. Dog wat hij door Taranta heeft willen verstaan, is niet wel te vatten, of het moest moogelijk Tarantula wezen, van de welke onder het viervoetige gedierte word gehandelt. Suidas verhaalt ook van Slangen Argoli, die Alexander de Macedonier verzorgt heeft, dat van het Grieksche Argos naar Alexandrijë zouden gebragt, en in de rivier geworpen worden, om de Slangen Aspīs uit te roeijen. Insgelijks noemt Gesnerus de Slangen Mergoli uit Afrika gebragt; welke hij daar na, en hoedaanige zij zijn, en of ze zig in het water begeeven, gelijk de naam te kennen geeft, ronduit bekend niet te weeten. Daarenbooven leeft men bij Hesychius en Varinus, Trifos, een soort van een Slang, maar daarna word 'er geen beschrijvinge van de Slang bijgedaan. Eindelijk worden 'er bij Sylvaticus veele onhebbelijke naamen van Slangen geleezen, als Ames, Butrifa, Dumios en Eraton, maar wat voor slangen die beduiden, is hem zelf alleenlijk bekend. Ten laatsten deeze naamen, Guassevabras, of Semabras, schijnen bij Avicenna een Slang te beteekenen. Clitarchus verhaalt, dat in Indië verscheiden-verwige Slangen van zestien elleboogen voortkoomen, met banden, van het hoofd tot de staart, van kopere, zilvere, roode en goude verf weederschitterende. Desgelijks uit Petrus Bembus: op het eiland Cuba onthouden zig Slangen van anderhalf voet, in het water en op het land leevende, van geverfde schoonheid, waardig om te zien. Ja bij de Indiaanen zwerven Slangen Boiquatrara geheeten, welk

welk Indisch woord een geschilderde slang beduid. Rondeletius toont ook het afbeeldzel van een rosagtige waterslang, die hij de schoonheit van een landslang toeëigent. Strabo gedenkt een kastanje-bruine Slang: moogelijk heeft Elianus deeze de Porphyrus genoemd, die bij de Indianen gebooren word, neegen duim lang, in 't aanzien als purper, met een wit hoofd, en zonder tanden, dien de jaegers naspooren langs het gebergte naar het zuiden geleegen, uit de welke het juweel Sardo word gegraven. Wij bevinden dat in de Indische gewesten zeer groote Slangen gebooren worden, maar in Peru de grootste: want de Spanjaarden de Peruaansche landsdouw bezigtigende, hebben een Slang van twintig voet in de lengte, en van gelijkmaatige breedte, ontmoet. Julius Scalliger merkt aan, dat in Malabar, Slangen van acht voet zijn, die hij Paederotae noemt. Op het eiland Cuba worden groote Slangen van dertig voet lang geteelt, en zo dik als de dijë van een mensch. In een zekere rivier van America, Urquaia geheeten, zwemmen slangen, veertien treden lang, en twee ellen breedt, de koppen booven de waterbaaren altijd opbeurende, kijkende, of iemand den stroom nadert: want iemand om te drinken of te wassen aankoomende, trekken ze den ingerolden met de staart in den vloed, en verflinden hem. Van andere ontelbaare van dit geslagt, kan men de Beschrijvinge van Peru leezen.

V A N D E D R A A K.

Draak beteekent bij de Digters, niet alleen een Slang, maar ook een Draak, naamentlijk een oude Slang, of met andere voordeelen begiftigt. En zulx leeft men niet alleen bij de Latijnsche, maar ook bij de Grieksche Digters, dewijl de reeden van de oorspronkelijkheid van het woord, zo van de Slang, als van de Draak, de zelve schijnt te wezen. Ja deeze naam word ook tot onlighaamelijke zelfstandigheeden uitgebreid, om dat de heilige Hieronymus, onder de toenaamen van den Duivel, den Draak heeft opgetelt. Men moet ook niet overslaan de Draaken, die de Quakzalvers van gedroogde Roggen naar hun zinnelijkheid maaken, op dat ze, die aan het onkundige gemeene volk vertoonende, de onervaarene van natuurlijke dingen gemakkelijk mogten bedriegen. Dit aangeteikent hebbende van de twijfelzinnigheid van dit woord, volgt de Draak Slang, van de welke voor teegenwoordig word gespooken, welkers wijfje *Dracaena*, *Draakin*, word genoemd. Ten aanzien van de grootheid, hebben *Avicenna* en *Aëtius* de kleine Draak van vijf, en de groote van dertig elleboogen gestelt: dog naar de verscheidentheid van de landstreek en degeboorte-plaats, worden deeze wilde beesten, en grooter en klein-

kleinder gevonden. Grevinus is van deeze meininge geweest, dat het geene van de Libyaansche en Indische Draaken is vermeld, eerder verdigt als waarschijnlijk is, en voornaamentlijk, het geene sommige, van de Draak uit een Wolvin en een Arend geteelt, hebben uitgestroot. Van de verf verschillen de Schrijvers onder malkanderen in gevoelen. Want bij Aëtius zijn ze ros, zwart en aschgrauw van verf; bij Nicander groenächtig van buik; bij Philostratus zwartächtig van boovenhuid; bij Homerus blinkende rood van verf; bij Pausanias ros; en bij Lucanus van vergulde verf. Ten aanzien van de gestalte, koomen de Slangen Draconopedes eerst voor, toegenaamt van het menschen aangezigt, en een weezen niet ongelijk een schoone maagd, en met het overige lijf in een krongkelenden Draak eindigende: welke gedaante van een Draak, men zegt dat de Duivel, de eerste ouders bedriegende, zoude hebben aangedaan. Daar zijn andere Draaken, gelijk varkens, maar ranker van lijf, en met een zeer sterke bek, welkers tanden als die van de wilde zwijnen slaan. Daarenbooven worden 'er Draaken met vleugels verzien aangewezen. Want Aristoteles heeft geschreeven, dat 'er Slangen van vlieden ondersteunt door Mooren-land vliegen. Het zelve herhaalt Strabo, als hij de Slangen vleugels, op de wijze als de Vleermuisen toeëigent, die al vliegende gewoon zijn een doodelijke seik te pissen. Men zegt dat de Draaken in de kouwe landen minder, dog in de warme meerder vergiftig zijn. De Draaken van den berg die het koninkrijk Narsing van Malabar scheid, zig op de boomen houdende, dooden niet alleen met aanblaasinge, maar ook met het gezigt de menschen die digte bij koomen. Hierom hebben sommige dit geslagt van dieren, in boom-beklimmende Draaken, en in Chamædracones, naamentlijk alleen op de aarde gaande, onderscheiden. Avicenna ende Aëtius hebben verhaalt, dat de Draaken met zeer scherpe schobben bezet, en met groote oogen, met een overhangentheid van vel, in plaats van winkbraauwen, begaaft zijn: wijders hebben zij onder de kin van de zelve, een zeeker vel uitwassende als een baard, een wijde mondpleet, een uitgestrekte tong, en groote tanden als varkens tanden aange-merkt. De Schrijvers koomen omtrent de ordere en het gestel van de Draake tanden niet over een. De Draaken worden in de kunne om de kam onderscheiden, waar meede de mannetjes draak, maar het wijfje niet is versiert. In de staart van de draak is een groote kragt, om dat de olifant van de zelve niet veilig schijnt te weezen. De Draaken vermengen met onderlinge omhelsinge, gelijk de Adders ook; om dat van de uitkomst, sommige eierleggende, en andere leevenbaarende worden geheeten.

BASILISCUS.

Dit wreede beest word bij de Grieken *Basiliscus*, of bij de Latijnen *Regulus*, Koningkje, genoemd, of om dat het, gelijk een Koning, de andere Draaken tot een schrik is, of om dat het dwingelandij en wreedheid over de zelve oeffent, of om dat de kop van dit dier met een koninglijk hoofdsieraad is versiert. De Basiliscus gaat met geweld van vergift de andere Slangen en Draaken te boven. Van Isidorus word hij Sibilus, Sijffelaar genoemd, om dat hij met de stem alleen de andere dieren dood. Van de soorten van dit gedierte is tusschen de Schrijvers verschil. Sommige stellen drie geslagten van Basilisken; waar van het eerste *Heliachrysos*, de Zonnegoude word genoemd: de tweede Basiliskus word *Chrysocephalos*, Goudkop geheeten: de derde word *Haematitis*, de Bloedgierige genoemd. Een zeekergeslacht van Basiliskus word dat geene genoemd, het welke uit het ei van een oude Haan door een Braampadde word uitgebroeit. Dog *Aldrovandus* meint dat het een kinderlijke beufelarij is. De bedriegers maaken zeer dikwils uit kleine gedroogde Roggen een wild beest, dat ze in plaats van een dood lijf van een Basiliskus met zig omdraagen. *Grevinus* toont de afbeeldinge van een doodschaadelijke Slang in plaats van een Draak, die als hij gaat, geen kromme bogten maakt, maar het voorste gedeelte van het lijf opheft, zo dat hij regt over eind schijnt te gaan. Het Weefeltje vervolgt de Basiliskus met een meêr als doodelijke haat. *Elianus* voegt 'er bij, dat de teegenwoordigheit van een Haan de Basiliskus ook tot een schrik is.

DE PYTHISCHE DRAAK.

De Latijnen noemen deezen *Draak Python*, navolgende de Grieken, bij de welke hij *Python* word genoemd, van het Grieksche werkwoord *Pytho*, verrotten: om dat men zegt, dat dit wreede dier, uit de verrottinge van de aarde, na de Zundvloed van *Deukalion* gesprooten is. Men verhaalt dat *Python* een Draak is geweest, hebbende den mond met een drie dubbelde rij tanden gewaapent, met groote oogen, en scherp van gezigt, met groote wraddels onder de kin, hangende als een baard, geel glinsterende van verf. Hij is van *Apollo* met pijlen doorschooten. Dog sommige hebben geschreeven, dat de opkomst en de ondergang van deezen Draak een verzonnen vond is.

DE HYDRA.

Deeze *Slang*, in het water leevende, heeft van het water de naam bekoomen. Verscheide Schrijvers hebben geschreeven, dat de Hydra veel hoofden heeft. Varinus heeft niet alleen de Hydra veelhoofdig gestelt, maar ook troniën van verscheide Slangen hebbende. Alceüs noemt de Hydra neegenhoofdig, en Simonides de vijftigkoppige. Niet te min beschrijven ze de Hydra meest met zeeven hoofden. Wij meinen ook, zegt Aldrovandus, dewijl 'er verscheide beschrijvingen van deeze Hydra zijn ter needer gestelt, en onderscheide afbeeldingen ook vertoont worden, dat het een verzonnen en versiert dier is.

EEN TWEEVOETIGE ONGEVLEUGELDE DRAAK
GEVANGEN IN HET LAND VAN BONONIE.

Deeze *Draak* is in het Jaar 1572, daags na hemelvaart, op de plaats Malavolte, bij een tuin, van een ossen-hoeder, Baptista de Camaldulo genaamt, met een spies gedood. Deeze wonderlijke Draak was van het hoofd tot het einde van de staart toe twee elleboogen lang. Een witte ring versierde het agterste gedeelte van den hals. Op de rug vertoonden zig breede schobben: van de welke het grootste gedeelte naar het groen helde, ja sommige waaren roodägrig, maar tusschen deeze eenige zwartägrig. Het gedeelte van de buik, eigenlijk den Draak vertoonende, was met groene schobben versiert. De dijë was aan het scheenbeen gehegt een duim breedt. De klauwen waaren met vier korte nagels gewaapent. De hoogte van de voeten quam met de breedte van het lijf overeen. De voeten waaren niet gevoegt regt teegens over malkander, gelijk als in andere viervoetige dieren, en in andere bloedeloofse veelvoetige; maar de een voet stond zes vingeren voor de andere, dog niet op de zelve zijde, te weeten de regter naader naar de staart, en de slinker digter naar het hoofd: op dat het lijf moogelijk te gemakkelijker mogt konnen beweegen: daarom dat het middelste gedeelte van het lijf met een voortgaande beweging voortgestuwt wierde: dog de overige deelen, naamentlijk van hals en staart, wierden door slibberige bogten, als de Slangen, bewoogen. Het aarsgat stond twee handpalmen van het einde van de staart af. Het bovenste gedeelte van de staart was als een Adder, dog het onderste geleck niet. Het einde van de Staart was met een zeer harde en bijna hoornige pin verzien. Het hoofd geleck heel wel naar een adderskop. De mondspleet was twee vingeren lang: de tong dun, lang, en in twee gespleeten. De tanden, als een zaag en dun, waapenden elke zijde van de mond. Hij had

had groote goudverwige oogen , en oorgaaten als de vogelen. Derhalven word hij voor een wonderschepzel in het geslagt van de slangen gebragt. Deeze Draak kan nog gedroogt in de Kariteitkamer van de doorlugtigste Raad van Bononië gezien worden.

VAN DE GEVLEUGELDE DRAAKEN.

Het is zekerder als zeker dat de gevleugelde Draaken in Moorenland huishouden. Geloofwaardige mannen verhalen , dat op de plaats van het land van Pistorië , Costone geheeten , een grooten Draak gezien is , wiens vleugels , met veele zeenuwen doorvlogten , een elleboog lang en breedt waaren : het beest ging op twee korte voeten , met sterke klauwen als die van een arend. Het gantsche dier was met schobben gedekt , de mond met groote tanden gewaapent , en ruige ooren als een Beer. Bij Franciscus de koning van Vrankrijk is een gevleugelde Draak gebragt , die van een boer bij de Sanctonen met een spaa was gedood. Bellonius verhaalt , dat hij de doode rompen van gevleugelde Draaken heeft gezien , en dat ze waaren uit het geslagt van die geene , de welke uit Arabië naar Egypte toevlieden. Zij waaren dik omtrent de buik , met twee voeten , en zo veel vleugels , als de vledermuisen , en met een slange-staart. Dog Aristoteles heeft verhaalt , dat 'er tweevoetige en gevleugelde Draaken omtrent Ethiopië vlieden.

VAN DE VIËRVOETIGE GEKLAUWDE EIERLEGGENDE.

Het geslagt van de Viërvoetige Eierleggende is tweederlei ; om dat sommige met een vel , of een vliesagtige huid , en andere met een schors , of hardgeschaalde huid zijn bedekt.

VAN DE KIKVORSCH IN 'T ALGEMEEN, EN EERST VAN DE EETBAARE.

Met de naam van *Kikvorsch* , doen zich op twee dieren , zeer verscheide , in het eerste aanzien te verstaan ; van de welke het eene is een geklauwt viervoetig , en land-en water-dier , van het welke hier word gesprooken ; en het andere een zee-dier , van het welke in de beschrijvinge der vissen word gehandelt , dewijl de Zee-Kikvorsch in het geslagt van de platte vissen word gettelt. De Kikvorsch , (*Rana* ,) word bij de Latijnen van het gesnaater genoemt. Gyrynus (een soort van een ronde Kik-

vorſch die nog geen voeten heeft) word enkelijk voor een Kikvorſch genomen. Dog andere eigenen deezen naam toe aan een Kikvorſch, die nog niet groot is, naamentlijk aan de Ranunculus (een Kikvorſje,) om de ronde gedaante. Het zoude gantſchelijk van een onëindig werk weezen, de meenigerlei ſoorten van Kikvorſchen te willen ontvouwen. De geleerde verdeilen de Kikvorſchen in land-en in water-Kikvorſchen. De Land-Kikvorſchen in Rubetae, dat is, vergiftige of Braam-of Doorn-padden, Groene Ranunkels, en in Kikvorſchen die niet lang leeven. Dog de Water-Kikvorſchen worden, om de Zee-Kikvorſchen, verdeelt in eetbaare, en in on-eetbaare. Maar alle beide ſchijnen ze van een twijffel-(land-en water-) natuur te weezen. De Kikvorſch is een wel bekend dier, wiens voorſte gedeelte de vleeſchächtige breedte ontbreekt. De agterſte ſchinkels zijn dik en lang, en de voorſte kort, op dat ze bequaam mogten zijn om te ſpringen. De Kikvorſchen zijn verzien met vijf lange klauwen, met een vlieſje doorvlogten, op dat ze te gemakkelijker in het water zouden kunnen duiken. De Kikvorſch is van geſtalte als een Padde, maar zonder vergift. Ariſtoteles merkt aan, dat de wijfjes Kikvorſch grooter is als het mannetje. Als de Egyptiſche Kikvorſchen zwemmen, en een Waterſlang op 'er aan zien koomen, vatten ze een ſtuk riet ſtijf overdwars, op dat ze van den genaakenden vijand niet mogten opgeſlokt worden.

VAN DE KIKVORSCHEN BRAAMPADDEN (RUBETAE) IN HET ALGEMEEN, EN EERST VAN DE PADDE.

De *Padde* (*Bufo*,) zo als Niphus getuigt, is een dier dat Rubeta genoemd word, om dat het altijd tuſſchen de haagedoornen verkeert. Het zal beſt weezen, te gelijk met Gefnerus, de Rubeta of de vergiftige Kikvorſch in twee te onderscheiden, te weeten in een land-en in een poel-padde, en wederom de land-padde in drierlei ſoort te verdeelen. De Eerſte zal zijn, die alleenlijk Rubeta ofte Padde wort genoemd. De Tweede zal weezen de Kikvorſch Phrynoides, (de Padächtige Kikvorſch,) tot welke Gefnerus de geboggelde Kikvorſch brengt. Andere toonen voor een derde ſoort de groene Ranunkel (Kikvorſje,) die zig op het geboomte onthoud, en gewoon is met het zingen den reegen te voorzeggen. De Padden ſchijnen onder zig ten aanzien van de plaats, en ten aanzien van de geſtalte te verſchillen. Wat de plaats belangt, daar is een zekere Padde, die dieper binnen in de aarde word geteelt, en die men ſomtjids in de voegen van de ſteenrotzen vind, als ze uitgeholt en met de beitels geklooft worden. Waar van een zekere ſteenhouwer te Antwerpe een leevendige

vendige padde in marmer heeft gevonden. Diergelijke word ook dikwils in Vrankrijk te Toloufe , in de roode zand-rots, die met witte vlakken is geteikent, gevonden, daar ze meulens van maaken. Agricola noemt deeze Padde Pyriphrunos, Vuurpad, van de vuurige verf. Ten aanzien van de gestalte en de lighaamelijke grootte, de Doornpadden (Rubetae,) worden volgens de verscheide gewesten gezegt onderscheiden te weezen. Maar de gemeene Rubeta of Padde heeft een zeer dikke huid, met een donkergroene of bruine verfoverstort, rouw van vlakken als eenige puiften, voornaamentlijk zwart aan de zijden, met een opgezwolle en opgeblaaze buik, een dikke hals, en een breê rug.

VAN HET GROENE KIKVORSJE, RANUNCULUS.

Deeze groene *Kikvorsch* moet, (op dat hij van de groene eetbaare kikvorsch, die zig op het land en in het water onthoud, onderscheiden werde,) de kleine groene landkikvorsch, de kleinste en groenste kikvorsch, de Calamites Rietkikvorsch, de Agredula het wilde kikvorsje, de bosch-kikvorsch, en het boom-kikvorsje genoemt worden. Het is overal met groene verf vervult, behalven de voeten en de klauwen, die uit het geel en het ros schijnen gemengt te weezen: dog de uitterste nageltjes eindigen met eenige knobbeltjes.

VAN DE KIKVORSCH DIE LUTTEL TIJDS LEEFT, RANA TEMPORARIA.

Zulk slag van *Kikvorschen*, door den zoomer-reegen voortgekoomen, sterven kort daar na. Hierom noemen sommige de zelve Diopetès, gelijk als van den hemel, of van Jupiter gezonden. Dog deeze, afkomstig uit een verrotte stoffe, kunnen niet lang leeven. Aponensis schrijft, dat deeze kikvorsjes klein zijn, en kleinder als gemeene kikvorschen, aschgrauw op de rug, dog onder aan de buik citroen-verwig, en dat het dikwils gebeurt, dat men ze in Italië ziet na den reegen, als het magtig heet is gewêest.

VAN DE HAGEDIS IN HET ALGEMEEN, EN EERST VAN DE GEMEENE.

Lacertus en *Lacerta* is een en 't zelve dier, en word in beide de geslagten uitgesprooken. Kiranides stelt dat 'er drie soorten van Hagedissen zijn, de eerste noemt hij de Heliaca dat is de Zonne-, de tweede de Chal-

cis dat is de koopere-, en de derde de Groene-Hagedis. De onderscheidentheeden van de Hagedissen worden genoomen van de gestalte, van de grootheid, van de verf, en van de geboorte-plaats. Ten aanzien van het eerste, daar zijn zeer veele geslagten van Hagedissen, want de Salamander, de Stellio, de Scincus, de Kameleon, en de Krokodil worden in het getal van de Hagedissen gestelt, en nochtans verschillen ze van malkanderen in gedaante en gestalte. Ten aanzien van het tweede, het geslacht van de Hagedissen is tweederlei, naamentlijk groot en klein. Indien we de verf beschouwen: daar worden sommige groene Hagedissen, en eenige van allerlei verven gezien. Eindelijk ten aanzien van de plaats, sommige koomen voort in onze landen, eenige bij de Indiaanen, en andere bij de Egyptenaars: want Palladius meent, dat de Hagedis van de Nijl de Krokodil is. De gemeene Hagedis heeft vijf zeer dunne klauwen met nageltjes, zo aan de voorste als aan de agterste voeten. De klauw van de agterste voeten, die de plaats van den aanwijzer in heeft, is de allerlangste; en de duim of groote teen bezit de onderste plaats, als het blijkt in een menschen hand. Maar in de voorste voeten heeft de duim met de andere klauwen een eevengelijke gesteltheid. De wijfjes zijn grooter als de mannetjes.

VAN DE GROENE HAGEDIS.

De groene *Hagedis* word van veele de groote Hagedis geheeten, om dat hij in vergelijkinge bij de gemeene Hagedis, twee-of drie-maal grooter schijnt te wezen. Sylvaticus noemt deeze *Ophiomachus*, de bevegter der slangen, van het overwinnen en het bestrijden der slangen.

VAN DE KOOPERE HAGEDIS.

Dit dier, schoon het een soort van een adder is, word Chalcis of de Chalcidische Hagedis genoemd van Chalcis van het landschap Eubea: maar beeter van Chalcius, naamentlijk van koper, dewijl de rug van dit beest met koopere streepen is geteikent. Columna heeft deeze Hagedis niet alleen met koopere vlakken, maar geheel kooperverwig gezien. Deeze Hagedis gaat bogtig op kleine voeten, met een lange wijdte tusschen de voorste en de agterste.

VAN DE SALAMANDER.

De *Salamander* is volgens Isidorus een soort van een Hagedis. Plinius heeft het een gestarnt dier genoemd, om dat het met geele vlakken is besprengt.

sprenkt. Albertus heeft de Salamander met de naam van Stellio verklaart; want hij schrijft, dat in de Stellio die hoedaanigheeden zijn, de welke Plinius aan de Salamander heeft toegeëigent. Het geslacht van de Salamander is tweederlei, een land- en een water-geslacht. Suidas stelt de Salamander van gestalte en lijvigheid als de Hagedis: behalven de dikte van het hoofd en de buik, gaat hij de gemeene Hagedis ook te booven: hij is korter van staart, en zwartverwig met geele vlakken bezet, maar met eenige ligtheid deurschijnend. Omtrent de eigenschap van de Salamander zijn verscheide gevoelens van de Schrijvers geweest. Want sommige hebbengewilt, dat hij ongeraakt door het vuur gaat; eenige, dat het vuur van hem word uitgebluft; en andere, dat hij in het vuur leeft, en gevoed word. Welke gevoelens zonder twijffel teegens malkanderen schijnente strijden. Matthiolus heeft gezien, dat dit dier in het vuur gelegd, in een korte tijd verbrande.

VAN DE WATER SALAMANDER.

Gesnerus noemt dit geslacht van *Salamander* een water-Hagedis. Derhalven stelt men, dat 'er veelderlei geslacht van water-Salamander is. Het voornaamste geslacht is begaafd met een zeer korte breedragtige tong, en sijne tanden, die men bijna niet kan zien. Hij heeft een staart die dikagtig in het midden is, en van onderen en van booven, als de gedaante van een spil word zaamen getrokken. De voorste voeten zijn in vier, en de agterste in vijf klauwen geklooft.

VAN DE STELLIO, GESTARND E HAGEDIS.

Matthiolus meint, dat de *Stelliones* geslagten van Hagedissen zijn. Dit dier dan, word, of om dat het met vlakken, of om dat het met hoogzels als starren is geteikent, de gestarnde Hagedis geheeten. Plinius getuigt, dat de Stellio der Grieken van de Italiaansche magtig verschilt. Men zegd dat de Stelliones van de Grieken onschaadelijk, en die van de Latijnen vergiftig zijn. Waarom hij van Salmasius Stellio word genoemd, niet om dat hij vol starren is, die hij volgens Plinius niet en heeft, maar om dat hij het vergift doet druipen.

VAN DE SCINCUS.

De *Scincus* is een dier uit het geslacht van de Hagedissen, die bij Dioscorides de land-Krokodil, en bij Bellonius de kleine Krokodil word genoemd,

noemt , wiens drek een aangenaamen reuk uitwaasfemt , en daarom van de Dokters Crocodilea word geheeten. Of volgens andere , om dat hij de faffraan (Crocus ,) of Kroke, het ftrand, vreeft. De Scinci zijn klein , en gaan de grootte van onze Hagedis niet te booven. Cardanus voegt 'er bij , dat ze korter van ftaart , en ook met fchobben bedekt zijn ; door welk kenteiken zij van de andere geflagten der Hagediffen worden onderfcheiden. Renodeus ftelt de Scincus een viervoetig dier te weezen , met kleine aan een gevoegde en geelägtige fchobben , met een lang hoofd , naauwelijks dikker als de hals , en de buik eenigfins gewiekt , rond van ftaart , op de wijs als de Hagediffen , maar korter , en naar de aarde gekromt ; en met een blaauwe ftreep van het hoofd tot de ftaart loopende.

VAN HET VIERVOETIGE DIER CORDYLUS, OF CAUDIVERBERA.

Sommige Heedendaagsche noemen dit dier *Caudiverbera* , Geeffel-of Slinger-ftaart , om dat het door een geduurige beweeginge van de ftaart als fnydende flaat. De Grieken zouden , op de navolginge van het Latijnfche woord , Uromastix , dat is Staart-roede zeggen. Dit dier verfchilt van de land-Krokodil , om dat het de ftaart als een knods , en fcherp met verheeve knobbeltjes draagt. Of het kuwen heeft , gelijk Bellonius fchrijft , en Rondeletius verzeekert , zulks kan niet wel uitgelegt worden : nogtans worden 'er twee gaaten omtrent de opening van de mond aangemerkt. Het is een dier als een Krokodil , nogtans kleinder , en roerende de onderfte lip , met de gefalte van het hoofd en de mond een Schildpadde gelijkenende , met een korte hals , en in het onderfte gedeelte gezwollen. Het heeft vier voeten met vijf klauwen , als de Hagediffen verdeelt. Het overige lijf heeft geen fchobben , maar is met een hardägtig vel , als een flangen-huid bekleed. De buik is meerder gezwollen als in een Krokodil. Eindelijk de rug is breedt , en eenigermaaten plat.

VAN ANDERE UITHEEMSCHE HAGEDISSEN.

Ariftoteles verhaalt , dat de Arabifche *Hagediffen* tot de grootte van twee elleboogen koomen. De inwoonders op het eiland van Dioscorides bij Arabië , eeten het vleefch van zeer groote Hagediffen , en beezigen heur vet in plaats van oli. De inwoonders van Samogithië eeren Hagediffen , grooter als anderhalf voet , in de plaats van huis-goden. Capraria , een van de gelukkige eilanden , krielt van groote en onmaatige Hagediffen. Albertus heeft gehoord , dat 'er in Provence, een landschap van Vrankrijk ,

en in Spanje , somtijds Hagediffen van dikte als een menschen-been gezien zijn. Gesnerus verhaalt , dat 'er uit Moorenland , een gedoode Hagedis , omtrent van agt elleboogen lengte , te Rome is overgevoert. In 't Paleis van Parijs hangt een Hagedis , bijna zo groot als een mensch. Op het eiland Magalante van de westerfche zee , zijn de Hagediffen zo groot als de Krokodillen. Plinius verzeekert , dat op den berg Nifa in Indië , Hagediffen van vier en twintig voet lang loopen. Petrus Cieza heeft geschreeven , dat hij in Panama Hagediffen van vijf en twintig elleboogen heeft gezien , en verzeekert , dat ze tot het honderste jaar toe groeiën. Clufius heeft een Indifche Hagedis beschreeven , die vier voet en een half lang was , en van de allerschoonfte verf: de staart haalde agt en twintig duim in de lengte. Benso gedenkt een groote Indifche Hagedis , die Iguana of Yuana of Igname genoemd word , wiens kin , lange wraddel , en kam als de Haanen , het hoofd versieren. De rug is vol verheeve pinnen. De staart is heel lang , zig met bogten als een adder omkrullende. Het is een dier aan het land en het water eeven gemeen , dewijl het zig niet alleen in de rivieren dompelt , maar ook op de boomen klimt. Het is wel gruwzaam van gezigt , maar zo zagtzinnig , dat het geen geraas of getier maakt als het gevangen is. Ja dat meêr is , het leeft ook twintig dagen zonder spijs.

VAN DE KAMELEON.

De Griekfche naam *Chamaileon* is bij de Latijnen een kleine leeuw , om dat het voor een gedeelte , een groote leeuw , een wreed beest , met de gestalte van het lijf vertoont. Nogtans heeft Gesnerus een naam verzonnen , en heeft het in 't Hoogduitsch Muis. of Rot-Hagedis gedoopt , om dat het eenigermaaten naar de gestalte van een muis en een hagedis gelijkent. Een beenächtig driehoekig gedeelte steekt van het midden van het hoofd agterwaart uit , en het overige gedeelte voorwaart word hol bij een gevat , en is als gootsgewijs met verheeve beenächtige scherpe kanten aan weêrziiden , en ligjes gezaagt. De heele groote oogen , van de zelve verf als het lijf , zijn in een holle afwijkinge beslooten , welkers oogäppel niet word bewoogen , maar het dier ziet met de beweging van het geheele oog om , en altijd met een open mond. Het heeft een lange tong als een aardpier , op welkers uitterfte tipje een zekere sponsieufe en lijmächtige knobbel is. De lengte van dit dier , van het hoogste van de snuit , tot het begin van de staart , is zeeven of agt vingers. Het neemt alle verven aan. Sommige hebben valschelijk gelooft , dat dit dier maar alleenlijk van de lugt leeft , daar de natuur het een tong , maag en darmen heeft verleent.

VAN DE KROKODIL.

De *Krokodil* is op de aarde een zeer vreesächtig dier , met een breede kop en een varkens snuit verzien. De mondspleet gaat tot de plaats van de ooren toe oopen. Aristoteles eigent hem oogen toe als de zwijnen. Onder al het viervoetige gedierte beweegt hij alleen het bovenste kaakebeen. Hij heeft sterke , witächtige en zeer scherpe tanden. Aristoteles heeft gezegt groote , en steekende buiten den mond uit : want veele tanden , die het bovenste kaakebeen versterken , kijken neêrwaart uit , zo dat ze als de mond toe is ook gezien worden , daarom is zijn beet geweldig schaadelijk , om dat de tanden , zestig in getal , als een kam op mal-kander sluiten. Hij heeft de tong zo onafgescheiden , dat hij die gantschelijk niet schijnt te hebben. De schinkels te zaamen met de voeten , met zeer scherpe nagels gewaapent , zijn een weinig naar de zijden geboogen. De staart is zo lang als het geheele lijf. De buik is zo zagt van vel , dat hij , door wat voor een zwaard het ook mag weezen , gemakkelijk kan gequetst worden ; dog de overige deelen van het lijf zijn met zulken harden huid bedekt , dat ze in 't minste niet voor spieffen of pijlen wijkt. Ja de luiden thans verzeekeren , dat ze de koegels van een handbus wederstaat. Dit dier is overal saffraanverwig , behalven de buik , die witächtig schijnt te weezen. Aristoteles verzeekert , dat de Krokodil tot vijftien elleboogen toegroeit. Solinus schrijft , dat hij tot de lengte van twintig ellen kan wassen. Een Schrijver van de natuurlijke dingen van Indië verhaalt , dat 'er omtrent de Stad Panama Krokodillen worden gevonden , die boven de honderd voeten in de lengte groeien. Waarom sommige hebben geschreeven , dat de Krokodillen zo lang groeïen , als ze leven. Wijders zegt men , dat het een verderflijk dier is , om dat het met de klauwen moord , met de tanden verbrijfelt , en ook al schreiende de dikste beenderen vermorfelt. Het ei van de Krokodil is niet grooter als een gansen ei. Daar zijn drie dieren , die uit de geringste beginzelen bijna tot een onmaatiggroote zwaarlijvigheid uitwassen ; naamentlijk uit het gevogelte de Vogelsluis , uit de viervoetige levenbaarende de Olifant , en van de dieren die op het land en in het water leven de Krokodil.

VAN DE SCHILDPADDE IN 'T ALGEMEEN.

De *Schildpadde* (*Testudo*) word naar de meininge van Isidorus genoemd , om dat hij met een hardgeschaald dekzel versterkt is. Bij de Grieken Chély ; moogelijk van Chéo , ik kan overvatten , waar van Chelós , een doosje ,

doosje , om dat dit dier binnen in zijn schaalen , gelijk als in een doos word begreepen. Weegens de geslagten van deeze dieren , koomen de Schrijvers niet tot een gevoelen. Het zal best weezen , het gevoelen van Aristoteles te omhelzen , die maar drie geslagten schijnt op te tellen. De Slijk-Schildpadden (Lutariae) worden gebragt tot die geene , dewelke in zoet water leeven. Behalven deeze soorten , worden'er , (op het eiland van Jambolus in de Zuid-zee gevonden ,) dieren aangemerkt van kleine grootte , rond van lijf , als de Schildpadden met twee streepen , dwars in 't midden door malkander , op welkers elk uit-eind men een oor en een oog ziet , zo dat het dier met vier oogen schijnt te zien , en met vier ooren te hooren. Het bestaat maar uit een eenige buik , daar de spijs in komt. Het is met zeer veele voeten verzien , waar op het steunende , ten weederzijden gaat. Gesnerus noemt dit soort van een dier , de Schildpad Polypus of veelvoetige. De Schildpadde is een viervoetig dier , onaangenaam om te zien , hebbende de bovenste schaal eier-rond en hol als een schild , onder dewelke hij , als 't hem lust , het hoofd , de voeten , en de staart verbergt en uitsteekt. Daarom schreef Pacuvius niet te onregt , dat het een Huisdraagster (Domiporta) met een korte kop , een slangen-hals , en wel van een wreed gezigt is. Albertus verhaalt , dat dit dier met twee schilden is verzien , van de welke hij het eene op de rug , en het andere aan de buik draagt. Deeze Schaal word bij Palladius een leere huid , bij Marcellus Empyricus een dekzel , bij Plinius een scheel , een dop en de oppervlakte , bij andere een hardgeschaald dekzel , bij de Grieken Chelonion een schildpadde-dekzel , en met een algemeene naam Ostracon een harde schaal , genoemd. Wijders heeft de Schildpadde in de plaats van tanden een enig deurgaande been. De voeten zijn als die van de Hagedissen , met vijf klauwen met nagels verzien.

VAN DE LAND-SCHILDPADDE.

Sommige huidendaagsche Latijnisten hebben dit soort de berg- , de wilde- , de veld- , de land- en de bosch-Schildpadde genoemd. De Land-schildpadde is booven op de rug met geele en zwarte vlakken , als het vel van een Salamander geteikent. Behalven dat hij , ten aanzien van de bovenste schors , de Zee-schildpadde zeer wel gelijkent. Het mannetje heeft de onderste schaal in 't midden hol , dog het wijfje plat of vlak. Wijders weegt het wijfje altijd zwaarder als het mannetje.

VAN DE SCHILDPADDE VAN ZOET WATER, EN DE SLIJK-SCHILDPADDE.

Deeze *Schildpadde* word van Marcellus enkelijk de *Water-Schildpadde* genoemd ; om dat deeze naam aan alle Schildpad , zo die zig in de zoe-
te als in de zoute, en zo wel in de loopende als in de staande wateren
onthoud , gemeen is. De kuil-wateren brengen zwarte Schildpadden
voort , dewijl deeze dieren , om het onderscheid van de land-schildpad-
den , met een zwarte schors bedekt zijn.

VAN DE ZEE-SCHILDPADDE.

Onder de Latijnsche Schrijvers , noemt Plinius de *Zee-Schildpadde* de
Zee-muis. Volgens Varinus word hij Chelydros geheeten , welk naam-
woord voor een Water-schildpadde kan gebruikt worden. De Hoogduit-
sche en Vlaamsche vissers noemen dit groote wilde dier de Soldaat , om
dat het schild en helm voert ; want het heeft de kop met een gerimpelde
en harde huid gehelmt , en van den hals hangt als een schild af. Derhal-
ven is het zeeker , dat de Schildpadden die in zout water gevoed zijn ,
van de andere van een ander geslagt , verschillen , niet alleen wat de
grootte en de gestalte belangt , maar ook om dat ze op een andere plaats
overgebracht , niet kunnen leeven. Ten aanzien van de grootte , Scali-
ger verhaalt , dat de Zee-schildpadden op het eiland Trapobane zo groot
zijn , dat één drie honderd pond woog. Ten aanzien van de gestalte ,
men zegt dat bij de Troglodyten gehoornde Schildpadden zijn. Maar
zulk slag van hoorns zijn zagt , die ze in 't zwemmen als riemen gebrui-
ken. Daar is een ander geslagt van Zee-schildpadde , zegt Cardanus ,
dat gelijk als met een bereide leêre huid bedekt is , en behalven de kop
en de schinkels , heel wel naar een luit , een speeltuig , gelijkent. Nog-
thans koomen alle Schrijvers over een , dat de Zee-schildpadden , ten
aanzien van de gestalte van twee onderscheidentheeden zijn : want ze
stellen sommige langer , en andere ronder , en de eerste diep in zee , en
de tweede meêr naar strand toe te weezen.

V A N D E
M E T A L L E N,
E N D E R Z E L V E R D E E L G E N O O T E N .

Metaal (*Metallum*) beteekent een ader, uit de welke dat zelve uitgetrokken en gekookt word. Soms tijds word het genoomen voor de Mijn, waar uit het metaal word uitgekraaft, die van de Heedendaagsche nieuwe Schrijvers de Erts-groeve word geheeten. Ze noemen de vermenginge van verscheide Metalen, Metaal, waar uit Vijfels, Klokken, kopere Keetels, Grofgeschut, en Spiegels worden gegooten: dog die, waar uit ze het oorlogs Kanon en Beelden maaken, heeten ze Brons. Sommige houden staande, dat de Metalen genoemt zijn van het Grieksche werkwoord Metalláo, het welke beteekent naarstiglijk zoeken. De Starrekijzers en Stoffescheiders noemen elk Metal met de bijzondere naamen van de Dwaalstarren: als Lood Saturnus, Tin Jupiter, Ijfer Mars, Goud de Zon, Kooper Venus, Quik Mercurius, en Zilver de Maan. Geber Arabs zegt, Metal is een gegraven en gietbaar lighaam, dat met den hamer in allen deele word uitgerekt, en in breedte uitgebreid. Daar zijn vier enkele verscheidentheeden van gegrave dingen bij een te trekken; te weeten Metal, Aarde, gerund Sap, en Steen.

V A N H E T G O U D .

Het *Goud* word uit heldere levende Quik, zaamen gemengt bij roonde deurschijnende Zwavel, in den buik van het aardrijk geteelt, terwijl het door een langduurig verloop van tijd van een maatige warmte word gaargekookt. De werkelijke of lijdende hoedanigheeden ofte eigenschappen van het Goud zijn: dat het lang gehandelt, de handen van de geene die het aanraakt niet besmet. Als men 't Goud slaat geeft het weinig geluid, en drukt geen streepen van zijne of van een andere veef in eenig lighaam, ten zij het aan een toetssteen gewreeven werde, want dan geeft het streepen die hem heel gelijkenende zijn. Van de scherpe vogten gevoelt het geen schaade in zijne hoegrootheid. Het is niet brosch, alhoewel het zagt is, waarom het, met den hamer gellaagen, zo zeer in de breedte word uitgerekt, dat uit elke tien van het zelve,

vijf-

vijftig en meêr blaadjes van zes vingeren lang gemaakt worden. En alhoewel het veele eeuwen binnen in de aarde blijft begraayen, vat het geen roeft. Het Goud in 't vuur gesmolten verliest niet van zijn eigen zelfstandigheid, ja het word daar gezuivert, en komt 'er schoonder uit, en verliest niet van zijne vastigheid. In scherpe wateren gezet, word het in ongevoelige deeltjes verdeilt, die, als het water opgedroogt is, wederom in de voorige gedaante worden herstelt: nogtans verslijten de goude penningen door het geduurig wrijven van de vingeren. Het Goud is eeven zo zwaar als zwart lood. De warmte duurt langst in gloeiend Goud. De geele verf blinkt meerder in het Goud als in de andere Metallen. En gelijk als de Zon schijnt in het midden van de Dwaalstarren, zo glinstert het Goud ook onder alle de andere Metallen uit.

V A N H E T Z I L V E R.

Het *Zilver* heeft de tweede plaats van volmaaktheid onder de Metalen. Het Zilver heeft de naam van het Grieksch Argôs, dat Blank word overgezet. De waare Filosoophen en naarftige onderzoekers van de natuurlijke dingen verzeekeren, dat het Zilver meêr uit een waaterige als uit een vuurige zelfstandigheid voortkomt. Het Zilver is wel om te behandelen en klinkende. Indien het bij het Goud word vergeleeken, is het minder volmaakt: waarom de Chymisten gewoon zijn te zeggen, gelijk de Maan zig houd bij de Zon, zo houd zig het Zilver bij het Goud: maar de Maan is van minder ligt, alzo moet ook het Zilver van minder waardij en gewigt weezen. Het Zilver word niet zo zuiver als het Goud vergaadt, maar is zo met aarde en vuiligheid vermengt, dat de zuivering van het zelve een grooten arbeid vereifcht. Het word wel met den hamer wijder uitgerekt, maar van weegens de hardheid en dikte minder als het Goud. Wijders is het ligter als Goud en Lood, want gesmolten zijnde drijft het booven op de zelve als oli, en word door langduurig vuur vermindert, en op vogtige plaatfen gezet zijnde, bedurven. Het blankste Zilver drukt in de lighaamen zwarte streepen, het welk van de onreinigheid van het Metal voortkomt. Eindelijk heeft het Zilver een afkeer van de gemeenschap van zwavel, tin, en ijsfer.

V A N K O P E R.

Garlandus heeft geoordeelt, dat het *Koper* de broeder van het *Zilver* is. Het Aes (*Koper*) is van de Romeinen Cuprum (*Koper*) genoemd, om de edele gangen (erts-aderen) van dit metal, die in Cyprus wierden

den gevonden. Dioscorides, Galenus, Plinius, Isidorus, Albertus, Porta, Mylius, Vallesius, en Agricola stellen, dat het Koper uit roode zwavel, en uit quikzilver die niet gantsch onrein is, in den buik der aarde, is zaamen gesmeed. Het Koper is, in vergelijkinge van de andere metallén, zeer vast en zeer dicht: om dat Job de hemelen heeft verklaart gantsch louter, gelijk als van gegooten Koper te wezen. In de voortteeling van het Koper is een weinigje verbrande zelfstandigheid, waar uit de kragt van het metaal ontstaat. Men geloofte dat de droogte van het Koper minder is als de droogte van IJser. Voorts is het Koper wel rood, maar daar na is het de zelfde hardheid en smeltbaarheid met het zilver deelagtig. Het Koper word best en rasser gegooten, als het vinnig koud word, maar een geweldige proef van vuur kan het niet uitstaan, want het word geheel verbrand: behalven dat het, in vergelijkinge van de andere metallén, een zwavelagtige en stinkende reuk verspreid. Wijders, indien 'er een steentje, of slijk, of hout, of een natte kool, naar het getuigenisse van Agricola, op het koper terwijl men 't nog giet, in de kom valt, maakt het eengeraas als de donder, en braakt al het koper uit dat 'er in is, en quetst en brand al wat het aanraakt. Gewerkt koper, dat men dikwils schoon maakt, verroest eerder, als het geen men verwaarlooft: en van deeze quaal word het, volgens Plinius, met wecke pek bevrijd. Maar met oli bestreken, of met souden azijn bevoogtigt, word het terstont van koperroest gequelt. Gegroeit Koper word genoemd, dat uit de eige mijn word uitgekratst, maar gemaakt Koper heet men, dat uit koper-zwangere steenen, uit Cadmia, (Kobalt in 't Hoogduitsch, Kalaminaris-steen, ongesmolte erts,) en uit koperagtige aarde wort uitgetrokken. Het Koper verschilt zeer veel, ten aanzien van de verf, want het is rood, groen, geelagtig, witagtig, goudagtig, en helt somtijds naar het purpervewig, loodagtig en het zwart. Vermengt Koper word met den hamer gebrooken,

VAN ORICHALCUM, MESSING.

Plinius, Scaliger, en veele andere verhaalen, dat 'er gegroeide *Orichalcum* in zijne eigene mijnen word gevonden. Want door de kragt van aluin en koperwater (muurzwart, schoenmakers-zwartzel,) word het ijser in *Aurichalcum* (koper van goud) verandert, derhalven zal men moeten vast stellen, dat 'er *Orichalcum* in de ingewanden van de aarde groeit, en zonder eenig konstwerk van de natuur kan geverft worden. Festus zegt, dat *Aurichalcum* uit goud en koper word zaamen gevoegt, gelijk of men goudagtig koper zeide. Het zal dan best wezen, het ge-

voelen van de Grieken te volgen, bij de welke Orichalcum, Berg-koper word uitgelegt. Beringutius van het gevoelen van veelen afwikkende, meent dat de Aurichalcum geen eigene erts-groeven heeft, en berispt Plinius. Niettemin zegt Aldrovandus, wij kunnen staande houden, dat de Aurichalcum in onze tijden niet gegraven word. De zelve dan word in natuurlijke, en in door konst gemaakte onderscheiden. De gegroeide word uit de eige mijnen uitgehaalt. Maar de konstige word op veelerlei wijze toebereid. De Orichalcum (Messing) komt huidendaags uit koper, en kobalt door kragt van 't vuur voort; en het koper, dat rood was, krijgt niet alleen een geele verf, en word harder, maar ook den hoop van het metal word tot groot voordeel van de werkbaafen vermeerdert. Eindelijk, gelijk als het Staal tot het IJfer, also word de Messing tot het Koper gebragt.

V A N H E T I J S E R.

Sommige leiden *Ferrum* (IJfer van *Feriendo* (slaan) af. Andere oordeelen, dat dit naamwoord afgebragt is van *Feritas* (wreedheid.) Bij de Latijnsche Schrijvers, en voornaamentlijk bij de Digtters, word IJfer dikwils, met de naam van Chalybs (Staal,) te kennen gegeven: alhoewel Staal, om eigentlijk te spreken, IJfer op het allerbeste gezuivert, en met de uitneemenste gemaatigtheid (tempering) aangedaan, moet beteekenen: om dat Chalybs van de rivier Chalybs, waar in het getempert wierd, zodaanige benaaminge heeft gekreegen. Het IJfer heeft van de natuur een onreinigheid voor zig bekoomen, die van de verbrande stof, vereenigt aan een weing waterig vogt, af hangt, met de uitwaassening van de aarde niet wel vermengt: waarom het in het vuur, booven de andere metallén een zeer stinkenden rook verspreid. Albertus heeft voorgegeeven, dat het IJfer uit de vermenging van onreine quik, en te gelijk uit onzuivere aardagtige zwavel ontstaat. Men ziet in de ovens, daar men het IJfer tot klompen maakt, eenige dampen van de ijsere stof uitwaassemen, de welke veranderen in een wolligheid, die aan de wanden en daken van het werkhuis blijft hangen, aan welke de natuur zo groote kragt heeft voorgescreven, dat ze door groot geweld van vuur niet kan verteert worden. Dewijldan dit metal uit aardagtige, grove en verbrande zelfstandigheid bestaat, wederstreeft het kragtig teegen het vuur, en word eindelijk week, en niet als met een geweldige brand van vlamvend vuur gegooten. Het gloeiend IJfer, met den haamer geslaagen, schiet vonken uit, de welke bij Nonius, *Stricturae*, straaltjes van gloeiend ijsfer, genoemt worden, en in de smelting geeft het *Recrementum*, erts-vuil, naamentlijk Scoria, slakken,
of

of Loppa , IJferschuim , dat van de Metalwerkers en IJfermids word weggeworpen. Eindelijk is het roest onderworpen , waar van het door verloop van tijd , teenemaal word vernielt. Het Tin ook , booven over het IJfer gegooten , belet de roestige werking en neiging. Wijders word het IJfer aan den vasthoudenden Magneet , zeilsteen , door een zekere band van vriendschap zo verbonden , dat ze met een onafscheidelijke liede , in wat plaats dat ze moogen zijn , malkanderen altijd omhelsen. De geneigtheid van het IJfer tot den zeilsteen , word door geen geweld van vuur weggenoomen ; maar de kracht van de Magneet word door brand vedelgt. Het onderscheid van het IJfer is ten aanzien van de verf , van de zelfstandigheid , van de gestalte , en van de verscheide toebereidinge.

V A N H E T L O O D .

De oude hebben het *Lood* in zwart en in wit onderscheiden. Dog het zwart Lood is ons gemeen lood , alsoz genoemd , om dat het de handen als men 't aanraakt besmet. Maar het witte Lood van de ouden is ons Tin. Aan ons is maar alleen één soort van Lood bekend. Het Lood is uit grove en slijkagtige quik , als meede uit een weinig onreine zwavel geteelt : ten deele komt het voort uit zijn eige mijn , en ten deele is het met andere ertsen van metallén vermengt. Het Lood word heel gemakkelijk gegooten , en staat niet lang teegen het vuur : het is week , en word ligtelijk met den haamer in de wijdte uitgebreid , en heeft gantschelijk geen geluid. Maar terwijl het in de ovens vliet , werpt het een benaauwde en doodelijke reuk uit. De vuilnis van het Lood ontstaat op tweederlei wijze : eerstelijk wannneer men de Lood-erts smelt , en deeze word waarlijk Scoria , Lood-flakken genoemd. Ten anderen wannneer men zuivert Lood tot eenig werk smelt , dan word het schuim dat van deeze vlieting komt geen flakken , maar gebrand Lood geheeten. Daarenbooven gelijk als het IJfer ijferroest , en het Koper koperroest maakt , alsoz werpt het Lood een zekere Plumbago ofte Molybdaena , lood-aarde , glants , uit ; het welke sommige Cerussa , ceruis , loodwit , blom van lood , en lood-asch noemen. Want Plumbago , de lood-aarde word gebooren , terwijl het Lood in de ovens smeltende , de fijne stoffe aan de wanden blijft hangen.

V A N H E T T I N .

Stannum , *Tin* , schijnt de naam te neemen van Stagnando , staande water te maaken. Sommige meinen dat het aldus uit quik en zwavel ge-

booren word , dat de zwavel in der zelve voortbrenginge van de quik word overwonnen. Het Tin heeft dit voor zig van de natuur verkreegen , dat het de andere metallē breekbaar maakt : en de Onderzoekers van de natuurlijke dingen meinen , dat zulks voortkomt van de qualijk gekookte (onrijpe) waterige stoffe van het metal , die bijna bij de zelfitandigheid van quik word vergeleeken. Het Tin , volgens Albertus , is meer klinkende als het lood. Behalven dat indien het met de tanden word gedrukt , geeft het een zekere kraakinge , als water van de vorst verhard. Het Tin verrot als 't lang in 't water blijft : en het ontfangt geen roest , maar liever een zekere morsfigheid , en een witte vuiligheid , als loodwit. Indien een kleine hoegrootheid , zegt Aristoteles , bij Koper word gedaan , verft het dat zelve zo , dat het een lijdinge zonder stoffe schijnt te wezen. Maar niet teegenstaande het Tin fijnder is als het lood , nogtans is het niet zwaarder als het zelve. De Tin-erts vliet moeilijker om de boovenmaate droogte. Eindelijk is het Tin , in verf , en zelfitandigheid , witter en zuiverder als het lood ; naademaal het , volgens het getuigenisse van Albertus , weinig zwavel heeft , en gezegt word , dat zijn quik blinkender als de quik van het lood is.

VAN STIBIUM, SPIESGLAS, ANTIMONIUM.

De gevoegelijkheid van de ordere schijnt te vereischen , dat men voor teegenwoordig van Stibium handele. Alhoewel sommige willen , dat de Antimonium als een Metal op deeze plaats moet gestelt wezen , zo , om dat hij als metal smelt , als ook , om dat hij ligtelijk met de andere metallē mengt , en der zelve smeltinge bevordert ; maar ze dwaalen , naademaal Stibium , steen metal , of metal steen genoemd word. Daarom berispt Fallopius , steunende op deeze reeden , die geene , die geoordeelt hebben dat Stibium een metal is , want hij brengt het zelve tot dat geslagt van gevraavene dingen , die naar de natuur van steen en metal gelijkenen : want voor zo verre het word gewreeven , gelijk het de natuur van steen , en voor zo verre het word gesmolten , gelijk het de natuur van metal. Jacobus Grevinus zegt , dat de Antimonium is een gegrave ding , dat Marchasita , naamentlijk Pyrites , vuursteen , of lood-steen gelijkt ; dewijl het als schuim van zilver glinstert , en tot de loodägtige natuur het naaste bij komt. Derhalven is de gegrave Stibium leelijk , ruwägtig , zandägtig , brosch , en minder wigtig , en smelt , op het vuur gezet zijnde , als lood , en geeft een stinkenden waassem uit. De gegrave Antimonium word bij onze tijd niet verkogt , maar alleen uitgekookt (gesmolten ,) die een soort van aschgrauw lood vertoont. Daarenbooven
word

word hij vergiftig geoordeelt , om dat hij in 's menschen lijf koomende , de natuur geweld aandoet , als vergift.

V A N D E Q U I K .

Sommige hebben het *Leevend Zilver* (de Quik) of onder de uitwerpsels , of onder de vergiften gestelt ; daarom om dat het die eigenschappen niet en bezit , die tot de natuur van een waar metal gewoonlijk behooren: dewijl het in der daad vloeibaar is , en , als de andere metallenden haamer niet kan uitstaan. De Chymisten (Metaalkookers , Stoffescheiders,) hebben gewilt , dat het geen metal , maar de stoffe en het beginsel van de metallenden is: om dat het , als het Spiesglas , niet ten aanzien van de gedaante , maar ten aanzien van de stoffe , de naam van metal verdient. Het word leevend Zilver genoemd van de beweging. Bij Bargeus , woest , wild , onzeeker zilver. Bij Augurellus , wegloopend en beevend zilver. Bij Renodeus een gedrogt of wanschepzel van de natuur , om dat het met geene wetten van de natuur word vast gehouden. Bij Fallopius een wonderwerk van de natuur. En bij de Grieken Hydrargyrum , gelijk als waterig zilver , dewijl het de verf van Zilver , en de beweegelijkheid van water gelijkent. De Quik mengt zig graag met alle metallenden , schoon het bezwaarlijk aan koper en ijser hangen blijft. Daarenboven word het Quikzilver niet hard , en maakt nooit nat. Soms tijts baart hij teegenstrijdige uitwerkingen. Hij verliest ligtelijk zijn eige gedaante , en krijgt daar na de zelve heel gemakkelijk wederom. Om trent de hoedaanigheeden van de Quik zijn zo veele gevoelens , als 'er schrijvers zijn. Alle metallenden drijven booven op de Quik , behalven het goud alleen. Eindelijk de Quik kan niet teegen het vuur , dewijl hij op het eerste gevoelen van de warmte , als daauw , in damp deurgaat.

V A N D E A A R D E I N H E T A L G E M E E N .

Nu doet zig de *Aarde* op om te overweegen , want uit de zelve koomen de metallenden voort. Van die Aardens staat voornaamentlijk te handelen , die tot het artzenij-gebruik dienen , en deeze worden of in de gangen der metallenden gevonden , of bezitten de natuur van de metallenden. Daar worden verscheide soorten van Aardens gebooren ; want sommige zijn blank , eenige rood , en zo vervolgens met verscheide verf vervult , andere zijn vet , andere mager , eenige wederstaan het vuur , eenige wijken voor den brand , eenige zijn digt in een gedrongen , ondigt , zoet , scherp , en bitter , en eindelijk worden sommige , door verscheide hoe-

daanigheeden onder malkanderen onderscheiden, aangemerkt. Voornaamentlijk ten aanzien van de vermenging, zal de Aarde genoemd worden krijtáchtig, en leemáchtig; ten aanzien van de vrugt, onvrugtbaar, of vrugtdragende; ten aanzien van het werk, tiggelsteenig, en pottebakáchtig. Indien wij de verven overdenken, zo zullen wij Aarde in witte, geele, zwarte, roode, purpere, groene, hemelsblauwe, afchgrauwe, en bruine onderscheiden. De smaak der Aardens verdeilt die in zotte, of vette, of scherpe, of wringende (toenijpende.) Veele soorten van Aardens, lang gehandelt, geeven ook reuk uit: alhoewel deeze, gelijk meest, toegeltelt zijn, maar de welriekende zijn zeldzaam, dog de stinkende worden meenigwerf gevonden. De zaamen gevoegde Aarde is aan eenig gegrave ding deeláchtig, die gezegt word of ertselijk, of steenáchtig, of sapáchtig te wezen. De ertselijke Aarde word of goudáchtig, of zilveráchtig, of koperáchtig, of loodáchtig, of ijséráchtig genoemd. De steenáchtige Aarde word rotsáchtige, zandáchtige, marmeráchtige en met edel gesteente vervult, geheeten. De sapáchtige Aarde krijgt de toenaam van Sout de soute, van Rots sout de salpeteráchtige, van Aluin de aluináchtige, van Zwavel de zwaveláchtige, en zo vervolgens, van Jooden-pek de pek-zwavelige. Dog de soorten van Aardens kunnen best tot twee geslagten gebragt worden, naamentlijk tot het menschelijk gebruik, als meede tot de landen, van de welke de verscheide Aardens de naam, en de oorspronk verkrijgen.

Zand, Savel, grof Zand (ballast,) en *Drijfzand* zijn zekere dingen, die door nabijheid en verwandschap aan de Aarde schijnen gevoegt te wezen. Het Zand is onderscheiden volgens de plaats, want het word *Gegraave-Rivier* en *Zee-zand* genoemd. Ten aanzien van de zelfstandigheid is het grof, fijn, en middelmaatig. Behalven dat het bequaam is tot de bevattinge van allerlei verf. De gestalte van het zand is naar de gelijknisse van Linse; maar dit kan men van alle zand niet zeggen. Soms is het zand aan eenig gegrave ding deeláchtig, en dus word het goudáchtig, glasáchtig, salpeteráchtig, en zo vervolgens genoemd. Savel word groffer als Zand, en Ballast groffer als Savel gestelt. De Savel heeft veel onderscheidentheeden, want het word wit, zwart, roodt, en soms met vette aarde vermengt, gevonden. Ten laatsten is bij de voorgenoemde het *Drijfzand* te voegen, het welke naar stukjes en brokjes van marmersteen, keije, tuffsteen, en steenrots gelijkt.

Eenige onvolmaakte Vermengde dingen, als de Verhevelingen trekken den oorspronk van de Aarde; daar ze nochtans geen verwantschap of naaagschap met de zelve schijnen te hebben: niettemin, om dat deeze onvolmaakte Vermengde dingen door haare zwaarte op de aarde needer vallen, of op de oppervlakte van de aarde worden verzaamelt, ofte liever,

ver, om dat ze uit de baarmoeder van het Aardrijk haare eerste beginfelen hebben, zo hebben wij geoordeelt, dat ze onder de ver-afgeleegener dragt-vruchten van de Aarde geplaatst moeten wezen. Van de welke de Philofooph bijzonderlijk in de Verheevelingkundige boeken gewag heeft gemaakt. Maar hij verhaalt van den Agaricum (Lorken zwamme, een uitgroezel van de Lorkenboom) van de lugt niet, die in onze tijd gezien, en in Perfië en Arabië gereegent is, en de gestalte van Agaricum in het tweede gewest van de lugt heeft aangedaan, (gelijkals ons gevoelen meede brengt, zegt Aldrovandus:) hij is ligt van grijsgrauwe verf, soutächtig van smaak, en gelijk als van een wollige zelfstandigheid: ja het word als Amianthus (Kattezilver, Salamander-hair, Aard-vlas,) tot draaden gesponnen. De heilige Hieronymus heeft schriftelijk nagelaaten, dat het, in het jaar Een duizend een honderd en negentien, te Arras in Neêrduitsch Vrankrijk, wollig Manna, deezen Agaricum moogelijk niet ongelijk, heeft gereegent, en dat daar door, om dat het fijn was, en bequaam tot wollewerk, de Inwoonders meest rijk zijn geworden. Van gelijke toen L. Paulus en C. Marcellus Borgermeesters waaren, heeft het omtrent het kasteel Carifanum wol gereegent. Voorts hebben veele verhaalt, dat dondersteen, Ombria, of Notia, of Brontia in 't middelste gewest van de lugt voortgeteelt worden, en op de aarde vallen. Tot diergelijke dragt-vruchten van de aarde moeten Alcyonium, en Adarcion gebragt worden, dewijl ze ten deele van de uitwaassening en dampen, en ten deele uit de modder van de aarde te zaamen groeijen. Derhalven vind men een zekere zaamenrunning omtrent de zee-heesters, en somtijds in moerasächtige soute plaatsen omtrent het riet en de kruiden, dat van veelen zee-schuim word genoemd, naademaal het schijnt uit dik geworde schuim gebooren te wezen. De Heedendaagsche noemen Zee-schuim, alle geslagt van Alcyonium. Men zal het dan Alcyonium moeten heeten, naademaal de Alcyones (de IJsvogels) op dat vergaaderde nestelen. Hoe het ook wezen mag, Dioscorides stelt vijf geslagten van Alcyonium voor, alhoewel dat 'er Plinius maar vier heeft gekent. Het eerste is sponsiächtig van gedaante en stinkende van reuk, het tweede is sponsieus, en heeft een reuk als wier (zeegras,) het derde is wormstee-kig van gedaante en purperverwig, het vierde word bij wolle met de jekken (dat is met het smeer en vuiligheid) vergeleeken, en het vijfde is scherp van gestalte als kampernoelje paddestoel duivelsbrood, en met het inwendige gedeelte eenigermaaten pijpätig.

VAN DE AARDE IN HET BIJZONDER,
EN EERST VAN DE AARDE VAN DE LANDBOUWERS,
EN VOORNAAMENTLIJK VAN DE MARGA.

Marga word gezegt van een Hoogduitsche oorspronk te weezen: want Marg word met een naam van 't landvolk Merg genoemd. Dog Marga is vette Aarde, zeer bequaam om de landen vrugtbaar te maaken. Ja deeze word fontijds tusschen de steenrotzen zo vloeiende gevonden, dat ze naar het merg van eenig gedierte gelijkt. Hier van daan hebben de Hoogduitschers, het zelve willende beteekenen, het Steenmerg genoemd. De Aardens dan van landbouwers zullen wezen vet en ondigt, of vet en dik, of vet en middelmatig. Of ze zullen zijn maager en ondigt, of maager en dik, of maager en middelmatig. Of middelmatig en ondigt, of middelmatig. Weederom zijn de Aardens vet, of zoet, of scherp, of wringende. Van gelijken de maagere, en de middelmatige zullen of een scherpte, of een wringinge deelächtig zijn

VAN DE POTTEBAKKERS AARDE, EN LEEM.

De Pottebakkers en Werkbaafen noemen de taaije Aardens, die men bewerken kan zo als men wil, en die niet en scheuren als ze gedroogt zijn, Pot-aarde (Leem.) De Klei is een weeke, lijmächtige, en taaije Aarde, zo dat ze allerlei gestalte gemakkelijk aanneemt. Cardanus schrijft aan de beste Klei vijf eigenschappen toe; eerstelijk dat ze zeer ligt moet weezen, dat ze geen vogt mag indrinken, dat ze niet doorsijpele; daar na dat ze niet te ligt breekte, en het vuur kan uitstaan. Agricola stelt, ten aanzien van de verf, vier geslagten van Klei (Leem, pot-aarde.)

VAN DE AARDE VAN SAMOS.

De *Samische Aarde* is voor de andere te stellen. Zij heeft de naam van de geboorte-plaats, naamentlijk van Samos, een eiland geleege in de Egeesche zee. Deeze Aarde is blank, zagt, ondigt, ligt, vet, wrijfbaar, en geeft aan die ze proeft in 't eerst een zoete smaak, en blijft aan de tong gebragt zeer vast hangen. Bij de oude waaren twee soorten van Samische Aarde, van welke de eene Collyrion, en de andere Aster genoemd wierde. Het eerste geslagt heeft de naam van de artzenijën gekreegen, om dat men 't in de oogen-zalven plagt te mengen. Dog Aster heeft de naam bekoomen, om dat het met de beeldtenis van een star ge-teekent wierde,

VAN

VAN DE AARDE DIE MEN KRIJT NOEMT.

Deeze *Aarde* heeft bij geval de naam afgeleid van het eiland Creta, certijds naamhaftig door de honderd steeden, geleegeen in de middellandsche zee: naademaal dit geslagt van Aarde daar ter plaatse het meeste uitsteekt. Eenige soorten van Krijt zijn vet, sommige middelmatig, en andere scherp. Daar is niet aan geleegeen, van wat verf het krijt zij, als het maar de kragt heeft om de laakenen schoon te maaken en te reinigen.

VAN HET KRIJT VAN CIMOLUS.

Dit *Krijt* heeft de naam gevonden van Cimolus, een van de eilanden der Cyclades in de Archipel, daar het beste wierd van daan gebragt. Bij andere is het Saponaria geheeten, om dat men 't certijds in plaats van Seep beezigde. Het is een Aarde een weinig vet, ondigt, week, niet zandig inhebbende, en in het blank iet of wat naar het purperverwig hellende. Waarom het de vollers, in het zuiveren van de laakens, zeer dienstig is. Daar zijn twee onderscheidentheeden van deeze Aarde, van welke de eene is blank, en de andere helt naar het purper.

VAN DE AARDE VAN CHIOS.

De *Aarde* van Chios is een soort van Krijt, genoemd van het eiland Chios, geleegeen in de Egeesche zee. Dit Krijt word blank gezien, hellende naar het aschgrauw. Men merkt drie soorten van dit Krijt aan. De eerste is de blanke Chia, zeer dienstig om aardewerk wit te maaken. De tweede is de allerblankste Aarde van Chios, vet als Stijfzel, tot poeijer gewreeven zijnde, die tusschen de gangen van het ijser word gevonden. De derde is blank, vet, week, en een weinig hangende aan de tong.

VAN HET KRIJT VAN SELINUS.

Het *Selinusische Krijt* heeft de naam gevonden van Selinon, een stad in Sicilië, daar het in overvloed uitgehaalt wierd. Het beste is blank, uitsteekende blinkend, wrijfbaar, en, in eenig nat of vogt gedaan zijnde, smelt aanstonds tot sap. Van dit worden twee soorten gezien, waar van de eene is wit Krijt, blinkende als salpeeter; maar de andere is het eerste gelijk, en op de tong gebragt, hangt het een weinig aan.

VAN HET KRIJT ERETRIA.

De *Aarde Eretria* is genoemd van Eretria, die ook Melaneis heet, een Stad digte bij Chalcis, geleege op het eiland Eubéa. Volgens het getuigenisse van Galenus, word deeze Aarde taamelijk vet, en een goede reuk geevende, beschreeven. Dioscorides verdeelde de Eretria in witte en in aschgrauwe, om dat de schilders die, en de dokters deeze gebruikten.

VAN DE AARDENS VAN DE SCHILDERS,

EN EERST VAN PARETONIUM.

Paretonium heeft de naam gekreegen van de haave van Egypte, naar het landschap Cyrenaica, geleege in Africa. Dalechampius heeft geschreeven, dat Paretonium is een strandkrijt, zeer blank, lijmächtig, en vet, dat niet kan gegraven en vergaadt worden zonder modder en zeeschuim, waar in men somtijds heele kleine mosseltjes verborgen ziet.

VAN DE AARDE MELIA.

De *Aarde Melia* heeft drierlei naam: bij Theophrastus word ze Melina, bij Dioscorides Melia, dog bij Plinius, Isidorus en andere Melinum genoemd. Deeze Aarde heeft de naam van het eiland Melos, één van de Cyclades, gekreegen. Men verhaalt dat de verf van deeze Aarde wit is. En, zo als Dioscorides schrijft, is deeze Aarde scherp in het aanraaken, en knarft, als men ze met de vingers wrijft, als Puimsteen, en is de aart van aluin eenigfins deelächtig. Ten aanzien van de verf, word 'er verscheide onderscheid in deeze Aarde aangemerkt.

VAN OKER, OF GEEL OKER.

Deeze word bij de Grieken Ochragenoemt, om dat ze vol bleeke verf is: want Okros word Bleek uitgelegt. De Latijnen zetten 't over geele aarde. Deeze Aarde word bij Vitruvius en Plinius ook Sil (Berg-geel) genoemd. De Oker word geel en bleekächtig gestelt, en van andere goudverwig. De regte Oker, moet, naar de zin van Dioscorides, heel ligt, gantschelijk geel, niet steenächtig, wrijfbaar, en van Attica van daan weezen.

VAN CADMIA, KOBALT.

De Aarde *Cadmia* is , die het gemeene volk *Gialamina* noemt, en Festus heeft verbreid , dat uit deeze , bij het Koper gevoegt zijnde, Orichalcum (Messing) word. Het geslagt van *Cadmia* is tweederlei, het eene, dat in de metal-ovens voorkomt , en het ander is natuurlijk en gegrave, dat nog tweederlei is, het eene deelagtig aan het metaal, en het andere niet , en van deeze laatste *Cadmia* word hier gesproken.

VAN ROOD-AARD.

Deeze Aarde is rood, en van een bloedige en leeveragtige verf, wegens het vogt dat gaar gekookt is van de onderaardsche warmte , waat van ze de naam van Rood-aarde heeft verkreegen. Ze word *Sinopica* geheeten, van *Sinope*, een stad in *Kappadocië*. Bij *Dioscorides* word de *Sinopische Rood-aard*, die dik in een gedrongen, wigtig, leeververwig, en bij zig geheel eenverwig is, de beste gekeurt, die ten aanzien van de smaak zoet, vet, en wringende is. Wat aangaat de geboorteplaatsen, daar worden verscheide soorten van Rood-aard opgetelt. Ten aanzien van de verf, men vind sommige Rood-aard eenverwig, en eenige met verscheide verven geschaakeert. Eindelijk, eenige Rood-aarde is natuurlijk, en andere nagemaakt. De eerste is of zagt, of hard, of dik, of vet, of tusschen beide. Maar de nagemaakte komt voort uit gebranden Oker.

VAN PNIGITIS.

Deeze Aarde *Pnigitis* heeft de naam ontfangen van *Pnigeus*, een Dorp van *Mareotis* in *Libyë*. *Plinius* heeft deeze Aarde, die *Dioscorides* *Pnigitis* noemt, de letters verzettende, *Pignitis* geheeten. Deeze Aarde word van *Agricola*, vet, dik, week, ten deele wringende, en ten deele scherp, om dat ze uit verscheide deelen bestaat, beschreeven.

VAN DE ZAAMENGESTELDE AARDENS, EN VOORNAAMMENTLIJK VAN DE AMPELITIS.

Men zegt *Ampelitis*, om dat ze om de wijngaarden gestreeken, de wormen die de knoppen van de wijngaarden knaagen, door haare reuk doodt. Andere willen, dat deeze Aarde, *Ampelitis* genoemt word, om dat de wijngaarden daar in heel wel groeijen. *Agricola* oordeelt, dat deeze

oneigentlijk Aarde, maar liever aardächtige zwarte Pek-zwavel (Bitumen) kan genoemd worden. Theophrastus heeft ze Aard-koolen genoemd. Sommige Grieken hebben ze, naar de navolginge van de Hoogduitsche benaaminge, Steen-koolen geheeten. Daar worden veele onderscheidentheeden van toegefelde Aardens bij de Schrijvers opgetelt. De Pek-zwavelige aarde heeft, onder de zaamen gestelde Aardens, de laagste plaats niet, en voornaamentlijk de gegrave pek-zwavelige Soode in Nederland, die ze met een vaderlandsche naam Turf noemen. Welk geslagt van Aarde, van de zon gaar gekookt, geen verägtelijk voedsel aan het vuur geeft. Want deeze aarde is zo bequaam om vuur te vatten, dat de Inwoonders altemet geheele bunderen lands hebben verbrand. De aarde Ampelitis ontbreekt geen pek-zwavel, en is meest zwart; en met oli doormengt, word, gelijk alle pek-zwavelen, ligtelijk aangesteeken, en smelt ook aanstonds als men ze bij 't vuur brengt. De Ampelitis groeit te Seleucie in Syrië: nogtans word ze heedendaags uit Umbria, en landschap van Italië, tusschen den Apennijn en de Golf van Venetië, onder de naam van zwarte Aarde, gebragt, en van de schilders gebeezigt.

VAN DE HEELZAAME AARDENS, EN EERST VAN DE LEMNISCHE.

Deeze Aarde heeft van het vaderland, naamentlijk van Lemnos, een eiland in de Egeesche zee, de eigen naam gevonden. Maar nademaal deeze Aarde meest, met een zeegel op gedrukt, verkogt word, word ze van de apteekers gezeegelde Aarde genoemd. Deeze Aarde heeft een weinig taaiächtigheid, en om de vettigheid, wat slibberächtigheid, en hangt aan de tong met geen bijtende smaak, en indien ze in water word ontdaan, word ze zo week als wasch. Daar is een verf in als in de Rood-aard, nogtans met dit onderscheid, dat deeze de handen van die ze aanraakt niet vuil maakt. Galenus telt drierlei onderscheid van Terra Lemnia (Lemnische aarde) op. Hier uit is af te neemen, dat alle de geslagten van gezeegelde Aarde niet van de zelve verf zijn, om dat sommige blank, eenige hoogrood, en andere uit allebei de verf gemengt, gezien worden.

VAN DE AARDE UIT ARMENIE.

Bolus (een aard-kluit) of de Armenische Aarde heeft van het land van Armenië deeze naam gekreegen: welke naam, daar na in een latere eeuw, ook tot andere Aardens, die deeze in vermoogen en in uitterlijke gedaante gelijk zijn, is uitgebreid. Dog de natuurlijke Armenische Aarde

is een Aardklomp, gevonden in dat gedeelte van Armenië, dat aan Kappadocië grenst, en helt naar de Oker-verf. Thans is ze bij ons heel zeldzaam, want die men bezigt, komt dicht te bij de verf van de Rood-aard, en word uit Spanje of uit Normandijë overgevoert. Maar de natuurlijke Armenische Bolus is geel, en de witte heeft men uit Hungarijë, door welkers middel men zegt dat het IJfer in Koper word verandert.

VAN DE GERUNDE SAPPEN IN HET ALGEMEEN.

Gerund Sap is eigenlijk gezegt een gegrave lighaam, dat of de warmte heeft dik gemaakt, of de koude heeft verstijft, en in eenig vogt gestelt, ligtelijk word ontdaan. Op vierderlei wijze word het gerunde Sap geteelt. Eerstelijk, als de warmte een droog ding in een vogtig mengt, daar na de vermenging kookt, of wanneer de waateren de aarde lekken-de, een weinigje dik worden gemaakt: of wanneer het besloote vogt de stoffe afknaagt. Wijders verstijft Sap is op tweederlei wijze te verstaan; want of het is een stof gemakkelijk smeltbaar van het vogtige, en dit is eigenlijk verhard Sap gezegt. Maar het gerunde Sap oneigentlijk gezegt, word genoemt, al wat uit het vogtige zaamen gegroeit, nooit, of bezwaarlijk, ten zij door een lang verloop van tijd, tot een vogt word ontbonden, gelijk als alle geslagt van steenen is: niet te min worden het bij het gemeene volk steenagtige gerunde Sappen genoemt, die wij daagelijks uit de waateren steen zien worden; nochtans met dit onderscheid, dat sommige uit het sinkfel van water voortkoomen.

VAN KORAAAL.

Het *Koraal* word van sommige onder de zee-heesters, van eenige onder de steenen, en eindelijk van andere onder de pek-zwavelen vermeld. Het Koraal neemt de plaats in tusschen beide, dat geen heester, nog geen steen word gezegt te wezen, maar op eenigerlei wijze de natuur van steen aandoet. Derhalven word het *Coralium*, of *Corallum*, of *Coralus* geheeten. Dog dit naam-woord moet met een eenige L geschreeven worden, teegen het gemeene misbruik. Waarom zoude het niet *Coralium* kunnen genoemt worden, gelijk als het geene dat het hart voed? Eindelijk *Antipathes* is de naam van zwarte Coraal, die gezegt word, een artzenijë teegen veele quaalen te wezen, om aan den hals te hangen. *Dioscorides* stelt dat het Koraal een zee-plant is, die onder de zee-baaren haar natuurlijke weekheid bezit, dog uit het water gebragt, een steenagtige zelfstandigheid krijgt. Men moet de Koraal-plant op den bodem

van de zee stellen houtagtig te weezen , die de natuur van Koraal dan aandoet , wanneer het steenwordende Sap in het gantsche lighaam van de houtagtige plant gaat , en dat zelve zo zeer doet veranderen , dat hij het in zijn eigen natuur verkeert , wanneer zodaanigen Sap verhard word. Waarom het niet waarschijnlijk is , dat deeze plant onder het water week is , en uitgebragt zijnde hard word : nademaal Anselmus Boeticus verhaalt , dat hij Koraalen gezien heeft , van de welke eenige scheuten nog houtig waaren. Daar word ook wit Koraal gevonden , nogtans niet vast in een geslooten , en zo wigtig niet , als het geene rood is , maar ligter , en komt ondigt te voorschijn als een sponsie. De oude Schrijvers hebben , ten aanzien van de verf , maar twee geslagten van Koraal voorgestelt , naamentlijk het roode en het zwarte. Maar de nieuwe Schrijvers hebben verscheide onderscheidentheeden , ten aanzien van de verf gestelt , naamentlijk rood , wit , zwart , groen , geelagtig , aschgrauw , bruin , en met andere gemengde verf geteikent. Hier staat aan te merken , dat , ten aanzien van de verf , de kunne in de Koraalen aldus word gezien ; dat het roodere het mannetje , en het lichtere het wijfje word genoemd. Waarom het Koraal tweederlei is , het eene rijp , en het andere onrijp : het rijpe dat volkomentlijk rood is , en het onrijpe , dat met verscheide verven vervult is. Het witte Koraal verschilt van het roode niet in de zelfstandigheid , maar alleen in de verf. Het zwarte Koraal , Antipathes genoemd , ziet men van een boomagtige gestalte , en meêr takagtig als het roode. Het Koraal word gezegt veelerlei te weezen , naamentlijk hard , zagt , (week ,) vast , pijpagtig , rouw , beschaaft , en steenagtig. De Valsche Koraalen maaken tweederlei onderscheid : want sommige zijn natuurlijke , en andere nagemaaakte.

V A N H E T S O U T .

Het *Sout* is het voortreffelijkste van alle de gerunde Sappen , om deeze reeden heeft Homerus het Sout goddelijk genoemd. Isidorus heeft geschreeven dat het (Sal) Sout geheeten is geweest van Saliendo , Springen , om dat het in het vuur geworpen , ligtelijk springt , of daar uit springt. Men bevind dat het Sout een soort van verbrande aarde is , naademaal het in het koude en in het vogtige word gesmolten , en daar na in het warme en in het drooge verstijft. Het Sout dringt natuurlijk deur , wringt , veegt af , verteert , drukt toe , en verdunt. Het blijkt klaar , dat het Sout , het welke van de wateren voortkomt , een vuurige natuur deelagtig is ; om dat het alle lighaamen afknaagt , de leevendige verdelgt , en de doode behoud. Waarom het Sout , met goede reedenen , de dood der

der leevendige , en het leeven van de doode kan genoemd worden. Derhalven word het Sout geteelt uit water , dat of natuurlijk foutig , of door menschelijk konstwerk gemaakt is. Dog het water natuurlijk foutig , word , of in de foutkuilen van de hitte van de zon , of in groote keetels en vaaten , door de vuurige warmte verdikt zijnde , in Sout verkeert. Insgelijks dat door menschen toedoen een foutächtigheid heeft gekreegen , word , door het vuur van gelijken dik gemaakt zijnde , in Sout verandert. Dewijl de Konst de natuur navolgt , brengt ze veele geslagten van nagemaakt Sout voort. Derhalven kan het Sout in natuurlijk en nagemaakt verdeelt worden: Het natuurlijk word of in de aarde , of buiten de aarde gevonden. Het geen in de aarde is , word of in het gebergte gehakt , of in de velden gegraven , of van der zelve zanden uitgetrokken. Dog het Sout buiten de aarde gegroeit , is in de fonteinen , in de rivieren , in de zee , en in de poelen verborgen. Onder de natuurlijke gegravene , die gehakt worden , heeft het Sal Gemmeus , ofte Sal Gemme (Steen-fout , Sout gelijk kristal , gegraven uit een steenkuil) de eerste plaats , om dat het glinstert als kristal. Dit in het vuur geworpen , kraakt niet als de andere Souten , maar word gloeiend als ijser. Dog onder de gegrave Souten , worden , behalven het Sal Gemme , veele andere soorten , ten aanzien van de verscheidenheid van de verf , gevonden.

VAN DE SALPEETER, NITRUM.

Sommige leiden *Nitrum* (dat ook *Sal Petrae* , Sout van de rotsteen en Bergsout word genoemd) van Nitor , zuivere blinkendheid , af. En zulks word met het gezag der Grieken bevestigd , bij de welke het Nitron word geheeten , naamentlijk van wassen en afveegen : want dat vermoogen heeft de Salpeter. Veele verzeekeren , dat de Salpeter van natuur is , tusschen Muursout en Sout. De smaak van de Salpeter is twijffelaar , volgens Galenus , tusschen het foute en het bittere , en is flauwer als het bittere , en sterker als het foute. Aristoteles heeft ook geoordeelt , dat deeze twee verharde Sappen gelijkvormig zijn. Alle soort van Salpeter is natuurlijk warm en droog : waarom ze insnijdt , afveegt , en knaagt. De kennis van Salpeterig water word , bij Fallopius , gezegt moeilijk te wezen. De Salpeter word uit bitter sap door middel van warmte gebooren. De natuurlijke Salpeter moet wezen zeer dun , pijpächtig , en sponsieus. De Salpeter word , gelijk als het Sout , of gebooren , of door Konst gemaakt. De Salpeter word gebeezeit om Buskruid te maaken.

VAN DE ALUIN.

De Latijnen hebben dit geslagt van gerund Sap, soutingheid van de aarde, en ook *Aluin* genoemd; nademaal dat het ligt aan de verfstoffen voor de laakens geeft. Bij de Grieken word het Stypteria van wringen, toenipen, stoppen, geheeten. Encellius heeft nagelaaten, dat het van een midden-natuur is tusschen Sout, of Salpeter, en Koperroodt. Wanneer men de Aluin op geglomme koolen zet, of in een pot sluit daar vuur onder brand, zo zwelt hij aanstonds, en verheft zig tot veele bubbels, en verliest niet van zijn zelfstandigheid: en smelt voort in eenig vogt, gelijk als andere hardgeworde sappen. De Aluin staat zeer hard tegen 't vuur. De oude Schrijvers hebben maar alleen drie geslagten van Aluin vermeld, naamentlijk weeke, ronde, en scheur-aluin; daar der nogtans veel meerder gevonden worden. De Aluin is natuurlijke of nagemaakte, en alle beide in weeke en hardgeworde te verdeelen. De weeke is meest natuurlijk, en word zelden gemaakt. De hardgeworde groeit veel, en word ook dikwils door konst toebereid. Van de weeke zijn twee geslagten; van dewelke het eene is zuiver, en melkwit: en het andere onzuiver, bleek, en met veel vuiligheid besmet. Daar worden veel onderscheidentheeden van gerunde Aluin, om de verscheidentheid van de gestalte, gestelt. De Aluinen zijn ten aanzien van de verf verscheide: nademaal de eene Aluin is wit, de andere aschgrauw in het wit, of een weinig bruinagtig, dat men zwart noemt; ja roodt.

VAN CHALCANTHUM, GENOEMT KOPERWATER,
VITRIOL, EN SCHOENMAAKERS INKT.

Dit naamwoord *Chalcanthum* heeft gelijknaamigheid in. Dog eenige Schrijvers hebben dit gerunde sap met de naam van Vitriol te kennen gegeven. Maar het word Chalcanthum genoemd, gelijk als blom van koper, of om dat het, zo als sommige willen, uit Chalcitis of Kopersteen, voortkomt. De Portugijs Amatus merkt aan, dat deeze natuurlijke Vitriol, van de Spanjaards, Italiaanen, en Fransen Cuperose, (Koperrood, of roose) word genoemd. Geber noemt de Chalcanthum Kopergom. Waar uit is af te neemen, dat de stoffe van de Chalcanthum den oorspronk van Koper heeft. De reuk van de Chalcanthum is schadelijk, en de rook zo benaauwt, dat ze de boomen doet sterven. Men ziet de verf in de Chalcanthum somtijds wit, al te met groen, en nu en dan eens hemelsblauw. Dioscorides onderscheid de zelve in natuurlijke en in nage-

nagemaakte. Tusschen vijf gerunde sappen , naamentlijk tusschen Chalcanthum , Misy , Sory , Chalcitis , en Melantheria , komt de grootste verwandschap en nabestaandelijkheid : alhoewel het meerder gedeelte van deeze sappen , bij onze tijd , onbekent zijn. Chalcitis is een metallisch gerund sap , vol roode koper-verf. Misy is geel van verf , en gewreeven zijnde glinstert van goude vonken , met een harde , zandige , en aardägrige zelfstandigheid. Dog de Sory is bijna zwart van verf , van een steenägrige hardigheid , om de geweldige zaamenrunning , en zo benaauwt van reuk , dat die der aan ruiken qualijk worden. De Melantheria , bij de Latijnen metallischen inkt , word van tweederlei afkomst aangemerkt ; want somtijds bloeit ze om een kopere vuursteen , als soutigheid of woligheid , en komt dun , zagt , ligt , veelmaal in de gedaante van hair voort , of is klontig , hard , en vast. De Melantheria is zwart , en daar is de grootste wringende kragt in.

VAN CHRYSOCOLLA , BERGGROEN.

Chrysocolla is bij de Grieken lijm van goud. Bij Plinius word het etter van goud , en bij sommige groene aarde genoemd. Deeze Chrysocolla is tweederlei , natuurlijke en gemaakte. De natuurlijke word in de erts-gangen geteelt , terwijl de metallijke stof van den reegen bevogtigt zijnde , droog word. De verf van de natuurlijke Chrysocolla is groen , nogtans onderscheiden door zijn trappen. De nagemaakte word tweederlei gestelt. De eene die de gras-groene als meede Orobitis (gelijk kleine wikke) is genoemd : de anderé nagemaakte word van de Latijnen Santerna geheeten. Daar is ook een ander geslagt van nagemaakte Chrysocolla uit Salpeter gemaakt , dat de goudsmids in de plaats van Chrysocolla gebruiken , de uitheemsche noemen het Borrax.

VAN HEMELSBLAAUW , DAT DE GRIEKEN CYANON HEETEN.

Caeruleum , *Hemelsblauw* , word bij de Arabiers *Lazuli* genoemd. Dit geslagt van verf word ons van over zee toegevoert ; daarom word het bij het gemeene volk Azuur van over zee , Altemarin , genoemd. Men heeft dan aan te merken , dat Cyanum een steen is , somtijds met goude zanden besproeit , bij de Arabers Lapis Lazuli , Azuursteen , geheeten ; en dat het ook een metallijk gerund sap van een heemelsblauwe verf is , waar van tegenwoordig word gehandelt. Als meede heet men een eedel gesteente of steen , Cyanus , van dit sap veel verschillende. Theophrastus

phrastus schijnt twee geslagten van Hemelsblauw te stellen , naamentlijk het natuurlijke en het nagemaakte. Sommige Grieken stellen drie geslagten van Cyanon voor , twee natuurlijke , het Scythische en het Cyperse , en een nagemaakt , naamentlijk het Egyptische , dat ver booven de andere word gekeurt. Daar zijn veel verscheidentheeden van het nagemaakte Hemelsblauw , van deeze zijn eenige beeter als de natuurlijke. Het natuurlijke Hemelsblauw komt voort , zo meenigmaal als het soutuige en scherpe vogt de metallijke stof rondom uitknaagt. Men vind het in de aderen en in de vezels van de metallenen , of deur zig zelve als hard zand , of als Savel.

V A N A R M E N I U M .

De *Armenium* , die Galenus *Armeniacum* noemt , is insgelijks een metallijk sap , van de Cyanus , niet als in weinige witheid , verschillende. Het word maar alleen uit Armenië gebragt , hoewel men het Hemelsblauw telkens op veele plaatfen gewoon is te vinden.

V A N K O P E R R O E S T E N I J S E R R O E S T .

Aerugo of *Aeruca* , *Kopperroest* , word tweederlei gestelt , naamentlijk natuurlijk en nagemaakt. Het eerste is een metallijk sap , in de koperige ertsen hard geworden. Dioscorides stelt twee geslagten van dit in de kopermijnen van Cyprus. Het eerste bloeit maar in een kleine quantiteit om de koperrijke steenen. Het tweede van een goede verf , lekt overvloedig , maar vuil , uit een zeeker hol in de hondsdaagen. Het derde geslagt van Kopperroest , het welk men het beste keurt , is dat bij die van Rhodus tot kleine brooden word gemaakt. Van het nagemaakte Kopperroest worden van gelijken drie geslagten getoont ; want het word of van het Koper afgeschraapt , of tot balletjes en koekjes gemaakt , of het word van de ambagtslui in een vijfel , en met een stamper van Cypers koper met kinderpis , toebereidt. De verf van het Kopperroest is witagtig in het blauw , en het is scherp van smaak.

Het *Ijserroest* of de roode roest van het Ijser is een gebrek , en een zekere rouwheid , gelijk als het koperroest van het koper , waardoor het Ijser , van vogt geraakt , word beleedigt. Daar is een roode verf , met zwarteit doormengt , in : waar van het de naam van Rubigo , roode roest , heeft gevonden.

VAN DE VETTE GERUNDE SAPPEN, EN EERST
VAN AURIPIGMENTUM, OPERMENT,
RATTEKRUIDT.

Ifidorus heeft gefchreeven dat het *Auripigmentum* word genoemd, om dat het fchilder-verf van een goude verf is, dewijl het op de fchilderijën de verf van goud vertoont. Of liever, om dat het in de mijnen gevonden, goudverwig blinkt. Bij de Grieken word het Arsenikon geheeten. Arsenicum en Auripigmentum zijn naamen van deeze erts-ftoffe, de welke van de Schrijvers zeer dikwils door een vermengt, en zonder onderscheid gebruikt worden : niet te min fchijnen ze alle het zelve te weezen : want alle Auripigmentum word Arsenicum verklaart , maar beurtwiffelijk fchijnt alle Arsenicum geen Auripigmentum te weezen. Daarom heeft Aalbert de Groot drierlei Arsenicum gefteft, de witte, de roode, en de citroen-geele, en deeze laafte noemt hij Auripigmentum. Agricola verdeilt den Operment in twee geflagten , naamentlijk in natuurlijke en in nagemaakte. De natuurlijke brengt hij, ten aanzien van de verf en de gefalte, tot drie onderscheidentheeden. De eerste beftaat uit veele korften, en gelijk naar de verf van goud. De tweede foort verhaalt hij dat een goudverwig poeijer is, en de tweede plaats in deugd heeft. De derde foort fteft hij voor, flegter als de andere te weezen, en eenigermaaten van verf naar de Sandarach te gelijkenen. Behalven de ter needer geftefte onderscheidentheeden van de natuurlijke Arsenicum, kunnen veele twijffelen, of 'er eenige andere foort gevonden word. Eindelijk befchrijft hij ook twee geflagten van nagemaakte Arsenicum. Het eerste word uit eenen gelijk gewigt van natuurlijke Arsenicum en Sout bereid. Het tweede word uit vermengde natuurlijke Arsenicum en Zwavel gemaakt, dat de Arabifche heelmeefters Reaigar noemen, en andere met een bedurven naam, Rifagallum heeten.

VAN SANDARACH, BERGROOD.

De *Sandaracha* of *Sandarax* word, volgens Agricola, een verhard fap uitgelegt, als verbrand, vol roode of gloeiende verf, ftinkende gelijk zwavel, en word gebooren, terwijl de Operment door kragt van de onderaardsche warmte de roodheid krijgt, gelijk de Oker als men hem brand tot Rood-aard word. Voorts heeft de Sandarach natuurlijk die zelve kragten, die de Arsenicum bezit. De Sandarach word in gegrave of natuurlijke, als meede in konftige en nagemaakte verdeelt.

V A N D E Z W A V E L.

Ifidorus heeft gefchreeven , dat *Sulphur* , *Zwavel* , genoemd word , gelijk als de brandende grond van het aardrijk : want hij is veel van de vuurige en drooge natuur deelagtig. Fernelius heeft de *Zwavel* , den oli van de aarde genoemd. Dioscorides heeft het verklaart , een graafbaar genees-middel , uit een zekere vette stoffe van de aarde voortgekoomen , te weezen. En dat fchijnt niet vreemd van de waarheid te zijn , om dat de *Zwavel* in der daad de vettigheid van de aarde is , die het geweld van het vuur uitperft. Want de *Zwavel* begrijpt in zig veel lugt en vuur. Daar worden twee geflagten van *Zwavel* gefelt , naamentlijk natuurlijke en toegemaakte. De eerste word geheeten *Zwavel* die het vuur niet bezogt heeft of leevendige , en de andere gekookte. Ten aanzien van de verf , *Zwavel* verfchilt gewoonelijk van *Zwavel* ; want de eene is geel , de andere groen , eenige afchgrauw , sommige ros , en andere van een andere verf , welke onderscheidentheeden , niet alleen aan de natuurlijke , maar ook aan de nagemaakte *Zwavel* , kunnen eigen zijn.

V A N D E B I T U M E N , P E K - Z W A V E L I G E V E T T E
A A R D - S L I J M , J O O D E N - L I J M .

Men heeft aan te merken , dat met het woord *Bitumen* in het algemeen , den geheelen hoop van *Bitumina* , zo uit de zee , als uit de rivieren , poelen , fteenen , bergen , of van zelf uit de aarde voortkoomende , verftaan word ; het zij de zelve zij zagt , of week , of hard , of vaft. Waarom van sommige Schrijvers *Asphalti* , dat is met de naam van *Bitumen* , de *Bitumen* , *Naphtha* , *Kamfer* , *Maltha* , *Piffasphaltum* , *Gagates* , eedel gefteente van *Samothracië* , *Thracifche fteen* , als meede *Obsidianus* , *gegraave Kool* , de aarde *Ampelitis* , *Barnsteen* , *Rots-oli* of *Steen-oli* of *Oli-fteen* , *Pek* , en *Amber* , verftaan worden. Dog de *Bitumen* , eigentlijk een vet fap , word van sommige *Latijnften* *Water-pek* genoemd , om den poel waar in het groeit , en om de gelijkenis die het van *Pek* heeft. De *Bitumen* is een gerund fap , vet , flijmig , zeer taai , en door de groote vettigheid drijvende op het water , een zeer bequaam voedzel van het vuur , en door geen water uit te blufen. *Dioscorides* verzeekert , dat de opregte *Bitumen* door deeze kenteekenen gemakkelijk kan onderscheiden worden. Voor eerst , indien ze blinkt als purper , zo ze wigtig is , en een fterke reuk heeft. En daarom is dit van de *Jooden-pek* te verftaan. Maar wat voor de regte *Bitumen* bij ons te gebruiken zij , kan nauwelijks uit de Schrijvers van onze

onze tijd verstaan worden, om dat ze in deeze zaak niet weinig onder malkanderen verschillen.

VAN DE NAPHTHA. PETER-OLI BIJ JUNIUS.

Met het woord van *Naphtha* word weeke *Bitumen* verstaan. Dog dit woord is van een vreemde af komst, van de Babyloniers ontleent. De *Naphtha*, gelijk als de blom van *Asphaltum*, is een vloeibaare vogt gelijk oli, ruikende als Zwavel, en scherp van smaak. De *Naphtha* is lugt en vuur deelagtig, drijft booven op het water, en vat het vuur ter vlugt. De nieuwe Schrijvers kennen veele onderscheidentheeden. *Bellonius* heeft gestelt, dat 'er maar alleenlijk drie soorten zijn, naamentlijk de zwarte, de witte, en de roffe.

VAN DE PISSASPHALTUM. BIJ JUNIUS MUMIJE.

De *Pissasphaltum* of *Pissasphaltus* bij de Grieken, heet bij de Latijnen *Picibitumen*, *Pekbitumen*. De Hoogduitschers noemen het Berg-wasch, en somtijds Duivels-drek, om de leelijke vuile stank, die het uitgeeft. Omtrent de natuur en de geboorte van de *Pissasphaltum* ontstaat een heel groot geschil tusschen de Schrijvers. De *Pissasphaltum* is niet anders, als gestolde *Bitumen*, die zo hard word als *Pek*, en komt uit de zelve vogt of deeg-klomp voort, waar uit de *Bitumen* groeit, en op de kanten van de rivier, bij hooge vloed geworpen, stremt aldaar tot een zeer harde kluit.

VAN DE MUMIA.

De Arabiers verstaan, met het woord van *Mumijë*, *Pissasphaltum*, dat niet anders word gezegt te zijn, als *Bitumen* met *Pek* doormengt. Dog de *Mumijë* word niet anders gezegt te weezen, als een lijk met Sout gesprengt, of met *Salpeter* gefouten, daar na met *Ceder-gom*, *Asphaltum*, en andere welriekende dingen verzien, op dat men 't overlang bewaare, en dat het een aangename reuk geeve.

VAN DE SUCCINUM OF ELECTRUM, BARNSTEEN.

De Latijnen noemen *Succinum*, als een sap van een boom: want *Basilus* stelt de *Barnsteen* te weezen een plant-sap, verhard in de natuur van een steen. Of liever hebben de Latijnen het *Succinum*, *Barn-*

steen, geheeten, naademaal het uit vette Bitumen allengskens tot een steen verhard. Ruëllius heeft vermeld, dat de Barnsteen, bij het gemeen slag van geneesmeesters, citroen-geele of geele Amberd word genoemd. De Mooren noemen 't Carabe. Daar is altijd een groote betwisting onder de geleerde luiden geweest, omtrent de oorspronk en de natuur van de Barnsteen. Derhalven overslaande de gevoelens van verscheide Schrijvers, zo meint Aldrovandus, dat de Barnsteen een zeeker geslagt van Bitumen, of een vettigheid van de aarde is, die bij zee-vloed uit sommige holle hoogtens van klippen uitborrelt, en in zee afvloeit, alwaar het door de soutingheid van het water te zaamen runt. Want men ziet somtijds in de Barnsteen gedierte, als gevogelte, en ingekerfde, als muggen, vliegen, bijen, mieren, roode wurmpjes, hagedissen, spinnekoppen, en adders, welke alle in de Bitumen, toen ze nog week was, of ingevloogen, of ingekroopen, of ingevallen zijn, te weeten terwijl ze uit de aarde vloeide, en daar door om de lijmächtigheid vast gekleeft, te gelijk met de zelve in steen zijn verandert. De Barnsteen heeft dit ingeplante van de natuur, dat ze meest van harde bestaandelijheid is, nogtans niet weinig beneeden de hardheid van steen bestaande, dewijl ze gantsch niet zwaar is. Ze heeft de reuk van Bitumen, en geen eene verf, maar nu eens wit, dan goudgeel, nu als schoone wijn, dan witächtig, en nu saffraan-geel, en ook aschgrauw. De blanke Barnsteen word bij ons in hooger waarde gehouden. Men heeft bij ervaarentheid ondervonden, dat de gewreeve Barnsteen niet alleen kaf, maar ook alle ligte lighaampjes naar zig trekt. De Barnsteen word in opregte en in vervalschte verdeilt. Daar is ook een andere harde Barnsteen, zwart, van een onaangename reuk, nogtans ligt, en bijna gelijk als hout, deeze word gezegt het Samothracische eedel gesteente van Plinius te weezen, komende uit het eiland van die zelve naam van daan, en word door de bank zwarte Amber genoemd.

VAN DE GAGATES, AGHETSTEEN.

De *Gagates* heeft zo groote verwantschap en overeenkoominge met de Barnsteen, dat sommige de *Gagates* niet te onregt de zwarte Barnsteen hebben geheeten. Hij heeft de naam gevonden van de rivier *Gagates*. Bij *Sylvaticus* word hij *Lithodaemon*, dat is Duivelsteen, en bij het gemeene volk, om dat hij al de werkingen van de Barnsteen doet, zwarte Amber genoemd. De *Gagates* bestaat uit Bitumen, die allengskens de hardheid van steen krijgt. De *Gagates* schijnt verbrande, zwarte, en verharde Barnsteen te weezen.

VAN DE CAPHURA, KAMFER.

Agricola verhaalt, dat *Caphura* schijnt een Indisch woord, bij de Mooren gemeen geworden, te wezen, om een hard geworden sap te betee-kenen. De zalfmaakers in de winkels zeggen *Camphura*. Het meerder gedeelte van de oude en de nieuwe Schrijvers meinen, dat de Kamfer een gom van boomen is. Maar Agricola, Averroës, en andere schrijven, dat de Kamfer tot het geslagt van de Bitumen of de Naphtha is te betrekken. Cardanus, op dat hij de verschillende gevoelens van de Schrijvers mogte bemiddelen, geeft voor, dat 'er tweederlei geslagt van Kamfer kan wezen, één gegraave, dat in 't ingewand van de aarde, als Bitumen groeit, en het andere, dat, gelijk als een traan, van de boomen uitzweet. Dog Aldrovandus zegt vrij uit, dat de Kamfer meêr een geslagt van Bitumen, als een zekere soort van een gom is. Men zegt, eer de toebereide Kamfer bij ons word gebracht, dat ze in haare geboorte-plaatsen rouw en zwartagtig is. Ze waassemt zeer ligt weg, of men moet ze naauw in doofen bewaaren. De deugd en de voortreffelijkheid van de Kamfer blinkt voornaamentlijk door vier kenteekenen uit, naamentlijk door witheid, klaarheid, zuiverheid, en reuk.

VAN DE AMBRA, AMBER, AMBAR.

De Schrijvers verschillen onder malkanderen van gevoelen, omtrent de geboorte van den *Amber*. Paludanus verhaalt, dat den Amber uit zekere fonteynen, die in de diepte der zee zijn, voortkomt, de welke daat na op strant in de zon gelegd zijnde verhart, op de mannier als de andere soorten van Bitumen, die de zee uitwerpt. Behalven dat Clufius, Scaliger, Monardes, Libavius, en andere geleerde mannen, de natuur van de Amber-grijs naaftiglijk onderzocht hebbende, eindelijk het hebben gestelt een zekere geslagt van Bitumen te wezen. Het zij, zegt Aldrovandus, deeze stoffe dan uit fonteynen vloeit, of uit eenige pek-zwavelige aardens word uitgetrokken, wij stellen dat de Amber een geslagt van Bitumen is. Men heeft aan te merken, dat de Amber van de natuur met de allerzoetste reuk is begaafd. De welriekenste Amber, de aschgrauwe of de grijse (zo als de Arabiers zeggen) word ten hoogsten geprezen; maar de zwarte en de heele blanke word niet voor goed gekeurt. Brasavolus stelt, volgens de meining van de nieuwe Schrijvers, drie geslagten van Amber, ter needer. Het eene ros en vet, dat booven de andere word geagt, en *Selachiticum* word genoemd, van de plaats in Indië alwaar het groeit.

groeit. Het andere zegt hij dat witagtig is, Sechra geheeten, en uit gelukkig Arabië gebragt. Het derde noemt hij zwart, dat hij als vuil afkeurt, en volgens sommige geloofd word, van de wallevissen opgeslokt en uitgeworpen te zijn. Daar word ookeen zekere hars met naame Liquidambar vermeld, uit deeze vers vergaaderde en weggezette druipt een gedeelte, dat ze daar na oli van Liquidambar noemen, beide zeer welriekende word het uit nieuw Spanje gebragt, en voornaamentlijk de oli, om dat ze van een genoegelijke en aangename reuk is.

VAN DE STEENEN IN HET ALGEMEEN.

Het word al *Steen* genoemd, dat in het vuur in damp niet weg gaat. Aristoteles heeft geloofd, dat 'er geen andere stoffelijke oorzaak van de Steenen is, als een drooge vuurwordende uitwaassening. Derhalven heeft men aan te merken, dat de voortteeling der Steenen geschied, door een werkende warmte, die de vermenginge voltooit, en door een koude, die het gemengde verdikt. De bepaalinge van de Steenen is zulk een moeilijke zaak, om dat 'er niemand, onder de oude en nieuwe Schrijvers, word gevonden, die een volkooime Steen-beschrijvinge, op dat we niet en zeggen een bepaalinge, in geschrift heeft nagelaten. Eindelijk de rotsen en de Steenen, zijn, ten aanzien van de hardheid, gewoon onder malkanderen te verschillen: om dat 'er sommige zijn, die gemakkelijk, maar andere, die moeilijk gehakt en gebrooken worden. Men zal dan te regt Steen noemen als het geslagt, en van het eedel gesteente zal het ook gezegt worden: hier van daan zal ijder juweel een Steen heeten, maar elke Steen zal geensins een juweel genoemd worden. Wat aangaat de zelfstandigheit, de rotsteen word drijfzandig, en de Steen zandagtig geheeten: wijders hebben sommige Steenen onderscheide, en andere ononderscheide deelen. Hier van daan word de hardheid en weekheid van de Steenen aangemerkt. Daarenbooven word het geslagt van de Steenen, ten aanzien van de verven, van veelderlei verschillendheid gevonden. Wat andere hoedaanigheeden aangaat, en eerst wat de reuk belangt, eenige rotsteenen geeven een onaangenaamen, en sommige eenen lieffelijken reuk uit. Daarenbooven worden eenige onderscheidtheeden in de Steenen van de uitwerkinge aangemerkt. Ten laasten ten aanzien van de gestalte; de natuur, gelijk als speelende, brengt in de zelve beeldenissen van dieren, planten, en andere onbezielde dingen voort.

VAN DE STEENEN MET EEN GEMEENE NAAM GE-
NOEMT, EN EERST VAN DE MAGNEET,
MAGNEETSTEEN, ZEILSTEEN.

De *Steenen* begrijpen in het algemeen onder zig vier verscheide geslagten, naamentlijk Steenen met een gemeene naam geheeten, Marmersteenen, Rotsteenen, en Eedelgesteentens (Juwelen.) de Schrijvers verschillen van gevoelen omtrent den oorspronk van het woord *Magnes*: want veele leiden deeze oorspronkelijkheid af van een zekere herder *Magnes*, de eerste vinder van deezen steen. J. B. Porta heeft gemeint, dat hij *Magnes* van grootheid is genoemd geweest, niet ten aanzien van het beslag, maar van de kragt (deugd). Daar is in de natuur der dingen niet verwonderlijker als de *Magneet*, en het is zeker dat het gebruik van de zelve bijna goddelijk is. De *Magneetsteen* is een zwaare steen, uit een gedeelte van mineraale stof bestaande, schoon hij, als hij gegooten word, geen metal maakt. Waarom men zal verzeekeren, dat deezen steen uit alle zaamenzettinge van steenen, met eenige bijmenginge van metallijke stof, is gegroeit; daarom word hij in verf bij het ijser vergeleeken. Wat zijn deugd belangt, deeze steen is van natuur eigen, dat hij het ijser trekt, en zig altijd naar het noorden wend. Voorts is hij zo veel kragtiger en sterker in dit werk, als hij uit dieper mijn is uitgegraaven geweest. Weederom schoon de *Zeilsteen* het ijser aanlokt, wanneer hij ligter als het ijser is, dan zal hij zig tot de ontmoeting van het zelve bewegen: want de beste *Zeilsteen* trekt het zeste gedeelte van het ijser, naar reekeninge van het gewigt. Derhalven lokt hij het ijser aan, en deelt zijn kragt zo meê aan het afgetrokken ijser, dat het ander ijser tot zig trekt, en opgehangen vast houdt. Zo dat de kragt van de eene naalde in de andere, en van de eene ring in de andere overgaat. De *Magneet* heeft twee teegen een gestelde aspunten, te weten een noorder en een zuider, welke twee zijn teegen over een gestelde punten. Men zegt dat het gebruik van het scheepvaaren, door hulpmiddel van de *Zeilsteen* en het *Staal*, de aaloudheid onbekent, van eenen zekeren *Flavius* is uitgevonden,

VAN DE PYRITES, VUURSTEEN.

De *Latijnen* hebben, met een naamwoord van de *Grieken* getrokken, *Pyrites* gezegt. Andere de *Grieksche* naam veragtende, hebben hem de *Brandige-van branden*, of de *Vuurige-van het vuur*, en de *Haard-*, of de *Vuur-draagende-steen* geheeten. Dog deeze steen heeft de naam

Gg

van

van het vuur gevonden , om dat hij door het slaan van het ijfer , of van een andere harde steen , vuur uitschiet. De Vuursteen grenst aan de metalijke natuur , om dat hij met een gedaante van goud , en somtijts van zilver , en meest van mesling word gezien , nogtans van een steenagtige zelfstandigheid. Daar is geen steen , die van grooter meenigvuldigheid van verschillentheeden overvloeit , als de Vuursteen ; niet alleen ten aanzien van de zelfstandigheid , maar ook ten aanzien van de verf en de gestalte. De Vuursteen word groen , blaauw , purper en aschgrauw gezien , voornaamentlijk in de lood-mijnen , want hij gelijkt bijna naar de verf van alle de metallenen. Wat de gestalte belangt , ze zijn rond , vierkantig , hoekig , langk-werpig , eirond , hol , plat , tuitig , en sponsieus : ja men ziet 'er als honigraaten en gelijk een tros druiven. Thans word de Vuursteen meest gebeezeit , om het vuur in het buskruidt van de handbus te verwekken.

VAN DE ÆTITES, ARENDSTEEN.

Een andere is *Ætites* een eeddelgesteente , genoemt van een Arend met een witte staart ; en een andere is *Ætites* een steen , van de welke teegenwoordig word gesproken , die bij de Grieken de steen *Ætites* of de Arendsteen word geheeten : moogelijk om dat hij in de nesten der Arenden word gevonden , en in zig een andere steen bevat , die beweegt , als hij geschud word. Deeze steenen verschillen van zo veel verven , als 'er in de verscheide soorten van Arenden worden bespeurt. De Arendsteen is verscheide ten aanzien van de gestalte , de verf , de geboorteplaats , en van de steentjes die 'er van binnen in beslooten zijn. Deeze steen word tweederlei , te weten mannetje en wijfje gestelt.

VAN DE GEODES, AARD-STEEN.

Deeze *Steen* is bijna rond , en verwandschapt aan den voorverhaalden steen , en is van de aarde , die hij bevat , geheeten.

VAN DE ENHYDRUS, WATERSTEEN.

Enhydrus word bij de Grieken uitgelegt dat geene , het welke in zig water begrijpt , dewijl hij van de Geodes Aardsteen niet verschilt , als door het geen hij van binnen in heeft , en gelijk als de waterige steen word genoemt.

VAN DE OSTRACITES, OESTER-STEEN.

De spelende Natuur brengt een zekere steen voort na de gedaante van een Oester, en zodaanige steen word Ostracites van de Schrijvers genoemd. Om dat hij gebrooken zijnde, somtijts veele Arendsteenen schijnt te bevatten. Maar hier staat aan te merken, dat met deeze naam veele dingen van de Schrijvers worden beteekent: want Plinius heeft een zekere foort van een edelgesteente Ostracites of Ostracia geheeten.

VAN DE ENORCHIS, KLOOT-STEEN.

Deeze *Steen*, van steenen bezwangert, is eigenlijk Enorchis te noemen, en Orchis moet men de steen heeten, die bevat word: want Orchis beteekent bij de Grieken een Kloot, en hij word Enorchis genoemd, daar de klooten in zijn. Boëtius schrijft, dat deze steen rond is gelijk de Geodes, meest van grootte als een duiven-ei.

VAN DE NIER-STEEN.

Ze noemen deeze steen niet alleen van de gelijkenisse van de Nieren de Niersteen, maar ook om dat hij de nier-quaalen te hulp komt. Van de geboorte-plaats word hij Sardus genoemd, naademaal hij in Sardinië word gevonden. De verf van de steen is zwart, helder, maar niet deurschijnende, met een zekere wapenrustinge omgeeven, van gelijke vast, op een gepakt, wel weegende, en opeen doek gewreeven zijnde dat hij warm word, trekt hij strootjes als de Aghet-of de Barn-steen.

VAN DE STEEN GLOSSOPETRA, ROTSTONG.

Deeze steen word *Glossopetra* genoemd, gelijk als een tonge van de steenrots, of een steen gemaakt als een tong: dog om dat hij de tong van een mensch, of van een ander dier gelijkt, schijnt hij de oorspronk van zijn naam daar van getrokken te hebben. Veele hebben hem, naar den zin der Grieken Ophioglossos, Slangetong, genoemd: maar hij word beeter bij de tong van de vogel Spegt, als van een ander dier vergeleeken. Een zekere foort van deeze steen is zo net met tanden versiert, dat een gaauw konstenaar dat werk nauwelijks zoude kunnen naamaaken. Het dikste gedeelte van de zelve is steenagtig, om dat het dikwils aan de steenen groeit, een gedeelte schijnt puntig hoornig, en blinkt

meest van sterk zwart , als de klaauw van een Spreeuw. De Rotstongen verschillen onder malkanderen , ten aanzien van de verf , de grootheid , en de gestalte.

VAN DE CERAUNIA, BLIXEMSTEEN, DONDERSTEEN.

De *Dondersteenen* zijn vermaagdschap aan de Rotstongen. Maar men moet aanmerken , dat deeze naam (Ceraunia) een bijgevoegt naamwoord is , het welke betcekent al dat geene het welke naar de gestalte van den blixem gelijk. Gesnerus verhaalt , dat het Kristal , in sommige plaatsen van Zwitserland , Blixemsteen word genoemd , of om dat men gelooft , dat hij te zaamen met den blixem needervalt , of om dat hij door zijne eigen gestalte naar den blixemsteen gelijkent. Deeze steen word van veele Schrijvers Ceraunia , in het vrouwelijk geslagt genoemd : niet te min zou het beeter weezen , dat hij Ceraunias , volgens de eerste buiging der Grieken , in het mannelijk geslagt , wierd geheeten. De steenen van dit geslagt , zijn meest vijf vingers lang , drie breedt , en gelijkenen , aan het deel dat het breedste is , te eenemaal naar een beitel : de dikte is van een duim , en ze zijn zeer hard en zeer zwaar , van zelfstandigheid gelijk de keijen , daar men vuur uit klinkt : ja dat meêr is ze zijn somtijts zo hard , dat 'er de vijl op afsteuit. Omtrent het deel van het evenwigt van de steen ziet men bijkans altijd een gat van een duim , en somtijts grooter , indien de steen grooter is. De Dondersteenen worden van malkanderen door verven , gestalte , en geboorte-plaats onderscheiden.

VAN DE CHELONITES, SCHILDPADDESTEEN, PADDESTEEN.

Deeze steen word *Chelonites* van de Schrijvers genoemd , of om dat hij naar het hoofd van een Schildpadde gelijkent , of eenige gelijkenisse met des zelfs dekzel heeft. Hij word ook Brontias en Ombrias geheeten , naademaal men bij het slegte volk gelooft , dat hij met den donder , en met den reegen needervalt. Agricola stelt dat deeze steenen de hoofden der schildpadden gelijkenen , geelächtig van verf , somtijts groenächtig , bij wijlen roodächtig , en al te met bruinächtig , van gestalte bijna als een halve kloot , zelden lang , steeds van grootte als een ei. Nogtans zijn deeze steenen meest altijd kleinder , met scherptens en overhoogtens uitpuilende.

VAN DE BELEMNITES, PIJLSTEEN, LOCHS-STEEN.

Belemnites moest Belenites , op zijn Grieksch , van de gestalte van een pijl

pijl, uitgesproken worden. Want deeze steen loopt uit een ruime wortel in een zeer dun spits af. Waarom veele hem een pijl noemen. Plinius en andere Schrijvers hebben de Belemnites een Idecfche dadel geheeten, van den Berg Ida, alwaar ze groeijen, om dat ze hebben aangemerkt, dat hij de gedaante van een vinger heeft. Deeze steenen krijgen van de zelfstandigheid, verf, reuk, maakzel, grootheid, kleinheid, en deugd, verscheide verschillendheeden. Zommige hebben geoordeelt, dat de steen gegroeit is uit de pis van eenig onvernunftig dier, en voornaamentlijk van de Lochs (Lynx.)

VAN DE TROCHITES, RADERSTEEN, TOL-TOP-TUIT-STEEN.

De *Trochites* word van de rondheid genoemd, en *Trochos* beteekent een Radt. Want zekere streepen, of radertanden loopen hier en daar, uit een ruime steungrond, met een gladheid, over het midden van de steen, zo dat hij gefronfelt lijkt als een sint Jacobs schulp, en somtijts zweemt naar dat kinder speeltuig, dat peersgewijze eindigt. De *Entrochos* bestaat uit ongescheide Radersteenen, als hebbende van binnen een Radt. Ze zijn booven op malkanderen gestelt zo fraai te zaamen gevoegt, dat ze door eenig konstwerk schijnen vereenigt te wezen, want de Radertanden van de eene zijn in de rijen van de andere ingesteeken; gelijk als men zien kan in de voegen van een menschen bekkeneel.

VAN DE HOPLITES, WAAPENSTEEN.

Bij de Grieken heet hij *Hoplites*, die bij de Latijnen Waapenrustinge (*Harnas*) word genoemd. Maar te deezer plaatze beteekent het een steen, gelijk als met een ijfere korlt gewaapent. Dewijl hij niet alleen gebruieneert koper, maar ook ijfer, en somtijts goud uitdrukt: nogtans begrijpt hij geen van deeze metallin in zijne zelfstandigheid, maar daar word als een zeker begin van de natuur vertoont, die diergelijke metallin wilde voortbrengen. De steenen, met deeze waapeninge verzien, zijn of groot, of klein, of middelmaatig. Voorts hebben zij verscheide gestaltenis: maar onder de andere steenen van dit geslagt, schijnt die steen, die de hoorn van Ammon genoemd word, om dat hij de gedaante van een in zig omgekrulden rams-hoorn verbeeld, met een goudverwige waapenrustinge aangedaan te wezen. Sommige brengen tot de *Hoplites* den steen *Hephestites*, die Plinius schrijft dat de eigenschap van een

spiegel heeft , met beeldtenissen te vertoonen , en daar van den naam zou gevonden hebben , om dat deeze steen , in de zon gezet , drooge stoffe aansteekt , eeven-al-eens als een holle spiegel gewoon is , zwavelagtige dingen , en stro in brand te steeken. Boëtius schrijft , dat diergelijke steen in de stads gragten van Hildersheim word gevonden.

VAN DE OSTEOCOLLUS, WALSTEEN, STEENBEEN.

Een zeeker plantgewas word bij de Indiaanen *Ferruminatrix* (Zaamenlijmster) en bij andere *Osteocollos* (Beenlijm) genoemd , om dat het in de breuken der leeden , en in de verstuikingen van de beenderen een uitsteekend voorregt heeft. Deeze steen doet ook dat zelve , en daarom word hij *Osteocollos* geheeten. Deeze steen word bij Boëtius met de naam van *Ossifragus* (Beenbreeker) verstaan. De Hoogduitschers noemen *Osteocollus* of *Osteocolla* , gelijk als lijm van beenderen. Bij sommige word hij *Evoosteos* en *Enosteos* geheeten , om dat hij zeer wel een foort van een been gelijkt , en een beenagtige stoffe bevat. Het is een holle steen , en heeft wrijfbaare merg , kleevende aan de rong , maar alle steenen omvangen dit merg niet. Hij word ook *Stelechites* genoemd , dewijl hij met zijn gestalte de stam van een boom uitdrukt. Ten aanzien van de verf , men ziet eenige blank , sommige geel , aschgrauw , en andere ook donker. Ten aanzien van de zelfstandigheid , sommige zijn vast , en hard , andere hebben een zagter binnen-stof , gelijk merg. Ten aanzien van de gestalte zijn eenige pijpagtig , andere gelijkenen naar boom-stonken. Ten aanzien van de reuk verschillen ze ook. Ze groeijen in het zand , van gestalte als Coraal , somtijts een arm dik.

VAN DE AMMITES, ZANDSTEEN.

Deeze steen groeit aan een uit zanden. Waar van hij beeter *Psammites* zou kunnen geheeten worden. Hier van daan doet'er Agricola bij , dat zodaanigen steen uit kleine zandjes aldus te zaamen word voegt , zo dat hij ten aanzien van de gestalte bij kuit , en ten aanzien van de zelfstandigheid en de verf bij salpeeter word vergeleeken. Ten aanzien van de gestalte word deeze steen verscheide gezien. De zanden van deeze vertoonen somtijts de korlen van geers , of de zaaden van mankop.

VAN DE ZWAVELSTEEN.

De *Zwavelsteen* word wit, hard, en bijna marmeragtig gevonden, waar in eenige goudverwige deeltjes blinken. Onder het branden werpt hij zwavelige vonken uit.

VAN DE AMMOCHRYsus, GOUD-ZANDIGESTEEN.

Ammochrysus beteekent goud-zand, om dat hij in zelfstandigheid iet bevat dat goud gelijk is: nochtans is hij niet van het loutere goud deelagtig. Deeze steen heeft bijna de verf van natuurlijke vermiljoen, nochtans een weinig donkerder en geelagtig. Sometijts is hij zandig, en schijnt met goudpoeijer besprengt te weezen. Uit de zelve word een poeder bereid, dat bij de schrijvers in gebruik is, om het schrift schiekelijk te doen opdroogen.

VAN DE STEEN VAN MINIUM, MEENI,
VERMILJOEN.

Minium, *Meeni*, is bij Dioscorides niet anders, als gegrave Cinnabaris, Vermiljoen. Deeze steen is purperagtig van verf, hellende naar roodheid, den steen *Hæmatites*, Bloedsteen, heel niet ongelijk, wigtig, en uitsteekend zwaar, maar zo hard niet, daar eenig quikzilver onder vermengt is. Men moet de *Minium* van de *Sandarach* onderscheiden, want uit *Minium*, het zij ze rouw of bewerkt zij, word quikzilver gemaakt, dat uit *Sandarach* op geenderlei wijze kan geschieden. Het eerste geslagt van natuurlijke en gegrave *Minium*, is een gegroeide harde steen, die uit de zilvere mijnen word gehaalt, en *Mineraale Cinnabaris*, Vermiljoen, geheeten. Het tweede geslagt wierd van ontoegankelijke rotzen bij *Colchos* met pijlen afgeschooten, het welke ons onbekent is, om dat het gebruik van het zelve, om de leuiheid van de menschen, heeft opgehouden. Het derde geslagt heeft de gedaante van geverft poeijer, en is van *Aristoteles* geverfde asch genoemd geweest. *Celsus* heeft verzeekert, dat het vierde geslagt, den aardklomp van *Minium*, groote kragt heeft teegens de verzwearinge van de ingewanden. *Bravolus* verhaalt het vijfde geslagt in de beschrijvinge van de *Steen-kool*, die een aard-kluit is, en de eigentlijke erts-groeve van het quikzilver, waar uit men eertijts, door middel van 't ooven-vuur *Minium* maakte. De verschillentheeden van de

de door konst gemaakte Cinnabaris, Vermiljoen, zijn verscheide. De gemeene Minium, Meeni, word gemaakt uit Cerussa, Ceruis, Loodwit, rood gebrandt, die Sandyx en niet Minium bij de oude wierd genoemd. Dit geslagt van Minium, Meeni, is, bij onze tijd, in 't meeste gebruik van de winkels.

VAN DEN STEEN VAN SABULUM, SAVELSTEEN,
SAVEL, GROFFER ALS ZAND.

Deeze steen is middelmaatig zwaar, afchgrauwägtig, en word met eenig ijser gereetschap tot een heel fijn poeijer gewreeven. Hij tragt aan de tong gehouden, gelijk de meeste aardens, te blijven hangen, maar valt door zijn zwaarte ras af.

VAN DE STEENEN, DIE GEWREEVEN ZIJNDE
EENIG SAP UITGEEVEN,

EN EERST VAN DE HAEMATITES, BLOEDSTEEN.

De Latijnen hebben deeze de *Bloedsteen* genoemd, en de Grieken ook *Haematites*, nademaal hij van een bloedroode verf is. Want de Bloedsteen gebrand zijnde, zo als Brasavolus schrijft, word in Minium verandert. Deeze steen is hoog zwart van verf, hard, gelijk, en met geen vuiligheid besmet, met geen deurloop van kringen geteikent, als meede wrijfbaar. Daarenboven verschilt de verf van deezen steen: want behalven zwart, word hij somtijts geel, en ijserroestig gezien. Deeze steen is te stellen onder die geene, die van een midden-natuur zijn tufsch en aarde, steen, en metal, naademaal hij bestaat uit het affchaafzel, of sinkfel, dat het water van de Roodaard, of van de roode steenrotten af knaagt. Cefalpinus heeft in deezen steen een zekere eigenschap, schoon flauw of zwak, om ijser te trekken aangemerkt, om de groote verwantschap, die hij met de Magneet heeft; want de gebrande Zeilsteen word in Bloedsteen verandert.

VAN DE SMYRIS, AMERIL.

Deeze steen is ijserroestig, hellende naar het zwart, scherp, ontmemelijk, alles aan stukken wrijvende, en van zulken hardheid, dat hij ook bij de diamant word vergeleeken. Dog hij is bij ijder een wel bekend, om het daagelijksch gebruik bij de ring- en glaaze-maakers. Wijders is Amerilsteen het ijser, in hardheid, gewigt, en verf niet onge-

ongelijk. Eindelijk, met deeze steen worden de glaasen, gelijk als met een diamant, doorgesneeden.

VAN DE SCHISTUS. (BIJ DE HOOGDUITSCHERS BLOEDSTEEN.)

De *Schistus* is saffraanverwig, indien 't de beste is, anders is hij zwartagtig, voorders wrijfbaar, en van zijn eigen natuur splijtbaar, en glinsterende. De onderscheidentheeden kunnen van de plaatsen genoomen worden, want hij word overal niet eeven-eens gevonden.

VAN DE AMIANTUS.

Bij de Latijnen word hij genoemd *Amiantus*, gelijk als onbevlekt, bij andere Grieken *Asbestus*, te weeten onuitblusselijk, om dat hij tot een lemmet gemaakt, en in de lampen eens aangesteecken, nooit uitgaat, als hem maar oli word verleent. Want het is als gesponne vlas of wol. Sommige hebben het Salamander-pluim of- wol geheeten, als meede onuitblusselijk vlas, leevend vlas, Indisch vlas, veêr-aluin, steenrotsbloem, katten zilver, en pluim-en scheur-aluin, &c. Deeze steen gelijkt naar mensche-grijsheid, en word onder de scheursteenen gestelt. Ja dat meêr is, hij is overvloedig vol van eenige hairen, die een zekere wolligheid uitdrukken, waar aan gewreeven zijnde, hij ligtelijk van een word gedaan. Deeze steen verschilt ten aanzien van de verf en de geboorte-plaats. De Amiantsteen in Cyprus uitgegraaven heeft de voorrang, die men met de minste moeite tot draaden maakt. Ten laatsten de Amiantsteen in 't vuur gelegd, verbrand niet, maar word zuiverder.

VAN DE STEATITES, SMEER-STEEN.

Deeze steen is hardagtig, en van bruine verf naar het rood hellende, en word bij smeer, roet, talk, vergeleeken. Bij dit geslagt van steen brengen sommige de seep-aarde toe.

VAN DE GALACTITES, MELK-STEEN.

Naademaal deeze steen een zekere melkagtig sap uitzweet, word hij bij Dioscorides, *Galactites* genoemd. Hij is aschgrauw van verf, en dikwils ook zwart. Indien hij word gewreeven, geeft hij een wit sap uit, van smaak als melk.

VAN DE MELLITITES, HONIGSTEEN.

De *Mellitites* verschilt maar alleen van de *Galactites* ten aanzien van de verf en de zoetheid, en geeft een gehonigt sap uit, waar van hij de woord-oorspronkelijkheid heeft. Deeze steen is, volgens Agricola, van een roffe, en geele of afchgrauwe verf; en bij onze tijden teenemaal onbekent.

VAN DE MOROCHTHUS, SEEPSTEEN.

De linneweefers gebruiken deeze steen, die bij de Egyptenaars gevonden is, om de kleëren wit te maaken: want hij is zagt en blank, en word gemakkelijk tot een vogt ontdaan, waarom men hem in plaats van seep kan beezigen. Deeze steen blinkt zo lang hij hard is, als edelgesteente of seep, en droog zijnde teekent hij streepen, maar nat gemaakt zijnde niet.

VAN DE THYITES.

De *Thyites* groeit in Ethiopië, groenächtig van verf, gelijk de *Iaspis*, geevende een ligt melkätig sap uit, dat met de grootste scherpte is verzien.

VAN DE SPONGITES, SPONSIE-STEEN.

Deeze schijnt eenigermaaten van een sponsieusächtige natuur te weezen; want hij is ligt als puimsteen, ook blank en wrijfbaar, en word meddeligelijk tot een melkätig sap ontdaan. De steenen van dit geslagt worden overal in de zee-sponsien gevonden, en krijgen ook medegelijke gedaantens, volgens de gestalte van de sponsie-gaaten.

VAN DE GYPSUM, GIPS, PLAASTER.

Daar is tweederlei geslagt van de zelve, een gegraave, en een nagemaakte. De natuurlijke gegraave word uit de aarde gegraaven, nochtans diep uit de grond; dog het is een ding bijna gelijk salpeeter, somtijts met breede aderen. De nagemaakte word bereid, en gekookt uit witte steen gelijk de alabaster-steen. Daar zijn veel meer geslagten van Gips, die van verf, glans en gestalte verschillen.

VAN DE SELENITES, MAANSTEEN.

De *Selenites* heeft de naam van de maan, naademaal hij als de zelve waft en afneemt, vermeerdert en vermindert: hij wierd eertijts van de Romeinen het eedelgesteente van de maan genoemd, want de Selenites wierd van hun onder de eedele gesteentens gestelt. Het is een witte, deurschijnende en ligte steen. Bartholomeus de Engelsman heeft gezegt, dat het een Perfiaanse steen is, groen als gras, wiens verf den Iaspis gelijk is, en dat in de zelve een zekere witte vlak blinkt, de welke door hare glans het beeld van de maan vertoont. Eindelijk, de steen blinkt als kristal, en word in heele dunne blaadjes gespleeten, die dunder zijn als gemeen papier. Daar worden veel soorten van deese steen gevonden, de welke van zelfstandigheid, verf en gestalte verschillen. Ten aanzien van de zelfstandigheid, hij word hard en week gevonden. Ten aanzien van de verf, de eene word gantsch blank, of zwart, of over het halve gedeelte blank, en over de andere helft zwart gezien. Ten aanzien van de gestalte, op de eene plaats zijn ze lang, op de andere plaats kort, en elders vierkant. Plinius heeft verhaalt, datze nooit grooter als van vijf voet in de lengte gevonden zijn.

VAN DE MAGNETIS OF TALCUS, TALK.

Bij sommige word hij Aard-ster genoemd, om dat hij als een ster zilver-glanstig blinkt. De Magnetis of Talcus is geen korstige steen, maar liever schobächtig, en deurschijnend, gelijk het glas, en ligt, en kan niet als met grooten arbeid en langduurig vuur verbrand worden. Het is dan niet anders als een zeer blinkende stof, van dunne blaadjes op een gepakt, helder als de paarden, en blinkende, en staande teegens het vuur.

VAN DE LIGTGEEVENDE STEEN.

Deeze steen word de lichtgeevende genoemd, anders Phosphorus (Venus-ster, Lucifer, Morgenster, aanbrenger des ligts) naamentlijk licht brengende, en lichtende steen, om dat hij niet door daadelijkheid, maar door vermoogen, en op een zekere wijze toebereid, het licht aanneemt, en aan zijne zelfstandigheid mededeelt, dat, indien hij op een donkere plaats, uit een doos gehaalt, word uitgelegt, het ontfangen en behouden licht, als een geglomme kool, verspreid: maar zulx duurt nooit booven een uur.

VAN DE STEENEN DIE VAN VERSCHIEDEN PLAATSEN DE NAAM HEBBEN BEKOOMEN,

EN EERST VAN DE PHRYGISCHE STEEN.

Bij Dioscorides en Plinius word het de *Phrygische steen* genoemd, niet om dat hij in dat landschap groeit, dewijl dat hij zijn herkomst van Kappadocie heeft, maar naademaal hij eerst bij de Phrygiaansche verwers in gebruik is geweest. De steen die onder de naam van de steen van de Lynx (Lochs) in de winkels voortkomt, is zonder twijffel die, den welken Dioscorides, Galenus, en Plinius de Phrygische hebben genoemd; naademaal alle hoedaanigheden en kenteekenen van de steen van de Lynx den zelve eigen zijn. Naar het getuigenisse van Dioscorides, word de bleekverwige, maatig zwaare, niet vast gesloote van lijf, en daar witte stukjes tusschen in loopen, voor de beste gehouden.

VAN DE ARABISCHE STEEN.

Deeze steen heeft ook de naam van het landschap bekoomen, (alhoewel het nog niet zeker genoeg is, wat het voor een is) waar van daan hij bij Dioscorides en Galenus de Arabische word genoemd. Hij is het gevlakt ivoor zo gelijk, dat hij naauwelijks van het zelve kan onderscheiden worden.

VAN DE STEEN ASIUS, VLEESCHVREETER.

De steen *Asius* word bij de Schrijvers ook *Sarcophagus*, *Vleesch-vreeter*, een Graf, geheeten; om dat hij gezegt word, zo als Dioscorides aantee- kent, het vleesch uit te eten. Die steen *Asius* word voor de beste gehouden, de welke van verf is als puimsteen, ligt, voos, wrijfbaar, splijtbaar, en hebbende geel-verwige aderen, die diep deurgaan. Heeden- daags word de steen *Asius* naauwelijks met kennisse onderscheiden. Alle die steenen dan, die Aluin, Salpeeter, en Sout in zig bevatten, en ook ligt en spongieus zijn, konnen met alle reeden in de plaats van den steen *Asius* gebruikt worden.

VAN DE STEEN SCYRUS, PUIMSTEEN.

De *steen-Scyrus*, of Syrische, en Tyrreensche, zal de *Pumex*, *Puimsteen* weezen. De Latijnen spraaken certijts *Spumex* uit, in de plaats van:

van Pumex, om dat hij somtijts uit zee-schuim groeit. De heele Puimsteen drijft op het water om de togtgaaten, die ontfangsters van de lugt zijn, nogtans tot poeier gebragt zijnde, zinkt hij als andere steenen. Daar zijn verscheide gevoelens van de Schrijvers geweest, uit wat voor een stof de Puimsteenen hunnen oorspronk hebben. De verscheidentheid van de Puimsteenen word genoomen van de verf, van het gewigt, van de weekheid, en de hardheid.

VAN DE TOPHUS, TUFSTEEN.

De *Porus* of *Tophus* is een weeke steen, en daarom om de zagtheid breekbaar, ook rouw, niet dicht van gaaten, en vol van opene togtgaaten: alhoewel de deelen van deeze steen op alle plaatsfen, zo zaamen gevoegt, en verknogt niet worden gezien, maar hij heeft veel lugt tusschen zig in beslooten. Albertus verzeekert dat de Tufsteen in het vuur gezet niet en smelt, maar tot asche word. De verf van deeze steen is meest wit, of aardächtig, of hij krijgt zulken verf als de Puimsteen. Men ziet twee soorten van deeze steen, de eene die *Porus* word genoemt, van verf en hardheid gelijk Parisch marmer. Tot deese soort brengen ze de Tufsteen, die met een getande zaag als hout word gesneden: alhoewel alle geslagten van Tufsteenen, ook met het minste gereetschap kunnen gesneden worden. De andere soort van Tufsteenen is, de welke in de hoolen uit een druipend sap van weegens de kouwde te zaamen groeijen; zo als die is, den welken wij *Hydrolithus*, den *Watersteen*, noemen. Daarenbooven verschillen de Tufsteenen van verf, hardheid, en weekheid. De metselaars bestrijken de muur-wanden met Tufsteen, en maaken 'er reegenbakken meê.

VAN DE INDIAANSCH E NIERSTEEN.

De *Indiaansche Niersteen* word also genoemt van de werkinge die hij doet, dewijl hij op een wonderlijke wijze de nierzugtige te baat komt. Deeze steen word van sommige onder de geslagten van de laspissen gestelt, nogtans is hij harder, en heeft nooit eenig rood in zig. Deeze steen heeft zelden twee vereenigde verven, en is meest maar met een eenige verf geteikent, en zodaanige verf schijnt altijt uit het wit en groen zaamen gemengt te bestaan. Deeze steenen groeijen tot zulken grootte, dat 'er drinkvaaten uit gemaakt kunnen worden.

VAN DE MEMPHITES, STEEN VAN MEMFIS.

De *steen Memphites* is van Memphis, eertijds de vermaardste stad van Egypte, zo genoemd geweest, alwaar hij overvloedig werd gevonden; thans kent men hem nauwelijks, om dat hij niet meer in Europee word gebragt. Dioscorides heeft geschreeven, dat deeze steen vet, verscheidenverwig, en van grootte als kleine keitjes is.

VAN DE LAPIS LYDIUS, TOETS-STEEN.

Deeze steen is gitzwart, en met een uitsteekende gladheid begaafd, en word goed gekeurt, indien hij gesleepen zijnde, van des menschen adem voort zweet, en de wolk-damp wegdrijft. Deeze steen is van verscheide grootte, om dat te Rome beeldtenissen en pronkbeelden, van deeze steen gemaakt, gezien worden. Plinius schrijft, dat verstandige luiden deeze wetskeentjes gebruiken om de metallenen te onderzoeken, en zodaanigen gebruik, om het regte goud en zilver te keuren, is tot den huidigen dag toe, doorgedrongen.

VAN DE ALDENBERGER STEEN.

Deese *steen* heeft den naam gekreegen van Aldenburg (Oldenburg) een stad in Holstein, die bij de Latinisten van onzen tijd de ouwde stad word genoemd. Hij is van tweederlei geslagt, het een is van buiten witächtig, en van binnen afchgrauw, en het andere roodächtig, nogtans ruiken ze alle beide als een viool.

VAN DE ALABANDISE STEEN.

De *steen Alabandicus* en *Alabandinus* heeft de naam gevonden van Alabanda een stad in Caria. De verf van deeze steen is zwartächtig uit het ros, en deurschijnende gelijk vuur: ja dat meer is, volgens sommige, hij gaapt met eenige scheurtjes en aderen.

VAN DE STEEN OBSIDIANUS.

De *steen Obsidianus* is van Obsidius den vinder alzo genoemd, of liever van het landschap. Deeze steen blinkt, en is deurzigtig: om dat eertijds uit de zelve, bij gebrek van ijsen, messen wierden gemaakt.

VAN DE JOODEN-STEEN.

De *Jooden-steen* is alzo genoemd, om dat hij overal in het Joodsche land wierd gevonden. Hij gelijkt naar de gestalte van een olijf, en is teeder en wrijfbaar, met streepen overlans loopende, en zo gelijk van mal-kanderen staande, dat ze van de konst gegraveert schijnen te wezen. Hij is wit, of afchgrauw.

VAN DEN STEEN VAN SAMOS.

Deeze heeft de naam van het landschap Samos genoomen: de witste en de hardste word booven de andere gestelt. Somtjits is hij zwartächtig.

VAN DE ARMENISCHE STEEN.

Deeze *steen* is niet anders, als een zekere geelächtige of bleekächtige aarde, die, naar het getuigenisse van Galenus, booven aan de oppervlakte een steen schijnt te wezen. Want het is in der daadeen aarde, naademaal hij in water, als andere steenen gemakkelijk word ontdaan. De Schrijvers verschillen van gevoelen, wegens de verf van deeze steen, en het hangt nog onder den regter.

VAN DE STEEN COMENSIS, OFTE VAN COMUM.

Plinius heeft deeze steen Comensis van Novocomum een stad in Italië geheeten. De steen van Comum is groen van verf, nogtans met veele aderen, of witächtige vlakken vervult, die van zilvere brijfeltjes glinsteren. De zelfstandigheid van de steen is ondig, en eenigermaten sponsieusächtig; en word daarom gemakkelijk met het draai-ijfer bewerkt.

VAN DE STEEN VAN DE PHOLAS, ROTS-SCHULP,
SCHUIL-SCHULP.

De naam is aan deeze *Steen*. *Rotssteen*, van de natuur van het diertje Pholas toegelegt, naademaal het daar in verschuilt. Want de Pholades zijn diertjes uit het geslagt van de tweeschaalige, alzo genoemd om dat ze altijt wegschuilen. Deeze steen heeft zeer veele ronde gaaten, somtijts klein, somtijts ruim genoeg, waar in men de Pholades ziet, van grootte als de grootste menschen vinger. Hij is scherp, grijs van verf, zwaar, en vol van verscheide gaaten, nogtans niet oopen.

VAN DE WETSTEEN.

De Latijnsche Schrijvers noemen deeze steen *Cos*, moogelijk gelijk als *Cautes*, een steenklip, om dat *Cautes* een scherpe en afgebrooke rots word genoemd. Het is een ronde steen, daar de smids hun gereetschap meê wetten. De steen is aan ijder een bekend, waar meede men messen en ander ijser gereetschap slijpt. Dog van deeze worden zeer veele geslagten gevonden, die verschillen of van de vogten, waar meede ze nat gemaakt worden, of van de verf, of van de hardheid, of van de zagtheid, of van de gestalte, of ook van de landen, waar in ze voortkoomen. Daar zijn vier geslagten die vogten van doen hebben, naamentlijk Olifteenen die met oli, en Watersteen en die met water worden natgemaakt, het derde geslagt vereischt te zaamen oli en water, en het vierde word met menschen speeksel bevogtigt.

VAN DE MOOLESTEEN.

De Latijnen zeggen *Meulesteen*, om dat 'er moolens van gemaakt worden: ze willen dat hij zo genoemd is van *Moles*, om het gewigt en de zwaarte: want *moles* is een groot en een zwaarwigtig ding, van de moeijelijkheid van het beweegen genoemd. Deeze steen is elk een heel wel bekend, in zijn natuur hard en zeer scherp. *Agricola* schrijft dat deeze steen van twee geslagten is. Het eene, dat door 't vuur smelt; en het andere is, dat niet smelt. Wijders uit de scherper maalsteen worden moolens gemaakt, bequaam om 't koorn te breeken.

VAN DE ZANDSTEEN.

De Zandige, of de Zandägtige, of de Savelägtige steen schijnt van zand op een gepakt, want als hij eerst word uitgegraaven, is hij heel murruw, maar wanneer hij een lange wijl in de lugt heeft geleegen, word hij altijd harder: hier van daan noemen de Romeinen hem *Tufsteen*. De eene is zagt, de andere hard, en gelijk als marmerägtig, de eene helt naar 't geel, en de andere naar 't zwart, en sommige schijnt uit het groen en het hemelsblauw bij een gevoegt te weezen.

VAN DE KEI, KEISTEEN.

Deeze steen heeft de naam gekreegen van *Silex*, of om dat het vuur
in

in de zelve fil is , of om dat het vuur door de slag van het staal , of van ander ijfer , daar uit springt. Hij is harder als marmer , en glinstert somtijts gelijk marmer. En om dat hij het hardste geslagt van rots is , laat hij zig niet ligtelijk graveeren ; want als 'er 't ijfer aanraakt , springt hij aan stukken. Hij word niet goed gekeurt om gebouwen te stigten , om dat hij niet in de kalk kleeft. Vorders is hij van die natuur , dat hij door geweld van 't ooven-vuur smelt. De verf van de Keisteenen is verscheiden : want ze worden hoornverwig , blank , aschgrauw , bruin , hemelsblauw , en leeververwig gevonden. Wat de gestalte aangaat , een verwonderlijke verscheidenheid word in de keisteenen gezien , om dat sommige zijn breedt , eenige lang , andere groot , klein , en getakt gelijk koraal. Andere vertoonen verscheide gedaantens van bezielde en onbezielde dingen.

VAN DE KALKSTEEN.

De *Kalk-rots* heeft de naam gevonden van de kalk , die daar van word gemaakt. Zodaanigen rotsteen ontmoet men bijna overal , en word , met zwarte en witte aderen geteikent , somtijts gelijk marmer gevonden. Somtijts word hij gantsch wit , en altemet bruin gegraven. De werkluiden , die kalkbranders heeten , branden deezen steen , in een ooven tot dit werk toebereid , welke gebrandt zijnde , leevendige kalk word genoemd , om dat hij in vermoogen vuur in zig bevat. Want wanneer heel koud water daar bij word gedaan , zo word de warmte van de kalk , om de schielijke beweëginge van de teegenstrijdige dingen , terstont aan 't werken gebragt.

VAN DE MARMERSTEEN.

Bij de Latijnen word hij *Marmor* , en bij de Grieken *Mármoros* genoemd , naamentlijk van blinken en glinsteren. Men ziet dat de Marmersteen zeer hard , en indien hij word gesleept , zeer bequaam is om glans te ontfangen. De verscheidenheid der verven hangt af van de volmaaktheid der kookinge. Plinius heeft geschreeven , dat 'er in het Marmer , eeveneens gelijk als in de boomen middelpunten , of quaften , of hardigheeden gelijk spijkers , en weérbarstig voor de zaag , gezien worden. Het marmer verliest zijn glans door het aanraaken van kalk : het word vuil van rook : met oli bestreeken word het bleek : met roó wijn begooten word het wonderlijk geel : en met kaffanje water aangercoert word het bruin en besmet. Plinius betuigt dat 'er duizend onderschei-

dentheeden van Marmers, en Isidorus, dat de verven en geflagten der zelyer ontelbaar zijn.

VAN DE STEENEN DIE IN 'T LIGHAAM VAN DE GEDIERTENS GROEIEN.

Deeze steenen groeijen meest in de lighaamen van de dieren. Aristoteles heeft verzeekert, dat den mensch alleen, uit de gediertens, met de steen gequelt is, en hij schrijft de reeden van deeze uitwerkinge aan de engte van de doorgangen toe, terwijl de aardsche stoffe, in de vaten die voor de pis geschikt zijn, te lang is opgehouden, en allengskens in steen verandert. Alexander, daar na op deeze reeden steunende, heeft staande gehouden, dat de vrouwluiden zelden met de steen gequelt zijn; daarom om dat ze van de natuur met ruime doorgangen van vaaten zijn begaafd. Maar de Philosoof heeft moogelijk van de geduuriger gebeurende groeiinge der steenen gehandelt, die meerder in den mensch, als in andere gediertens daagelijks word aangemerkt. Hoe het mag weezen, alle de geneesmeesters bijna stellen de stoffelijke oorzaak van de steen te weezen een taaije, en een lijmige stof, die van de warmte der deelen allengskens tot een steen verdikt. Schenchius heeft verzeekert, dat niet alleen in één deel van den mensch, maar in alle, als meede ook in de aderen, steenen groeijen, en gegroeit zijn geweest: die zulken verscheidenheid in de gestalte krijgen, dat ze naauwelijks door uitbeeldingen kunnen begreepen worden. Weegens de groeiinge van de steentjes in de nieren, hoeft niemand te twijffelen, om dat de daagelijksche ondervindinge zulks leert. Ja daar zijn geen deelen, die grooter verschillentheid van steentjes baaren, als de nieren; in welke voortgeteelt worden zagte steentjes, harde, groote, kleine, breede, hoekagtige, ronde, van verf witte, zwarte, geele, kastanjebruine, en gitzwarte, en somtijts zo verscheide, dat ze geensins kunnen afgemaalt worden. Wijders worden 'er steentjes gevonden in de maag van de Indiaansche Duiker, in de harsens van de Gier, in de krop van den Haan, welke steen Alectorius Haansteen word genoemd, als meede in de maagen van de Haanen, en in der zelyer leever, en in de krop van de Zwaluwen. Eindelijk in het geslagt van de viervoetige gediertens zijn 'er veele die een steen voortbrengen. De Slangen en Draaken zijn van de steenen niet vrij. Daar groeijen ook steenen in het hoofd van sommige Vissen. In veele andere Schulpvissen worden ook dikwils steentjes gevonden. Daarenbooven de Schildpadden, de Kreeften, en de bloote Slekken ontbeeren geen steenen.

VAN DE STEEN BEZOAR.

De *steen Bezoar* word bij de Arabiers Bezuaharth genoemd , daarom om dat hij alle soort van vergiften wederstreeft. Hier van daan zijn alle teengiftige geneesmiddelen Bezoardica genoemd geweest. Zodaanigen steen groeit , volgens de meining van Christophorus Acofta , in de maag van een dier als een bok , ros van verf , fcherp van gehoor , en gezwind als een hartebeest , zo dat het met billijke reeden Hartegeit mag genoemd worden. Daar worden geen weinige onderscheidentheeden van deeze steen bevonden. Men stelt twee geslagten van de zelve : naamtelijk een oosterse , en een westerse. Deeze steen bestaat uit schellen , nu dikker , dan dunder , gelijk men in ajuin ziet : ja dat meêr is , in het middelpunt , of middenshot , of holligheid , vind men een gedeelte van kruid , of een stuk van een veefel (splinter ,) die de steungrend aan deezen steen schijnen verleent te hebben. De verf in de Bezoar verschilt wonderlijker wijze. Ten aanzien van de gestalte en de grootte , zijn zodaanige steenen of rond of lang , sommige worden bij Dadel-steenen vergeleeken , eenige hebben de gedaante van een duiven-ei , of van denieren van de wilde geitjes , en andere gelijkenen naar de gestalte van een kastanje. Nograns zijn ze alle stomp , en loopen geensins spits af. Veele Bezoar-steenen worden in allebei de Indiën vervalscht , zo dat uit honderd , naauwelijks tien opregte konnen gevonden worden.

VAN DE BUFONITES , PADDESTEEN.

Daar is geen naam van een steen , die met grooter twijfelzinnigheid word omwonden , als deeze steen van de Padde. De Padde is een land-Kikvorsch , die , om dat hij meest tusschen doornen en braamen verkeert , ook Rubeta , een venijnige Kikvorsch , word genoemd. Men zegt dat in het hoofd van de zelve een zekere steen groeit , die Bufonites en Batrachites kan geheeten worden. Deeze steen dan is gelijk een halve haafelnoot , niet teegenstaande sommige der zelver de gestalte van lupijne , (een Italiaansche boon ,) en de kleinste de gedaante van linse hebben. Deeze steenen verschillen van verf , gestalte en grootte.

VAN DE GEDROOGDE DROESSEM , MOEIJER VAN WIJN ,
OF TARTARUM , WIJNSTEEN.

Die gedroogde en in steen veranderde gest , (Faex ,) grondfop , die de wijn maakt , heeft de naam van faciendo , maaken. Dog deeze word van veele van de nieuwe Schrijvers , Tartarus , en somtijts Tartarum genoemd ,

dat de diepſte plaats van de onderaardsche beteekent. Want de Droefſem van de wijn is aan de duigen van de wijnvaaten verhard, en dikwils daar ſtijf aanhangende, en zeer vaſt. Deeze ſteen is van twee geſlagten, te weeten de witte, en de roode.

VAN DE STEENWORDENDE DINGEN.

Omtrent deeze ſtoffe zijn twee uitſteekende verſchilpunten kortelijk te verhandelen. Het eerſte ziet op de manniër ofte wijze, waar door verſcheide dingen, in de wijde weerd geſchaapen, van een andere natuur als ſteen, door verloop van tijd, tot een ſteenächtige natuur verandert kunnen worden. Het andere behoort tot die oefferschaalige, hardſchaalige, en ſchulpen, die in verſcheide gebergten verſteent worden gezien: naamentlijk of ze daar gegroeit, dan of ze ergens elders van daan daar ter plaatſe zijn overgebracht geweest. Wat het eerſte belangt, Seneca heeft geoordeelt, dat veele dingen in het water geſmeeten, een ſteenächtige zelfſtandigheid verkrijgen, naademaal de modder rondom der zelve lighaamen word overgeſtort, en zo ſterk aangeftreeken, dat een ding daar van overvat, ligtelijk tot ſteen verhard. Vitruvius meende dat het toequam, om dat het ſteenwordende ſap, de wateren waar meede het vermengt is, als ſtremsel, verdikte, zo dat de hitte der zonne die ligtelijk ſtrende, en tot een ſteen verharde. Agricola brengt deeze uitwerkinge tot het ſap, dat uit de voegen en uit de aderen der hoolen uitleekt, het welke eer het needervalt, allengskens tot ſteenen verhardt. Ja dat meêr is, hij heeft verzeekert, dat alle die dingen in ſteen verandert worden, die zodaanig ſteenwordend ſap koomen in te drinken. Cardanus heeft ſchriftelijk nagelaaten, dat de wateren vaſt aan een houden, of door een gaar-kookende hitte, of door een ſtremmende en vaſt-maakende koude vorſt: en hij voegt 'er bij, dat het ſchuim van de teegenwrijvinge der watergolven groeit, welke door de ſoutigheid, en door de koude die in plaats van peekel ſtrekt, teffens met het fijndere zand dik word, en een ſteenächtige natuur verkrijgt. Fallopius eigent de voornaamſte oorzaak van deeze geneigtheid toe aan ſap, naamentlijk aan zee-ker beârbeidt gekookt vogt, uit ſteenige ſtof gegroeit, en met wateren doormengt, welk ſap, indien het met het water net van pas gemengt is geweest, het ding, dat het doordringt, tot een ſteen verhardt. Dog indien het met het water verwardt is gemengt geweest, overtrekt het het ding maar met een ſteenächtige ſchors. Matthiolus geeft voor, dat de oorzaak van deeze oververandering ſlijk is, waar in meerder taaije aarde als water ſchijnt te weezen. En doet hier bij de aſſchaafzels der ſteenrotſen,

fen , die van de loopende wateren worden afgeknaagt , welkers sap de holligheeden der lighaamen ingaande , daar ter plaatse rust , en gelijk als een steen verhardt. Paracelsus heeft staande gehouden , dat een zekere snot in de beeken aan de rotfen blijft hangen , die eindelijk verdikt zijnde , tot steen verrandert. En op een andere plaats heeft hij gezegt , dat deeze steenägtige zaamenrunning door middel van sout-geest geschied : om dat men somtijts ziet , dat veele dingen uit het soute vogt van de zee , en uit des zelfs schuim , met de dunste vuiligheid aan een gelijmt , tot steenen te zaamen groeijen. Omtrent het tweede verschilpunt , worden drie voornaame gevoelens bijgebracht. Van welke het eerste is van die geene , de welke geoordeelt hebben , dat zodaanige Schulpen , en meêr andere dingen van dat soort , daar ter plaatse zijn gebracht geweest , ten tijde dat de wateren stonden booven de bergen. Het tweede gevoelen is geweest van die geene , die gemeent hebben , dat de Schulpen , en meêr andere hardgeschaalde van dat soort , van de zee op het gebergte zijn gesmeeten ; naademaal ze verzeekeren , dat deeze bergen van de zee zijn gemaakt , toen het zand eertijts tot hoopen te gelijk met deeze Schulpen op een gehoopt is geweest : want ze hebben vrij uit gezegt , dat , daar nu de bergen gezien worden , van ouds her de zee heeft gelooopen , de welke daar na allengskens wegwijkende , zodaanige zandhoopen met de hardgeschaalde , naamentlijk bergen met eilanden zijn ontdekt geweest. Daarom hebben ze voorgegeeven , dat , de zee wegwijkende , en de grond van het aardrijk steen geworden zijnde , de Schulpen die daar gelaaten zijn , tot steenen zijn gegroeit : want Aristoteles getuigt , waar het nu droog is , dat het daar eertijds zee is geweest. Het derde gevoelen is geweest van die geene , de welke gewilt hebben , dat de Hardgeschaalde , Schulpen en andere van dat soort , daar zonder eenige hindernis konnen voortgeteelt worden , waar vogt of nat , dat bequaam is tot voortteeling van deeze dingen word gevonden : ja ze hebben verzeekert , wanneer het vogt onbequaam is om een dier voort te brengen , dat 'er dan maar alleen een schaal groeit. Derhalven behoeven wij niet verwondert te weezen , wanneer der zulke en diergelijke hardgeschaalde in de bergen worden gevonden , de welke naderhandt door de natuur van de plaats in steenen veranderen. Ja dat meêr is , als mer wel op let , sommige ziet men die aan de eene zijde steen , en aan de andere zijde nog aarde zijn. De plaatfen , waar in de dingen in steen veranderen , of met een steene korst worden bekleed , zijn van Aldrovandus , op een A , B , register verhaalt , in het twee en zestigste Hoofdstuk van het vierde Boek van zijn Metallijke Schatkamer. Wij konnen , zegt hij , in deeze Verhandeling niet verzwijgen , dat ons de grootste ver-

wonderinge veroorzaakt , naamentlijk , dat alle foort van dingen , het zij 't uit het geslagt van Dieren , of Planten , of de Gegraave mag weezen , door de werkende natuur , in een versteende hardheid kan verandert worden.

VAN DE GEGRAAVE EBENUM, AARDSTOK.

Het gegraave *Ebenum* is een steen , en geen hout : want dit *Ebenum* word van de Schrijvers onder de donkere eedele gesteentens gestelt. Daar zijn 'er die het *Antipathes* (Teegenstrijdig) heeten. Gesnerus heeft het zwart valsch Koraal genoemd. Andere Bastard-koraal. Andere hebben het *Hypoxylon* (van onder of van binnen hout,) en zee-palmboom geheeten. Het heeft de naam van *Ebenum* verdient , om dat 'et het hout van den Ebbenboom zeer gelijk is. Het is dan een ligte steen , van aanzien de *Gagates* gelijk , maar van een andere natuur , om dat het vuur , waar door de Aghet-steen word verteert , op hem geen kragt heeft.

VAN DE BLAAUWE STEEN, OFTE LAZULI.

De *peersblaauwe steen* , ofte volgens de Arabiers de *Lazuli* , ziet men van een hemelsblaauwe verf , en somtijts met goude druppen besprengt , om dat hij van de Schrijvers onder de donkere eedele gesteentens word gestelt. Daar zijn 'er die het blaauwe metallijke sap , waar van booven is gewag gemaakt , met deeze zelve naam noemen. Waarom veele Schrijvers , niet verstaande de gelijknaamigheid van Blaauw , hemelhoog dwaalende , deezen steen met het hemelsblaauwe metallijke sap hebben onder een gemengt. Daar worden dan vonken , gelijk als zo veel starren in deezen steen gezien. Daarenbooven zijn de vlakken , die deezen steen versieren , somtijts van een marmerägtige stof , al te met van vuursteen , en nu en dan van goud , moogelijk naar de stoffe , waar aan de steen *Lazuli* groeit.

VAN DE STARRESTEEN.

Deeze steen word *Stellatus* , of *Stellaris* (of *Astroites*) Starresteen , genoemd , om dat hij in zig gelijk als geschilderde starren heeft. De Starresteen daar men thans meê omloopt , is meest uitpuilende van gedaante als een oog , en word langkwerpig gezien. Van sommige word hij gezegt een donker eedelgesteente , blank , aschgrauw , en bruin van verf te weezen ; en somtijts zo groot als een menschen-hoofd te worden. Boëtius schrijft , dat 'er vier geslagten van deeze steen gevonden worden.

Het

Het eerste is met schoone starren versiert ; het tweede is met gedaantens van roozen verzien ; het derde heeft beeldtenissen van zeebaaren en wormen ; en het vierde vertoont eerder vlakken , en verwarde afbeeldingen van de voorgenoemde dingen.

VAN DE KRUISSTEEN, KRUISDRAAGER.

Bij onze tijd is 'er een steen gevonden , van de natuur met een kruis geteikent. Deze steen is de oudheid onbekent geweest. Daarom word hij bij ons *Staurolithos*, Kruissteen genoemd. Het uitwendige gedeelte is zwartächtig in het afchgrauw , en met gitzwarte vlakken onderscheiden. Dit is een zachte steen, nademaal 'er gemakkelijk poeijer met een mes kan afgeschrappt worden.

VAN DE POKSTEEN.

Deze steen is van een zeer harde zelfstandigheid, en meest zwartächtig in het groen, op de oppervlakte, aan de eene zijde, vol met aangeboore beeldtenissen van kinderpokjes, maar aan de andere zijde, vertoont hij deze afbeeldingen heel verward ; gelijk als men ook somtijts in de quaal van de kinderpokken bespeurt. De gestaltens der pokken, die de oppervlakte van deze steen versieren, verschillen wonderlijker wijze.

VAN DE IASPIS.

De *Iaspis* is ook een donker eedelgesteente, en word van veele tot het geflagt van de kostelijke steenen gebragt. De groene verf word in dezen steen het meeste gepreezen. De Iaspissteenen bestaan , om de wonderlijke verscheidenheid en schoonheid der verven, als meede om de verscheide verbeeldingen, die ze gemeenlijk door hunne verven vertoonen, in geen minder waardij en aanzien als de Agaatsteen. Isidorus stelt zestien soorten, Albertus Magnus tien, en Mylius agt.

VAN DE HELIOTROPIUM, ZONNEWENDER.

De *Heliotropium* is niet met stippen en druppels, maar met bloedroode aderen onderscheiden. Hij heeft geen schoon groen. Bij Boëtius is dit eedelgesteente donker, groen, en met bloedroode stippen of aderen geschakeert ; en word thans de oosterse Iaspis genoemd. De Ethiopische en Libiaansche *Heliotropium*, als zijnde de voortreffelijkste, heeft onder andere verschillentheeden de voorrang.

VAN

VAN DE PRASIUS, LOOKSTEEN.

Deeze steen word onder de eedele gesteentens , die uit den groenen van het geringste slag zijn , gestelt , welkers verf naast bij komt aan die van Look (Parrei,) of Longenkruid. Daar konnen drie verscheidentheeden voorgestelt worden. Het eerste begrijpt de Prasius , die net naar de Parrei gelijkt , waar van hij de naam heeft. Het tweede behelst die , de welke veel geel heeft , en gelijk als de verf van verdorde Vaaren ver- toont ; indien deeze goud-glanffig blinkt , word hij gezegt de Chrysopteros , Goudgevlugelde , van de ouden te weezen. Het derde onderscheid bevat de Prasius , die met een weinig groen , doch met meerder geel als een eier-door is. Dit laatste soort kan tot de Niersteen en gebragt worden.

VAN DE MALACHITES, MALUWESTEEN,
KEESJES-BLADE-STEEN.

Dit donkere eedelgesteente *Malachites* geheeten , is gelijk het groen van de blaaden van het Keesjes-kruid. Schoon hij somtijts met witte aderen versiert is , de blaauwe verf geeft hem al te met bevalligheid : maar een andere (verf) besmet , en maakt deezen steen leelijk.

VAN DE TURKOOIS.

De *Turcbesia* , bij andere *Turcosa* , en *Turchina* , word gezegt , bij alle volkeren , met deeze naam heel wel bekend te weezen : om dat hij uit de Turksche landen word gebragt. Hij heeft natuurlijk een verf uit groen , wit , en blaauw te zaamen gevoegt : waar door hij eeniger maate naar de verf van koperroeft moet hellen. Deeze steen heeft geen doorschijnendheid. Daar zijn 'er die zeggen , dat de beste Turkoois gekent word , indien hij bij nacht groen is , en bij daag hemelsblaauw word gezien. Deeze steen word verdeilt in een oosterse en in een westerse , De oosterse word nog tweederlei gestelt : want de eene behoudt altijd de natuurlijke verf , en deeze noemen ze , van de oude rots. De andere verliest de verf allengskens , en is eeniger wijze groen ; en deeze heeten ze van de nieuwe rots. Men heeft aan te merken , dat de Turkoois nooit , of heel zelden , grooter als een haafelnoot word gevonden. Nogtans verhaalt men dat 'er bij den Groot Hartog van Toskane , een groote gezien word , daar het beeldt van Cajus Julius Cezar op staat.

VAN DE ACHATES, AGAAT, AGAATSTEEN.

De *Achaat* is een eedelgesteente met verscheide verven versiert, en heeft de naam gekreegen van Achates een rivier in Sicilië. Deeze steen heeft zijn onderscheid ten deele van de verven, ten deele van de gestalten, de welke hij afbeeld, ten deele van de gesteentens, waar meede hij in den aanbeginne van zijne geboorte word vermengt, en ten deele van de reuk. Want hij word gezien rood, geel, aschgrauw, groen, zwart, hemelsblauw, en met verscheide andere verven geteikent. Men ziet in dit geslagt van steen de beeldenissen van bijna alle gedierte, plantgewassen, en andere onbezielde dingen. Wanneer deeze steen in den aanvang van zijn groei met de Sarda word vermengt, dan gelijk hij naar iet van des zelfs zelfstandigheid en verf, en word Sardachates genoemd. Indien hij iet van den Saffier deelagtig is, dan word hij Sapphirachates, en eindelijk indien hij iet van de Amethystijnsche zelfstandigheid bevat, dan word hij Amethystachates geheeten. Het laatste onderscheid schijnt van de reuk genoomen te wezen; om dat Plinius heeft geschreeven, dat 'er van de verbrandinge van de Antachates eenigen reuk uitwaasemt. Dog wij oordeelen, dat dit laatste onderscheid, liever tot de gerunde sappen, alstot de steenen is te betrekken.

VAN DE ONYX, NAGELSTEEN.

Onyx beteekent in 't Grieksch een mensche-naagel, en de klauw van het viervoetige gedierte. Bij zommige word deeze steen Onychites geheeten. De witheid en de verscheidenheid der verven word in den Onyx ten hoogste gepreezen, gelijk de vuurige, zwarte, en hoornige verf, met witte aderen omcingelt, als een oog. Cardanus stelt van deeze drie soorten. Andere hebben gezegt, dat 'er vijf soorten van Onyx zijn. De eerste soort vergelijken ze bij de naagel die booven op het vleesch zit; de tweede willen ze dat gitzwart is; de derde zeggen ze zwart met witte aderen en kringen te wezen; de vierde beschrijven ze geelagtig van verf met witte aderen; de vijfde schikken ze zwart van verf met schakeering van een geelagtigheid op, en deeze geeven ze voor de Indische te wezen.

VAN DE STEEN SARDIUS OF CORNEOLUS,
KORNEOL, CORNALIJN-STEEN.

De *Corneolus*, *Kornalijn-steen*, word tot een einde der beschrijvinge
K k van

van de half-deurschijnende , of half-donkere steenen aangehegt , welkers naam-rijkheid sommige Schrijvers heeft bedroogen. De geleerde mannen hebben geschreeven , dat Sardius en Corneolus gelijkwoordige benamingen zijn. Derhalven word deeze steen genoemd Sardius , Sardinus , en Sarda ; en ook thans Corneola , Corneolus , of Carneolus , om dat hij naar vleesch-verf schijnt te gelijkenen , of om dat hij een ligte verf heeft. Daarom word hij bij sommige , om die zelve reeden , Cornerina gelijk als Carnerina genoemd. Wat aangaat de verven , daar konnen veel onderscheidentheeden van Kornalijs-steen ter needer gestelt worden. Wijders zijn 'er sommige , die zodaanige steenen in mannetjes en wijfjes onderscheiden , en ze zeggen , dat de mannetjes klaarder blinken , dog dat de wijfjes vetter zijn , en minder glans hebben.

VAN DE FLUORES , DROP-STEENEN.

Een kleine deurzigtige steen , (*Fluor* , *Aard-drop*) word , bij overbrenge , van een wijngaard-knop , of van een andere boom-bot , een eedele gesteente genoemd. Want men ziet onder de eedele gesteentens , naamtelijk onder de kleine en kostelijke steentjes , eenige steenen van de natuur geteelt , die , door de geschakeerde verf , de natuurlijke eedele gesteentens gelijkenen. Deeze steenen zijn de ouden onbekent geweest : want ze worden van Gesnerus , Agricola , Cardanus , en Encellius Fluores , Dropsteen , genoemd , nademaal ze door de warmte van het vuur , gelijk ijs , door de hitte der zonne , smelten ; want in gloeiende ovens geworpen zijnde , vloeijen ze aanstonts , welke uitwerkinge in de opregte eedele gesteentens niet en word bespeurt. Dog ze zijn de eedele gesteentens zeer gelijk , maar zo hard niet , zo dat ze met de tanden geknelt somtijds wijken : waarom hij niet qualijk zoude zeggen , die staande hielt , dat deeze steenen , aanbegonne en onvolmaakte eedele gesteentens , of liever de eerste beginselen van de eedele gesteentens zijn. Agricola stelt drie geslagten van Dropsteen . Het eerste geslagt is verscheide deurschijnende eedele gesteentens gelijk ; het tweede donker , om dat het niet veel schijnsel geeft ; en het derde waar uit men voornaamentlijk glas maakt.

VAN HET KRISTAL.

Vier dingen worden voornaamentlijk met het woord van Kristal verstaan. Het eerste is een zeeker geslagt van glas , dat door de witheid en zuiverheid den naam van Kristal verdient. Het tweede is de koude vorst of het ijs , dat de Grieken *Kryttallos* heeten. Ten derde kan dit woord ook

ook den haagel beteekenen , volgens het gevoelen van die geene , de welke de woorden van den honderd en zeeven en veertigsten Psalm hebben uitgelegt. Ten vierde word Kristal voor dat eedelgesteente genoomen , waar van de beschrijvinge teegenwoordig word gedaan. Deeze heldere en deurschijnende freen word bij de Latijnen Kristal genoemd. Omtrent den oorspronk van het Kristal stelt men gemeenelijk twee vraagstukken voor. Het eerste behoort tot de stoffe , en het tweede tot de gestalte van het Kristal. Het groeit dan , dewijl het fijnste gedeelte van de aarde , met een weinig vuur of heele reine zwavel , met water word vermengt : waarom het Kristal met ijfer geslaagen , als een keisteen , vonken uitschiet. Het tweede vraagstuk raakt omtrent de gestalte van 't Kristal , die het van de natuur , of kring-rond , maar gelijk meest hoekig , en voornamentlijk zeshoekig krijgt. Men moet vast stellen , dat zulx daar van daan ontstaat , naademaal de fijne aardse stoffe , in de groeiinge van deeze freen , zig zelve van het water scheidende , zig tragt te vereenigen , en de bijzondere deeltjes , op allerlei wijze , rondom het middelpunt van haar lighaam gaan , en daar naar haaken. Eindelijk , het Kristal word meest van de natuur voortgebracht met veefels , ondeilbaare deeltjes , fouten , neevel , roeft , en diergelijke ondeugden bevekt : maar wanneer het doorzigtig is , word het Berg-kristal genoemd. Dit eedelgesteente , indien het nogtans de naam van eedelgesteente verdient , dewijl het deurschijnende , en op de mannier van ijs groeit , word Kristal genoemd , dog indien 't geverft is , krijgt het de naam van dat eedelgesteente , het welke het gelijkt. Maar dat Kristal , dat de stralen van de zon ontfangt , en de gestalte van den hemel-boog op de naaste wand uitwerpt , of voor het ligt gezet een verscheidenheid van verf vertoont , word Iris , Reegenboog , genoemd.

V A N D E D I A M A N T.

Alcafarius merkt aan , dat men in de heilige bladeren onder den naam van Carbunculus , Karbonkel , Karbonkelsteen , Blaakende steen , den Diamant heeft te verstaan. Men zegt dat den Diamant voortkomt uit sap , het welke niet veel verschilt van dat , waar uit het Kristal gewoone-lijk word gebooren. De Diamant is om de hardheid altijd duurende , onwinbaar , vast , eeuwig , ontemmelijk , en van ijfer genoemd geweest. Dit is moogelijk voortgekomen , naademaal de andere eedele gesteentens ook hard , in vergelijkinge bij den Diamant , gezegt worden zagt te weezen : want met een ijsere stamper in een vijfel word hij eindelijk verbroomen. De hardheid onderscheid den Diamant van het Kristal: al-

hoewel de deurzigtigheid dat ook doet : want dewijl de Diamant doorschijnende is als waater, en deurzigtig als een Kristal : niet te min is de glans van de Diamant leevend, daar de klaarheid van het Kristal heel verflaauwt. De Diamant verdraagt het geweld van 't vuur ligtelijk, want men zegt, dat hij het, den tijd van neegen daagen, teegens het vuur kan uithouden. Men vind alle Diamanten niet altijd deurzigtig en glinsterende, maar sommige der zelve zijn met eenige gebreeken, naamtlijk wolkjes, en andere verven besmet. Plinius haalt zes geslagten van Diamanten op; naamtlijk het Indische, het Arabische, het Macedonische, en het Cyperse. Het vijfde heeft hij Siderites, Starresteen, genoemd. Ten laatsten word de Androdamas hier bij gebragt. Nogtans heeft men thans maar een geslagt van Diamant. Wat de grootte aangaat, men heeft aan te merken, dat de Diamant nooit grooter als de pit van een haafelnoot is gevonden geweest. Wat de verf belangt, Benuenutus Cellinus een voornaam juwelier verhaalt, dat hij Diamanten van verscheidene verven heeft gezien, die de hardheid, en een glinsterende deurschijnentheid deelagtig waaren.

VAN DE BERYLLUS, BERIL.

De *Beril* is een eedelgesteente, dat een hemelsblauwe verf uit het groen schijnt te vertoonen, hoedaanige verf men somtijts in het water van de zee ziet; daarom word zodaanige steen van de juweliers Zeewater genoemd. Het is zeer moeilijk, ten aanzien van de gestalte, en ten aanzien van de verven, alle de soorten van de Berillen bijeen te vatten, en voornaamtlijk, nademaal de Schrijvers onder malkander in deeze beschrijvinge van gevoelen verschillen.

VAN DE KARBONKEL OFTE ROBIJN.

De *Karbonkel* is een eedelgesteente, en word bij sommige Diamant genoemd, naademaal hij, als de volmaakste, een witte glans verspreit. Andersins word de naam van Karbonkel aan dit eedelgesteente toegeëigent, om dat hij zijn glans als een geglomme kool uitschiet. Anders word hij bij de Latijnen Robijn geheeten, om de uitsteekende roodheid, waar van hij is opgepropt. Bij de Grieken word hij Anthrax genoemd, om dat men met dat woord een Kool beteekent. Hij word ook Apyrotus geheeten, om dat het vuur op hem geen kragt heeft; als meede Pyropus, om dat hij 'er vuurig uit ziet. De Karbonkel word gezegt zijn oorspronk te hebben, uit roode, heldere, en doorschijnende sapperr.

Dog indien hem doorschijntheid ontbreekt , wórd hij overal de lijfmoeder der Robijnen genoemd : om dat de Robijn in deezen steen als een jong kind in de baarmoeder blijft opgeslooten , alwaar het de gedaante ontfangt , en groeit , en word gezegt eerst wit te zijn , en daarna alengskens de roodheid te krijgen. Hier van daan komt het , dat de Robijnen , in verf verschillende , worden gevonden. Dog men zegt , dat die de volkooome roodheid aandoen , in het donker ook ligten. Maar dat hij bij nagt zou ligt geeven , zulks is nog niet zeker. Dog wij houden staande , dat 'er eedele gesteentens , die in het duister schijnen , van de natuur kunnen voortgebracht worden , dewijl de zelve natuur , aan verrot hout , aan nagtmuggen , aan vischobben , en aan kat-oogen , zodanigen ligt mededeelt , dat ze in de duisternis ligt geeven ; maar bij ons is het nog onzeker , of 'er eenig eedelgesteente van deeze gesteltheit word gevonden. Daarenbooven heeft de Karbonkel onder de blaakende eedele gesteentens den voorrang : want onder die blinkt hij , als het goud onder de metallens , en de zon onder het gestarnte , uit. Plinius onderscheidt de Robijnen of de Karbonkels ten aanzien van de geboorteplaats ; en hij zegt voor de waarheid , dat in 't geslagt van beide , de mannetjes sterker van verf , ende wijfjes flauwer zijn : maar hij verhandelt de voorgenoemde onderscheidentheeden zo verwart , dat ze bezwaarlijk onderkent en onderscheiden kunnen worden. Wel jemini ! hij stelt elf soorten van Robijnen voor.

VAN DE HYACINTH.

De *Hyacinthus* is een eedelgesteente , en heeft de naam van de plant , of van de bloem van die zelve naam , welkers verf hij allernaast vertoont , zo als Isidorus heeft aangereekent. Maar dat raakt de waarheid niet , als in de Hyacinth van de ouden , die in zijn verf , iet of wat hemelsblauw en violet deelagtig is , en uit deezen hoofde bij de lente- of Maartsche Hyacinth-bloem word vergeleeken. Want het eedelgesteente , of de Hyacinth van de Heedendaagsche , komt in de verf met de saffraan-geele leeli van Plinius bij Bauhinus over een. Men zegt dat dit eedelgesteente van hemelsblauwe , violette , en purpere verf blinkt , en de purpere verf word bij de violet-purpere vergeleeken. De Schrijvers verschillen omtrent de verscheidentheeden van dit eedelgesteente. Maar die een nette kennisse en verdeilinge van de Hyacinth begeert , is 't noodzaakelijk , dat hij hem in drie voornaame soorten onderscheid , volgens de roode , geele , en violette verf , die in dat eedelgesteente de meester zijn.

V A N D E A M E T H I S T.

Veele verzeekeren , dat dit eedel gesteente uit zuiver en ligt zwart den oorspronk heeft , en willen dat aan het zelve geschied , het geen aan de druive-beezijën gebeurt. Anderfins word hij in het eedelgesteente *Sarda*, gelijk als in zijn lijfmoeder , gebooren en vermeerdert. Waarom men somtijts het eedelgesteente vind , dat aan de eene zijde de natuur van de *Sarda* , en aan de andere , de natuur van de *Amethyst* deelächtig is. Want gelijk men de *Sarda* in het hart van de rots vind , zo word de *Amethist* , naar het gevoelen van *Theophrastus* , in sommige gebrooke steenen gevonden. *Ovidius* heeft aan de *Amethist* een purpere verf toegeëigent. Dog andere , als *Marbodeus* , hebben niet alleen de purpere , maar de violette , en de roose verf , in deeze steen gepreezen. Welk gevoelen van de waarheid niet af en wijkt , naademaal dit eedelgesteente , wanneer het zijn volmaaktheid heeft bekoomen , van drierlei verf , te weeten roose , violette , en purpere glinstert. Daar worden veel soorten , en voornaamentlijk vijf , volgens het gevoelen van *Plinius* voorgestelt. De eerste heeft volkoomentlijk een purpere verf. De tweede trekt op de verf van een *Hyacinth*. De derde is ligter. De vierde is gantsch wijnverwig. En de vijfde komt bij de natuur van *Kristal* , en is met een weinig purperverwig geteikent.

V A N D E S A F F I E R.

De *Saffier* gelijk naar de verf zo van den hemel-boog , als van de bloem van de *Iris* (Lisfch van deeze landen.) *Albertus* heeft hem *Syrrites* , van de geboorte-plaats , genoemd , om dat hij omtrent de *Syrtes* (Zandplaaften bij *Africa*) word gevonden. Dit eedelgesteente heeft zijn oorspronk uit hemels-blaauwe sappn , die , om der zelve gaargekooktheid , zeer deurzigtig zijn , en krijgt een verf gelijk schoon weir (mooi weder :) waar onder geen roodheid schijnt te weezen. Men vind geen eedelgesteente , dat naader aan den *Diamant* is , als de *Saffier*. Ja het is het eedeleste en het kostelijkste , naademaal het gewaardigt is , dat het op den troon Gods wierd verthoont. De woorden van *Ezechiël* zijn deeze: Het aanzien van den troon was den *Saffiersteen* gelijk. De *Saffiersteenen* konnen ten aanzien van de verf , geboorte-plaats , en grootheid , van malanderen onderscheiden worden. Sommige *Saffiersteenen* zijn oosterse , en andere westerse , welke laatste gezegt worden slegter te zijn. Dit eedelgesteente is zelden grooter als een amandel.

VAN DE SMARAGD, ESMARAUT.

Men vind onder alle groene eedele gesteentens geen voortreffelijker, schoonder, en genoegelijker, als de *Smaragd*: want door zijn aangenaam groen, streelt hij zo het oogpunt, en verquikt zo het gemoed, dat hij de lieve lustigheid ook van alle kruiden verre overtreft. Het is een ligtschijnend, deurzigtig, Veneerisch, en Mercuriaal eedelgesteente, dat, waar het ook gelegd mag wezen, altijd zijn blinkende groenheid uitstraalt. Plinius telt de geslagten van de Smaragd tot over de twaalf toe op, en worden van hem volgens de ondergeschreevene ordere geroemt, naamentlijk Scythische, Baetriaansche, Egyptische, Cyperse, Ethiopische, Persische, Attische, Medicesche, Chalcedonische, Laconische, Calcosmaragden, die met koopere aderen zijn gevlakt, als meede Valsche Smaragden, die aan de eene helft een Smaragd, en aan de andere helft een Iaspis gelijkenen. Bij onze tijden zijn sommige maar alleen oosterse, en andere westerse. De oosterse zijn zelden grooter als een haafelnoot. Men ziet de westerse wel zo groot, dat ze de breedte van een handpalm overtreffen.

VAN DE TOPAS, TOPAAS.

Sommige leiden de oorspronkelijkheid van het woord af van *Topazos*, een eiland in de roode zee, alwaar zodaanig uitsteekent en voortreffelijkst eedelgesteente word gevonden. Daar worden veel dingen van Plinius weegens de Chrysoptasiën, Chrysolithen, en Chrysoptatiën voorgegeeven, maar zo verwart, dat daar uit niet zoekers is af te nemen. Want indien wij de hoedaanigheeden van den *Topas*, en van de Chrysoptatius van de Ouden overweegen, wij zullen zonder twijffel zien, dat die aan de Chrysolith van de Heedendaagsche eigenlijk behooren, in welk eedelgesteente men de verf van de Smaragd, maar ligter ziet, waar in iet of wat van een geele verf schijnt te weezen. Deeze heeft een goudgroen, en word Chrysoptatius, als meede de moeder van de Smaragd gheeten. Thans zijn de *Topaasen* van de juweliers goudverwig, en zijn onder de Chrysolithen van de Ouden te tellen. De verf is niet geen andere verf onder een gemengt, en als water, waar in Saffraan of Rhabarber is ontdaan geweest. Sommige van deeze steenen worden oosterse, en andere Europeesche genoemd. De oosterse schitteren als het fijnste goud, en zijn, behalven de Diamant, harder als alle eedele gesteentens. De

Euro-

Europeesche zijn week als Kristal , en in de goud-verf veel of weinig zwartächtig. Ze verschillen bijzonderlijk van grootte.

V A N D E O P A L U S .

De *Opalus* is de verf , de natuur , en het vermoogen van de andere eedele gesteentens deelächtig. Want om dat de steen blank is , vertoont hij de glans van de Karbonkel , het purper van de Amethist , en de groente van de Smaragd. Anselmus Boëtius heeft 'er vier van dit geslagt aangemerkt. Het eerste geslagt is deurzigtig zonder eenige donkerheid. Het tweede helt naar zwartheid met een glans van de Karbonkel. Het derde heeft verscheide verven , en hier toe worden gebragt , die donker melk-wit-ächtig zijn , en van de juweliërs Kat-oogen , en ook valsche Opaalsteenen worden genoemt. Het vierde geslagt komt voor onder de naam van valsche Opaal , en is deurschijnende als vis-oogen , en schijnt een weinig blaauwe melk , of wat geels in zig te hebben , ja indien hij voor het ligt gezet , en gedraait word , ziet men hem van binnen glinsteren , om de weërstraal van het ligt. Sommige noemen dit laatste geslagt van Opalus , Asteria. De Roomsche Raadsheer Nonius heeft een Opalus van het eerste geslagt , zo groot als een haafelnoot , gehad , die op twintig duizend dukaaten is gewaardeert.

Dog dit zij van de eedele gesteentens , en alle andere steenen genoeg gezegt.

Dewijl ik nu een korte beschrijvinge van de Ingekerfde , Zagte , Gekorste , Hardgeschaalde , Plantdieren , Vissen , Vogelen , Slangen en Draaken , Viervoetige Geklauwde Eiërleggende , en van de Metallën en der zelve Deelgenooten , ten deele uit treffelijke Schrijvers , dog voornaamentlijk uit Aldrovandus uitgetrokken , dus verre ten einde hebbe gebragt , en daar door de verdere beschrijvinge der Kabinetten , en den inhoud van de zelve gestaakt , gelijk booven is gezegt , zal ik weederom , volgens de Nommer op de Platen aangewezen , voortgaan , willende den goedwilligen Leezer wijders tot de beknopte verhandeling van het Eerste Deel van het Wondertooneel der Natuure gediensigtiglijk hebben heen gewezen.

Van de Eerste Plaat is booven te gelijk met de Insecten gesproken.

De Tweede Plaat , welkers Kabinet voor deezen in het Eerste Deel met N°. 6. was geteikent , en nu met twee Laaden of Bakken vermeerdert , na dat de Plaat voor de eerste maal is afgemaakt geweest , vertoont het

het Tweede Kabinet, het welke begrijpt vijf Kolommen, driebooven, en twee onder, en om laag een groote Schuif. Elke Booven-kolom bevat agt Laaden, en in de twee eerste zijn Hoornen, zo kleine als middelfoort, naar proportie van de Laaden; en in de derde Kolom zijn Schulpen van verscheide foorten en grootte, zo Dubbelde als Eenschaa-lige. Elke Onderkolom heeft vijf grooter Laaden. In N°. 25, en 26. zijn meest groote foorten van Hoornen. In N°. 27. Differente foort van groote Hoornen. In N°. 28. Ongemeene schoone gecoleurde en ge-teekende Oost-en West-Indische Krabben en Kreeften, &c. zo kleine als middelfoort. In N°. 29. Groote Krabben en Kreeften, &c. In N°. 30, en 31. Grootagtige Hoornen. In No. 32- en 33. Ham- of steek-en andere doublet-Schulpen. In N°. 34. Verscheide foorten van Parlemoer en andere Hoornen. De vier Bakken van de onderste groote Schuif, N°. 35. 36. 37. 38. begrijpen veele ongemeene schoon ge-coleurde Oost-en West-Indische Krabben en Kreeften, Zee-appelen, Zee-starren, en andere dingen in de zee en in de rivieren geteelt en voort-gebragt. Op de Voorgrond van de Plaat zijn eenige Gediertens, &c. afgemaalt, gelijk op de voorgaande Plaat van de Insecten ook is ge-schied.

De Derde Plaat, te vooren N° 7. genoemd, vertoont nu het Derde Kabi-net, het welke verscheide foort van KoraaLEN, Spongiën, Zeeheesters en zeldzaame, Zee-gewassen bevat, en behoeft geen verdere beschrijvinge, om dat het aanschouwen van de Plaat de inwendige gesteltenisse te kennen geeft.

De Vierde Plaat, voorheenen onder N°. 11. beschreeven, vertoont nu de Eerste Kist met glaafen of het Vierde Kabinet, waar in veelderhande Gediertens en Schepselen volkoomen gaaf, met hunne ingewanden, in vogt bewaart, worden vertoont. Van de twee andere Kabinetten, beneeden op de Plaat met N°. 7. en 11. geteekent, zal men hier na op zijn plaats spreken. De Voorgrond wijst den inhoud van alle drie de Kabinetten eenigermaaten aan.

De vijfde Plaat, eertijts het Kabinet N°. 12. aanwijzende, vertoont nu het Vijfde of de Tweede Kist met glaafen, zijnde de weër-ga van de laatste, insgelijks met veelderhande Schepselen vervult. Van de twee andere Kabinetten, laager op de Plaat met N°. 8 en 12. geteekent, zal men ook hier na melden. De Voorgrond vertoont den inhoud.

De Zeste Plaat, te vooren met N°. 8. geteekent, vertoont het Zeste Kabinet, het welke heeft dertien Laaden. Zeeven van de zelve houden in differente ordonnantiën van Borduurwerken, van duizend duizenden inlandsche en eenige uitlandsche Insecten, en andere kleine diertjes, voor

deezen gemeld. Van de Zes andere zijn de Twee Eerfte gevult met Vogel-eieren, de Twee aanvolgende met gedroogde Dieren, en de Vijfde met verfcheide foorten van Paradijsvogelen, en Veëren, Bekken, en Staarten van uitheemsche Vogels, &c. De onderfte Schuif bevat gedroogde Schildpadden, Slangevellen, en vreemde Vogelbekken, &c.

Het Zeevende Kabinet, voormaals met N°. 2. geteekent, op de Vierde Plaat vertoont, begrijpt agttien vierkante Doofen, met uitheemsch gevogelte en andere diertjes en plant-gewaffen vervult.

Het Agtste Kabinet, voor deezen met N°. 3. geteekent, en op de Vijfde Plaat vertoont, is in gefalte de weedergaade van het voorgaande, en bevat ook agttien Doofen; en is thans met inlandsch of Europeefch Gevogelte en opgezette Diertjes, als Weezeltjes, Armijntjes, Kapellen, Vliegen, Torren en Rùpfen, &c. vervult.

Het Neegende en Tiende Kabinet word op de Zeevende Plaat vertoont: waar van het Eerfte heeft veertien Laaden, en is met Metallijke ftof, Aardens, gerunde Sappen, en in Steen veranderde dingen, Figuur-fteenen &c. vervult. Het Andere heeft vijftien Laaden, waar in Zaaden, Zaadhuisjes van Bloemen en Planten, ook gedroogde Vruchten en Boomgewaffen uit vreemde gewesten, worden bewaart. De Voorgrond op de Plaat geeft den inhoud van de Kabinetten, door de verspreide ftukken en de vier laaden, te kennen.

Het Elfde Kabinet, in de eerfte befchrijvinge met N°. 4. geteekent, word op de Vierde Plaat vertoont, begrijpende veele groote Boeken met gedroogde in- en uit-landsche Plantgewaffen gevult, en ook eenige, in de welke uit- en in-landsche Gediertens, Bloemen en Planten &c. naar't leeven met water-verven zijn afgemaalt.

Het Twaalfde Kabinet, voorheen met N°. 1. geteekent, en op de Vijfde Plaat gefteft, is met vreemde en Indiaanfche Kleederen, Optooifels, Sieraaden, Geweer, en andere Werktuigen, &c. verzien. Als in het Eerfte Deel is vermeld, en eenigermaaten op de Plaat word verbeelt.

Hier meede zal ik een einde van mijne verhandelinge maaken: wat 'er van onze Rareiteiten voor den Leezer nu nog verder dient geweeten, zal hij in de volgende Catalogus, hier na zo ik hoope, en indien wij kunnen, klaar bij een befchreeven vinden. Wijders verzoeke ik ijder Onderzoeker van de Natuur, indien ik te eeniger plaatfe al fchrijvende in de woorden miffchien mogte hebben gedwaalt, dat hij het niet qualijk neeme, maar de mifflaagen wil verbeeteren. Want dat ik zo veele dingen hebbe voortgebragt, zulks is uit inzicht van zijn eigen voordeel gefchied: op dat wij te zaamen overeenkoomende, den Schepper van alle fchepzelen

zelen mogten looven, en schuldige dankbaarheid bewijzen, door Jesus Christus onzen Heere. Amen. Eindelijk zal ik hier tot een sluitrede bijvoegen de woorden van den koning David, wegens de voorzienigheid Gods omtrent de Dieren, uit den Honderd en vierden Psalm.

De HEERE zend de fonteinen uit in de rivieren, die tusschen door de bergen heenen vloeijen: op dat allerlei geslagt van dieren, dat zig op het veld onthoud, daar van drinke, ende de woud-eezels den dorst lesfen. De vogelen die in de lugt vliegen, nestelen booven de rivieren, en zingen tusschen het loof van 't geboomte. De HEERE maakt de bergen uit de wolken nat, en van de vrugt zijner werken worden verzaadigt alle die op de aarde leven. Hij brengt hooi voort tot gebruik voor de beesten, en moeskruiden en aardvrugten uit de aarde tot spijs voor den mensch. Hij doet den wijn ook voortkoomen, die het gemoed der menschen verheugt: en oli, waar van de lighaamen blinken: en brood, dat de kragten der menschen versterkt. Van Hem krijgen de boomen wasdom, en de ceders op Libanon steeken zo verheeven uit, op dat het kan gezien worden dat Hij ze heeft geplant. Op de zelve nestelt het gevogelte, de denneboom draagt het nest van den ooijevaar. De hoogste bergen worden van de wilde geiten bewoont, en op de steenrotsen verschuilen de konijnen. Hij heeft de gezette tijden der veranderingen voor de Maan, ende den ondergang voor de Zon bepaalt. Van Hem zijn ook de duisternissen des nagts, wanneer de beesten des wouds, die bij den dag wegschuilden, her voort kruipen. Dan gaapen de brullende leeuwen naar den roof, op dat ze van Gods weldaadigheid worden verzaadigt. Als de Zon wederom opkomt, begeeven ze zig naar hunne hooien en leegerplaatsen: maar elk mensch gaat uit om zijn werk te verrigten tot aan den avond toe. Hoe veel en hoe groot zijn uwe werken ò HEERE! welke alle gij wijsfelijk hebt gemaakt. de aarde is vol van uwe verscheide bezittingen. Hoe wijd zijn de stranden van de ongemee- te zee van een geleegen! zij bevat ontelbaare van zwemmende en krui- pende zo heele groote als kleine dieren. De scheepen vaaren door de zee, en de walvissen en groote zee-dieren, die Gij hebt geschaapen, op dat zij daar in zouden speelen. Deeze alle zien U opwaart aan, en ver- wagten dat ze te regter tijd van U worden gevoed, &c.

E I N D E.

B L A D W I J Z E R

V A N D E I N G E K E R F D E.

Aardpier.	Pag. 13. 21.	Pissebedde.	13. 21.
Bijen, honigmaakende, tamme en wilde.	12. 16.	Riviervlieg, Water-Vliegen-Muggen.	14.
Bloedzuiger de moerassige en de zee.	14. 25.		17. 22.
Braziliaanse vliegende Stier.	18.	Rivier-Squilla.	26.
Coccojus.	13. 15.	Roovers of Dieven.	12.
Duizendbeen of Honderdpoot, Slijkvarken, veelvoet.	13. 21.	Rupfen.	13. 20.
Forbicinen.	13. 15.	Scorpioen.	13. 20.
Haft of Eendagsvlieg.	12. 18.	Slek.	13. 22.
Hippocampus of Zeepaard.	14. 26.	Spaansche Vlieg.	13. 18.
Hommels.	12.	Spin.	13. 20.
Honds-luis	13. 19.	Spinnekoppige Sprinkhaan, Attelabus Arachnoides.	27.
Horfels.	12.	Sprinkhaan.	13. 18.
Houtbederver, Phryganium.	14. 23.	Stapel of Huppelkoorn, Koornmees, Boomkreekel.	12. 17.
Houtworm.	13. 21.	Talpa of Veemol, Molkreekel, Kreekel.	13. 15. 19.
Indische Worm.	14. 24.	Tarantula.	20.
Ips of Wijngaardworm.	13. 14.	Tor.	13.
Iulus, Land-oor-worm.	13 15. 21.	Vliegen.	12. 17.
Kalander	21.	Vlooi.	13. 19.
Kapellen, Dag of Nagtkapel.	12. 17.	Wandluis.	13. 19.
Keever.	13.	— de wilde.	12. 17.
Koenvlieg, Buprestis.	18.	Water-Borstel.	14. 24.
Koenvliegen, Tabanus Koenvlieg, Paardsvlieg Oestrus of Oestrum, Eezelsvlieg Afilus.	12. 17. 18.	— Pier of worm, voor waterdam.	14. 25.
Kreekel, Veld-of Huis-Kreekel.	13. 18.	— Spaansche Vlieg.	14. 22.
Landmeeter.	13. 20.	— Spin gevleugeld en ongeveugeld.	14. 22.
Ligtmuggen.	13.	— Viola.	14. 22.
Luis. Platluisen.	13. 19.	— Vliegen of Muggen.	17.
Maartworm.	14. 24.	Wespen.	12.
Mier.	13. 19.	Worm.	27.
Motte, Tinea.	13. 19.	Wormen in Buisjes verschuilende.	14. 24.
Motte, Scrophula of Tinea.	14. 23.	Zee-Druif.	14. 26.
Motten, Blattae.	13. 22.	— Koenvlieg.	14. 23.
Muggen.	12. 18.	— Luis.	14. 23.
Naaijer of Perla, Juffertje.	12. 17.	— Oorworm.	14. 23.
Nagtmugge.	19.	— Sterre.	14. 26.
Nect.	13. 19.	— Vlooi.	14. 23.
Oorworm.	13.	— Worm, zee-pier.	14. 25.
Orips of Sneeuworm.	13. 15.	— Worm de groote en kleine.	14. 25.
Orfodacna.	12. 14.		

V A N D E Z A G T E.

Loligo of vliegende zeekat.	28.	Sepia of zeekat.	28.
Polypus of veelvoet.	28.	Zeehaas.	29.

V A N D E G E K O R S T E.

Aftacus Zee-of Meir-Kreeft.	30.	Krabben in langte van Schaaren verschillen-	
Aftacus Karaboede of krabagtige Astacus	32.	de.	38.
Ponte of gemarmerde Krabbe.	37.	Kreeften of Krabben in 't algemeen.	35.
Brede Squilla of Beerin.	33.	Kreeftje Cancellus.	39.
Crangon.	33.	Landkrabbe.	32.
Garnaat.	34.	Leeuw en Olifant.	31.
Geele gegolfde Krabbe van Rondeletius.	37.	Pagurus.	36.
Kleine Beerin.	33.	Rivier-krabbe.	38.
Kleine Kreeften.	38.	Ruiterkrabbe.	37.
Kleine Squilla.	34.	Squilla Manti van Rondeletius.	34.
Kleine Zee-Aftacus.	31.	Squillen in 't algemeen.	32.
Krabbe.	31.	Zee-krabbe.	36.
Krabbe die 't hart gelijkt.	38.	Zeesprinkhaan.	30.
Krabbe Mea.	36.		

V A N D E H A R D G E S C H A A L D E.

Auris marina, of Zee-oor.	58.	Moffelen.	55.
Blaas-of Kinkhoorn, Buccinum.	42.	Moffeltjes.	55.
Bofch-of Wilde-Oesters.	54.	Murex, Purpere Schaalvis of Takhoorn.	42.
Byflus, Fijn Lijnwaad, Hairig Mofch.	57.	Nerite, Zwemhoorn.	45.
Chamae, Gaapers in 't algemeen.	51.	Oester Gaideropoda, of Eezelsvoet.	54.
Chamae, Gaapers in 't bijzonder.	51.	Oesters.	53.
Chama, Gaper, Glycymeris van Rondeletius.	52.	Pectines, Kam-of Sint Jacobs-Schulpen, Bontemantels.	54.
Chama, Gaaper, Peloris.	53.	Penicillus, of Pinceel-hoorn.	59.
Concha Anatifera, of Schulp die Eendvogels voortbrengt, Schulp-aalen of Langhalsen.	58.	Perfaanfche Schulp.	59.
Concha Margaritifera, Parlemoer-schulp of Schulpvis.	47.	Pholas, Rotfchulp.	56.
Concha Venerea of Venus Schulp.	59.	Pinnae, Steekmoffels, Hamdoubletten.	57.
Conchylum of groote Tuihoorn.	43.	Purpura, Purper-Slek.	41.
Dakswijze gebooge Schulpvis.	47.	Scherpe rouwe Chama, Gaper.	53.
Eeckel, Dadel, Dadelkern, Balanus.	56.	Schippertje of Doekenhuijje, Nautilus.	40.
Gebande Schulpvis.	50.	Schulpvis der Schilders.	49.
Geëgelde scherppuntige Schulpvis.	48.	Schulpvis Rhomboides of de gestreepte Moffel.	49.
Gefronfelde Schulpvis.	49.	Schulpvis van een dunne fchaal.	51.
Gepeeperde Chama van Bellonius.	52.	Schulpvis van een harde fchaal en verscheide Schulpviffen.	50.
Gefchubde Schulpvis.	48.	Stekken, Cochlea.	45.
Gefstreepte Schulpviffen.	48.	Solen, Nagel-moffel-schulpen.	56.
Gladde Gaapers.	51.	Tellinae, Zaagfchulpen.	55.
Gladde Schulpviffen.	50.	Tol-Slinger-of Draai-hoornen, Trochus.	44.
Koraale Schulpvis.	49.	Tol-Top-of Tuit-hoorn, Turbo.	44.
Lange Schulpviffen.	48.	Zee-egel, Echinus, Erinaceus marinus.	47.
Lepas, Rotfchulp, of Patella, Schotel, Hoekfchulp.	58.	Zwarte Chama, Gaaper, of Glycymeris van Bellonius.	52.
Melkwhite Schulpvis Galades, en zwarte Schulpvis van Rondeletius.	50.	Zwarte Chama, Gaaper van Rondeletius.	52.

VAN DE ZOOPHYTA, PLANTDIEREN.

Dolle Zee-appel.	64.	— Druif.	64.
Granaat-appel, Kampernoelje of Duivelsbrood		— Hand.	64.
of Paddestoel, en de Peer.	62.	— Konkommer.	64.
Holothurion, Quabbe of Qual.	61.	— Long.	61.
Tethyium.	61.	— Schagt-Pen-Pluim.	63.
Zee-Barnneetel, Snottolf, Zeequabbe.	60.	— Schamelheid.	62.

VAN DE VISSSEN.

Aal.	92.	Cantharus, de Bruine Braasssem.	71.
Acarnes of Acarne.	70.	Caper ofte Caprifiscus.	94.
Acus-, Naald, Zee-naald.	68.	Capito Anadromus.	91.
Alauda, de Leeuwk.	68.	Capito, Squalus, Groothoofd, Dikkop, Meir-	
Alburnus, de Bleije.	100.	neus.	97.
Albus, de Poel-Capito.	104.	Carpio.	103.
Alderkleinste Albula.	103.	Catulus, een Hondje.	81.
Allerscherpste Rog.	87.	Centrines.	82.
Alphestes of Cynaedus, Steenvis, Vinder.	67.	Cetorum Dux, de Wallevisleider.	79.
Amia.	78.	Chama de Gaaper.	67.
Andere breede Cyprinus.	102.	Chromis.	70.
Andere Leucifcus.	98.	Citharus of Citharoedus, Meerharp of Har-	
Andere Rivier-Voorn.	96.	penaar.	73.
Andere Spijker-Rog.	87.	Colias of Lacertus, Kaauwe, Hanneke,	
Antaceus.	94.	Gaij, Dole.	74.
Anthias, Rondkop.	68.	Conger of Congrus, Conger-aal, Zee-aal,	
Aper, wildvarke, Zee-varke.	77.	Zee-paaling.	79.
Aphya of Apua, Meergrundel.	72.	Coracinus, Zee-raave.	67.
Aquila, Zee-Arend.	84.	Corax, Meir-of Zee-raave.	75.
Afellus, Kabeljauw.	75.	Corvus Niloticus, Nijl-raave.	98.
Afellus minor alter, de andere kleine Afel-		Cuculus, de Koekkoek.	69.
lus, Wijting, Bolk.	76.	Cyprinus, Kerper of Karper.	101.
Afellus niger, de zwarte Afellus.	76.	Dolfijn.	107.
Asterias of Stellaris, de Gestarnde Rog.	86.	Doornige Rog.	87.
Attilus, een Waterzwijn.	94.	Draco, Zeedraak, Pieterman.	74.
Aurata, de Goudbraassem.	70.	Elst.	90.
Baars.	99.	Eperlanus.	92.
Ballerus.	102.	Erythrynus, Roode Meirbraasssem.	69.
Barbota.	95.	Exocoetus of Adonis, de Slaaper.	67.
Barbus, Barm, Barbeel.	97.	Faber, de Smid, Zeehaan.	68.
Bezola.	103.	Farra of Pala.	104.
Blennus, de snottige Vis.	71.	Fiatola.	71.
Boops.	72.	Galeus Acanthias, de Prikkel-Hond-Vis-Haai.	
Breede Cyprinus, Braasssem.	101.	Galeus Asterias, de Gestarnde Haai, Hondvis,	
Bult-vis, Piscis gibbosus.	89.	Zee-luipaard, Zee-panther.	82.
Callarias, of de kleine Afellus, Schelvis.	76.	Galeus, of de Gladde Mustelus.	82.
Canadella ofte Chanadella.	67.	Galeus Rhodius.	91.
Canis, de Hondvis.	81.	Gebaarde Cobites.	99.
Canis Galeus of Galeus, de Hond-Haai-Vis		Gegolfde of Afchgrauwe Rog.	85.
ofte Haai.	81.	Gegraave Vis.	95.

Genagelde of Spijker-Rog.	87.	Ophidion.	79.
Geoogde Scherpe Rog , Steen-Rog.	87.	Orbis , Kruikvis , Rondvis , Kogelvis.	93.
Geschilde Orbis.	93.	Orca.	107.
Geschobde Phoxinns.	99.	Orfus , roodagtige Rivier-Capito.	98.
Gesternde Antaceus.	94.	Orphus.	70.
Glade of Geoogde Rog.	85.	Os of Oxyrinchos , Vleet , Snuitert.	85.
Glanis.	95.	Oxyrinchus , Houting , Spitsneus.	98.
Glaucus , Zeeblauw , Waterverwig.	68.	Pagrus of Phagrus , groote Meerbraassem.	69.
	78.	Passer Laevis , Scholle.	73.
Gobergus.	76.	Passer squamosus , de geschobde Griet.	73.
Gobius , Meergop en Meergrop.	68.	Pastinaca marina , de Zee-pijl-steert , Angel-	
Groote Molva ofte Afellus.	76.	Rog.	84.
Harengus , Haaring.	76.	Pavo of Pavus , de Paauw.	66.
Hemelsblauwe Rivier-Capito.	97.	Pecten.	71.
Hepatus , de Leeversis.	67.	Perca Marina , de Zee-Baars.	67.
Hippuris.	78.	Phoca , Zee-Kalf.	108.
Hirundo , Zwaluw.	69.	Phocaena of Turfio , Bruinvis.	108.
Hollosteus of Ostratio.	93.	Phycis.	66.
Huso.	92.	Phyfeter , de Blaaser.	107.
Julis.	66.	Pigus.	104.
Kleine Albula.	103.	Poelvoorn.	103.
Kleine Rivier-Baars.	100.	Pompilus.	78.
Kleine Rog Oxyrinchus ,	86.	Pristis.	107.
Kleine Zee-Kikvorsch.	88.	Pungitius , de Geangelde , Steekelbaarsje.	100.
Laeviraia.	85.	Raja Stellaris , de Sterre Rog.	86.
Lamia , Potshoofd , Kappaart.	87.	Remora , Schiphouder.	79.
Lampetra , Lampreije ofte Prik.	92.	Reversus Indicus Squamosus , de geschobde	
Latus.	90.	Indische Reversus , Jagtvis.	77.
Lavaretus.	103.	Reversus Indicus Anguilliformis , de Aalvor-	
Lavoronus.	72.	minge Indische Reversus.	80.
Lepras of Pforus , de Laferus-Vis.	66.	Rhomboides , Scharre.	73.
Leuciscus , Kolf-oog , Witvisje.	98.	Rhombus , Tarbot , Doornbot.	73.
Liparis , Smeltvis.	77.	Rivier-Cobites.	99.
Lota.	102.	Rivier-en moerassige Mustela , Aalput , Puit-	
Lumpus , Lump.	89.	aal.	95.
Lyra , Liervis.	69.	Rivier-Epelanus.	101.
Maena , Houting.	72.	Rivier-Grundel.	98.
Maltha , Lijmvis.	82.	Rivier-grundel of de gehoofde , gekopte.	98.
Melanurus , zwartstaart , Brandbraassem.	67.	Rivier-Lampreije , Lampetra.	96.
Manati der Indiaanen.	108.	Rivier-Capito , of kleine Squalus.	97.
Merula , een Meerle , Meerel , Zee-seelt.	66.	Rivier-Umbra , Rivier-Schaduw-vis.	97.
Milvus , Wouw , Zee-wouw , Kiekendief.	69.	Roof-agtige Rivier-Capito.	97.
	75.	Salin.	90.
Mola , Orthragoriscus , Moole-vis , Maan-		Salmerinus.	96.
vis.	83.	Salpa , Goudstriemer.	71.
Monoceros , de Eenhoorn.	77.	Sandilz , de Zand-aal van de Engelsche.	74.
Morinyrus , Marmerbraassem.	70.	Sarachus.	100.
Morrhua ofte Molva.	76.	Sarda of Sardina , Sprot , Sardin , Meirhec-	
Mugiles , Harder-Vissen.	90.	ring.	72.
Mullus , Barbeel , Barm , Roodbaard.	69.	Sargus.	70.
Murena , Prik , Neegen-oog.	80.	Sauris , Meir-Hagedis.	75.
Mustela , Zee-weezel , Aalput , Puit-aal.	76.	Scarus , Springvis.	66.
Myrus.	80.	Scherpe Rog.	87.
Nafus , Neus-vis.	93.	Scherpvisje , Steekelvisje.	90.

Schilus of Nagemulus.	104.	Thunnus, de Tonijn.	78.
Sciaena of Umbra, Schaduwe.	67.	Thymallus, Thijnvis.	96.
Scolopax, Serra, Zee-Sneppe, Zaag-Vis.	77.	Tinca, de Seelt.	102.
Scolopendra Cetacea, de Wallevisagtige		Tinca marina, de Zee-Seelt.	76.
Veelvoet.	108.	Torpedo, Trilvis, Slaaper, Krampvis.	84.
Scomber of Scombrus, Makreel.	74.	Trachurus, Bastard-Makreel.	74.
Scorpius of Scorpio, Scorpioen-vis.	71.	Turdus, de Lijster.	66.
Scrollus.	100.	Twee Vissen bij de Orbes te tellen.	93.
Serpens Marinus, de Zee-Slang.	79.	Umbla.	102. 103.
Smaris.	72.	Uranoscopus, Hemelkijker, Hoogemond.	74.
Snoek.	90. 101.	Varius of de gladde Phoxinus.	96.
Solea, de Tonge.	73.	Vis Ichthyocolla.	94.
Sparus, Pijlvis.	70.	Volders Rog, Raia Fullonica.	87.
Sphyaena of Sudis, een Spies-vis.	68.	Voorn.	96.
Squatina, de Zee-Engel.	88.	Wallevis, tweemaal.	106.
Squatinatoria, Engel-Rog.	88.	Xiphias of Gladius, Zwaardvis.	78.
Steekelige of geängelde Cobites.	99.	Zee-Aap, Simia marina.	83.
Steekelige of Scherpgepunte Orbis.	93.	Zee-Kikvorsch, Vis-vangster, of Zee-dui-	
Steur.	91.	vel.	88.
Stromateus.	71.	Zee-Vosje of Vos, Vulpecula marina.	82.
Synagris.	70.	Ziga, de Goudvis.	90.
Synodontes of Denter, Tandbraaffem.	70.	Zygaena, de Hamer-Hondvis, Kruis-Haai.	83.
Taenia.	80.		

V A N D E V O G E L E N.

A.		Crex.	175.
Alchata of Filacotona van de Arabiers.	136.	Cynchramus.	128.
Alcyon, Ijsvogel.	180.	D.	
Anthus of Florus.	149.	Diomedea, vogel van Diomedes.	156.
Arend.	109.	Duiven.	133.
— Witte, of Zwaan.	} 110.	Duif Livia; de Loodblauwe.	136.
— Heteropos, Ongelijk-voet.		Duikers.	} 164.
— Scytische Vogel.		Brenthus.	
Arquata of Numenius, Schriek.	175.	Colymbis, Colymbas, Colymbus.	
Afilus, Oifros.	143.	Groote Colymbus.	} 165.
Atricapilla of Ficedula, Zwartkop, Vijge-		Kleine Colymbus.	
pikker.	149.	Uria.	
Avofetta.	168.	Phalaris.	} 166.
C.		Waterraaf.	
Calidri.	175.	Phalacrocorax.	
— de Zwarte.	176.	Bosch-Raave.	} 167.
Cannevarola.	149.	Platvoetige Kaauw.	
Capella, het Geitje, of Vanellus, de Kievit.	182.	Duikers van Gesnerus.	
Carduelis, de Distelvink, Putter.	151.	Andere Duikers.	} 167.
Charadrius of Hiaticula.	182.	Endvogel Langbek.	
Chloris, Greuning.	} 153.	Andere Duikers van 't zelve geslacht.	
— de Indische.			Bruine Begijn.
Cinnamomus, Kanneelvogel.	122.	Gekuijfte Duiker, &c.	} 168.
Citrinella of Thraupis, &c.	154.	Groote Duikers, Duikergans, Gullo, Schee-	
Coccothraustes, Karlbreeker, Grootbek.	142.	le Draak en Morfex.	
— de Indische Gekuijfte.	143.		

E.

Eendvogels.
 Huis- of tamme Endvogel. }
 Indifche Eendvogel. } 160.
 Libyfe Eendvogel. }
 Eend vogel van Kairo. }
 Wilde Eenden. }
 Boschas, Teeling, Taaling, Midden- }
 Eend, Halve Veugel. }
 Paschas, Kleine Taaling, }
 Eendvogel Circia. } 161.
 Endvogel Kernell. }
 Gekuifde Taaling of Colymbis. }
 De groote Boschas. }
 Groote Geringde Eendvogel. }
 Geringde Eendvogel. }
 De Glaucius. }
 De Vogel Penelope. } 162.
 Het bruine wilde Eend. }
 Eendvogels Mufcariae, Vliegevangsters }
 Eendvogels Platyrynchi, Breedbekken. }
 Eenige andere Eendvogels. }
 De zwarte Eendvogel. } 163.
 Meanca, Tela, Slupe, &c. }
 De Herle of Harle. }
 De la Tadorne, } 164.
 De Engelsche Puffin. }
 Erithacus of Rubecula, Roodborsje. } 148.
 Exters of Aecksters. } 120.
 Bonte Exter of Langftaart. }
 Indifche Exter Langftaart. }
 Exter Aaker-eeter. }
 Straatsburger Snappert. }
 Zee-Exter. } 121.
 Perfiaanfche Exter. }
 Boheemsche Klappert. }
 Brafiliaanfche Exter. }
 Vogel Rhinoceros, Neushoorn. }

F.

Falcinello of de gefeiffende Vogel. } 174.
 Fafant. } 125.
 Fulica, Meerkoot of Meerkoet. } 157.
 — Zeeduivel. }
 — Cotta of Cutta. } 158.
 — Rallus. }

G.

Gallopavo, Haanpauw, Kalkoen. } 125.
 Gans. } 158.
 — de Wilde. }
 — een andere. }
 — Vulpanfer, Vosgans. }
 — Bassanus. }
 — Guftarda, een Schotfe Vogel. } 159.
 — Capricalla. }
 — Branta of Bernicla, Boom-gans, }
 Boom-Eendvogel, Clakis. }

Geele Vogeltes. } 154.
 Gier. } 110.
 Groote wilde- of Ringel-duif. } 136.
 Gryps, Griffioen, Griffioen, Vogelgrijp. } 115.

H.

Haan, Hoenderhaan, Huishaan, en Hen, }
 Hinne. } 128.
 Haan en Hen met geveerde voeten. }
 Haan en Twee Turksche Hennen. } 130.
 Haan en Hen van Perfië. }
 Haafelhoen, Attagen. } 126.
 — Hen, }
 Haemantopos, Zee-Exter. } 177.
 Harpyën. } 115.
 Havik. } 110.
 — Aferias. }
 — Palumbarius, Duivehavik, }
 Duivevalk, Duivemoorder. }
 — Fringillarius, Nifus, Vinken- }
 Havik, Sperwer. }
 — Circus, Kring-Havik. }
 — Aefalo. }
 — Tinnunculus of Cenchris, de } 111.
 Klinker. }
 — Buteo of Triorchis. }
 — Subbuteo, Onder-Buteo. }
 — Pernis, Percus, Rubetarius en }
 Levis van Aristoteles. }
 — Heilige Egyptifche. }
 — Lanarius, Scheurhavik, Wol- }
 havik. }
 — Collurio. }
 — Ander geflagt van Laniën. }
 — Kleine Laniën of Colluriones. } 112.
 — Milvus, Wouwe, Kuikendief. }
 — Harpa. }
 — Koekkoek. }

Helorius. } 175.
 Hennen van Guinea } 132.
 Himantopos, Bloedvoet. } 176.
 Hop. } 145.
 Horion. } 176.
 Huisduiven. } 134.
 Hypolais of Corruca, Grasmofch. } 149.

I.

Indiaanfche geoorde Haan met drie }
 klauwen. } 132.
 — Haan. }
 — Hennen. }
 Ispida. } 181.

K.

Kaauwen. }
 Coracias. } 120.
 Pyrrhocorax, Geelbek. }
 Lupus of Monedula, Kaauw. }
 M m } Mone-

Monedula, Kaauw.	120.	Sterna	
Kannari-Moffchen of Vogels.	151.	De Meeuw.	} 157.
Kapoen, Kapuin.	133.	Zwarte Meeuw.	
Kraan, Kraanvogel.	170.	Meeuwen met gekloofde voeten.	} 152.
_____ Balearifche.	} 171.	Catharacta.	
_____ Andere van Japan.		174.	Cepphus.
Kemphaanen.		Montifringilla, Bergvink.	
L.		Morhenna van de Engelfe.	} 137.
Leeuwerk.		Mofch, Muffche, Moffchen.	
_____ de Gekuijde.	} 153.	_____ de Witte.	} 138.
_____ Ongekuijde.		_____ Geele.	
_____ Grootfte, Calandra.		_____ Gevlakte of drieverwige.	
_____ Kleine Gekuijde.		_____ Wituftaart.	
_____ Veld.		_____ Berg.	
_____ Meedegeflagtige.	_____ Wilde.	} 139.	
Lijfters.	139.		_____ Meedegeflagtige.
Lijfter de Lijm-eetende 'Ixobóros.	} 140.	_____ Gekringde.	} 137.
_____ Hair, Trichàs.		_____ Kleine.	
_____ Illas of Tylas.		_____ Gekke.	
_____ Enkel-genoemde.	_____ Illyrifche.	} 138.	
Limofa en de Barge.	176.		_____ Indiaanfche, Groot of Langftaart.
Linaria, Vlasvink.	152.	_____ Andere Langftaart.	} 139.
Lufciniola, het Nagtegaaltje.	150.	_____ Kortftaart.	
M.		Mofchje Kortftaart van ons Land.	} 140.
Manucodiaten of Paradijs-Vogels.	122.	Roodzwarte of Porphyrgyzwarte Indifche Mofch.	
Meerels.	} 140.	_____ Andere Peers - rood - zwarte Indifche Mofch.	} 139.
_____ Eenzaame Mufch.		_____ Porphyrgyzwarte geftaarte.	
_____ Petrocoffyphus, Klipmeerel.	} 141.	_____ Witte Emberiza.	} 143.
_____ Eenzaame Mufch van Bellonius.		_____ Veld Emberiza.	
_____ Berg-Meerel van de Duitfchers.		_____ Mufch Troglodytes, Holkruipertje, Roodbaardje, Winterkeuning.	
_____ de Geringde.		_____ van Bellonius.	
_____ tweevertige.		N.	
_____ meedegeflagtige.		Nagtegaal, Lufcinia.	} 150.
_____ andere.		Nagt-Roof-Vogelen.	
_____ roofe.	} 142.	Bubo, Nagt-Uil, Schuif-uit.	} 113.
_____ Brafiliaanfche.		Afio of Otus, Rans-Uil, Kerk-Uil.	
_____ Indifche.		Scops.	
_____ Klip- of Rots, Caryocatactæ, Neutekraaker.	142.	Aluco, Sleuiër-Uil.	} 114.
Meesen.		Ulula, de Uil.	
Groote Mees, Koolmees, Fringillago.	} 145.	Noctua, de Nagt-Uil.	} 114.
Indifche Mees.		_____ Strix.	
Lang geftaarte of Berg-Mees.		Caprimulgus, de Geitemelker.	} 169.
Blaauwe Mees.		O.	
Poel-Mees.	} 146.	Oedienemus.	127.
Zwarte Mees.			Oenanthe of Vitiflora.
Gekuijde Mees, Koovel-Mees.	} 156.	Oenas of Vinago, Wijnduif.	136.
Bofch- of Woud-Mees.			Oijevaar.
Meeuwen, Kokmeeuwen.		_____ de Zwarte.	} 155.
Meeuw, Zeemeeuw, Kokmeeuw.		Onocrotalus, Pelikaan, Eezelfchreeuwer,	
Afchgrauwe Meeuwen.		Kropvogel.	

Otis of Traage Vogel, Trapvoet.	126.	Quikstaart.			
Ortygometra, Quakkelmoeder.	128.	_____ de Gemeene.	} 146.		
P.		_____ Geele.			
		_____ andere Geele.			
Paauw.	} 125.		R.		
_____ de Witte.					
_____ van Japan.					
Papegaaijen.	} 117.	Raaven-geslagt.	} 119.		
Papegaai, de grootste paars-saffraan-geele.				Raave.	
_____ andere grootste.			Kraai.		
_____ witte gekuifde.			Kooren-Kraai, Cornix Frugivora of Frumentoria.	} 120.	
_____ groene.			Afchgrauwe Kraai.		
_____ Poikilorinchus, Borduurbek.			Blaauwe Kraai.	} 143.	
_____ Groene Melanorinchus, Zwartbek.			Regulus, 't Keuningkje, Trochilus. _____ zonder kuif.		
_____ Leucocephalus, Vaalkop.		} 118.	Reigers.	} 171.	
_____ Verscheidenverwige, gefchakerde, of Erythrocyanus, Roodblauwe.					Groote afchgrauwe Reiger.
_____ Afchgrauwe of Blaauwagtige.				Andere afchgrauwe of kleine Reiger.	} 172.
_____ Erythroleucus, Roodvaale.				Derde geslagt van afchgrauwe Reiger.	
_____ gehalsbande, Macrourus, Langstaart.			Andere Reiger uit Gesnerus.		
_____ kleine gantsch groene Macrourus, Langstaart.			Arbardeola, het wit Reigertje.	} 173.	
_____ Erythrochlorus Macrourus, Roodgroene Langstaart.			Eenige andere witte Reigers.		
_____ Gekuifde Erythrochlorus, Roodgroene.			Andere kleine Reigers.	} 174.	
Eenige andere geslagten van Papegaaijen.			Starre-Reiger of Asterias, Roerdomp, Pittoor.		
Patavijnsche Hoenderen.	130.		Groote Starre-Reiger.	} 174.	
Patrijfen of Veldhoenderen.			Een meedegeslagtige Vogel.		
Patrijs de Grieksche, Corurnus.	} 127.	Rhyntace van Ctesias.	122.		
_____ roffe of groote.			Roodde Vlasvink.	152.	
_____ kleine of afchgrauwe.			Roufferole of Roucherole, zingende Alcyon.	181.	
_____ van Damascus.			Rubetra.	148.	
_____ witte, of Haasevoet, Ruigpoot.			S.		
Phabs of kleine Ringelduif.	136.	Schotse wilde Haan.	132.		
Phoenicopterus.	170.	Seleucides Vogels.	116.		
Phoenicurus of Rutililla, Roodstaart.	148.	Serinus.	154.		
Phoenix.	122.	Sirenen.	116.		
Pluvialis, Reegenvogel.	} 182.	Spegten.	} 123.		
_____ Afchgrauwe, of Pardalus, Luipert.				Spegt de grootste.	
_____ de groote.				_____ groote.	
				_____ kleine bonte.	
				_____ groene.	
Poelhaan.	133.	_____ geele Perfiaansche Cyanopus, Blaauwpoot.	} 123.		
Porphyrio.	176.	_____ groote groene.			
Pumilio, het Kriel- of Dwerg-Hennetje.	130.	_____ Murarius, Muur-spegt.	} 122.		
Pyrrhula of Rubicilla, Bloedvink.	148.	_____ Sitta.			
Q.	} 128.	_____ die 't nest ophangt.	} 122.		
Quakkel der Latijnen.				_____ Indiaanische Chlorio.	
				_____ Spegt-gelijke.	
				_____ Jynx of Torquilla, Draaihals.	
		_____ Meedegelijke.	} 122.		
		_____ Certhia.			
		_____ Merops, Spegt.			
		_____ de andere.			

Loxia.	124.	Ralla.	
Spinus of Liguinus, het Cijске, Cijске.	151.	Rhodopus, of Phoenicopodus, Kastanje- bruin of Bruin-rood-voet.	} 178.
Spipolen.	146.	Phaeopus, Schijnvoet.	
Spreeuw.	142.	— de andere of kleine Arquata.	}
Staparolen.	147.	Ochropus, de groote Geelvoet.	
Struisvogel of Vogelstruis, Struthiocamelus.	114.	— middelste Geelvoet.	}
	116.	— kleine Geelvoet.	
Stymphalides Vogels.		Melampus, Zwartvoet.	}
		Poliopus, Grijsvoet.	
T. Tetrax of Grygallus, Grijgelhaan.	} 126.	Erythra, de Roode.	} 179.
— de Kleine.		136.	
Tortelduif.	175.	Hypoleucus, de Witagtige.	}
Toranus en de Limosa, Slijkvogel.	169.	Het Hoendje, of Zijde-hennetje.	
Trochilus, Corrira, Strandloopertje.		Scolopax, Boere Veldhoen, Landpa- trijs, een Snep.	}
		Rusticula Sylvarica, Houtsneppe.	
U. Urogallus of Tetrao, Korhaan.	125.	Scolopax, Waterhoendje, Poelsnep.	}
— de Kleine, Lofhaan, Bergsafant.	126.	Thryngas.	
Valk.	112.	Junco.	}
Veld- of wilde Eendvogel, of Tetrax van Bel- lonius.	126.	Cinclus.	
Vespertilio, Vleer- of Vleder-muis.	114.	Indiaansche Vogel Cercion.	} 180.
Vink, Fringilla.	152.	Landhoendje of Aardsnep.	
Vliegevangers.	147.	Een ander Hoendje Chloropus, Groen- voet.	}
Vogel Ibis.	169.	Wollige Hen.	
Vogel Stella of Starvogel.	126.		132.
Vreemde Duiven.	135.		
		Z. Zwaan.	155.
W. Wanschepzels van Honderen.	131.	Zwaluwen.	}
Water-Hoentjes.		Huiszwaluw.	
Chloropus, Groenvoet.	} 177.	Veld- of Land-Zwaluw.	} 144.
— de andere.			
— van Gesnerus.		Zee-Zwaluw.	}
De groote Erythropus, Roodvoet.	} 178.	Gier-zwaluw, Kortvoet.	
— de kleine.			

VAN DE SLAGEN EN DRAAKEN.

Slangen en Draaken.	183.	Dryinus of Querculus, de Eikeslang.	} 189.
Acontia of Jaculus, de Pijl-slang.	188.	Elops of Elaps, de Harteslang.	
Ammodytes, de Addergelijke, de gehoorn- de Illyrische Adder, de Adder Eenhoorn,	184.	Gevleugelde Draaken.	197.
de Aspis van Bellonius.	184.	Haemorrhous, de Bloedstorter.	185.
Amphisbaena, de tweehoofdige Slang.	187.	Hydra.	196.
Aspis.	186.	Hydrus of Natrix, de Waterslang.	} 190.
Basiliscus.	195.	Natrix Torquata, de gebande Natrix.	
Boa, de Koeije-suiger.	191.	— de Padde-slang.	191.
Caecilia, de blinde Slang.	} 188.	Pythische Draak.	195.
Cenchrus, de Geers-Slang.		187.	Scytale, de Stokslang.
Cerastes, de gehoornde Slang.	185.	Seps of Sepes, de Verrotter.	185.
Dipfas, de Dorstige.	186.	Slang van Esculapius.	189.
Draak.	193.	Uirlandsche Slangen.	192.
Draak van Bononië.	196.	Vipera, de Adder.	184.
		Zee-Hydrus.	191.
		Zee-Scolopendra.	192.

VAN DE VIERVOETIGE GEKLAUWDE
EIERLEGGENDE.

Cordylus of Caudiverbera, Geeffel- of Slinger-ftaart.	202.	Land-Schildpadde.	205.
Groene Hagedis.	200.	Padde, Bufo.	198.
Groen Kikvorsje Ranunculus.	} 199.	Salamander.	200.
Hagedis, Lacertus en Lacerta.		Schildpadde.	204.
Kameleon.	203.	Schildpadde van zoet water, en de Slijk-Schildpadde.	206.
Kikvorſch.	197.	Scincus.	} 201.
Kikvorſch die luttel tijds leeft, Rana temporaria.	199.	Stellio, geftarnde Hagedis.	
Kikvorſchen Braampadden, Rubetae.	198.	Uitheemſche Hagediffen.	202.
Koopere Hagedis.	200.	Water-Salamander.	201.
Krokodil.	204.	Zee-Schildpadde.	206.

Van de METALLEN, en der zelve Deelgenooten.

Goud.	207.	Orichalcum, Meſſing.	209.
Ijfer.	210.	Quik.	213.
Koper.	208.	Stibium, Spiesglas, Antimonium.	212.
Lood.	211.	Tin.	211.
Metaal.	207.	Zilver.	208.

A A R D E.

Aarde in 't algemeen, Zand, Savel, grof Zand (ballaſt.) en Drijfzand, &c.	213.	— Eretria.	218.
— van Chios.	217.	— Selinus.	217.
— Lemnos.	220.	Landbouwers Aarde.	} 216.
— Samos.	216.	Marga.	
Ampelitis.	219.	Melia.	} 218.
Armenifche Aarde.	220.	Oker of geele Oker.	
Cadmia, Kobalt.	219.	Paretonium.	
Krijt.	} 217.	Pnigitis.	219.
— van Cimolus.		Pottebakkers Aarde en Leem.	216.
		Rood-aard.	219.

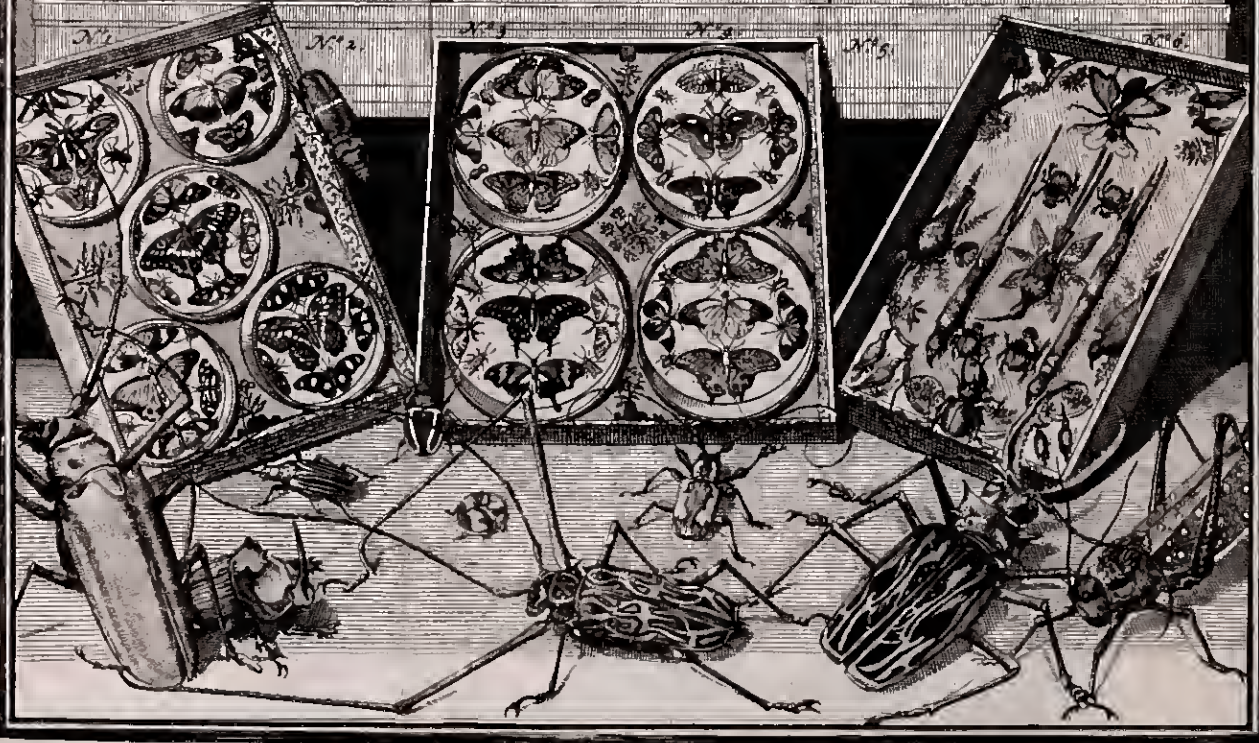
GERUND SAP.

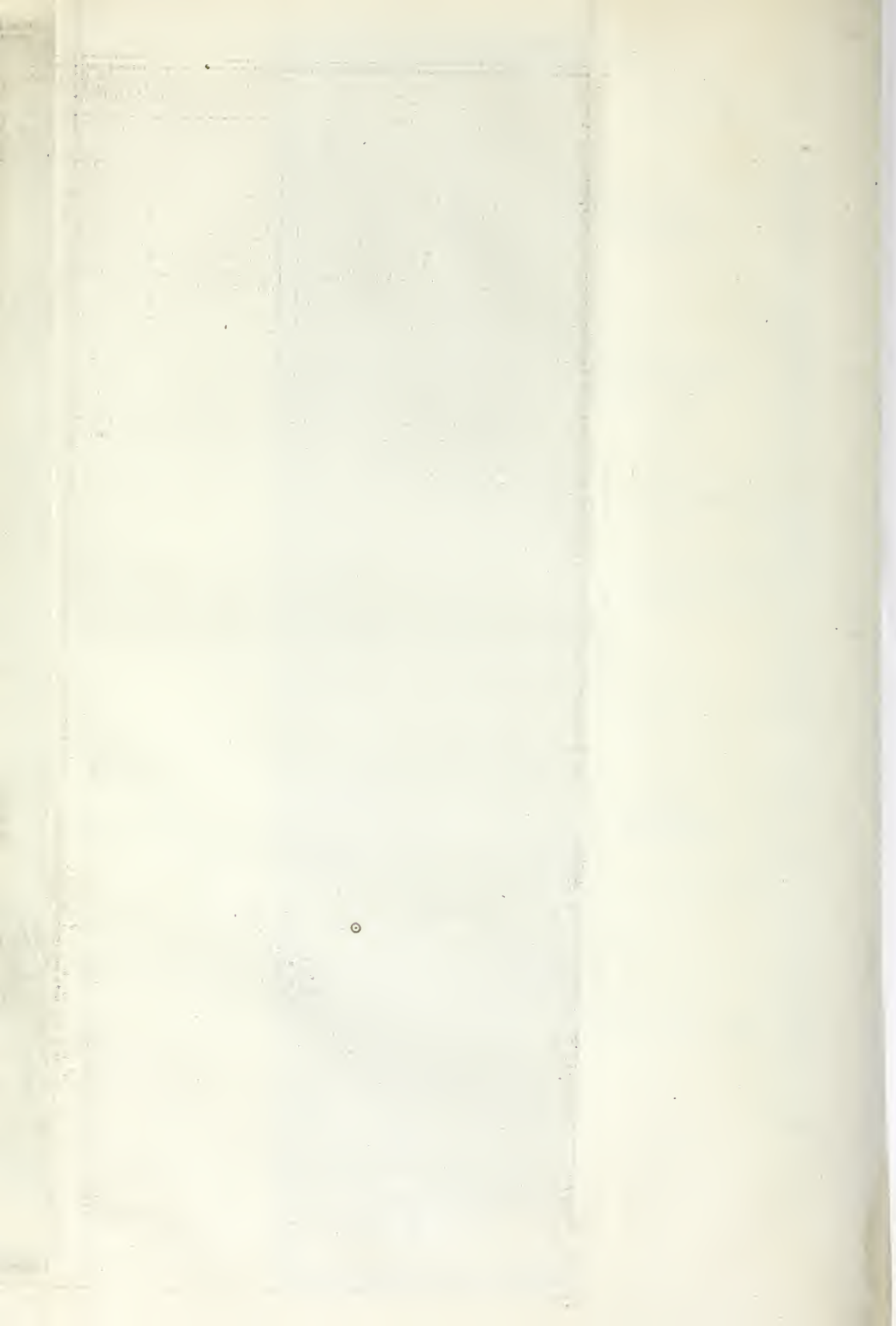
Gerunde Sappen in 't algemeen.	221.	Hemelsblauw, Cyanon.	225.
Aluin.	224.	Kopperoef, en Ijferroef.	226.
Ambra, Amber, Ambar.	231.	Koraal.	221.
Armenium, Armeniacum.	226.	Mumia.	} 229.
Auripigmentum, Operment, Rattekruiddt.	227.	Naphtha, Peter-oli bij Junius.	
Bitumen, Pek-zwavelige vette Aard-Slijm, Jooden-Lijm.	228.	Piffaphaltum bij Junius Mumije.	
Caphura, Kamfer.	231.	Salpeeter, Nitrum.	223.
Chalcanthum, Koperwater, Vitriol, Schoenmakers Inkt.	224.	Sandarach, Berg-rood.	227.
Chryfocolla, Berggroen.	225.	Sout.	222.
Gagates, Aghetſteen.	230.	Succinum of Electrum, Barnſteen.	229.
		Zwavel.	228.

S T E E N.

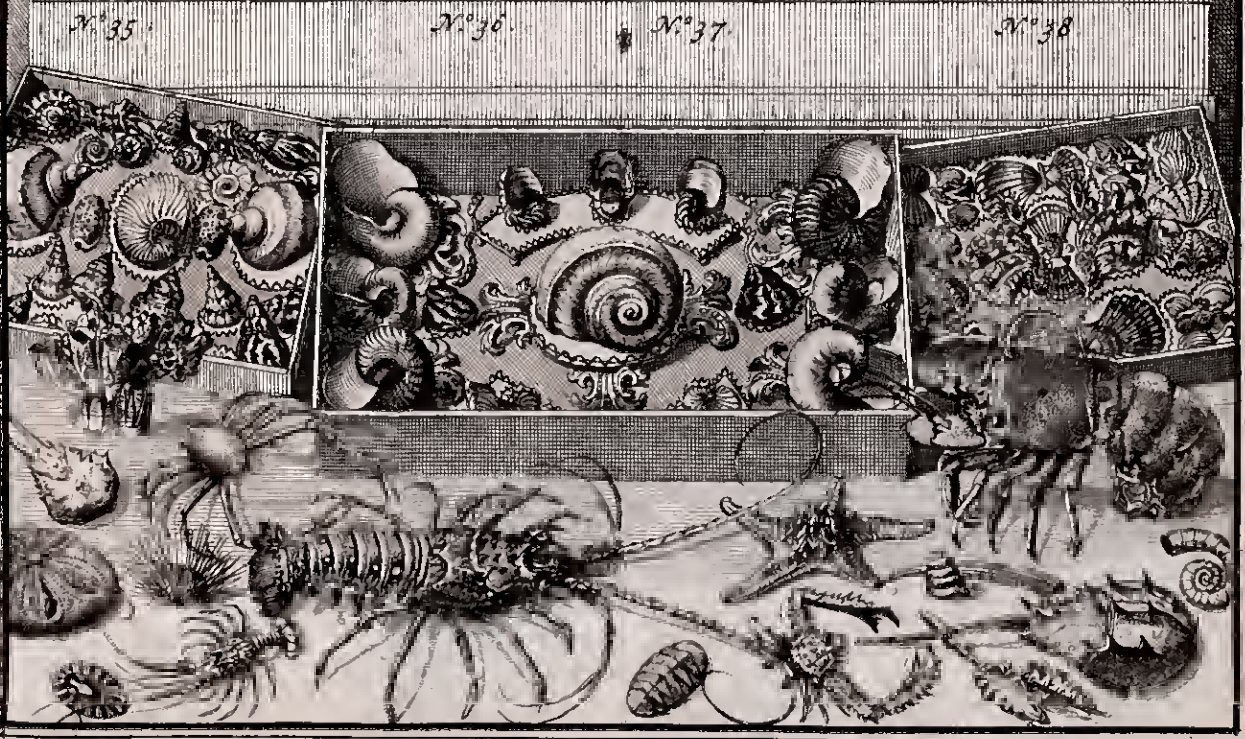
Steenen in 't algemeen.	232.	Marmersteen.	249.	
Achates, Agaat, Agaatsteen.	257.	Mellites, Honigsteen.	242.	
Aetites, Arendsteen.	234.	Memphites, Steen van Memfis.	246.	
Alabandige Steen.	}	Minium, Meeni, Vermiljoen.	239.	
Aldenberger Steen.		246.	Moolesteen.	248.
Amethist.	262.	Morochthus, Seepsteen.	242.	
Amiantus.	241.	Niersteen,	235.	
Ammites, Zandsteen.	238.	Obsidianus.	246.	
Ammochryfus, de Goud-zandige Steen.	239.	Onyx, Naagelsteen.	257.	
Arabische Steen.	244.	Opalus.	264.	
Armenische Steen.	247.	Osteocollus, Walsteen, Steen-been.	238.	
Asius, Vleesch-vreeter.	244.	Ostracites, Oestersteen.	235.	
Belemnites, Pijlsteen, Lochs-steen.	236.	Phrygische Steen.	244.	
Beryllus, Beril.	260.	Poksteen.	255.	
Blaauwe Steen of Lazuli.	254.	Prasius, Look-steen.	256.	
Bufonites, Paddesteen.	251.	Pyrites, Vuursteen.	233.	
Ceraunia, Blixemsteen, Dondersteen.	}	Sabulum, Savelsteen, Savel groffer als zand.	240.	
Chelonites, Schildpaddesteen, Paddesteen.		236.	Saffier.	262.
Diamant.	259.	Sardius, Corneolus, Korneol, Kornalijnsteen.	257.	
Enhydrus, Watersteen.	234.	Schistus, bij de Hoogduitschers Bloedsteen.	241.	
Enorchis, Kloot-steen.	235.	Scyrus, Puimsteen.	244.	
Fluores, Drop-steen. Fluor, Aard-drop.	258.	Selenites, Maansteen.	243.	
Galactites, Melksteen.	241.	Smaragd, Esmaraut.	263.	
Gedroogde Droessem, Moeijer van wijn, Tartarum, Wijnsteen.	251.	Smyris, Ameril.	240.	
Gegraave Ebum, Aard-stok.	254.	Spongites, Spongie-steen.	242.	
Geodes, Aard-steen.	234.	Starresteen.	254.	
Glossopetra, Rots-tong.	235.	Steatites, Smeersteen.	241.	
Gypsum, Gips, Plaaster.	242.	Steen Bezoar.	251.	
Haematites, Bloedsteen.	240.	Steen Comensis of van Comum.	}	
Heliotropium, Zonnewender.	255.	Steen van de Pholas, Rots-schulp, schuil-schulp.		247.
Hoplites, Wapensteen.	237.	Steen van Samos.		
Hyacinth.	261.	Steenen die in 't lighaam van de Gediertens groeijen.	250.	
Iaspis.	255.	Steenwordende Dingen.	252.	
Indianische Niersteen.	245.	Thyites.	242.	
Jooden-steen.	247.	Topas, Topaas.	263.	
Kalksteen.	249.	Tophus, Tuffsteen.	245.	
Karbonkel of Robijn.	260.	Trochites, Rader-steen, Tol-Top- Tuit-steen.	237.	
Kei, Keisteen.	248.	Turkoois.	256.	
Kristal.	258.	Wetsteen.	}	
Kruis-steen, Kruisdraager.	255.	Zandsteen.		248.
Lapis Lydius, Toets-steen.	246.	Zwavelsteen.	239.	
Ligtgeevende Steen.	243.			
Magneet, Magneet-steen, Zeilsteen.	233.			
Magnetis of Talcus, Talk,	243.			
Malachites, Maluwe-steen, Keesjes-blaad-steen.	256.			

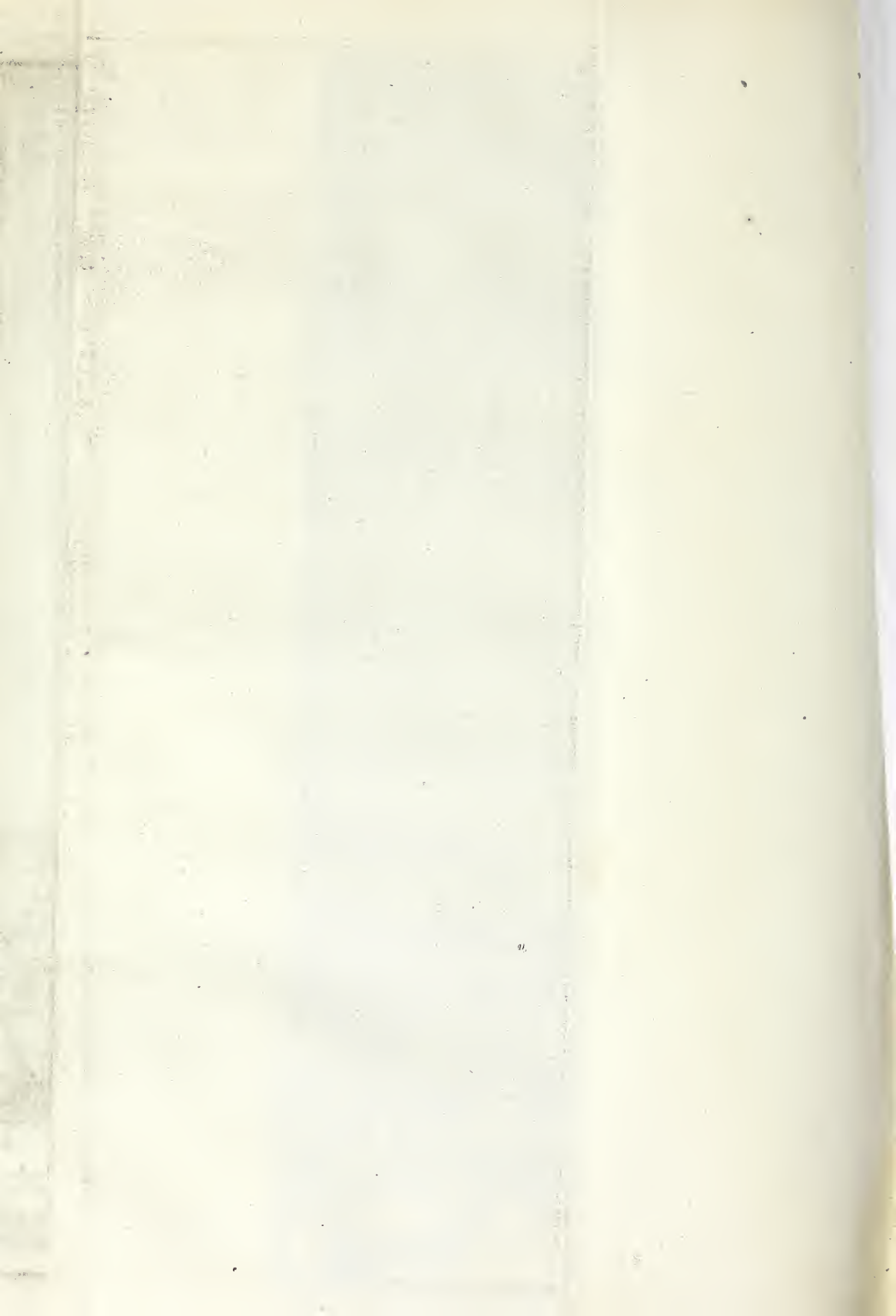
N ^o 1.	0	N ^o 21.	0	N ^o 41.	0
N ^o 2.	0	N ^o 22.	0	N ^o 42.	0
N ^o 3.	0	N ^o 23.	0	N ^o 43.	0
N ^o 4.	0	N ^o 24.	0	N ^o 44.	0
N ^o 5.	0	N ^o 25.	0	N ^o 45.	0
N ^o 6.	0	N ^o 26.	0	N ^o 46.	0
N ^o 7.	0	N ^o 27.	0	N ^o 47.	0
N ^o 8.	0	N ^o 28.	0	N ^o 48.	0
N ^o 9.	0	N ^o 29.	0	N ^o 49.	0
N ^o 10.	0	N ^o 30.	0	N ^o 50.	0
N ^o 11.	0	N ^o 31.	0	N ^o 51.	0
N ^o 12.	0	N ^o 32.	0	N ^o 52.	0
N ^o 13.	0	N ^o 33.	0	N ^o 53.	0
N ^o 14.	0	N ^o 34.	0	N ^o 54.	0
N ^o 15.	0	N ^o 35.	0	N ^o 55.	0
N ^o 16.	0	N ^o 36.	0	N ^o 56.	0
N ^o 17.	0	N ^o 37.	0	N ^o 57.	0
N ^o 18.	0	N ^o 38.	0	N ^o 58.	0
N ^o 19.	0	N ^o 39.	0	N ^o 59.	0
N ^o 20.	0	N ^o 40.	0	N ^o 60.	0
N ^o 21.	0			N ^o 61.	0
N ^o 22.	0			N ^o 62.	0
N ^o 23.	0			N ^o 63.	0
N ^o 24.	0			N ^o 64.	0
N ^o 25.	0			N ^o 65.	0
N ^o 26.	0			N ^o 66.	0
N ^o 27.	0			N ^o 67.	0
N ^o 28.	0			N ^o 68.	0
N ^o 29.	0			N ^o 69.	0
N ^o 30.	0			N ^o 70.	0
N ^o 31.	0			N ^o 71.	0
N ^o 32.	0			N ^o 72.	0
N ^o 33.	0			N ^o 73.	0
N ^o 34.	0			N ^o 74.	0
N ^o 35.	0			N ^o 75.	0
N ^o 36.	0			N ^o 76.	0
N ^o 37.	0			N ^o 77.	0
N ^o 38.	0			N ^o 78.	0
N ^o 39.	0			N ^o 79.	0
N ^o 40.	0			N ^o 80.	0

N ^o 21		N ^o 29		N ^o 37	
N ^o 22		N ^o 30		N ^o 38	
N ^o 23		N ^o 31		N ^o 39	
N ^o 24		N ^o 32		N ^o 40	
N ^o 25		N ^o 33		N ^o 41	
N ^o 26		N ^o 34		N ^o 42	
N ^o 27		N ^o 35		N ^o 43	
N ^o 28		N ^o 36		N ^o 44	
N ^o 25		N ^o 31			
N ^o 26		N ^o 32			
N ^o 27		N ^o 33			
N ^o 28		N ^o 34			
N ^o 29		N ^o 35			
N ^o 30		N ^o 36			
N ^o 31		N ^o 37			
N ^o 32		N ^o 38			
N ^o 33		N ^o 39			
N ^o 34		N ^o 40			
N ^o 35		N ^o 41			
N ^o 36		N ^o 42			
N ^o 37		N ^o 43			
N ^o 38		N ^o 44			

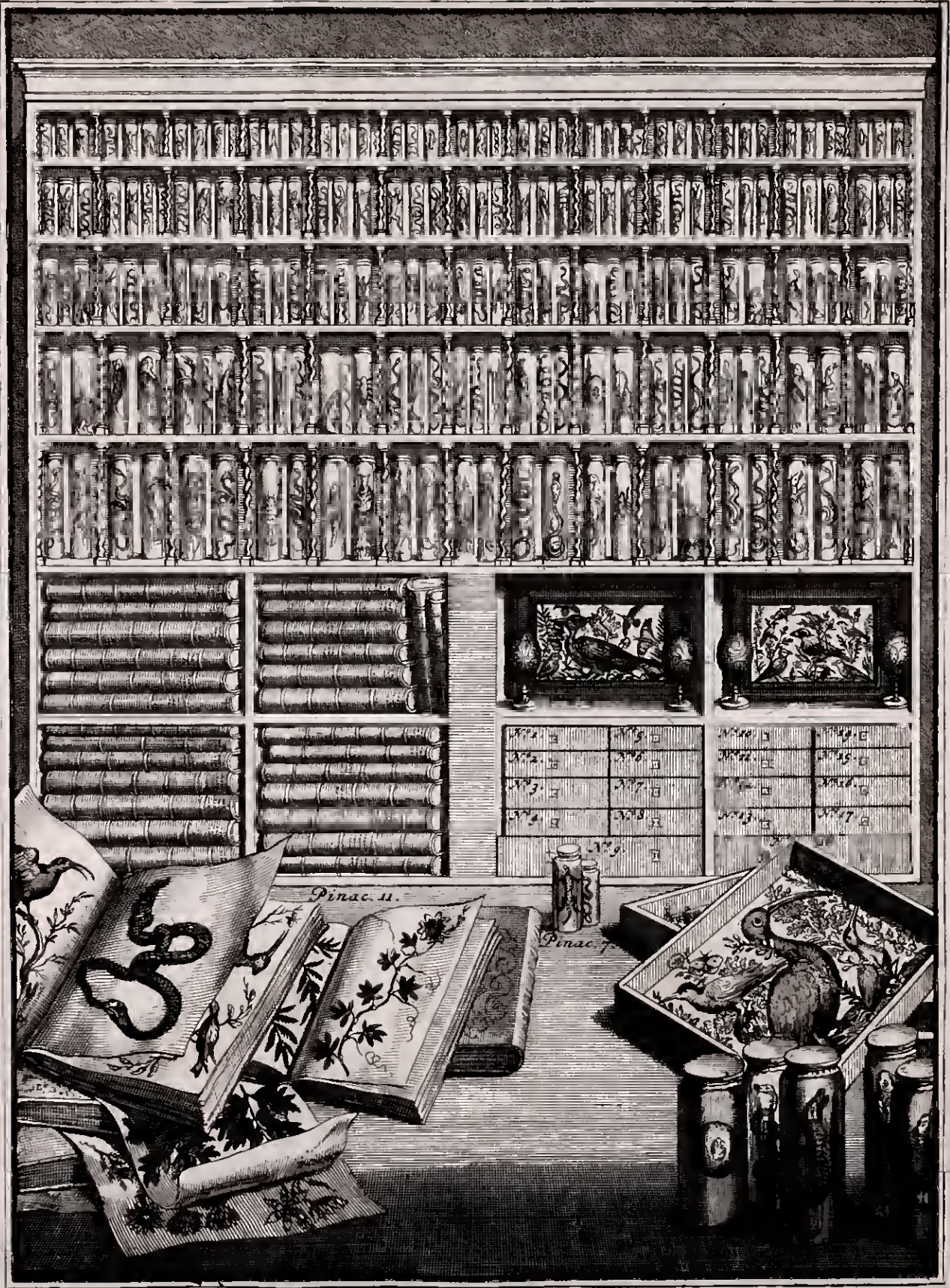

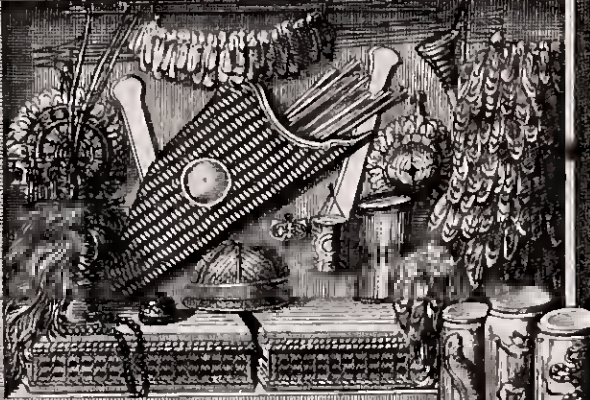

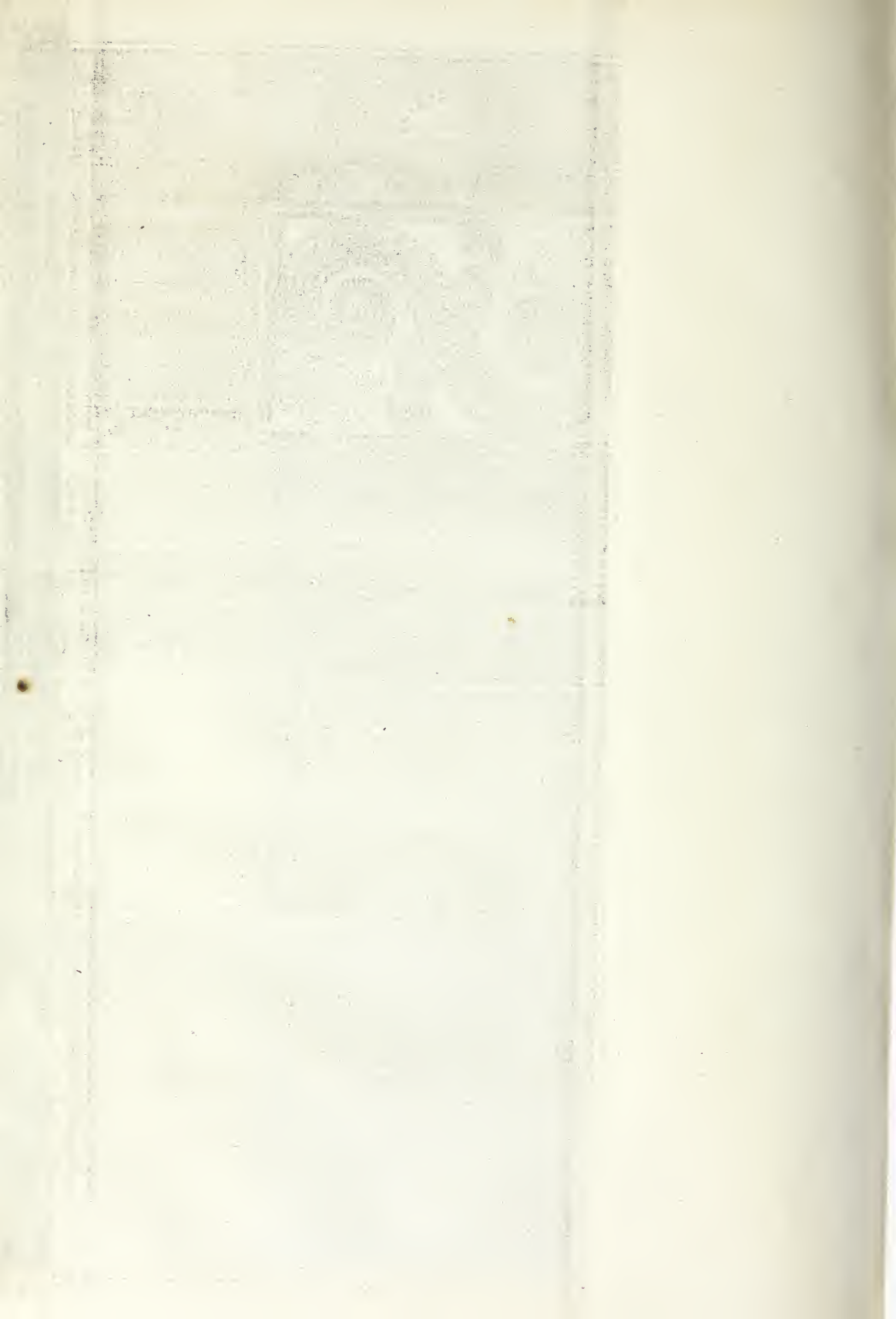
N. 1	N. 2
N. 3	N. 4
N. 5	N. 6
N. 7	N. 8
N. 9	N. 10

N. 11	N. 12
N. 13	N. 14
N. 15	N. 16
N. 17	N. 18
N. 19	N. 20

Pinac. 8.

Pinac. 12.

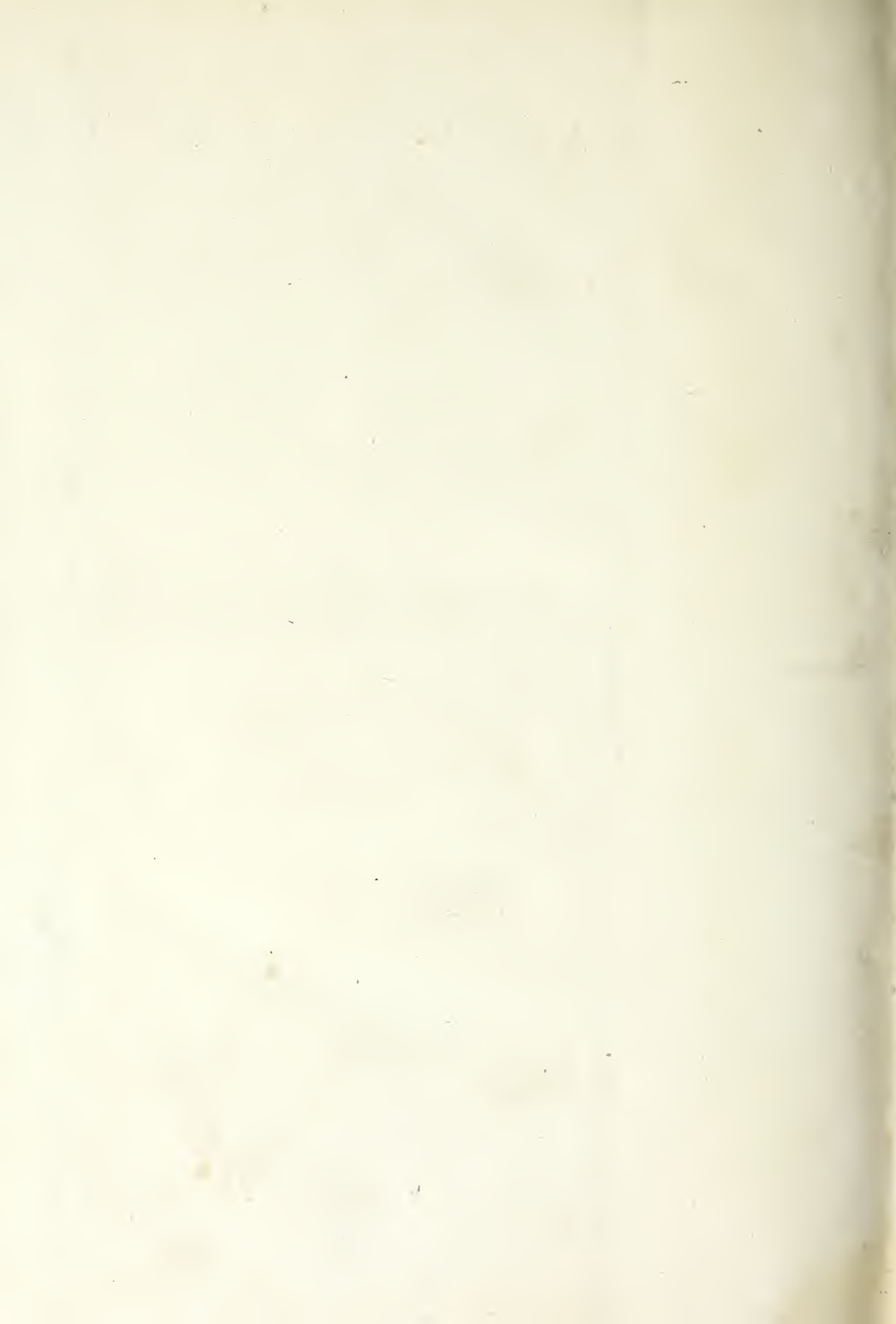

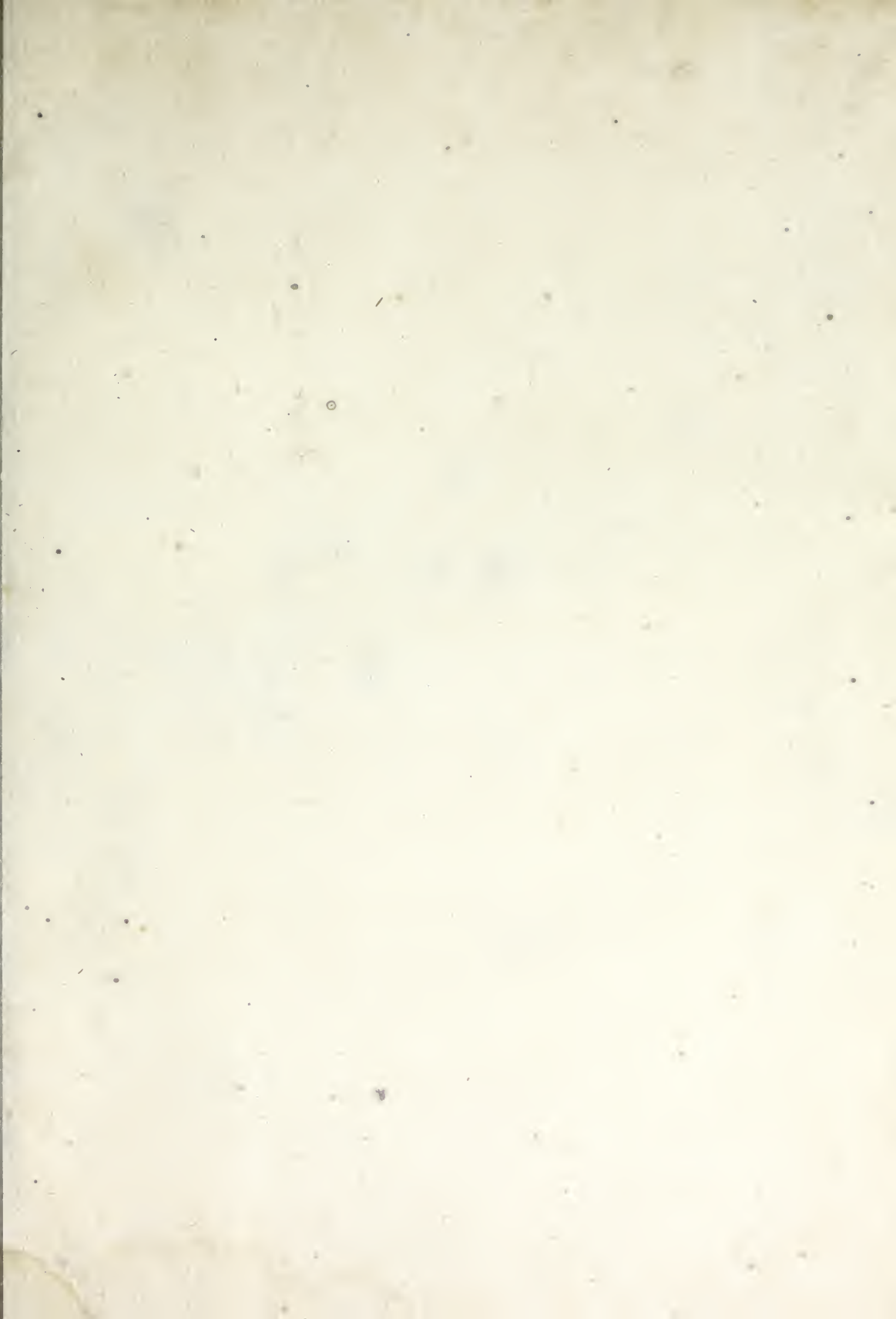

SPECIAL 93-B
10752

